Teodor P. Simion

Noua (dez) ordine geopolitică mondială

Nepoților mei dragi Daniel și Lucas Nunes-Simion, în speranța că vor trăi într-*o lume globală mai bună și mai echilibrată*

Valahia University Press

Târgoviște

Foto coperta I: Reproducere după tabloul „The World" 1998, autor

Paula Scher (2, 44 în x 1, 52 m), Paris

Referenţi ştiinţifici: Prof. univ. dr. Floarea Bordânc – Universitatea

„Ovidius" din Constanţa

Prof. univ. dr. Petre Mareş – Universitatea

„Valahia" din Târgovişte

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

SIMION, TEODOR P.

Noua dez/ordine geopolitică mondială/ Simion Teodor P. – Târgovişte: Valahia University Press, 2011

Bibliogr.

ISBN: 978 – 606 – 603 – 017 – 5

32.01 (100)

Teodor P. Simion

Noua (dez) ordine geopolitică mondială

Valahia University Press

Târgovişte, 2011

Colecţia

Carte universitară

Copyright © 22011 Editura Valahia University Press

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin autorului & editurii. Reproducerea totală sau parţială a lucrării, fără acordul scris al autorului sau editurii se pedepseşte conform legilor în vigoare.

Cuprins:

În loc de prefaţă… 9

Partea I

Aventura unei ştiinţe controversate: Geopolitica

Capitolul 1

De la Geopolitik la Géopolitique… 15

Capitolul 2
Geopolitica de la romantism /didacticism, la pragmatism/ agresivitate (1880 – 1944/1945) … 17
2.1 Şcoala geopolitică germană (de la clasicism/didactism, la agresivitate şi compromiterea ca ştiinţă, prin angrenarea la propaganda fascistă)… 17
2.2. Şcoala geopolitică anglo-americană (pragmatism şi geostrategie) … 22
2.3. Şcoala geopolitică franceză (critică asupra geopoliticii germane, echilibru şi raţionalism) … 26
2.4. Şcoala geopolitică românească (afirmarea identităţii naţionale, replică la imperialismele rus şi german care au sfârtecat teritoriul naţional) … 29
2.5. Alte şcoli geopolitice (între adulatori şi detractori) … 31
Capitolul 3
Geopolitica „nucleară" între realităţile postbelice, resemnare şi reconstituirea
statutului ştiinţific (1945 – 1989/1991) … 33
3.1. Geopolitica nucleară în SUA (1945 – 1990) … 35
3.2. Geopolitica nucleară franceză… 37
3.3. Geopolitica în alte ţări… 40
Capitolul 4
„Redescoperirea" geopoliticii după implozia comunismului (1989/1991) … 42

Partea a II-a
Noile paradigme ale geopoliticii contemporane
Capitolul 1
Noua (dez) ordine geopolitică mondială… 47
Capitolul 2
Populaţia Terrei în perspectivă geopolitică… 56
2…1. Aria de antropogeneză, oikumena şi culturalizarea spaţiului geografic 56
2.2. Între „explozia demografică" şi actualitatea lui Thomas Malthus… 57
2.3. Răspândirea geografică a populaţiei Terrei… 63
2.4. Structuri geodemografice actuale… 65

2.4.1. Structura populaţiei mondiale pe medii de viaţă… 65

2.4.2. Structura populaţiei mondiale după grupele de vârstă şi speranţa de viaţă… 67
2.4.3. Structura populaţiei după sexe… 69
2.4.4. Structura socioprofesională a populaţiei active… 70
2.5. Mobilitatea populaţiei… 72
2.5.1. Migraţiile externe. Marile migraţii şi rolul lor în umanizarea Terrei… 73
2.5.2. Emigraţiile actuale… 77
Capitolul 3
Modele de structurare şi destructurare geopolitică… 80
Capitolul 4
Geopolitica statelor eşuate… 88
Capitolul 5
Geopolitica modificărilor climatice… 96
Capitolul 6
Petropolitica între geopolitică şi geoeconomie… 106
Capitolul 7
Economia mondială la răscruce, între contestarea capitalismului, apusul socialismului şi a… „treia cale”… 116
Capitolul 8
Puterea mereu crescândă a statelor emergente… 128
Capitolul 9
Geopolitica spaţiilor maritime sau „dreptul mării”… 132
9.1. Probleme juridice… 132
9.2. Miza resurselor Oceanului Planetar… 136
9.3. Poluarea Oceanului Planetar… 143
Capitolul 10
„Marea Schimbare”… 150
Capitolul 1
Partea a III-a
Profile geopolitice contemporane
Rusia – un Imperiu cu picioare de lut?… 159
1.1. „Seducţia geografiei… 159
1.2. Naşterea dificilă a unui imperiu: Imperiul Rus… 163
1.3. Ciuma roşie, de la Revoluţia Bolşevică (1917) până la dezintegrarea

URSS (1991) ... 173
1.4. Actualitatea conceptelor clasice de „Heartland" şi „Rimland"... 177
1.5. „Subiectele naţionale" între unitate şi secesiune... 181
1.6. „Străinătatea apropiată" şi nostalgia imperială... 190
1.7. Dificila tranziţie rusească de la socialism la capitalism sau declinul economic, social şi demografic... 209
1.8. „Infailibila armă" geopolitică rusească: „armata de conducte"... 215
1.9. Slavism/Panslavism + mesianism + eurasiatism = expansionism/
rusificare... 220
1.10. „Complexul rusesc" al românilor... 227
Capitolul 2
China – viitorul lider mondial?... 232
2.1. China de la „atelierul lumii" la „miracolul economic" contemporan... 232
2.2. Cele „patru" Chine... 236
2.3. Studii de caz: Regiunile autonome Tibet (Xizang) şi Xinjiang Uigură... 244
2.4. Problema frontierelor Chinei... 246
2.5. Preţul „miracolului economic" chinezesc... 249
2.5.1. Degradarea mediului înconjurător... 250
2.5.2. Dependenţa Chinei de materii prime: studiu de caz dependenţa de petrol... 254
2.5.3. Tensiunile „socialismului de piaţă"... 255
2.6. „Ridicarea Chinei" – China viitorul lider mondial?... 256
Capitolul 3
India – bomba demografică a secolului al XXI-lea... 261
3.1. India – coordonate geopolitice contemporane... 261

1
3.2. Kashmir „un pitic între uriaşi" sau „călcâiul" geopolitic al Asiei de Sud. 26
8
3.3. India. Bomba demografică a secolului al XXI-lea… 27
0
3.4. India economică… 27
3
Capitolul 4
Africa – poligonul geopolitic al lumii… 27
7
4.1. Cele zece probleme ale Africii. Africa – oglinda geopolitică a lumii… 27
7
4.2. Geopolitica conflictelor actuale… 28
9
Capitolul 5
Brazilia – ascensiunea unei puteri emergente… 29
9
5.1. Brazilia: coordonate geografice, demografice şi economice… 29
9
5.2. Coordonate geopolitice braziliene… 30
3
Capitolul 6
Islamul între tradiţie şi modernitate. Consideraţii geopolitice… 30
7
6.1. Islamul geografic… 30
7
6.2. Islamul istoric şi religios… 31
9
6.3. Islamul economic… 31
0
6.4. Islamul geopolitic… 31
Capitolul 7 2
Reinventarea unei nostalgii: Europa Centrală… 31
7

7.1. Argument pentru Europa Centrală… 317
7.2. Evoluţia unui concept geopolitic: Europa Centrală un spaţiu cu „geometrie variabilă"… 320

7.3. „Mistica frontierelor" în Europa Centrală… 331
Capitolul 8
Marea Neagră – „o mare de probleme"… 337
8.1. Recurs la istorie… 337
8.2. Geopolitica Pontului Euxin, după implozia comunismului… 344
8.3. Marea Neagră – o mare de conflicte: active, pasive, eventuale… 351
8.4. Miza energetică a spaţiului pontic… 354
8.5. România şi Marea Neagră… 359
Orientări bibliografice… 362

În loc de prefaţă

…O carte *despre şi de geopolitică* când deja vede lumina tiparului, poate fi rapid validată/invalidată de dinamica excepţională a vieţii internaţionale, încât autorul îşi asumă „apriori" un risc intelectual în legătură cu propriul demers… Riscul este atât de mare, cu cât *lumea se află* într-*o schimbare dramatică şi fundamentală*; naşterea unei noi lumi este plină de convulsii, „*plăcile geopolitice*" se reaşază asemenea celor tectonice, iar lumea de după implozia comunismului, nu mai seamănă cu nimic din lumea anterioară…

Este adevărat că s-a scris mult (nu neapărat obiectiv sau dezzideologizat!)

despre *noua ordine geopolitică mondială*, clădită pe *mari „răscruci"* (pacea westfaliană din 1648, Congresul de la Viena – 1815, Conferinţa de la Trianon – 1919, Războiul Rece 1949 – 1991 şi evident implozia comunismului 1989 – 1991), dar transformările pe care le parcurgem în prezent, sunt aproape neverosimile!

În mod cert trăim într-o *lume „multipolară"*, în care coexistă alături *Triada*, *Statele Emergente*, *G8* devenit prin extensie *G20* şi *Lumea în Dezvoltare*; acest

„Planetar puzzle" este frământat de grave probleme, de la populaţie şi dezvoltare, la terorism şi mediu, de la epuizarea

resurselor la criza globală care sufocă planeta, la crizele de sistem (comunismul eşuat, neoliberalismul discutabil, socialismul de piaţă etc.).

Dintre *tendinţele geopolitice majore* care s-au conturat în ultimele două decenii, amintim următoarele:

— *Schimbarea vechilor paradigme geopolitice* (clasice sau specifice Războiului Rece), cu *noile paradigme* (geopolitica spaţiilor maritime, stratopolitica şi cyberspaţiul, problemele demografice şi resursele, unele uşor epuizabile, terorismul sau mediul etc.), în consonanţă cu „*Marea Schimbare*" la care suntem contemporani (în posturi diverse, de spectatori sau… actori);

— *Mutarea „centrului de greutate"* al geopoliticii mondiale din arealul tradiţional – *europocentrist* – (după aproape o jumătate de mileniu!) spre *Asia-Pacific America*, de unde şi marea „*rebalansare a puterii*" (economiei mondiale, comerţului, populaţiei, forţei militare, politicii externe etc.) dinspre vest spre

…est;

— *Ridicarea Asiei* ca principalul continent al lumii (dincolo de parametrii geografico-economici: potenţial, resurse, demografie, economie, comerţ, rezerve financiare etc.) prin marile *puteri emergente* (China, India, Asia de Sud-Est), postbelice (Japonia, Coreea de Sud), omniprezenta *putere euroasiatică* (Rusia) sau *state – pivot*, cu un cuvânt important în lumea contemporană (Turcia neootomană, Iran sau alte „*pietrostate*");

puterile mondiale… erau puteri europene, iar apogeul colonialismului a avut loc în secolele al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea; problemele cu care se confruntă astăzi Europa (de la declinul demografic, la dependenţa de materii prime, de la modelul de dezvoltare, la criza zonei euro etc.) necesită o nouă abordare (globală), iar UE ori va răspunde numeroaselor sfidări, ori se va autodizolva!

— *Sfârşitul hegemoniei americane* după un secol în care a dominat cu autoritate lumea, propunând un *model* economic şi de viaţă (neoliberal, democraţie şi prosperitate) care a fascinat planeta, dar care iată, se află în criză iar implozia comunismului nu ar fi fost posibil fără excepţionalismul american de sorginte… wilsoniană. Chiar dacă începutul sfârşitului hegemoniei americane a devenit o realitate, modelul american va fascina, iar cel puţin pentru o generaţie SUA, vor

domina încă lumea!

— *Rolul G8 devenit 20* din ce în ce mai vizibil graţie *potenţialului* acestor state (state dezvoltate, state emergente), domină indubitabil lumea contemporană prin: resurse, populaţie, economie, comerţ, finanţe, tehnologie etc.

— *Adâncirea decalajelor* de tot felul între statele dezvoltate (Triada, Statele

Emergente) şi *Lumea în Dezvoltare*, de fapt, *„dialogul surzilor"* între „Nord" şi „Sud", între bogaţi şi săraci, între „bogaţii care devin şi mai bogaţi şi săracii care devin şi mai săraci"!)

— În folosul cui este *globalizarea*? este o întrebare cât o carte, cât o viaţă, cât o planetă; să spunem în folosul celor care se adaptează, celor care se instruiesc mai mult sau au mai mult… noroc! Globalizarea între

„Câştigători" (puţini) şi *„perdanţi"* (cei mai mulţi)!

— Afirmarea din ce în ce mai pregnant a *geoeconomiei în defavoarea geopoliticii* clasice, reflex al schimbării de paradigme, modificări structurale în arhitectura *puterii* mondiale, importanţa războiului economic/psihologic faţă de războiul clasic, exercitarea puterii (*prin*, în sau *fără* teritorii), sau trecerea de la abordarea *„hard"*, la puterea *„soft"*;

— Fenomenul *structurării statelor* (majoritatea statelor lumii, peste 150 la număr şi cele mai importante), sunt grupate în organizaţii cu scopuri dintre cele mai diverse (apărare, economie, comerţ, politică etc.), în timp ce alte state cunosc invers *destructurarea* (mergând până la „state eşuate", şi fenomene adiacente: secesiune, haos şi instabilitate politică);

— *Rolul deosebit al STN* (societăţi transnaţionale), care posedă resurse uriaşe, influenţează profund mersul comunităţii internaţionale, devenind *actori geopolitici* nonstatali de prim rang; interesele lor economice transpar în evoluţia politică mondială (vezi de pildă implicarea lor în… energie!);

— Rolul *oraşelor-regiuni* care transcend frontierele internaţionale, puterea lor de decizie şi de influenţă le-au transformat de asemenea în *actori geopolitici* nonstatali iar revenirea lor la acest statut ne amintesc de *„oraşele-stat"* din antichitate sau Evul Mediu;

În prima parte a cărţii, am socotit necesar (chiar şi numai din considerente didactice!), o incursiune în *„aventura unei ştiinţe*

controversate: *geopolitica*", la peste un secol de la apariţie, subliniind „şcoli şi exponenţi", probleme de abordare, evoluţia într-un veac frământat de cele mai grozave utopii (comunismul şi nazismul!), cu momente de afirmare, dar şi căderi regretabile, de la ocultare (ideologică), la revirimentul din ultimele decenii.

Noilor realităţi geopolitice corespund *noi „paradigme"*: impactul globalizării, structurarea/destructurarea geopolitică, economia mondială aflată la răscruce, statele emergente, modificările climatice, până la statele eşuate etc., toate acestea anunţând… *„marea schimbare"* la care suntem contemporani.

Cum era şi firesc *cea mai mare parte a cărţii*, am dedicat-o unor actori geopolitici mondiali (grupul BRIC + Africa de Sud de unde şi prescurtarea BRICS), dar şi unor probleme cu care se confruntă contemporaneitatea (lumea islamică) sau din „vecinătatea României" (Marea Neagră, Rusia, Europa Centrală), toate acestea ca părţi dintr-un uriaş *„puzzle" geopolitic*, care poate recompune o imagine chiar şi sumară a lumii în care trăim.

Pentru că aşa cum scria Ioan Simionescu în prefaţa monumentalei lucrări „Ţara Noastră" – 1938, *„una este să faci un plan al cărţii*, *alta este să-l poţi duce la bun sfârşit"* şi aceasta este într-un fel explicabil: evenimentele geopolitice se desfăşoară cu o viteză şi o intensitate deosebită (*„istorie în marş"*). Chiar acum când închei aceste rânduri, *criza globală* începută încă din 2007 – 2008 se află în plină desfăşurare, *revoluţia islamică* încă nu s-a desăvârşit (din Tunisia până în Siria şi Yemen), *criza zonei euro* zguduie din temelii fundamentele Uniunii Europene, iar *datoriile suverane* ale statelor determină prăbuşirea bursei mondiale, iar în acest context, revirimentul economiei mondiale este aproape insesizabil, ori într-o lume globală, nimeni nu este scutit/ocolit, de fenomenele globale.

În acest context atât de complex, este capabilă *România* după o lungă şi dureroasă *„tranziţie"*, să supravieţuiască *„şocului globalizării"*? Probleme dificile se află pe agenda României: *o societate dezagregată*, *confuză şi nevrotică*, *o clasă politică submediocră*, coruptă şi fără proiecte naţionale viabile, *o oligarhie economico-politică şi mediatică* care şi-a întins tentaculele corupţiei şi incompetenţei peste stat şi instituţiile sale inoperabile, un *declin demografic* fără precedent, la care se adaugă migraţia a peste 4 milioane de români ş.a.m.d.

În același timp, *apartenența țării noastre la structurile euroatlantice* (NATO)

și la Uniunea Europeană, la care dacă adăugăm *poziția geopolitică și geostrategică extrem de favorabilă* (ca interfață între UE și Europa de Est/Rusia, spațiul caspic – central asiatic, Orientul Mijlociu), pot constitui *oportunități* care pot fi valorificate rapid și eficient). Ce trebuie atunci României pentru a putea deveni un *stat pivot*, *central european*? În primul rând un *efort individual și național*, *strategii* pe termen figuri de peste două decenii), dar mai ales *schimbarea mentalității*!

Pentru că așa cum afirma recent celebrul futurolog american Alvin Toffler

„Viitorul vine prea repede și nu în ordinea pe care ne-am dori-o"! Așadar împreună să învățăm să… întâmpinăm viitorul!

…Preocupările didactice universitare în abordarea geopoliticii (de aproape două decenii!) „laboratorul" lumii contemporane care trebuie doar „*decriptat*", dialogul cu comunitatea științifică națională sau internațională, au permis autorului noi abordări și interpretări, dar fără a avea pretenția tratării exhaustive a temelor propuse! Eventualele observații, sugestii și comentarii pertinente pe marginea acestei lucrări, autorul le va utiliza în viitoarele cărți!

Târgoviște – Pucioasa 2008 – 2011

Teodor P. Simion

Post Scriptum

„*Iubite cititorule*.

Multe prostii ai fi cetit, de când ești.

Cetește rogu-te și ceste și unde-i vedé că nu-ți vin la socoteală, le *pana în mână și dă și tu altceva mai bun la iveală căci eu atâta m-am priceput și atâta am făcut*".

Ion Creangă „Povești", 1883, Iași.

Partea I

Aventura unei ştiinţe controversate: Geopolitica

Capitolul 1
De la Geopolitik la Géopolitique
Capitolul 2
Geopolitica de la romantism /didacticism, la pragmatism/ agresivitate
(1880 1944/1945)
Capitolul 3
Geopolitica „nucleară" între realităţile postbelice, resemnare şi reconstituirea statutului ştiinţific
(1945-1989/1991)
Capitolul 4
„Redescoperirea" geopoliticii după implozia comunismului (1989/1991)

De la Geopolitik la Géopolitique

Termenul de *geopolitică* (apărut pentru prima dată în 1899, este datorat suedezului, naturalizat mai târziu german *Rudolf Kjellen*, în lucrarea sa „Introducere în Geografia Suediei"), şi a avut *o evoluţie pe cât de contradictorie, pe atât de interesantă*.

Perioada poate cea mai interesantă, în care s-a stabilit *statutul său epistemologic*, între ştiinţele geografice şi cele social-politice, poate fi considerată *epoca interbelică*, când din nefericire s-a produs şi derapajul fatal, fiind angrenată de propaganda nazistă, şi devenind după cel de-al Doilea Război Mondial, o ştiinţă proscrisă/interzisă, atât în Occident cât şi în blocul comunist.

După câteva decenii, *geopolitica revine în actualitate în anii '70*, în mod surprinzător în *Franţa* (datorită geografului *Yves Lacoste* şi

publicaţia „*Hérodot*”), unde în perioada interbelică această ştiinţă era puternic contestată, şi în *S.U.A*. Prin contribuţia lui *Henry Kissinger* în celebra sa lucrare „*Diplomacy*”, în care analizează

„*Politica externă ca geopolitică*”)

Conform lui *G*. *Parker* „Geopolitica s-a întors nu în ţara unde s-a dezvoltat iniţial, ci în cea în care s-a opus, fără rezerve, disciplina *Geopolitik* a devenit *géopolitique*”.

Desigur în prima jumătate a secolului trecut s-a conturat un interesant *trinom*: *geografie politică – geopoliticăgeostrategie*.

Toate aceste discipline ştiinţifice evident au multe elemente comune, dintre care cel mai important îl constituie *spaţiul geografic*, care este văzut diferit de cele trei ştiinţe. *Geografia politică* analizează spaţiul drept *cadru* de desfăşurare a statului/teritoriului politic şi a fenomenelor care sunt adiacente; *Geopolitica* studiază spaţiul ca *miză* geopolitică (prin actorii geopolitici clasici/statali şi nonstatali, spaţiul ca simbol, bogăţie şi element de securitate, puterea *prin*, *în* sau *fără* teritorii).

În sfârşit *geostrategia* valorizează spaţiul geografic drept *teatru* de operaţiuni militare (zonele de influenţă, marile puteri, expansionismul, zonele frontaliere etc.)

O bună clarificare a acestei probleme, se poate găsi în lucrarea lui *St*. *Rosière* („Géographie politique et Géopolitique” din 2002)

Revenind la delimitarea conceptuală actuală a geopoliticii, cercetătorii sunt unanimi în a aprecia *complexitatea domeniului*; astfel poate nicio altă ştiinţă nu oferă o mai bună „imagine de ansamblu a lumii”; „*geopolitica este*, *în ultimă instanţă*, *un discurs politic*”, exercită un tip special de seducţie, datorită viziunii spaţiale asupra mediului geografic.

a metodei geografice la problemele internaţionale”.

Globalizarea a favorizat prin „liberalismul transnaţional”, apariţia *geoeconomiei* (prin fluxurile comerciale, informaţionale şi financiare) mai ales în spaţiul anglo-saxon, prin excelenţă mai pragmatic.

În sfârşit, alte definiţii („*Larousse*”), consideră „*geopolitica drept o ştiinţă care studiază raporturile dintre geografia statelor şi politica lor*”.

Geopolitica de la romantism /didacticism, la pragmatism/ agresivitate (1880 – 1944/1945)

Poate că nicio altă ştiinţă a secolului al XX-lea, nu a cunoscut o *evoluţie mai contradictorie* şi mai contestată decât geopolitica. Şi acest lucru se poate explica fie prin obiectul, mijloacele şi metodele de investigare cu finalitate în actul politic/decizional, fie prin situarea acestei ştiinţe la interferenţa dintre geografie, ştiinţele sociale şi politice.

Evoluţia conceptului de geopolitică, de la apariţia şi statuarea sa, până în prezent, constituie o fascinantă *aventură* în labirintul acestei ştiinţe de contact, care iniţial s-a dezvoltat în cadrul geografiei.

De la *geopolitica romantică şi didactică* din primele decenii ale secolului al

XX-lea, la geopolitica germană, *angajantă* şi justificativă la cadrul propagandei naziste din anii ’30 – 40, de la *geopolitica „proscrisă”* din primele decenii postbelice, până la *geopolitica „nucleară”* şi „redescoperită” după implozia comunismului, iată pe scurt jaloanele acestui demers intelectual.

În acest context, se înscrie şi *geopolitica românească* a deceniilor III şi IV a secolului al XX-lea, cu momentele sale de graţie, dar şi repercusiunile negative asupra principalilor exponenţi după comunizarea României. Din motive mai mult didactice, am realizat o anumită *periodizare* a evoluţiei geopoliticii, evidenţiind principalele *„şcoli geopolitice” şi reprezentanţi*, *curente de gândire*, dar şi reflectarea în acţiunile politice care au modificat esenţial strategia şi tactica, evoluţia hărţii politice a lumii în secolul al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea.

2.1 Şcoala geopolitică germană (de la clasicism/didactism, la agresivitate şi compromiterea ca ştiinţă, prin angrenarea la propaganda fascistă)

Fără îndoială *şcoala geopolitică germană* este considerată cea mai *veche şi importantă grupare ştiinţifică*, marcând iremediabil *apariţia şi evoluţia* acestei ştiinţe, la finele secolului al XIX-lea şi în prima parte a secolului al XX-lea. Apariţia geopoliticii în spaţiul german se poate explica în contextul sociopolitic european general, dar mai ales în condiţionările (frustrările) interne ale spiritului german, în competiţie cu vecinii sau alte puteri deja continentale (Marea Britanie, Franţa sau Imperiul Austro-ungar şi chiar Imperiul Ţarist). *Construcţia progresivă a unităţii germane* (Al Doilea Reich la Versailles şi Tratatul de la Frankfurt în 1871), destul de târzie faţă de

puternicii săi vecini, induc *un sentiment de îngrijorare/frustrare*, determinând „*pasiunea geopoliticii*" de timpuriu, ca instrument eficace în clarificarea politicii sale externe la finele secolului al XIX-lea.

Primul Război Mondial provoacă un sentiment de mare *frustrare* (pierderi teritoriale în vest şi nord, izolarea Prusiei Orientale, monitorizarea de către puterile învingătoare etc.), toate acestea generează un climat propice alunecării geopoliticii la „*carul*" *propagandei naziste* de mai târziu, în numele naţionalismului, „spaţiul vital", „drumul spre est" sau „poporul fără spaţiu". Reflecţiile filosofice datorate lui *Herder*, influenţează decisiv contextul socio-cultural german, ca o contrapondere a imperialismelor englez şi francez.

În acest cadru socio-economic şi politic deosebit de complex, geopolitica are *o traiectorie sinuoasă*, cu „înălţări" dar şi „prăbuşiri" dincolo de raţionalitate, apariţia geopoliticii germane reprezintă (cu toate rezervele existente), *o valoroasă contribuţie la afirmarea acestei ştiinţe* complexe în patrimoniul cultural universal, având adepţi dar şi detractori pe măsură.

Precursorul şi fondatorul geopoliticii germane a fost *Friedrich Ratzel*

(1844 – 1904), creator de şcoală ştiinţifică, personalitate complexă care a dominat sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea. Fiu al unui modest funcţionar din Karlsruhe, Fr. Ratzel îşi desăvârşeşte pregătirea ştiinţifică în oraşul natal şi mai târziu la Heidelberg (în domeniul geologiei, paleontologiei şi zoologiei), marcat de personalitatea profesorului E. Haeckel (precursorul ecologiei moderne). Are o viaţă agitată, (participă la războiul din 1870, devine fervent naţionalist, călătoreşte mult în Europa şi America de Nord), şi în urma unui doctorat strălucit, ocupă prestigioase catedre de geografie la marile universităţi de la München şi Leipzig. Autor prolific şi profund, deschizător de noi „căi" în diverse domenii, de la geografia umană („Anthropogeografia"), la geografia istorică şi mai ales geografia politică („*Politische Geographie*" – 1897, „Marea, sursă de putere a popoarelor".

1900), Fr. Ratzel este într-adevăr om al epocii sale, îmbinând activitatea profesională, ştiinţifică cu aceea de îndrumător şi cofondator al „*pangermanismului*".

care găsea un „sol" fertil în spiritul german.

Dintre toate lucrările sale, o atenţie deosebită o vom acorda

desigur operei sale fundamentale pentru subiectul acestei cărţi „*Politische Geographie*” – 1897, cu subtitlul sugestiv: „*geografia statelor, a comerţului şi a războiului*”.

Deşi este o carte stufoasă, dificilă la lectură, bazată pe o concepţie *darwinistă şi organicistă* (lucru ce i se va reproşa mai târziu), „*Geografia politică*”, datorată lui Fr. Ratzel, va influenţa „mersul ideilor” şi fundamentarea geografiei politice, favorizând mai târziu *apariţia geopoliticii*.

Fr. Ratzel subliniază încă din primele pagini, că „în toate fazele dezvoltării lor, statele vor fi considerate nişte organisme care întreţin cu solul un raport necesar şi care, din această cauză, trebuie să fie analizate şi din perspectivă geografică”.

Evoluţia statului începe practic de la *o zonă centrală/nucleu*: „Dezvoltarea statelor este în strânsă legătură cu înflorirea politică a popoarelor, în măsura în care aceasta cuprinde o extindere şi o intensificare a raporturilor cu solul”.

Interesante sunt consideraţiile făcute despre mobilitatea societăţilor

(popoarelor): „Forţa politică cea mai elementară rezidă în mobilitate. Cu cât un popor este mai mobil, cu atât el ocupă mai mult spaţiu” sau „avem impresia că poporul se mişcă înainte sau înapoi, asemeni unei mase de lichid”.

Influenţat de viziunea organicistă, Fr. Ratzel defineşte „politica drept spiritul unui stat sau individualitatea sa spirituală”, iar „ideea politică nu conţine, aşadar, niciodată doar poporul, ci şi teritoriul său”. Reflecţii interesante se regăsesc cu privire la *imperfecţiunea statelor* („statul oamenilor este cu certitudine un organism imperfect”), *mărimea spaţiilor*, („mărimea spaţiilor în care ne proiectăm ideile şi planurile politice este subordonată în totalitate suprafeţei în care ne mişcăm”), şi mai ales la *problema războaielor*, („războiul reprezintă, din punct de vedere geografic, o mişcare puternică sacadată şi violentă, în timpul căreia numeroase mase umane dintr-o ţară pătrund în altă ţară”, sau „războiul a rămas dintotdeauna marea şcoală a dominării spaţiului”).

O atenţie deosebită o acordă Fr. Ratzel, problemelor legate de „simţul spaţiului” (*Raumsin*), mai simplu „*legilor spaţiului*”:

1. „*Spaţiul unui stat creşte odată cu creşterea culturii sale*”.
2. *Creşterea spaţială a statelor* însoţeşte alte manifestări ale

dezvoltării lor, cum sunt forţa ideilor, intensitatea comerţului, activitatea desfăşurată în diferite sfere.

3. *Statele se extind prin asimilarea sau absorbţia unităţilor politice* având o importanţă mai redusă.

4. *Frontiera* constituie organul periferic al statului şi în această calitate serveşte drept martor al creşterii, tăriei sau slăbiciunile sale, precum şi al schimbărilor survenite în organismul său.

5. În creşterea sa, statul *tinde să înglobeze elementele cele mai valoroase* ale mediului fizic înconjurător: linii de coastă, albii ale fluviilor şi râurilor, zone bogate în diferite resurse.

6. *Primul impuls* de creştere teritorială este primit de statele nedezvoltate din exterior, de la civilizaţiile mai avansate.

7. Tendinţa generală de *asimilare sau absorbţie a naţiunilor mai slabe*, *se autoîntreţine prin înglobarea de noi teritorii*.

Marcată de darwinisn şi organicism, „Geografia politică" este considerată de *P. Claval* (2001) „o dimensiune geopolitic imperfect exprimată"; de altfel limitele acestei lucrări majore au fost evidenţiate de către geopoliticienii francezi (M. Mauss.

1925, sau mai târziu M. Korinman, 1990).

Contribuţiile sale în domeniul geopoliticii se reflectă în abordarea (uneori în premieră), a unor probleme extrem de interesante: *rolul statelor ca organisme vii*, *legătura dintre popor şi spaţiu* (celebra formulă *„volk ohne raum"* – popor fără spaţiu, de unde s-a ajuns mai târziu la teoria *„spaţiului vital"*), *legile de expansiune a statelor*, *rolul puterilor maritime* („marea, sursă de putere a popoarelor" – influenţând mai târziu strategia militară şi crearea unei flote de război redutabile). Opera sa fundamentală (Geografia politică), a influenţat decisiv apariţia şi evoluţia geopoliticii, deşi alături de adulatorii entuziaşti, au existat şi detractori pe măsură, mai ales din „şcoala geopolitică franceză", dar dincolo de toate acestea, ideile lui Fr. Ratzel *„au făcut istorie"*, în evoluţia ştiinţifică a geopoliticii.

Dar creatorul termenului de *„geopolitică"* a fost suedezul *Rudolf Kjellen* (1864 – 1922), într-o prelegere din 1899 foloseşte pentru prima oară acest cuvânt, care va cunoaşte o fascinantă evoluţie, de la adulaţie, la contestare.

Cunoscut profesor de drept şi istorie la Universităţile din Uppsala şi

Göteborg, parlamentar şi publicist, se naturalizează mai târziu

în Germania, fascinat de complexa personalitate a lui Fr. Ratzel, dar şi de climatul propice şi de spiritul german.

Cariera cuvântului „geopolitică" începe în 1903 (contestat de R. Sieger), continuă cu studiul R. Kjellen din 1905 („Consideraţii geopolitice despre

Scandinavia"), iar faima europeană se înregistrează abia în 1916, datorate aceluiaşi autor („Probleme ştiinţifice ale războiului mondial"). Aşadar întemeietorul conceptului de geopolitică, provenea din ştiinţele politice şi considera că geopolitica nu este decât *un capitol al ştiinţelor politice* (I. Conea, 1937), şi studiază *„aşezarea, forma şi teritoriul statului"*.

Dar lucrarea care-l consacră deplin apare în 1916 *„Statul ca formă de viaţă"* („Der Staat als Lebensform"), în care *sacralizează spaţiul* (raumsin), lucru uşor de speculat de continuatorii operei sale.

În concepţia sa geopolitică *„statul este considerat ca un organism geografic, fenomen spaţial, cum se spune, un pământ, un teritoriu, un spaţiu sau mai exact o ţară. Deci statul se naşte, trăieşte şi moare, intră în competiţie cu altele"*, vădind certe influenţe ale mentorului său, Fr. Ratzel.

Interesante sunt *elementele definitorii ale uni stat*, ca „unitate politică a cinci componente, putând fi privit din punct de vedere geografic, etnic, economic, social şi juridic; numim aceste cinci feţe ale fiinţei ei: *ţară, neam, gospodăria ţării, structura socială şi guvernământ"* (s.n.).

Sistematizând geopolitica, R. Kjellen deosebeşte următoarele subsisteme:

topopolitica (analiza aşezării statelor, fizionomia şi configuraţia lor);

ecopolitica (studiul economiei naţionale, studiul statului ca gospodărie);

demopolitica (analiza statului ca neam, studiul popoarelor în forma lor optimă, naţiunea care ocupă statul respectiv);

sociopolitica (analiza statelor ca societate, raportul dintre stat-societate);

cratopolitica (forma de guvernământ, mijloacele statului de exprimare politică).

Desigur evoluţia ulterioară a conceptului de geopolitică după dispariţia lui R. Kjellen (în 1922), avea să determine un veritabil

„avatar german" după expresia fericită a lui I. Conea 1937 – cel mai de seamă teoretician român al acestei ştiinţe.

Până la afirmarea deplină a geopoliticii germane, datorate lui K. Haushofer, menţionăm unele contribuţii geopolitice/geografice, aparţinând lui *F. von Richthofen* (1833 – 1905 – studii dedicate Chinei şi Extremului Orient), *T. Fischer* (1846 – 1910 – rivalitatea dintre puterile europene în nordul Africii, *K. Dove* (1848 – 1916 – Africa de Sud), *A. Philippson* (1884 – 1953) şi *O. Maull* (1887 – 1957), cu studii dedicate Europei Centrale şi Balcanilor.

Dar creatorul şcolii geopolitice germane a fost *Karl Haushofer* (1869 – 1946), militar de carieră (a ajuns până la gradul de general, apropiat al cercurilor conducătoare naziste, deşi culmea ironiei, fiul său va fi victima gestapoului, acuzat de trădare!).

Activitatea sa (între cariera de militar, cea universitară şi diplomatică), s-a materializat prin valoroase *contribuţii teoretice* (Geopolitica), *pragmatice* (studii despre Japonia, marile puteri) sau de coagulare şi formare a şcolii geopolitice germane, în jurul publicaţiei *„Zeitschrift für Geopolitik"* („Scrieri de Geopolitică") (1924 – 1944), care a reunit specialişti germani, dar şi din alte state europene.

În demersul său teoretic, K. Haushofer consideră că *„geopolitica e tot ce se poate şti astăzi despre o ţară, privită ca piesă sau ca organism în angrenajul politic mondial"*.

A propus pentru geografia politică termenul de *„geografie dinamică"*, iar în viziunea sa, geografia politică: „se ocupă cu analiza statului din punct de vedere al instinctului de expansiune, izvorând dintr-un complex de temeiuri geografice".

Influenţa operei lui K. Haushofer a fost impresionată; teorii dintre cele mai agresive (spaţiul vital, clasificarea raselor, drumul spre est, popor fără spaţiu etc.), devin concepte „aplicate" de doctrina nazistă; este momentul când *geopolitica este compromisă* cel puţin câteva decenii, după cel de-al Doilea Război Mondial. Desigur un sistem complex, doctrine care trebuiau să justifice agresiunea germană în Europa şi nu numai, au determinat ca Haushofer să fie privit ca *„duhul rău" al geopoliticii germane*.

Printre contribuţiile sale teoretice menţionăm: *politica „Deutschtum"* (reunirea germanilor din toată Europa într-o autoritate unică), *„politica anaconda"* (aplicată mai ales de Marea Britanie şi SUA,

de ocupare/dominare/control a punctelor sensibile de pe glob: canale maritime, strâmtori, peninsule, insule etc.) sau

„*Politica frontierei în mişcare*" (justificare pentru anexiunile teritoriale în numele… pangermanismului!).

De asemenea a subliniat *rolul* „pan*ideilor*" (ca idee centrală, care unifică, organizează viaţa oamenilor), pornind de la „panideea etnică" la „panregiuni" sau

„Paneuropeană".

Este adevărat că „*în meseria de geopolitician*, *totul se rezumă la ambiţii*, *proiecte şi interese*" (M. Korinman, 1990); dar geopolitica germană deşi a fost utilizată de propaganda germană, nu trebuie să se confunde cu regimul nazist.

De altfel spre sfârşitul vieţii (1941), K. Haushofer, se delimitează de regimul nazist, iar sfârşitul tragic al lui şi familiei sale, parcă îl absolvă de la judecata istoriei (fiul său fiind ucis de Gestapo, învinuit de spionaj).

Unii comentatori au analizat „*mistica frontierelor*", dinamica şi ambiţiile

Germaniei ca mare putere pe care le-a preconizat K. Haushofer, iar regimul nazist a ştiut din plin să profite şi *să justifice declanşarea războiului*, *utilizând demersul ştiinţific al geopoliticii*.

Paul Claval (2001), rezumă contribuţia geopoliticii germane la dezvoltarea geopoliticii astfel:

„*O naţiune care nu ajunge decât târziu la o entitate statală*, ceea ce explică locul acordat ideii de popor în orice reflecţie socială;

un *stat unde psihoza încercuirii se dezvoltă rapid*, datorită poziţiei sale centrale;

un organism politic născut atât de târziu încât toate regiunile lumii, susceptibile de a fi cucerite, părea a fi deja cucerite, ceea ce întreţine *o ranchiună* permanentă la adresa marilor democraţii industriale" (s.n.).

În concluzie, *geopolitica germană*, marcată puternic de *organicism*, renunţând la *scientismul* (la modă la începutul secolului XX), trebuie privită şi înţeleasă nuanţat, unele dintre *contribuţiile sale remarcabile* nu pot fi anulate, în ciuda „folosirii" acesteia de către propaganda nazistă.

2.2. Şcoala geopolitică anglo-americană (pragmatism şi geostrategie)

Contextul în care a apărut şi s-a dezvoltat geopolitica în Marea Britanie şi

SUA, diferă fundamental de cel al Germaniei.

Astfel, Marea Britanie după Tratatul de la Paris din 1763, devine *prima putere mondială*, consolidând *cel mai vast imperiu colonial din lume*, iar dominaţia politică este dublată de *rolul lirei sterline şi a Bursei* londoneze. SUA după declaraţia

Monroe (1823), devine *cea mai mare putere regională americană*, iar „sfârşitul frontierei" şi împărţirea lumii (începând cu 1890), generează o nouă regândire în politica externă, în devenirea viitoare de lider mondial.

Aşa cum sugestiv scria *P. Claval* (2001): „Nu este oare mai convenabil să te „inviţi" la împărţirea planetei, pe care Europa o realizează doar pentru profitul ei?"

În aceste coordonate socio-politice şi economice, Marea Britanie dezvoltă *o geopolitică de expansiune imperială*, încă din secolul al XVII-lea, îmbinând abil *tendinţele expansioniste*, cu cele *misionarism religios*.

Astfel, la mijlocul secolului al XVIII-lea, se creează „London Missionary

Society", având ca teoretician pe *E. Wakefield* (1796 – 1862), care se opunea comerţului cu sclavi, dar sugera trimiterea condamnaţilor în colonii (îndeosebi în Australia).

În acest climat apare „*Royal Geographical Society*" care încurajează dezvoltarea *geografiei* ca ştiinţă, sprijină *expediţiile geografice* în diferite regiuni ale lumii. În acelaşi timp dezvoltarea industriei în cele două mari state, necesită materii prime tot mai ieftine şi abundente, dar şi pieţe de desfacere a produselor manufacturate. Desigur că „*rolul mării*" devine extrem de important, să ne reamintim de apelativul de „*regina mărilor*" pe care-l purta Marea Britanie; acest lucru însemna flote comerciale şi de război puternice, căi maritime şi controlul strategic al principalelor strâmtori şi canale, factorii comerciale şi puncte de sprijin sau „capete de pod" situate în toate continentele. Desigur că au existat numeroase rivalităţi între Marea Britanie şi SUA, dar în noul context sociopolitic începând cu secolul al XX-lea, acestea devin *parteneri* (din vechi rivali), iar *centrul de greutate al lumii* s-*a deplasat din bazinul mediteranean*, *în bazinul atlantic*, proces amplu cu consecinţe economice (şi nu numai!) pentru

statele riverane.

Primul mare geopolitician al „mării" a fost în mod indiscutabil *Alfred T. Mahan* (1840 – 1914), militar de carieră (ajunge până la gradul de amiral în armata SUA), dar şi profesor de istorie navală la Colegiul „Naval War", din Newport.

Principalele sale lucrări sunt consacrate *rolul puterii maritime* („Sea power"), în dezvoltarea concepţiilor strategico-militare. Astfel, în 1980 publică „Influenţa puterii maritime în istorie, 1660 – 1783" (The Influence of Sea Power upon History), lucrare care-l face celebru; urmează în 1892 o nouă lucrare „Influenţa puterii maritime asupra Revoluţiei şi Imperiului francez 1793 – 1812", care-i consolidează statutul de veritabil „*geopolitician al mării*".

Ecoul lucrărilor sale determină *modificarea strategiilor militare* în SUA, (crearea unei flote militare corespunzătoare), dar şi în alte state (inclusiv în

Germania), când amiralul german von Tirpitz, edifică o puternică flotă pentru „cel de-al Treilea Reich". Dacă Primul Război Mondial a fost mai mult „*continental*", în cel de-al doilea, *confruntările maritime* au fost decisive.

În concepţia sa geopolitică, *A.T. Mahan* a susţinut trei obiective fundamentale: *poziţia geografică limitrofă* pe o mare întindere a Oceanului Planetar; *absenţa unor vecini puternici/rivali*; *dezvoltarea unei capacităţi militare navale remarcabile* (de tipul flotelor de linie britanice). Lecţia „geopolitică" a lui A.T. Mahan este clară: când un stat beneficiază de o poziţie geografică avantajoasă, de tipul insular sau izolat (ex: Marea Britanie), fără a fi nevoită să facă faţă unor vecini puternici, poate să-şi concentreze efortul spre a deveni o putere maritimă deosebită, controlând astfel căile maritime importante, punctele strategice şi implicit „teritoriile de peste mări" (în fapt coloniile aferente).

Continuator al operei lui A.T. Mahan poate fi considerat şi britanicul *Julian*

Corbett (1854 – 1922), profesor la „Naval War Collège" şi apoi la Universitatea

Oxford, un mare specialist în istorie. Este cunoscut în evoluţia geopoliticii prin lucrările „*Pamfletul verde*" (The gren pamphlet) în 1906, şi „*Principiile strategiei navale*" (Somes principles of maritime strategy) apărută în 1911, contribuind la *conceptualizarea geopolitică*

a operei mentorului său american.

Dar, spre deosebire de acesta, J. Corbett acordă în mod egal importanţă atât strategiei maritime cât şi celei continentale, influenţând doctrina militară interbelică şi desfăşurarea celui de-al Doilea Război Mondial.

Dar părintele geopoliticii clasice anglo-americane este *Halford J. Mackinder*

(1861 – 1947), reformator al geografiei britanice, cu temeinice studii la Oxford, *un*

„Produs" tipic al erei victoriene. În anul 1887, fondează la Oxford prima Facultate de

Geografie (School of Geography), finanţată până în 1924, de Societatea Regală de

Geografie.

Înfiinţează de asemenea şi conduce între 1903 – 1908 celebra „London School of Economics", în scopul pregătirii complexe, iar *geografia este indispensabilă pentru omul politic*, aparţinând regatului britanic. H. Mackinder, reia după 14 ani teoria lui Mahan (dreptul mării), în două lucrări devenite clasice:

„Pivotul geografic al istoriei" – 1904 (The Geographical Pivot of History) şi

„Idealurile democratice şi realitatea: *un studiu despre politica reconstrucţiei"* – 1919 (Democratic Ideals and Reality: a Study in the Politics of Reconstruction). Principalul său concept introdus în geopolitică a fost cel de *pivot al lumii* (*Heartland*), iar în concepţia sa partea continentală/centrală a Eurasiei, constituie *„Insula Lumii"*, care controlează de fapt întreaga planetă. Teoria sa se poate rezuma pe scurt astfel:

„Cine controlează Europa de Est controlează Heartlandul

Cine controlează Hertlandul controlează Insula Lume, *Cine controlează Insula Lume*, *controlează Lumea* (s.n.).

În urma concepţiei lui H. Mackinder, opoziţia dintre puterile mării şi puterile continentale devine comună. În argumentarea teoriilor sale geopolitice, supralicitează rolul Rusiei, iar Europa Centrală devine o zonă tampon („Istm European"), între interesele expansioniste ale Rusiei în Est şi Germaniei în Vest. În

1943, prin noua lucrare „The Round World and the Wining of the Peace" (Înconjurul lumii şi câştigarea păcii), reconsideră conceptul

pivot: *…acesta este partea de nord şi interiorul Eurasiei. El se întinde de la Oceanul Arctic până în deşerturile Asiei Centrale, iar în vest până la istmul care separă Marea Baltică de*

Marea Neagră" (s.n.).

Personalitate ştiinţifică complexă, parlamentar şi fondator de şcoală, H. Mackinder influenţează prin opera sa, *concepţiile militare, diplomatice şi strategice ale perioadei interbelice*, cât şi desfăşurarea celui de-al Doilea Război Mondial, iar în evoluţia geopoliticii rămâne între altele, ca autorul conceptelor de *Heartland*, *Pivot*

Area, *World Island* ş.a.

Continuator dar într-o viziune critică a operei lui H. Mackinder, este considerat americanul *Nicholas Spykman* (1893 – 1943), olandez de origine, profesor şi apoi director al Institutului de Studii Internaţionale din cadrul Universităţii Yale.

Principalele sale lucrări sunt: *„Strategia Americii în politica mondială"* (America's Strategy în World Politics-1942) şi *„Geografia păcii"* (The Geography of the Peace, apărută postum în 1944). Contribuţia acestui geopolitician se poate rezuma prin *analiza critică* a lucrărilor datorate lui H. Mackinder şi K. Haushofer, reluarea unor vechi concepţii şi impunerii noţiunii de *„rimland"*, pentru a desemna *puterile periferiei maritime*, o regiune intermediară între „Heartland" şi mările periferice. În concepţia sa N. Spykman afirmă că: *…cine domină Rimlandul, domină Eurasia*; *cine domină Eurasia ţine destinul lumii între mâinile sale"* (s.n.).

Concepţia sa geopolitică va influenţa politica SUA în perioada „războiului rece", realizându-se *o coeziune politico-militară* între SUA, Europa Occidentală şi Asia maritimă, în faţa expansionismului blocului sovietic (Hertland). N. Spykman accentuează conceptul de securitate de stat, care include *factorii geografici* (mărimea teritoriului, poziţia geografică, resurse naturale), *factorii economici* (potenţial industrial, demografic şi agricol) şi *factorii politici* (stabilirea politică, democraţia sau integrarea socială). De asemenea el a insistat asupra rolului politicostrategic al regiunilor *costiere*, îmbinarea dintre puterea continentală şi maritimă, factorii de echilibru în balanţa puterii mondiale.

Un alt reprezentant important al geopoliticii anglo-americane a fost *Isaiah*

Bowman (1878 – 1950), conducătorul Societăţii Americane de

Geografie, negociator şi expert în probleme europene după Primul Război Mondial. Principala sa contribuţie geopolitică datează din 1921: „*Lumea Nouă*. *Probleme în Geografia Politică*" (The New World. Problems în Political Geography), în care analizează cu obiectivitate problemele apărute după Primul Război Mondial, modificările în harta politică, problema minorităţilor sau viabilitatea economică a noilor state apărute după prăbuşirea unor entităţi eterogene, ca de pildă Imperiul Austro-ungar.

Prin activitatea sa, devine consilier al Casei Albe a fost unul dintre experţii care s-a ocupat cu *problemele decolonizării* care s-a produs după cel de-al Doilea Război Mondial, în defavoarea puterilor europene.

Alte preocupări geopolitice americane se întâlnesc în opera lui *Ellsworth*

Huntington (1876 – 1947) „Caracterul raselor, aşa cum este influenţat de mediul fizic înconjurător, de selecţia naturală şi evoluţia istorică", *Strausz-Hupé* „Geopolitica. Lupta pentru pace şi putere" (1942), sau *Hans Weigert*.

În concluzie, în lumea academică anglo-americană, geopolitica devine o *ştiinţă autonomă* abia în preajma celui de-al Doilea Război Mondial, datorită pericolului german care îngrijorează vădit SUA (ca recentă mare putere) şi mai ales Marea Britanie, ca regină a mării şi putere mondială de necontestat.

Dar ca o ironie ştiinţifică, aşa cum o definea P. Claval (2001), când gândirea geopolitică a primelor decenii nu mai este la modă, paradoxal, după tot efortul american de apreciere şi critică, ea se menţine cel mai bine în Statele Unite". Oricum *contribuţia* unor specialişti anglo-americani la dezvoltarea geopoliticii ca ştiinţă, este *remarcabilă*.

2.3. Şcoala geopolitică franceză (critică asupra geopoliticii germane, echilibru şi raţionalism)

Contextul în care a apărut şi dezvoltat *geopolitica franceză* este total diferit de cel din Germania. Realităţile istorice consfinţite de la Tratatul de la Viena (1815), impuneau Franţa ca o *putere continentală dar şi maritimă* indiscutabilă, iar acceptarea frontierelor anula orice tendinţă expansionistă, în timp ce imperiul colonial era bine consolidat. Cu toate acestea, după războiul din 1870, s-a pus pentru prima oară în discuţie locul şi rolul geografiei în sistemul şcolar; în

acest sens *E. Levasseur* redactează noi programe de geografie, bazându-se de fapt pe probleme de populaţie, resurse şi potenţial economic. Eforturile sale se reflectă astfel în *impunerea geografiei în sistemul de învăţământ*, crearea primelor *catedre* în universităţi şi formarea primelor generaţii de geografi.

În Franţa termenul de geografie politică este folosit încă din 1750, în lucrările lui *Turgot* (P. Claval – 2001), care acoperea aria geografiei umane actuale.

Întemeietorul geografiei politice (de unde derivă şi geopolitica franceză), este *Paul Vidal de la Blache* (1845 – 1918), cunoscut mai ales ca fondator al geografiei umane.

Deşi influenţele geografiei germane sunt evidente (C. Ritter), P. Vidal de la

Blache, reuşeşte să impună un nou avânt geografiei franceze, prin impunerea

„Omului ca factor geografic", rolul acestuia în modificarea mediului geografic, complementaritatea geografică/economică a unităţilor naturale.

Încă din lucrarea sa apărută în 1903 *„Tabloul geografic al Franţei"* (Tableau de la géographie de la France), P. Vidal de la Blache (influenţat de scrierile lui J. Michelet), insistă asupra personalităţii statului francez, organizarea spaţiului, dezvoltarea industriei şi urbanizarea, rolul transporturilor etc. Desigur în această lucrare se evidenţiază pregnant *determinismul geografic*, o modă ştiinţifică destul de răspândită în această perioadă de la început de secol XX.

Dar lucrarea care-l consacră între întemeietorii geopoliticii a publicat-o în

1917, şi care s-a bucurat de real succes: *„Franţa de Est"* (La France de l'Est), în care analizează între altele problema provinciilor disputate Alsacia şi Lorena. Faţă de aceste provincii, P. Vidal de la Blache evidenţiază forţele care împing la unificarea ansamblurilor regionale în unităţi de dimensiuni mai mari. De asemenea, tot în contextul acestor lucrări, apar serioase critici la adresa geopoliticii germane, care vădit „jena" interesele franceze pe continent. Disputa dintre cele două grupări ştiinţifice practic va continua şi după cel de-al Doilea Război Mondial. Desigur prestigiul uriaş şi mai ales şcoala de geografie umană creată de P. Vidal de la Blache, va domina cel puţin prima jumătate a secolului al XX-lea.

Ideile generoase sugerate de P. Vidal de la Blache găsesc un teren fertil, prin contribuţia unor geografi şi istorici francezi, dintre care ne vom opri îndeosebi asupra unora dintre ei.

Astfel, *Emile-Félix Gautier* tratează problematica statelor din nordul Africii:

„Trecutul Africii de Nord. Secolele obscure" (Le Passé de l'Afrique du Nord. Les siècles obscurs-1937), *Jacques Weulersse* se opreşte asupra problematicii din Orientul Mijlociu, în timp ce *Fernand Braudel* studiază diversitatea şi complementaritatea mediilor mediteraneene din Europa sudică şi nordul Africii.

În evoluţia geopoliticii un rol important l-a avut *André Siegfried* (1875 – 1955), cunoscut de altfel şi ca om politic (senator şi preşedinte al Senatului Franţei).

Lucrările sale vizează geografia şi sociologia electorală („Tabloul politic al

Franţei de Vest" – 1913), rolul democraţiilor protestante („Democraţii în Noua

Zeelandă"-1904), sau rolul transporturilor în prima parte a secolului XX.

Studiind statele care domină scena mondială, Siegfried clasifică astfel originea populării, importanţa structurilor sociale, iniţiind în fapt *o geopolitică fără angajament ideologic*, direcţie urmată din păcate de puţini discipoli (cel mai frecvent fiind citat *Jean Gottman*).

Albert Demangeon (1872 – 1940), unul din celebrii elevi normalişti ai lui P. Vidal de la Blache, şi un apropiat colaborator al acestuia (redactând două volume din „Geografia universală", unul dedicat Ţărilor de Jos, celălalt Marii Britanii). Beneficiind de un vast material adunat pentru „Geografia universală", redactează

„Imperiul Britanic" (L'Empire Britannique – 1933), în care explică expansiunea şi apogeul Imperiul Britanic, prin efectele revoluţiei industriale, formelor de organizare performante, căilor de comunicaţii rapide şi cercetarea ştiinţifică.

Analişti ai geopoliticii franceze consideră acest studiu, ca un excelent exemplu de *geografie colonială* (pe linia deschisă de A. Siegfried şi L. Febvre).

O altă contribuţie valoroasă a lui A. Demangeon, se referă la „Declinul

Europei" (Le Déclin de l'Europe – 1920): „unitatea teritorială se

realizase pe plan european… suntem martorii dezmembrării imperiului Europei, acest imperiu a cărui exploatare i-a adus bogăţia"; concluzia devine clară, *geopolitica de putere s-a terminat pentru Europa*, alte căi trebuie urmate şi câtă dreptate a avut acest autor.

De asemenea, într-un alt studiu din 1936 („Geografie politică"), A. Demangeon, dă o puternică *replică geopoliticii germane*… noi constatăm că geopolitica germană renunţă deliberat la spiritul ştiinţific"… concluzionând că…

„Geopolitica este o maşină de război".

Între alte meritorii contribuţii la dezvoltarea geopoliticii franceze menţionăm pe *Elisée Reclus* (1830 – 1905), un cunoscut şi controversat geograf, dar extrem de prolific, autorul *„Geografiei Universale"* (scrisă între 1872 – 1894 în 19 volume!)

„Introducere în geografia Franţei" în 1905 sau „Omul şi Terra" (apărută între 1905

1908).

În toate aceste vaste lucrări, E. Reclus, contestat de geografii universitari, apelează „volens-nolens" la sprijinul geopoliticii, refuză determinismul geografic, dar nu se lasă copleşit de scientismul la modă atunci, în mediile intelectuale franceze.

Dar poate cel mai strălucit discipol al lui P. Vidal de la Blache, a fost *Emm. de Martonne* (1872 – 1955), personalitate a geografiei franceze şi mondiale în prima jumătate a secolului al XX-lea. Eminent profesor la Universităţile din Lyon (1899) şi Sorbona (din 1909), Emm. de Martonne a marcat epoca prin lucrări fundamentale („Tratatul de Geografie Fizică"-1909, „Europa Centrală" din Geografia Universală), sau lucrări regionale, cele mai multe fiind dedicate României (de la „Valahia", până la „Alpii Transilvaniei", sau „Noua României în noua Europă"), fiind de altfel unul dintre savanţii străini care au studiat dar au şi *sprijinit realizarea României* Mari, după Primul Război Mondial.

Alţi exponenţi ai afirmării geopoliticii franceze au fost istoricul *Lucien Febvre*

(„Pământul şi evoluţia umană", 1923), în care afirmă: „le sol, non l'État, voilà ce qui doit retenir le geographe", Jean Bruhnes (1869 – 1930) – specialist de necontestat în geografia umană („Géographie Humaine"-1910) sau Camille Vallaux („Geografia istoriei-Geografia păcii şi a războiului"-1921), cu valoroase contribuţii privind analiza faptelor politice, fenomene de regionalism/federalism sau de

federalizare a statelor.

Dar adevăratul geopolitician francez, a fost *Jacques Ancel* (1879 – 1943), care realizează o veritabilă *sinteză a geopoliticii franceze*, deşi era influenţat în demersul său ştiinţific de Fr. Ratzel. Profesor de istorie şi geografie la un liceu parizian (între 1908 – 1914), participant şi apoi rănit în războiul în Balcani (unde descoperă fascinanta lume balcanică, cu multiplele sale probleme, căreia îi va consacra în 1930 teza de doctorat „*Chestiunea macedoneană*"), revine apoi în lumea ştiinţifică franceză cu opere fundamentale, teoretice şi practice.

Principalele sale lucrări destinate geopoliticii sunt: „*Geopolitica*" (1936).

„*Geografia frontierelor*" (1938) şi „*Manualul geografic de politică europeană*" (vol. I

1936, vol. II apare postum în 1945).

Contribuţiile lui J. Ancel sunt fundamentale în afirmarea geopoliticii franceze, de la „*mistica frontierelor*" („... frontierele sunt mai mult mobile decât stabile, mai suple decât rigide, mai efemere decât mişcătoare"), la *critica geopoliticii germane* în care subliniază lipsa spiritului ştiinţific, caracterul pseudoştiinţific şi rasial, problema frontierelor şi „spaţiul vital", politica pangermană în Europa Centrală, conchizând că „*La Géopolitique est un science après guerre*".

Un alt interesant autor care s-a ilustrat în evoluţia geopoliticii franceze este şi *Jean Gottman* (1917 – 1964), asistent al lui A. Demangeon şi coleg mai târziu al lui A. Siegfried. Principala sa lucrare în acest domeniu a fost publicată în 1954 „*Politica statelor şi geografia lor*" (La politique des États et leur géographie), în care realizează o interesantă „*iconografie*" a realităţilor geopolitice, pentru a evita angajarea geopoliticii în spirit ideologic; contextul postbelic în care a apărut această lucrare era total schimbat faţă de perioada interbelică, fapt ce explică interesul scăzut în epocă pentru această lucrare.

Desigur că la conturarea geopoliticii franceze trebuie să mai adăugăm contribuţia şi a altor cercetători precum *A. Chéradame* („Germania, Franţa şi chestiunea austriacă" 1902), *A. Briand* (probleme privind crearea unei Europe unite în anii „20 – 30) sau *H. Hanser* (cooperarea internaţională şi necesitatea perfecţionării unor organisme corespunzătoare).

În ansamblu, geopolitica franceză trebuie privită ca *o grupare ştiinţifică solidă*, *caracterizată prin echilibru şi sobrietate* (T. Simion

1998, 2007), aducând o severă critică geopoliticii germane, influenţând decisiv apariţia şi dezvoltarea geopoliticii româneşti.

2.4. Şcoala geopolitică românească (afirmarea identităţii naţionale, replică la imperialismele rus şi german care au sfârtecat teritoriul naţional)

Şcoala geopolitică românească s-a cristalizat mult mai târziu în comparaţie cu şcolile vest-europene, practic în preajma celui de-al Doilea Război Mondial şi mai ales în jurul revistei „*Geopolitica şi geoistoria – revistă română pentru sud-estul european*", editată de Societatea Română de Statistică, începând cu 1941, reunind prestigioşi geografi, istorici, economişti, etnografi sau filosofi.

Contextul socio-politic românesc începuse să se deterioreze, începând cu *dictatura regală* (1938) şi interzicerea partidelor politice, deschizând calea *dictaturii antonesciene* (1940) şi mai ales marilor *rapturi teritoriale* când România *pierde importante teritorii* (circa 101.000 km^2) şi o populaţie de circa 6, 5 mil. loc. Este rezultatul Pactului Ribbentrop-Molotov şi a anexelor secrete, prin care URSS prin Ultimatumul dat de Stalin, intră în posesia *Basarabiei*, *Bucovinei de Nord şi Herţei*, la acestea se adaugă Diktatul de la Viena prin care România cedează la presiunile Germaniei, *Transilvaniei de Nord-Vest*, şi în sfârşit ca jaful teritorial să fie complet, tot sub presiune germană Bulgaria smulge *Cadrilaterul* (Judeţele Durostor şi Caliacra) şi îl alipeşte la propriul teritoriu.

Într-un *context de real dramatism* au existat adevărate conştiinţe care au militat cu argumentele geopoliticii, pentru menţinerea *identităţii naţionale şi a replica imperialismelor funciare rus şi german*. Teoreticianul şi fondatorul geopoliticii româneşti a fost *Ioan Conea* (1902 – 1974), care încă din 1937 publică lucrarea

„*Geopolitica – o ştiinţă nouă*", în care abordează evoluţia conceptului în Europa şi

SUA, oprindu-se îndeosebi asupra lucrărilor datorate lui *R. Kjellen*, *J. Ancel* şi

A. Demangeon.

Formulările privind geopolitica abordată de I. Conea sunt memorabile: geopolitica „ştiinţa zilei" care se ocupă cu „jocul politic dintre state", fiind „expresia politică a unui ansamblu de elemente geografice care converg în ea", sau

„Geopolitica urmăreşte să ne explice harta politică", „viaţa

politică planetară condiţionată şi explicată prin geografie", sau în final „*geopolitica nu este decât istoria desfăşurată epocă după epocă*" (s.n.).

I. Conea distingea regiuni geopolitice de mare convergenţă care urmează să fie clasificate, prin stabilirea de analogii şi tipologii şi apoi enunţarea unor legi.

În afara contribuţiei sale teoretice privind afirmarea geopoliticii în spaţiul academic românesc, menţionăm studiile de mare impact în epocă: „*Destinul istoric al Carpaţilor*", „*O poziţie geopolitică*" sau „*Transilvania*, *inimă a pământului românesc*".

Fără îndoială opera lui I. Conea în domeniul geopoliticii a fost remarcabilă şi exemplară, *o conştiinţă indiscutabilă a geografiei româneşti*, după instaurarea bolşevismului în România, acesta va plăti cu greu acest lucru (scos de la catedra universitară şi marginalizat).

În definirea obiectului, metodelor şi mijloacelor geopoliticii menţionăm şi contribuţia lui *Anton Golopenţia*, prin studiile publicate începând cu 1932 („*Însemnare cu privire la definitivarea preocupării ce poartă numele de geopolitică*").

1937 („Contribuţia ştiinţelor sociale la conducerea politicii externe"), sau cel din

1940 („Populaţia teritoriilor româneşti desprinse în 1940"). A. Golopenţia subliniază faptul că „obiectul de studiu al geopoliticii îl constituie potenţialul statelor", iar geopolitica atunci o ştiinţă în plină afirmare, era mai întâi „informativă", iar rezultatele demersului geopolitic sunt în primul rând „naţionale".

Tot în cadrul unor delimitări critice, teoretice, menţionăm şi contribuţia lui *M. Popa-Vereş* („*Schemă privind cercetările geopolitice sub aspectul intereselor naţionale*"), din care reţinem că… obiectul geopoliticii este condiţionat de structura spaţiului geografic, de fenomenele sociale şi economice, de idealurile politice şi nevoile istorice ale Statului, ca expresie a comunităţii şi suveranităţii naţionale".

Desigur sunt remarcabile contribuţia marilor noştri geografi la afirmarea geopoliticii româneşti. Astfel, Simion *Mehedinţi* este nu numai fondatorul geografiei moderne româneşti, dar şi un strălucit geopolitician de la „Dacia Pontică şi Dacia

Carpatică" (1928), la „Quest que la Transylvanie" şi „Fruntaria României spre răsărit" (1941), până la „Chestia orientală din punct de vedere etnografic" (1944) şi

„Premisele şi concluzii la Terra" (1945), dovedind una din marile conştiinţe ale neamului, într-o vreme de mari restrişti.

Prolificul geograf *Vintilă Mihăilescu*, s-a ilustrat şi ca un fin geopolitician

(„Harta etnografică a Transilvaniei" din 1940 sau „Unitatea pământului şi poporului românesc" 1942), în care a abordat probleme delicate privind Transilvania sau unitatea indestructibilă dintre teritoriul şi poporul român.

Desigur şi alţi importanţi geografi, au îmbrăţişat domeniul incitant al geopoliticii româneşti. Începem cu geograful ieşean *Mihai David* („Probleme de ordin geopolitic ale locului şi ale spaţiului ocupate de statul român"-1939), *N. Al. Rădulescu* („Poziţia geopolitică a României" – 1938), N. Popp („Românii din Basarabia şi Transnistria"-1941), *C. Brătescu* („Populaţia Cadrilaterului între 1878 – 1938) ş.a.

Alături de geografi (unde s-a dezvoltat de fapt geopolitica românească), menţionăm contribuţia unor *străluciţi istorici*: N. Iorga, Gh. I Brătianu, C.C. Giurăscu, P.P. Constantinescu ş.a., alături de *sociologi şi filozofi* ai culturii: C. Rădulescu-Motru, M. Vulcănescu, Tr. Herşeni, sau *economişti* de mare valoare: A. Golopenţia, S. Manuilă etc.

Şcoala geopolitică românească influenţată de unele direcţii ale geopoliticii germane şi franceze, deşi s-a conturat mai târziu (începând cu deceniul al IV-lea al secolului al XX-lea), a cunoscut *apogeul la începutul anilor '40* şi a fost considerată de analişti, ca fiind *una dintre cele mai valoroase grupări ştiinţifice din Europa Centrală*, abordând cu mare acurateţe probleme critice/teoretice, dar şi chestiuni de mare actualitate pentru România sfâşiată de imperialismele rus şi german. Lucrările generate de geopolitica românească, contribuţia revistei „Geopolitica şi Geoistoria", au permis regruparea unor *înalte conştiinţe naţionale* din geografie, istorie, sociologie etc., realizarea unor *lucrări colective* („Atlasul etnic al României" 1941), care vor fi folosite mai târziu ca argumente ştiinţifice la Conferinţa de Pace de la Paris (1946), în susţinerea *dreptului istoric*, *etnic*, *lingvistic* etc. *a poporului român*, în această frământată regiune geografică a Europei.

Din nefericire *„tăvălugul" comunismului* a cuprins şi România, strălucită pleiadă de cărturari-patrioţi a fost *„strivită"*, aruncată în lagăre, sau scoase din catedrele universitare, fiind înlocuiţi de nonvalori şi agenţi sovietici, iar cariera geopoliticii se încheie pentru

timp de aproape o jumătate de secol, practic până la Revoluţia din decembrie ’89.

2.5. Alte şcoli geopolitice (între adulatori şi detractori)

Geopolitica s-a dezvoltat ca o răsfrângere şi în alte regiuni geografice şi ţări încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Astfel în *Rusia* până la Revoluţia Bolşevică din 1917, se cristalizase *o geopolitică cu dublă orientare* (spre Occident şi spre accesul la marea liberă dar şi spre interior, vaste spaţii spre est şi nord), vechile năzuinţe ale expansionismului rus.

Reprezentanţii acestei geopolitici de dublă orientare au fost istoricii *S.M. Soloviev* şi *G.V. Plehanov*.

După Revoluţia din Octombrie 1917, geopolitica rusă (devenită apanaj al propagandei bolşevice), este dominată de geograful şi anarhistul *Piotr Kropotkin* (cel care a inspirat pe Stalin şi Troţki să spună „ce este revoluţia rusă? Sovietele şi electricitatea la ţară”). În deceniile III şi IV, se afirmă doi „geografi ai partidului” *N. Barański* şi *I. Kolosovsky*, care influenţează deciziile politice privind dezvoltarea economică şi spaţială a URSS.

Spaţiul uriaş avut la dispoziţie, vastele resurse naturale, regiuni practic nelocuite şi nevalorificate, determină *planuri ambiţioase*, iar strategia militară (caz unic în istoria modernă), ajută la o nouă *geografie economică şi politică* (expansiunea spre Nord, Siberia, Caucaz, Asia Centrală, Extremul Orient etc.).

În *Japonia* primele influenţe ale geopoliticii germane apar la începutul anilor

’30, fiind caracterizată prin *naţionalism şi tendinţele expansioniste* (Manciuria şi

Pacific). Printre exponenţii *geopoliticii nipone* amintim pe *S. Komaki*, *J. Ezawa*, *S. Shiga şi T. Watsuji*. Desigur că preocupări geopolitice în perioada interbelică regăsim şi unele *state europene* (Italia, Suedia) sau latino-americane (Brazilia şi Argentina).

*

* * *

În concluzie evoluţia geopoliticii în perioada interbelică îşi are rădăcinile în:

evoluţia filosofiilor despre putere (de pildă naşterea sau decăderea ideii imperiale);

dinamica demografică (popoarele şi mediul în care se dezvoltă,

suprapopularea sau vidul de populare);

progresul tehnicilor de producţie (valorificarea resurselor, dezvoltarea ramurilor economice etc.);

revoluţia transporturilor;

perfecţionarea unor noi tipuri de armament (care modifică strategia şi în fapt şi demersul geopolitic);

Geopolitica interbelică stimulează dezvoltarea geostrategiei, iar geopoliticienii sunt tot mai mult *„ascultaţi" de factorii de decizie politică şi militară*. Noile tipuri de armament, rolul mării, spaţiul aerian, sfârşitul celui de-a doua conflagraţii mondiale, determină desigur, *mutaţii profunde în geopolitica clasică*.

La finele perioadei interbelice, apar noi interpretări privind concepţia organicistă a statului, bazele economice ale puterii, realităţile supranaţionale, dezvoltarea geostrategiei.

Desigur, al Doilea Război Mondial, *bulversează geopolitica clasică*, infirmând unele vechi concepte, sau impunând altele (de la *„mistica" frontierelor şi statele „tampon"*, la puterea mării sau *„mistica" nucleară*, care vor *revoluţiona politica mondială* în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Capitolul 3

Geopolitica „nucleară" între realităţile postbelice, resemnare şi reconstituirea statutului ştiinţific (1945 – 1989/1991)

Timp de câteva decenii (1945 – 1975), *geopolitica practic „dispare"* în Europa, fie datorită *compromiterii* acesteia de nazism, fie din *motive ideologice* (spaţiul comunist), sau din alte motive. Astfel cu excepţia continuităţii geopoliticii în America de Nord (SUA), menţionăm interesul manifestat de această ştiinţă în regiuni din afara blocurilor militare (în America de Sud, în Brazilia şi Argentina), în Orientul Mijlociu (interesul arătat de Israel de pildă), în Australia sau Africa de Sud. Consecinţele celui de-al Doilea Război Mondial sunt deosebite pentru harta politică a lumii, prin apariţia superputerilor SUA şi URSS, care vor domina lumea timp de o jumătate de secol (1945 – 1990).

„Războiul rece" (început din 1946 şi încheiat după unii autori fie la prăbuşirea URSS în 1991, fie în 2001 – după alţi autori/lideri politici), *divizarea Europei în blocuri* şi vremea superputerilor vor genera *„echilibrul terorii"*, vor marca evident evoluţia postbelică a geopoliticii. În noul context socio-politic asistăm la dispariţia

invariantelor geopoliticii clasice:

determinismul geografic;
spaţiul-condiţie a puterii;
mistica frontierelor;
democraţia şi geopolitica;
puterea maritimă şi puterea terestră;
„Războiul rece" şi consecinţele sale.

În această *lume bipolară*, *SUA se află în profit faţă de URSS*, prin prosperitatea pe care o dezvoltă, progresele ştiinţifice şi tehnice, şi influenţa indiscutabilă. Prin *Planul Marshall*, SUA contribuie la *refacerea economică a Europei*

Occidentale (1948 – 1952), şi la *consolidarea democraţiei* ca pavăză la expansiunea URSS până în inima Europei şi tentaţiile comunismului, bine exportat în diferite state (Franţa mai ales, unde ideologii de stânga erau la mare modă).

Confruntarea dintre blocuri se produce fie în Europa (Puciul de la Praga

1947, Blocada Berlinului în 1948, Revoluţia din Ungaria 1956 etc.), fie prin conflictele din *diferite regiuni ale lumii* (triumful comunismului în China 1949, războiul din Coreea început prin invazia Coreei de Nord în 1950, până la războiul din Vietman, conflictele din Indochina, sau războiul din Afghanistan).

Influenţa *factorului nuclear este decisivă în modelarea geostrategiei* datorită rapidităţii conflictelor nucleare, *rolul vectorilor nucleari* (rolul aviaţiei transcontinentale şi a submarinelor atomice), dar şi *descurajarea reciprocă* şi destinderea, ca unică alternativă pentru salvgardarea păcii. Alături de puterile nucleare (SUA – deţin bomba atomică din 1945 şi URSS din 1954), apar mai târziu noi membrii ai selectului *club nuclear* (Marea Britanie, Franţa şi mai târziu China), care modifică cu rapiditate conceptele geopoliticii clasice.

Marile superputeri nucleare îşi dezvoltă strategii corespunzătoare; în SUA

este cunoscută *„Doctrina Kenan"* formulată în 1947, iar în URSS doctrinele formulate de *Kaplan şi Sokolowski*, vor să răspundă noilor realităţi geopolitice şi tentaţiei de a se considera izolate şi încercuite (deşi în geopolitica interbelică reprezentau „heartlandul").

Celelalte puteri nucleare caută noi semnificaţii, de la *Franţa* unde *bomba atomică reprezintă o „revanşă la linia Maginot"*, până la

China unde *bomba atomică răspunde unor multiple frustrări*, (de la marele vecin din nord – Rusia, până la vechiul rival din Pacific – Japonia, cu rădăcini adânci în mentalul colectiv, sau potenţialul duşman de la sud de Himalaya – India). Ulterior şi *alte state* vor intra în clubul nuclear (*India*, *Pakistan*), sau sunt foarte aproape (Israel, *Africa de Sud şi probabil Iran*), fapt ce *complică şi mai mult contextul geopolitic* al lumii contemporane, mai ales după implozia comunismului şi dezintegrarea URSS.

Dar asistăm la revenirea geopoliticii în *mediile academice* (nu numai în cele politice şi militare), după 1960 (războaiele din Vietnam, Cambodgia), războiul dintre Iran şi Irak (1980 – 1988) şi mai ales după războiul din Golf (1990 – 1991) şi prăbuşirea comunismului. Desigur statutul epistemologic al geopoliticii, capătă noi nuanţe.

După Dicţionarul *„Robert"* geopolitica *„este studiul raporturilor între condiţiile naturale geografice şi politica statelor"*, în timp ce în „Larousse", geopolitica este *„ştiinţa care studiază raporturile între datele geografice ale statelor şi politica lor. Geopolitica exprimă şi precizează voinţa de a-şi ghida acţiunea guvernamentală în funcţie de lecţiile de geografie"*.

Concomitent cu revenirea geopoliticii în actualitate, în era nucleară vor apărea şi alte *„geopolitici subversive"* (P. Claval 2001):

lumea a treia şi organizarea ca *o contrapondere* a celor două superputeri care domină lumea;

mişcările revoluţionare (unele datorită *decolonizării*, altele generate de expansiunea *ideilor comuniste* în Africa sau America Latină);

pericolul terorismului (în diferitele sale moduri de exprimare şi pericolul pentru pacea şi stabilitatea lumii);

rolul şi dimensiunea geopolitică a *revoluţiei chineze* (teoria „zonelor intermediare", „încercuirea oraşelor prin zone rurale);

folosirea „armei economice" ca formă de manifestare şi rezolvare a unor stări conflictuale (vezi formarea şi rolul OPEC în politica energetică mondială);

dezvoltarea unor geopolitici regionale (*„geopolitica militarilor"* din America de Sud, dimensiunea geopolitică a conflictelor din Orientul Mijlociu, *geopolitica de „apartheid"* din Africa de Sud, *geopolitica „antinucleară"* din Noua Zeelandă);

dezvoltarea geopoliticii integrării (reconstituirea economiei

mondiale, crearea uniunilor regionale).

3.1. Geopolitica nucleară în SUA (1945 – 1990)

Spre deosebire de statele europene, în SUA s-a constatat *o continuitate a geopoliticii după cel de-al Doilea Război Mondial*, datorită pe de o parte faptului că aceasta a fost puţin dezavuată şi s-a orientat mai ales spre geostrategie, iar pe de altă parte, statutul de *superputere mondială*, *confruntarea cu URSS* în timpul

„Războiului rece" şi *„erei nucleare"* reclama prezenţa activă a acestei ştiinţe.

Lumea bipolară din era nucleară postbelică, a determinat *adaptarea geopoliticii la noile realităţi impuse de progresele tehnice şi perfecţionarea armamentelor nucleare*, dar şi la renunţarea la multe din invariantele geopoliticii clasice.

Arma nucleară (1933 – 1974) (scurtă cronologie)

1933 – Leo Szilard concepe utilizarea militară a energiei nucleare

1938 – 1939 – Evidenţierea fisiunii de către Hahn, Strassmann, Frisch şi

Joliot

Aug. 1939 – Einstein îi scrie lui Roosevelt, pentru a-i sugera lansarea cercetătorilor asupra bombei atomice dec. 1941 – SUA începe fabricarea bombei iunie 1942 – SUA şi Marea Britanie se asociază la acest proiect sept. 1942 – Proiectul Manhattan; etapa industrială

6, 9 aug. 1945 – Bombardarea oraşelor Hiroshima şi Nagasaki

1949 – Bomba de tip A sovietică

1951 – Bomba de tip H americană

1952 – Bomba de tip A britanică

1954 – Bomba de tip H sovietică

1957 – Bomba de tip H britanică

1960 – Bomba de tip A franceză

1964 – Bomba de tip A chineză

1967 – Bomba de tip H chineză

1968 – Bomba de tip H franceză

1974 – Bomba de tip A indiană

Sursă: *P. Claval, 2001*

Perfecţionarea armamentului nuclear a fost spectaculoasă; de la performantele *rachete balistice*, până la *submarinele nucleare*, toate acestea determină aşa numita doctrină a *„echilibrului descurajării*

reciproce", evidenţiată de pildă de „*criza rachetelor*" *din Cuba* (1962), când omenirea a fost foarte aproape de izbucnirea războiului nuclear. Dar această competiţie dintre superputeri a generat o nebunească „*cursă a înarmărilor*" în dezvoltarea spiralată, culminând cu „*războiul stelelor*", iniţiat de SUA, la care URSS nu a mai putut face faţă, capotând lamentabil, favorizând din punct de vedere economic, dezintegrarea sistemului comunist.

Rapiditatea confruntării militare dintre cele două superputeri a generat *noi doctrine militare*; a făcut vogă cartea generalului francez P. Gallois „Războiul de

100 de secunde" (1985), dar şi consecinţele dezastruoase ale unui conflict militar atomic.

Pericolul războiului nuclear cu consecinţele practic incalculabile determină începând din 1967, începerea de *negocieri* dintre cele două superputeri (*tratate de neproliferare nucleară*, SALT; START etc.), care se continuă şi astăzi pentru

„*Descurajarea nucleară*".

În spiritul „*Doctrinei Kennan*" formulată încă din 1947, SUA realizează un sistem de alianţe în aşa numitul „*rimland*": NATO, CENTO şi ASEAN, pentru a putea supraveghea „*heartlandul*" reprezentat de URSS; la complicarea situaţiei geopolitice se adaugă şi trecerea Chinei la regimul comunist (1949).

Faţă de doctrina americană, strategii sovietici suferă de „*complexul încercuirii*", fapt ce determină crearea unei puternice flote militare, la două după SUA, cu baze în Pacific, Marea Baltică şi Marea Neagră).

Reprezentanţii geopoliticii nord-americane în ordine cronologică în perioada postbelică încep cu *Alexander Seversky* (1894 – 1974) prin lucrările: „Victoria prin forţa aeriană" (1942) şi „Victoria aeriană – cheia supravieţuirii" (1950), făcând un adevărat elogiu importanţei *forţelor aeriene*.

Reluarea noţiunilor clasice de „heartland şi „rimland" se regăsesc în lucrările lui *Donald Mening*: „Heartland şi rimland în istoria Eurasiei" (1956) şi *David*

Hooson: „Noul Heartland sovietic" (1962); aceste cărţi vor influenţa în mod cert evoluţia geopoliticii şi geostrategiei SUA, în confruntarea cu URSS.

Se dezvoltă o întreagă doctrină privind „*era nucleară*" prin

contribuţia lui

Saul Cohen: „Geografie şi politici într-o lume divizată" (1973) şi „O nouă hartă globală a echilibrului geopolitic" (1982); în care analizează teoria „spaţiilor globale" (*realms*) şi rolul „părţilor de trecere" (*gateway*), integratoare între diferite regiuni; *Zbigniew Brzezinski*: „Între două ere" (1978) şi „Planul jocului" (1986). Alte tendinţe se reflectă prin abordarea conceptului de *geoeconomie* de către Peter Taylor

„Geografia politică: Economia lumii, Naţiunea – Stat şi Peisajul"; *P.O' Sullivan*, *G. Parker* ş.a.

Asistăm de asemenea la o nouă abordare a obiectului geopoliticii de la definiţia lui *S. Cohen*: *„esenţa geopoliticii este de a studia relaţia care există între politica internaţională de putere şi caracteristicile corespondente geografiei"*; *R. Harkavy*: *„geopolitica este reprezentarea cartografică a relaţiilor între principalele puteri care se opun"*, sau *W. Fox*: *„geopolitica este o aplicaţie a cunoştinţelor geografice în afacerile mondiale"*.

Geopolitica nord-americană este *singura grupare ştiinţifică care are o continuitate deplină* şi după cel de-al Doilea Război Mondial, s-a axat mai ales pe dezvoltarea *geostrategiei* şi a abordat temele majore din postura de superputere (în perioada „războiului rece") şi după prăbuşirea comunismului, din aceea de *unică superputere mondială „cel puţin pentru câteva decenii"*, cum afirma nu demult Z. Brzezinski, un geopolitician dublat de opera unui diplomat şi influent expert al Casei Albe.

3.2. Geopolitica nucleară franceză

După o perioadă de *„decantare" de câteva decenii*, asistăm la o puternică revenire a geopoliticii în peisajul cultural francez, chiar dacă Franţa în urma procesului de decolonizare, nu mai dispune de un vast imperiu colonial, dar devine *putere nucleară* cu rol important în afacerile mondiale.

Regruparea cercetătorilor din domeniul geopoliticii franceze se face în jurul revistei *„Herodot"* (1976), fondatorul acesteia fiind prolificul *Y. Lacoste*, autor a mai multor studii şi cărţi: „Geopolitica regiunilor franceze" (1986), „O geopolitică a imensităţii" (1987), „Chestiuni de geopolitică" (1991), până la cunoscutul *„Dicţionar de geopolitică"* (1993).

Problematica incitantă *a frontierelor* este reluată într-o nouă viziune în opera lui *Michel Foucher*: „Fronturi şi frontiere" (1988) iar evoluţia critică a geopoliticii este bine tratată în opera lui *Christian Daudel*: „Geopolitica" (1990), *Pascal Lorot*:

„Istoria geopoliticii" (1990), *Paul Claval* „Geopolitica şi geostrategia" (1996) ş.a.

Desigur geopoliticienii francezi au abordat şi alte probleme actuale specifice

„Erei nucleare": spaţiul şi puterea, rolul „rimlandului" în noua conjunctură sociopolitică, geoeconomia, statul şi organismele suprastatale etc.

Între definiţiile propuse de cercetătorii francezi privind geopolitica, menţionăm pe cele propuse de *Chr. Daudel*: *„geopolitica realizează o nouă sinteză a istoriei, a spaţiului teritorial al resurselor morale şi fizice ale unei comunităţi care se situează astfel în ierarhia puterilor, în locul pe care-l ocupă, sau mai curând în locul asigurat de meritele sale"*, sau poate fi definită: *„ca studiul relaţiilor internaţionale în general şi al raporturilor diplomatice între state în particular"* (s.n.). De altfel Chr. Daudel realizează o viziune complexă între *geografie, geopolitică şi geostrategie*:

Tabel nr. 1 Corelaţii între geografie-geopolitică-geostrategie

Disciplina	Paradigma iniţială	Logica intelectuală	Problematica funcţională	Finalităţile
Geografie	Localizări şi diferenţieri spaţiale	Culturală şi literară	Interfaţă oameni/teritoriu	Conservarea şi amenajarea teritoriului
Geopolitica	Sistemul, sistemele socio-politice	Diplomatică, juridică şi socioeconomică	Teoria acţiunii politice şi relaţiile între actori	Situaţia pe eşichierul mondial
Geostrategia	Conflictele	Manevrele de forţă	Planificarea acţiunii strategice	Securitate şi apărare
Geosofia	Protecţia spaţială a	Filosofică	Forumul de teorii şi	Ştiinţa de a gândi

	gândirii şi acţiunii		teze	spaţiul
Geo praxis	Discriminarea obiectelor şi a teritoriilor	Dialectica teoriei şi a practicii	Dispunerile spaţiale reciproce şi previziunile	Haosul şi echilibrul sistemelor dispuse în spaţiu
Geo ştiinţa	Universalitatea conştiinţei spaţiale	Ştiinţifică	Laboratorul interdisciplinar	Cunoaşterea geospaţială

Sursă: *Chr. Daudel – 1990*

În sfârşit *M. Foucher*, consideră că: „*geopolitica este o metodă globală de analiză a unor situaţii sociopolitice concrete, privite după modul în care sunt localizate şi după reprezentările obişnuite care le descriu. Geopolitica are în vedere determinarea coordonatelor geografice ale unei situaţii şi ale unui proces sociopolitic, precum şi decriptajul discursurilor şi imaginilor cartografice care le însoţesc*" (s.n.).

Alte importante contribuţii geopolitice franceze le datorăm lui *G. Chaliand* şi *J.P. Răgeau* (Atlas strategic: geopolitica raporturilor de forţe din lume" – 1983), *Cl. Delmas* („A doua eră nucleară" – 1974, „Criza din Cuba" – 1982, „Bomba atomică".

— 1985), *P. Gallois* („Războiul de 100 secunde" – 1985), *L. Poirier* („Strategii nucleare" – 1977), *J.C. Vénézia* („Strategia nucleară şi relaţiile internaţionale" – 1971).

Tabel nr. 2 Evoluţia geopoliticii în discursuri/personalităţi/vocabular

Tipul de discurs	Personalităţi	Vocabular dominant
Geo politica imperialist	Rudolf Kjellen	Analiza statului: geopolitică ecopolitică demopolitică sociopolitică cratopolitică

ă (1899 194 5)	Friedrich Ratzel	Concepţii: Spaţiul vital (Lebensraum) Popor fără spaţiu (Volk ohne Raum) Simţul spaţiului (Raumsin) Punct central (Mittelpunkt)
	Alfred Mahan	Puterea maritimă (Power Sea)
	Halford Mackinder	Puterea maritimă/Inima lumii (Heartland) Reunirea germanilor (Deutschtum) Politica „anaconda”. „Pan” – idei: „pan” – etică „Pan” – regiuni „Pan” – europeană
	Karl Haushofer	Puterea maritimă/Inima lumii Reunirea germanilor (Deutschtum) Politica „anaconda”. „Pan” – idei: „Pan” – etică „Pan” – regiuni „Pan” – europeană
	Nicholas Spykman	Teoria ţărmurilor (Rimland)
	Alexander de Seversky	Puterea aeriană (Power Air)
	Saul Cohen	Spaţii geografice globale (Realms) „Porţi” integratoare (Gateway)
Geo politica Războiului Rece (1949 198 9/1991)	George Kennan	Politica îngrădirii (Containment)
	Lideri politici şi militari din spaţiul occidental şi sovietic	Blocul occidental (SUA + aliaţii) vs. Blocul comunist (URSS + aliaţii) Mişcarea de nealiniere Zone de influenţă ale Occidentului şi URSS; teoria dominoului
Geo politica	Mihail Gorbaciov	Noua gândire politică: Perestroika, Glasnosti

noii ordini politice mondiale (după 1991)	Francis Fukuyama	Sfârşitul istoriei
	Edward Luttwak	Geoeconomia statului
	George Bush	Noua ordine mondială în viziunea SUA
	Lideri G7 + 1, F.M.I., OMC, G20	Liberalismul transnaţional/neoliberalismul şi eşecul previzibil

	Strategi din Pentagon şi NATO	„Axa Răului" (state problemă: Irak, Siria, Iran, Coreea de Nord etc.) Lupta împotriva terorismului
	Samuel Huntington	Ciocnirea civilizaţiilor / Blocuri culturale
	Zbigniew Brzezinski	Tabla de şah euroasiatică
Geo politica mediului	Comisia mondială pentru mediu şi dezvoltare	Dezvoltare durabilă
	Al Gore	Iniţiativa strategică în domeniul mediului
	Robert Kaplan	Anarhia iminentă
	Thomas Homer Dixon	Resursele limitate ale mediului
	Michael Renner	Securitatea mediului

Prelucrare şi completare după E. Dobrescu, 2003

3.3. Geopolitica în alte ţări

În mod paradoxal, geopolitica a cunoscut o *dezvoltare deosebită* în *diferite regiuni geografice şi state*, situate departe de teatrul de confruntare dintre cele două superputeri.

Geopolitica militarilor din America de Sud, este dominată în

primul rând de *geopolitica din Brazilia*, reprezentată de *M. Mattos* („Uma geopolitica pan Amazonica"-1980), *G.de Conto e Silva* („Uma geopolitica de Brasil" – 1967), *E. Backeuser* („A geopolitica geral de Brasil" – 1952) sau *M. Travassos* („Projeçao Continental de Brasil" – 1938) ş.a. Ideile care se desprind din aceste lucrări realizate în majoritate de ofiţeri activi, se referă la *importanţa Amazoniei* pentru Brazilia, *protecţia Braziliei în afara spaţiului naţional* (spre Atlantic şi Antarctica), *valorificarea uriaşelor resurse din Amazonia*, *necesitatea realizării unei infrastructuri corespunzătoare*.

În *Argentina* geopolitica are un rol şi mai important, datorită accederii militarilor la putere; este cunoscută teoria la care au aderat geopoliticienii argentinieni *„Conul de Sud"*, prin care se explică *importanţa geostrategică a acestui stat*, *controlul asupra Atlanticului de Sud* şi a *căilor maritime transoceanice*. Conflictul din *insulele Malvine/Falkland* (1982), este o ilustrare sugestivă a importanţei pe care o acordă statul argentinian teoriei geopolitice a „Conului de Sud". Principalii exponenţi ai geopoliticii argentiniene sunt: *A. Assef* (Proyección continental de la Argentina"-1980), *J. Frage* (Introdución à la geopolitica antarctica".

— 1979; „Geopolitica y el Atlantico sur" – 1983") ş.a. Fascinaţia geopoliticii o întâlnim şi în Chile, prin lucrările fostului dictator *A. Pinochet* („Geopolitica de Chile" – 1978)

sau *F. Mărul Bermúdez* („Geopolitica de Pacifico sur", 1974). Dar problematica geopolitică şi starea conflictuală din regiune se regăseşte şi în lucrările altor cercetători: *H. Cortau – Bégarie* („Geostrategia Atlanticului de Sud" – 1985), *R. Debray* („Revoluţia în revoluţie" – 1967), *Y. Lacoste* („Unitate şi diversitate în lumea nouă" – 1980), *G. Oswald* („Imaginea contemporană sovietică în America Latină" – 1970), *Th. Varlin* („Moartea lui Che Guevara" – 1977) ş.a.

Geopolitica în Orientul Mijlociu, este dominată de o situaţie extrem de complicată. În primul rând aici se confruntă prin aliaţi (alianţe), cele două superputeri; pe de altă parte *crearea statului Israel* (1948), a determinat confruntări între evrei şi lumea arabă.

Mozaicul etnic şi religios, discrepanţele de dezvoltare, dorinţa de autodeterminare a Palestinei, o moştenire istorică (biblică) fabuloasă, ambiţiile

Israelului, toate acestea şi nu numai, oferă o imagine tulburătoare a lumii Orientului

Mijlociu. Conflictele mai recente (războiul Iran-Irak din anii ’80, războiul din Golf – 1991), problema kurdă, diversele animozităţi din lumea arabă, completează tabloul geopolitic actual. Poate în nicio altă regiune nu s-a pus cu mai multă acuitate *problema frontierelor*, mai ales între Israel şi Palestina, (frontiere politice, militare, istorice, etnice, religioase, biblice), a *discontinuităţilor teritoriale* (teritoriile

Cisiordania, Golan şi Gaza), sau *problema apei şi a râului Iordan*.

Dintre *geopoliticienii israelieni* menţionăm pe *Y. Allon* („Israel: cazuri de frontiere defensive” – 1976), *A. Dieckhoff* („Spaţiul Israelului” – 1987), *Y. Harkabi* („Strategiile arabe şi răspunsul Israelului” – 1977), *J. Portugali* („Aşezările evreieşti în teritoriile ocupate” – 1991) sau *S. Reichman* şi *S. Hasson* („Difuzarea culturii în teritoriile ocupate” – 1984) ş.a. De asemenea trebuie amintite şi lucrările unor *geopoliticieni francezi*: M. Foucher („Fronturi şi frontiere” – 1988), J. Gottman („Studii asupra statului Israel şi Orientului Mijlociu” – 1959) sau Fr. Joyaux („Geopolitica Extremului Orient” – 1991).

În Africa de Sud s-a dezvoltat după cel de-al Doilea Război Mondial o

„Geopolitică de apartheid”, care a abordat problemele specifice statului situat în extremitatea sudică a continentului african, problemele etnice şi economice în viziune geopolitică.

Dintre autorii mai cunoscuţi amintim pe *J. Child* („Geopolitici şi conflicte în Africa de Sud” – 1985), *M. Noussay-Holzehuch* („Mitologii teritoriale în Africa de Sud” – 1995), *A. Lemon* („Apartheid: geografia separării” – 1974), *D. Simon* („Crize şi schimbări în Africa de Sud” – 1989) ş.a.

Alte preocupări geopolitice se mai întâlnesc în state dintre cele mai diverse, din Noua Zeelandă (o *geopolitică antinucleară*), până în Asia de Sud şi Sud-Est (o *geopolitică a integrării*).

Capitolul 4

„Redescoperirea” geopoliticii după implozia comunismului (1989/1991)

După aproape o jumătate de secol (1945 – 1989/1991) de *geopolitică*

„Nucleară”, menţinută de un fragil echilibru generat de *lumea bipolară* a celor două blocuri (SUA-NATO şi URSS – Pactul de la Varşovia), *anul 1989 bulversează politica mondială*. Deşi *crizele* din sistemul socialist erau demult cunoscute, (blocada şi „zidul” Berlinului,

revoluţia din Ungaria, invadarea Cehoslovaciei, sindicatul polonez „Solidaritatea", revoltele muncitoreşti din România etc.), *„nimeni nu prevăzuse cu adevărat prăbuşirea sistemului socialist"* (*P. Claval*, *2001*).

Implozia sistemului comunist s-a produs mai întâi la vârf, datorită unui complex de factori, iar *„dezintegrarea care a urmat a depăşit orice s-ar fi putut imagina"* (P. Claval, 2001), pentru că consecinţele prăbuşirii comunismului, sunt *cele mai importante şi spectaculoase evenimente produse* după cel de-al Doilea Război Mondial.

Astfel asemenea *jocului de domino*, rând pe rând guvernele comuniste din statele socialiste din Europa Centrală şi de Est, *se prăbuşesc* odată cu prăbuşirea zidului Berlinului, *fie pe cale paşnică* („revoluţia de catifea" din Cehoslovacia), fie prin *revoluţii sângeroase* (România).

Consecinţele geopolitice sunt mai mult decât evidente, prin *apariţia de noi entităţi*, statele noi generate de *dezintegrarea unor state federale* (Cehoslovacia.

Iugoslavia şi URSS), dar şi apariţia de noi probleme legate de *„omniprezenţa şi slăbiciunea statului"*, globalizarea şi *„economia – lume"*, *mişcările naţionaliste şi fundamentale*, *rolul SUA* şi trecerea de la o *lume bipolară la o lume multipolară*, *lumea după „războiul rece"*, Extremul Orient şi lumea Pacificului, problemele din Orientul Mijlociu etc.

La toate aceste sfidări, s-a adăugat şi *problema terorismului*, mai ales după evenimentele din 11 septembrie 2001, când SUA au devenit victimă a acestui fenomen, moment în care *lumea s-a schimba fundamental*, iar ofensiva împotriva terorismului, va influenţa vizibil politica începutului de mileniu III.

În aceste noi circumstanţe, asistăm la *„redescoperirea" geopoliticii* în numeroase ţări, începând cu *SUA*, *Franţa*, *Marea Britanie* (continuitate firească), până la state în care geopolitica fusese proscrisă decenii la rând (*fostele state socialiste europene şi Rusia*), sau în *diferite regiuni geografice* din America de Sud, în Orientul Mijlociu sau Australia – Noua Zeelandă.

Astfel în SUA menţionăm contribuţia unor remarcabili geopoliticieni:

S. Huntington (ciocnirea civilizaţiilor, ordinea politică a societăţilor în schimbare);

M. Glassner (o monumentală „Geografie politică"), *Z. Brzezinski* (cunoscut consilier al Casei Albe, „Marea tablă de şah"); *H. Kissinger* (lucrări fundamentale în domeniul diplomaţiei cu reflexii în geopolitică); *A. Toffler* (celebru sociolog începând cu „şocul viitorului", până la „război şi antirăzboi"); *P. Taylor* („o geografie politică" şi mai recent lucrări privind „noile hegemonii mondiale") sau *Imm. Vallerstein* („geopolitica şi geocultura"). Din această sumară înşiruire se poate însă observa gama extrem de diversă în abordarea geopoliticii, geografiei politice şi geostrategiei, cu largă

„Difuzare" în lumea universitară şi a cercetătorilor.

În *Franţa* asistăm practic la o explozie de lucrări datorate emulaţiei create de celebra publicaţie „*Herodote*", sau de numeroasele universităţi. Astfel menţionăm contribuţia lui *P. Claval* („geografia în timpul căderii zidurilor" până la recenta

„Geopolitică şi geostrategie"); *M. Foucher* (de la „fronturi şi frontiere" la „fragmente din Europa"); *Y. Lacoste* („Dicţionar de geopolitică"); *Ch. Daudel* (o monumentală

„Geografie politică"); P. Lorot („istoria geopoliticii"), *P. Gallois* (autorul unei

„Geopolitici"), până la alţi autori: *F. Bădie*, *A. Sanguin*, *M. Defarges* sau *Fr. Thual*. Toţi aceşti autori reconsideră „demersul geopoliticii" lumii bipolare, încercând să creioneze *noua lume creată după implozia comunismului*.

Preocupări noi, geopolitice, apar şi în fostele state comuniste satelitare

Moscovei, fie în *Rusia* (aici abordările urmăresc găsirea noii identităţii, statutul de mare putere, dezintegrarea, sau naţionalismul), în *Ungaria* (unde vechile teze iredentiste încă nu s-au stins), sau în *România* (unde abordările sunt mai mult de natură ştiinţifică-universitară – contribuţiile mai importante aparţin *geografilor* Em. Emandi, Al. Bodocan, T. Simion, Al. Ilieş ş.a., sociologilor S. Tamaş, E. Dobrescu, I. Bădescu, D. Dungaciu, C. Hlihor, istoricilor sau altor categorii de specialişti; iar

„Fractura" de o jumătate de secol, se reflectă în *cea mai dificilă tranziţie* din regiune).

De menţionat că la finele primului deceniu al secolului al XXI-lea, arealul preocupărilor geopoliticii s-a diversificat, *noile paradigme* pot fi rezumate astfel:

lumea uni şi multipolară, *noua (dez) ordine politică mondială*, *sfârşitul hegemoniei*

SUA, *rolul statelor emergente*, *globalizarea şi consecinţele complexe*, *încălzirea globală*, *flagelul terorismului*, *gestionarea crizelor/conflictelor*, *bomba demografică*, *epuizarea unor resurse strategice*, *extinderea „clubului nuclear" sau deteriorarea mediului* etc.

Noile realităţi geopolitice după *actele teroriste* din SUA şi alte state (Spania, Marea Britanie etc.), *războaiele cu „repetiţie"* din Orientul Mijlociu (Irak, Afghanistan), criza (financiară, economică, psihologică) începută în 2007 în SUA şi alte ţări, (devenită globală cu repercusiuni aproape neverosimile asupra omenirii), cu siguranţă necesită *noi abordări*, pentru că asistăm astăzi *la naşterea unei noi lumi*, după această *„distrugere creativă"* (după expresia lui *A. Greenspan* în „Era turbulenţelor" – 2008), iar configurarea acesteia abia se cristalizează.

Lumea se află într-*o dramatică schimbare*: *revoluţiile islamice* pârjolesc

Magrebul, Orientul Mijlociu şi Apropiat, *criza UE* (*euro*) poate fi fatală Europei, hegemonia SUA îşi arată limitele, *statele emergente* devin o putere geopolitică de luat în seamă; iar dincolo de acestea toate, vântul „schimbării" suflă tot mai puternic asupra omenirii!

Sistemele politice sunt puse la îndoială pretutindeni: limitele *neoliberalismului capitalist*, apusul utopiei *comunismului sovietic*, dar şi a *„treia cale" a „socialismului de piaţă" chinezesc*. Care este de fapt rolul *Statului*, apusul statului social şi înlocuirea cu statul minimal; mai este necesar statul actual „strivit" de globalism, societăţi multinaţionale, federalizare! Ne îndreptăm oare spre o nouă „eră a turbulenţelor" sau a *„cooperării şi păcii"*.

...Dar cum se întâmplă adesea în viaţă, evenimentele devansează scenariile cărturarilor. Se întâmplă oare şi acum?

Cum va răspunde *geopolitica* la atâtea sfidări?

Partea a II-a

Noile paradigme ale geopoliticii contemporane

Capitolull

Noua (dez) ordine geopolitica mondială

Capitolul2

Populaţia Terrei în perspectiva geopolitica

Capitolul 3
Modele de structurare şi destructurare geopolitica
Capitolul4
Geopolitica statelor euate
Capitolul 5
Geopolitica modificărilor climatice
Capitolul 6
Petropolitica între geopolitica şi geoeconomie
Capitolul 7
Economia mondială la răscruce, între contestarea capitalismului, apusul socialismului şi a… treia cale".
Capitolul 8
Puterea mereu crescândă a state! or emergente
Capitolul9
Geopolitica spaţiilor maritime sau dreptul marii".
Capitolul 10
Marea schimbare".
Capitolul 1
Noua (dez) ordine geopolitică mondială

Noua ordine geopolitică mondială clamată de regulă de „marile puteri" reprezintă un concept complex, cu semnificaţii geopolitice, geoeconomice, geostrategice, dar şi filosofice, prin care lumea „se reaşază", asemenea „plăcilor tectonice" într-un nou „precar echilibru".

Noua ordine geopolitică se produce după evenimentele deosebite: războaie, revoluţii, implozia comunismului etc. când tensiunile acumulate crează „masa critică" necesară marilor schimbări geopolitice. Instaurarea „noii ordini geopolitice" a fost prilejuită în ultimele secole de următoarele evenimente: *Pacea Westfalică* (1648), *Congresul de la Viena* (1815), *Conferinţa de la Trianon* (1919), *Războiul Rece* (1949 – 1991), *Implozia comunismului* (1989 – 1991).

În ultimele patru secole, lumea a fost dominată de anumite naţiuni/lideri, care au marcat istoria (destul de europocentristă), cu anumite concepte/filosofii politice, după cum urmează:

— *Secolul al XVII-lea*, a fost dominat de Franţa, unde s-a remarcat

Richelieu, iar conceptul de bază s-a axat pe „*statul-naţiune*";

— *Secolul al XVIII-lea*, a fost tutelat de Marea Britanie, prin „ridicarea" acesteia ca mare putere/colonială („regina mărilor"),

culegând prima avantajele Revoluţiei Industriale, iar concepţia geopolitică dominantă s-a referit la „*echilibrul puterii*”.

— *Secolul al XIX-lea*, s-a aflat sub influenţa a doua state germanice Austria lui Metternich, care a militat pentru „Unitatea Europei”, în vreme ce Germania lui *Bismark*, s-a remarcat prin „destructurarea Europei” şi

„Realpolitik”.

— *Secolul al XX-lea* a fost fără îndoială dominat de S.U.A., prin contribuţia excepţională a lui W. Wilson, prin conceptele de „*securitate colectivă*”.

„*Autodeterminare etnică*” sau „*transparenţă în afacerile internaţionale*”.

— *Secolul al XXI-lea*, va fi fără îndoială *non-american*, va fi dominat de puterile asiatice (statele emergente), cel mai probabil de China şi va fi sub efectele globalizării.

Iată în sinteză „noua ordine geopolitică mondială”, după „clipele astrale ale omenirii”:

După Pacea Westfalică (1648), care a încheiat un istovitor şi inutil război, s-a instaurat „o nouă ordine”, care a durat circa 150 de ani, prin *tranziţia de la societăţile feudale/tradiţionale, la statele moderne*. În această perioadă remarcăm începutul *Revoluţiei Industriale* (începută în Marea Britanie cu circa 60 de ani înaintea Europei continentale), de unde s-a propagat în Europa de Vest şi mai târziu în America de Nord.

Revoluţia industrială, dincolo de progresele tehnice indiscutabile, a favorizat dezvoltarea deosebită a unor vaste regiuni geografice/ ţări/provincii, constituind un atu remarcabil în afirmarea unor state ca mari puteri, a fost momentul în care

„*Europocentrismul*” devine concepţie cvasiunanim acceptată de comunitatea internaţională. După „marile descoperiri geografice” (începute de iberici încă din secolul al XV-lea) şi alte state devin „beneficiari” ai acestui fenomen: Ţările de Jos.

Marea Britanie, Franţa etc., constituind o treaptă esenţială în procesul de globalizare.

Sute de ani (din secolul al XV-lea, până la decolonizare) s-au înfăptuit *imperiile coloniale* (cel mai vast şi populat a fost cel *britanic* cu apogeul în secolele al XIX şi prima parte din secolul al XX-lea), fapt ce a marcat geopolitica mondială, prin raporturile complexe între

metropolă şi colonie, cu avantaje majore pentru primele. Astfel, metropolele au beneficiat multe secole, de impresionante *baze de materii prime*, *pieţe pentru desfacerea mărfurilor*, *de forţă de muncă aproape gratuită*, dar şi coloniile au cunoscut modernizări în *infrastructură*, *administraţie* şi *culturalizare complexă*.

În acest interval, s-a constatat *dominaţia alternativă* între Franţa şi Marea Britanie, într-un balet diplomatic de *„echilibru al puterii"*, atât de apreciat de politicienii situaţi de-o parte şi de alta a Canalului Mânecii.

Congresul de la Viena (1815), *a realizat o nouă „ordine mondială"* pentru

100 de ani, când se înregistrează apogeul *„europocentrismului"*, *extinderea colonialismului* în care marile puteri europene, fac jocurile geopolitice. Alături de *Franţa* şi *Marea Britanie* (care a dominat în secolele anterioare), se afirmă *Austria* lui Metternich (doctrina sa se *bazează pe „unitatea Europei"*) şi *Germania* lui Bismark, adeptul *„destructurării Europei"*, dar la orizont se afirmă în estul Europei – *Rusia*, care treptat, urmând *„realpolitik"* specifică unor puteri, va deveni un actor geopolitic de talie europeană, apoi mondială.

Este epoca afirmării *„statului-naţiune"*, prin care s-au cristalizat şi format numeroase state europene şi nu numai, pe baza *dreptului istoric*, *etnic*, *confesional sau lingvistic*.

S-au conturat în acest interval de timp *„sferele de influenţă"* – doctrină îmbrăţişată de marile puteri, care face epocă inclusiv acum, în epoca globalizării. În plan economic, ca efect al *industrializării* („epoca coşului de fum"), se declanşează şi *procesul urbanizării*, cu consecinţe în plan economic, social, demografic, cultural.

Începutul secolului al XX-lea, găseşte omenirea divizată între marile puteri europene (apusul europocentrismului), dar şi afirmarea altor mari puteri: Rusia în estul continentului şi SUA, care din poziţia de lider al emisferei vestice, devine treptat lider mondial.

În acelaşi timp, constatăm *dezagregarea unor imperii* care se vor desăvârşi după Primul Război Mondial timperiul Austro-ungar, Ţarist, Otoman etc.).

Conferinţa de la Trianon (1919), propune o nouă ordine după Primul

Război Mondial, (după anumiţi autori), precede perioada interbelică, ca un *armistiţiu între marile puteri*. În mod cert în perioada

interbelică s-au înregistrat tensiuni/conflicte între marile puteri (unele pe „drept" frustrate de consecinţele geopolitice ale primei conflagraţii mondiale). Mai multe imperii vetuste (Ţarist, Austro-ungar, Otoman) se dezintegrează complet sau se prefac în alte tipuri de imperialism timperiul Ţarist în Imperiul Sovietic). Asistăm la apariţia *comunismului* în Rusia, fenomen care va influenţa în mod vădit geopolitica şi geostrategia mondială. Perioada interbelică va fi dominată şi inspirată de *Statele Unite ale Americii*, care preia iniţiativa geopolitică de la vechea Europă (care-şi pierde supremaţia după primul Război Mondial), prin impunerea valorilor universale structurate de W. Wilson: *autodeterminarea etnică*, *securitatea colectivă* şi *transparenţa în acordurile internaţionale*.

Se pare că *armistiţiul interbelic* s-a dovedit ineficient, numeroasele tensiuni europene şi non-europene, au generat germenii celei de-a doua conflagraţii mondiale, cu consecinţele geopolitice deosebite, iar instaurarea Războiului Rece

(1949 – 1991), va determina o nouă ordine geopolitică pentru doar 40 de ani.

Războiul Rece (1949 – 1991) a generat o nouă reaşezare a ordinii politice mondiale, a *bipolarităţii* (SUA şi aliaţii şi URSS şi aliaţii), a *divizării lumii* între cele două blocuri, fiecare dintre acestea fiind agrementate cu sisteme politicezideologice ireductibile, cu politici economice la fel de antagonice, dar şi cu alianţe militare adverse: NATO vs. Pactul de la Varşovia. În plan geopolitic asistăm la dezvoltarea

„Geopoliticii nucleare", la *„echilibrul puterii"* terorii, la evoluţia *„cursei înarmărilor"*, într-o spirală de nestăvilit. Tot în această perioadă s-a afirmat şi *„lumea a treia"* şi

„Mişcarea de nealiniere" (care cuprindea circa 100 de state din toate continentele în special din categoria celor în curs de dezvoltare), dorind a fi o contrapondere la cele două *„blocuri"* antagonice. Dar este şi *apogeul comunismului* („lagărul mondial socialist „denumirea de „lagăr" este mai mult decât sugestivă), cu state comuniste diseminate în trei continente (Europa, Asia, America Centrală), dar cu „prozeliţi" şi în

Africa (state promarxiste). Tot acum se acumulează *germenii prăbuşirii comunismului*, de la falimentul economic la drepturile omului, de la eşecul în

„Războiul stelelor”, la deteriorarea standardului de viaţă şi o precară democraţie. Nu putem omite *decolonizarea planetei*, dorite de cele două superputeri (SUA şi URSS) – fiecare având scopuri şi interese… divergente, dar consecinţele geopolitice ale acestui proces complex sunt şi astăzi evidente. În acest nou context global, asistăm la *apusul europocentrismului şi mutarea centrului de greutate geopolitic”*, *după o jumătate de mileniu spre Asia-Pacific-America*.

Dar lumea postbelică din păcate nu a fost lipsită de numeroase *conflicte/războaie locale/regionale* (cel puţin 50 între 1945 – 1990), având cauze dintre cele mai diverse: *războaie pentru decolonizare* (între colonii şi metropole), între *superputeri prin interpuşi* (războaiele din peninsula Coreea sau din Vietnam), conflicte frontaliere (extrem de numeroase în Asia, Africa), până la *războaiele etnice*, *religioase*, *economice* etc. Cert este că intervalul analizat a tot extrem de tensionat, alimentat de cele două superputeri sau de alţi actori geopolitici. Amintim de asemenea alte „fapte” geopolitice interesante: crearea unui *„club nuclear”* iniţial format din SUA şi URSS, ulterior se adaugă Franţa, Marea Britanie şi China, dar şi alte state: Israel, India, Pakistan, Coreea de Nord etc; diseminarea a numeroase *baze militare* (îndeosebi americane), pe un vast hinterland; creşterea rolului geopolitic al *Oceanului Planetar* („geopolitica mărilor”) sau cunoscutul „război al stelelor” câştigat de SUA etc.

Acumularea a numeroase tensiuni, venirea la putere în URSS a lui M. Gorbaciov, *falimentul unei utopii* (comunismul), a creat premisele *imploziei comunismului* („teoria dominoului”) şi în mod firesc apariţia unei noi ordini politice mondiale.

Multe din doctrinele geopolitice tradiţionale devin depăşite/ anacronice, noi paradigme geopolitice sunt actuale, iar consecinţele imploziei comunismului sunt excepţionale; harta politică îndeosebi a Eurasiei s-a modificat fundamental şi mai ales în lipsa unui război clasic!

Implozia comunismului (1989 – 1991)

Noua ordine geopolitică propusă de S.U.A., începe imediat după *implozia comunismului*, prin declaraţia preşedintelui *G. Bush* (octombrie 1990): „Avem viziunea unui nou parteneriat al naţiunilor, care transcende Războiul Rece. Un parteneriat bazat pe consultare, cooperare şi acţiune colectivă, în special prin intermediul unor organizaţii internaţionale şi regionale. Un parteneriat unit prin forţa

principiului şi domnia legii şi sprijinit printr-o asumare în comun atât a costurilor, cât şi a angajamentelor. Un parteneriat ale cărui obiective sunt sporirea democraţiei, sporirea prosperităţii şi reducerea armamentului".

În mod cert lumea post Războiul-Rece a cunoscut transformări atât de rapide şi spectaculoase, încât modificările hărţii politice ale Eurasiei sunt aproape incredibile. Implozia comunismului a generat în mod inevitabil *prăbuşirea sistemului mondial comunist*, *prăbuşirea „Imperiului Sovietic"*, revenirea statelor Europei Centrale şi de Est de la statutul de „sateliţi ai Moscovei", la valorile perene ale Europei. În acelaşi timp am asistat la *dezintegrarea statelor federale* (Cehoslovacia, Iugoslavia, Uniunea Sovietică, dar şi la dispariţia Pactului de la Varşovia (1991) şi a CAER (1992).

Prima concluzie geopolitică se referă la trecerea de la *o lume bipolară* (din timpul Războiului Rece), la o *lume uni/multipolară* în care deocamdată… „Statele

Unite reprezintă singura superputere rămasă cu capacitatea de a interveni în orice parte a globului. Totuşi puterea a devenit mai difuză…" (H. Kissinger.

Diplomacy, 2007). Alături de unica superputere (SUA) se remarcă *puterile regionale* (Europa Occidentală/UE, Rusia, Japonia, China, India, Brazilia, ş.a.), care trebuie să asigure securitatea colectivă şi evoluţia lumii în acest secol atât de frământat.

A doua concluzie geopolitică o constituie *afirmarea şi extinderea democraţiei*, *neoliberalismului*, *economiei de piaţă şi a prosperităţii*, în vaste regiuni ale lumii: Europa Centrală şi de Est, China, India şi Rusia, America Latină etc.

A treia concluzie geopolitică se referă la faptul că în ciuda marilor succese în transformarea lumii, *sfidările/pericolele* pândesc asemenea anacondei, să se încolăcească asupra statelor, sistemelor sociale, popoarelor, oamenilor: *terorismul*, *infracţionalităţile de toate felurile*, *cursa înarmărilor*, *împărţirea resurselor*, *epidemiile/pandemiile*, *fundamentalismele de toate felurile*, crizele (financiare, economice, structurale) etc.

Atunci de ce o nouă ordine geopolitică mondială atât de des invocată este necesară în pragul secolului al XXI-lea?

Dar iată „faptele" asupra cărora trebuie să medităm:

 Modificările excepţionale ale hărţii politice a lumii (îndeosebi

a Eurasiei), în perioada post Războiul-Rece, nemaiîntâlnite în vreo altă perioadă istorică;

— *Implozia comunismului* a determinat ca statele central şi est europene să iasă de sub tutela comunismului („sateliţi ai Moscovei"), după o jumătate de secol (1945 – 1989) şi să revină în Europa valorilor perene, ale democraţiei, liberalismului, prosperităţii, de unde au fost deturnate fără voia lor, cu larga complicitate a

Occidentului (vezi „târguielile" de la Ialta din 1943 şi de la Malta din 1989). De la

„Căderea zidului Berlinului" din noiembrie 1989 până la revoluţia sângeroasă, transmisă „live" din România din decembrie 1989, statele ex-comuniste au trecut de la „democraţia populară" /totalitarism, la tranziţia spre democraţie, economie de piaţă şi prosperitate.

Adesea cercetătorii, denumesc acest proces extrem de rapid, *teoria dominoului*, când asemenea unor castele de cărţi de joc, sistemele politice cu tot angrenajul lor (nomenklatură, servicii secrete, ideologii etc.) se prăbuşesc iremediabil, astfel că lumea liberă (Occidentul), a fost surprinsă de neprevăzutul imploziei comunismului, în ciuda uriaşului angrenaj de studiere a comunismului, dar şi ineficienţa serviciilor proprii de informaţii. Astfel, în noua arhitectură geopolitică europeană, statele ex-comuniste devin noi realităţi (Germania de Est, parte a noii Germanii, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Albania şi mai târziu Iugoslavia).

— *Dezintegrarea statelor federale*: Cehoslovacia, după o „*revoluţie de catifea*", are loc un „*divorţ de catifea*" şi formarea a doua state: *Cehia* şi *Slovacia*

(1991); Iugoslavia se dezintegrează într-un proces complicat şi sângeros, începând cu 1994, inclusiv pe cale armată în următoarele state: *Slovenia*, *Croaţia*, *Bosnia şi*

Herţegovina, *Serbia* şi *Muntenegru* (ulterior Muntenegru se va retrage din Uniunea cu Serbia), *Macedonia* şi cel mai recent stat ex-iugoslav: *Kosovo* (2008). Conflictele militare dintre Serbia şi unele state (Bosnia şi Herţegovina, Kosovo etc.), a culminat cu intervenţia NATO (în principal a SUA, Germaniei etc.), în 1999 prin bombardarea brutală a Serbiei şi înlăturarea liderului comunist Slobodan Miloşevici.

O realitate geopolitică concepută după Primul Război Mondial

(1918), Iugoslavia, consfinţită şi după al Doilea Război Mondial şi comunizarea acesteia (1945), *se prăbuşeşte sub propria greutate istorică*, *etnică*, *psihologică* şi generează apariţia în spaţiul balcanic a 7 noi state independente, multe dintre acestea având probleme serioase ulterior.

„*Reziduurile*" *geopolitice* se resimt încă în unele state: Bosnia-Herţegovina, Muntenegru, Macedonia, Kosovo etc. manifestate prin *conflicte îngheţate*, prezenţa trupelor ONU, NATO, s-au probleme frontaliere sau de integrare în noua realitate geopolitică post Războiul-Recedar cea mai importantă „dezintegrare" a fost aceea a Uniunii Sovietice.

„... Imperiul Sovietic s-a fărâmiţat, restituind aproape toate cuceririle ruseşti de la Petru cel Mare încoace. Nicio putere mondială nu s-a dezintegrat vreodată atât de total sau atât de rapid fără să piardă un război" (*H. Kissinger*, 2006). După prăbuşirea Uniunii Sovietice în plan geopolitic, a rezultat următoarele:

— *Rusia*-principalul beneficiar al Uniunii Sovietice (70% din suprafaţă, patrimoniu, populaţie, forţe armate, principala moştenitoare a arsenalului nuclear, dar şi al problemelor nesoluţionate niciodată, minorităţile din nordul Caucazului (vezi Cecenia-Inguşetia, Osetia, Daghestan etc.), minorităţile din Extremul Orient sau din Siberia etc.; dezvoltarea inegală, polarizarea societăţii, transferul fraudulos/privatizările în favoarea foştilor ofiţeri de informaţii, prăbuşirea nivelului de trai, dezindu-strializarea, pauperizarea majorităţii populaţiei, îmbătrânirea demografică etc. (vezi capitolul dedicat „Rusiei"). *Patru ansambluri geopolitice au apărut în spaţiul ex-sovietic*:

— *Statele Baltice* (Letonia, Lituania, Estonia), primul grup de state din fosta

URSS, care s-a desprins total din Uniunea Sovietică, fiind între primele integrate în NATO şi UE (desigur cu unele probleme: frontaliere, minoritatea rusă, energie etc.) cu largul sprijin al Occidentului;

— *Statele din Vestul Rusiei* (Ucraina, Belarus şi Moldova) sunt state fie aparţinând lumii slave, apropiate şi cu istorie comună (Ucraina, Belarus), fie prin dezmembrarea României, în urma unei istorii zbuciumate (Moldova). Toate acestea au probleme de identitate, oscilează între nostalgia imperială rusă şi Occident, se confruntă cu

grave probleme economice, sociale şi politice; fiecare din aceste state pot fi caracterizate prin posibilitatea unei fracturi (Ucraina), ultima dictatură din Europa (Belarus) sau „*pseudostat*" (Moldova);

— *Statele Caucaziene* (Georgia, Azerbaidjan şi Armenia) situate într-o zonă de maxime *interferenţe geopolitice*; problemele sunt numeroase şi grave:

traseul hidrocarburilor spre Europa şi SUA şi complexitatea subiectului; interferenţa intereselor geopolitice (SUA şi Occident, Rusia considerată moştenitoare de drept a sferei de interese, statele islamice: Iran, Turcia sau interesele mai recente ale Japoniei şi Chinei şi chiar Indiei); probleme de identitate naţională, probleme frontaliere cu Rusia sau încercarea de democratizare a Georgiei şi dorinţa de integrare în structurile euroatlantice şi europene;

— *Statele Asiei Centrale* (Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadjikistan şi

Kârghistan), se confruntă cu probleme legate de dezvoltare/democraţie în ciuda imenselor resurse energetice, interferenţa intereselor geopolitice majore, atracţia islamismului, gravele încălcări ale drepturilor omului, surse/baze de terorism internaţional etc. Iată aşadar numeroasele probleme apărute după dezintegrarea Uniunii Sovietice, în acelaşi timp menţionăm tendinţele Rusiei de a reface într-o nouă formulă vechea putere: C.S.I. (care din fericire a eşuat) sau formarea altor grupări neutre (vezi gruparea GUAM), sau considerentele geopolitice privind „străinătatea apropiată" (sau interesul Rusiei asupra fostului spaţiu sovietic).

Alte modificări geopolitice din spaţiul asiatic se referă la *prăbuşirea altor state excomuniste*: Mongolia, Vietnam, unele state indochineze, modificări geopolitice semnificative în China: revenirea fostelor colonii: Hong-Kong (1997) şi Macao (1999), reunificare a Yemenului (de Sud şi cel de Nord), până la independenţa statului Timor (2009), ca ultime consecinţe ale colonialismului. Din fostul sistem comunist a mai rămas *China* (o ţară şi două sisteme, un „comunism" de piaţă), Coreea de Nord şi în spaţiul american Cuba – ultimele două state confruntate cu mari probleme (de la cele economice până la cele identitare de la drepturile omului la sărăcie).

Statele emergente şi statele pivot. După implozia comunismului a urmat o perioadă de tranziţie spre economia de piaţă/ democraţie/ prosperitate. Evident că *tranziţia* s-a produs în moduri diferite/difuz,

în intervale de timp sau pe planuri economice/ sociale/culturale sau psihologice. Este adevărat că cea mai rapidă a fost *tranziţia politică* (mai ales în cazul fostelor state comuniste şi revoluţiile aferente); în rest tranziţia mai ales cea economică practic nu s-a finalizat în multe state.

Rolul statelor emergente este în creştere continuă, iar ca o recunoaştere a acestui fapt este dat de invitarea/participarea lor la G7, care a devenit G8 (prin invitarea Rusiei) şi tinde să devină G20 (prin participarea unor importante state emergente: China, India, Brazilia, Mexic, Turcia, Africa de Sud, state petroliere etc.). Subliniem de asemenea că aceste state emergente includ şi foste state din Europa Centrală şi de est (între care România ocupă o poziţie importantă alături de Polonia, prin indicatorii geografici, economici, demografici etc.). Statele emergente devin actori geopolitici de primă mărime, care vor influenţa politica mondială prin realităţile geopolitice care le exprimă şi nu în mod întâmplător unele deţin sau sunt în curs de a poseda arsenale nucleare, altele dorind să se impună politic prin recunoaşterea lor ca membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate (India, Brazilia, Mexic etc.), în perspectiva necesarei schimbări a unor organisme ONU, îndeosebi a celor dedicate securităţii colective şi menţinerea păcii mondiale. Alături de statele emergente, un rol din ce în ce, mai important îl vor avea *statele pivot* (în accepţia geopoliticii americane), state importante în regiunile în care se află, chiar dacă fac parte sau nu din diferite organizaţii până la state emergente: în Europa de pildă *Marea Britanie*, *Ucraina*, *Turcia*, în Asia, alături de *China*, *India* menţionăm desigur *Japonia*, *Coreea de Sud*, *Israel*, dar şi *Iran* sau *Pakistan*; în Africa amintim statele *Egipt şi Africa de Sud*, iar în America Latină: *Mexic* şi *Brazilia*. În general faţă de statele pivot (geopolitic), de pildă SUA duc o politică complexă, în general de sprijin şi cooperare pe multiple planuri, o singură excepţie poate fi cazul statului Iran (aflat pe „axa răului", faţă de care politica americană este puternic nuanţată (îngrădire, supraveghere „nucleară" până la blocaj/boicot).

Locul şi *rolul SUA ca unică superputere* după Războiul Rece este o realitate geopolitică, prin potenţialul strategic, economic, militar şi democratic, indiferent de numeroasele opinii contrare.

În mod evident, secolul al XX-lea a fost modelat şi influenţat decisiv de SUA, iar cei mai avizaţi cunoscători ai acestui fenomen, subliniază că: „victoria în Războiul

Rece… a apărut ca rezultat al confluenţei a patruzeci de ani de bipartidism american, cu şaptezeci de ani de osificare comunistă şi că „excepţionalismul" a inspirat politica externă a Americii şi a dat Statelor Unite forţa să învingă în Războiul Rece" (H. Kissinger, 2007). Este adevărat că *statutul de unică superputere a SUA*, a fost pus în discuţie din ce în ce mai insistent, mai ales după acţiunile teroriste din septembrie 2001, când miturile americane s-au clătinat puternic, după războaiele cu repetiţie din Golful Arabo Persic (Irak) sau în apropiere (Afghanistan), când rezultatele sunt greu de estimat, în vreme ce „exportul de democraţie" de tip occidental în spaţiul islamic este aproape imposibil. Recent criza financiară, metamorfozată într-o criză economică extrem de complicată (ale căror consecinţe şi durată sunt greu de prevăzut), a început tot în „ţara tuturor posibilităţilor". Într-o analiză geopolitică prospectivă, este tot mai mult probabil că în deceniile următoare hegemonia politică/economică/socială etc. să înceteze pe măsura afirmării puterilor regionale, a statelor emergente sau pivot. Dar în perioada imediat următoare (de ordinul anilor sau a câtorva decenii), rolul hegemonic al SUA se va diminua, lăsând loc unei lumi multipolare, mai drepte şi mai bune.

Aşadar, iată cum se prezintă la două decenii după implozia comunismului mult invocata nouă „ordine geopolitică mondială"?

— *Trecerea de la lumea bipolară* specifică Războiului Rece la o *lume uni şi multipolară* (care se afirmă tot mai mult în prezent), astfel încât pe măsura extinderii democraţiei, economiei de piaţă şi a prosperităţii, asistăm la o nouă reaşezare a „plăcilor geopolitice" şi la o difuziune a puterii pe glob.

— *Extinderea tot mai pronunţată a economiei de piaţă* (inclusiv a neoliberalismului, prosperităţii, multipartidismului şi democraţiei), prin influenţa organizaţiilor internaţionale (NATO în domeniul politic, strategic, militar; Uniunea Europeană – în context global, NAFTA – organizaţie în consolidare similară UE).

— *Tendinţe aparent contradictorii se manifestă simultan: structurarea geopolitică* complexă (gen UE, NAFTA), alături de fenomene de *destructurare geopolitică* (exemple semnificative-decolonizarea) sau dezintegrarea unor imperii, cel mai recent fiind Uniunea Sovietică, iar aceste fenomene sociale, dar contradictorii s-au plănuit în afara unor conflagraţii mondiale.

— *Creşterea fără precedent a numărului de state* (care a depăşit

cifra de 200) faţă de 46 de la începutul secolului trecut şi adiacent numeroasele probleme care au apărut (economice, politice, etnice, religioase, militare), aglomerând scena geopolitică mondială cu numeroşi actori mici, de cele mai multe ori „figuranţi".

locali.

— *Sfidările mondiale actuale*, începând cu marile inegalităţi şi polarizarea bogăţiei în statele Triadei (într-o proporţie de neacceptat, circa 1 mld. de oameni deţin două treimi din resurse, în vreme ce peste 6 miliarde… restul, astfel încât globalizarea este în favoarea unora şi defavoarea majorităţii populaţie Terrei. În acest sens menţionăm pericolele care derivă din lumea actuală: sărăcia, insecuritatea alimentară, naţionalismul, fundamentalismul şi cohorta de alte procese, terorismul fiind printre cele mai cunoscute)

— *Afirmarea unor noi poli geopolitici* din spaţiul asiatic, pacific, american (state emergente, state pivot, state nucleare etc.), în defavoarea vechii Europe care a dominat geopolitic lumea până la Primul Război Mondial.

— *Necesitatea transformării/reformării organismelor internaţionale* (gen ONU şi organismele aferente), şi *financiare* (pe drept cuvânt condamnabile în actuala criză), *economice* sau de altă natură, pentru a fi adevărat eficiente într-o lume globală, într-o permanentă schimbare/metamorfoză.

— *Noile paradigme ale geopoliticii contemporane* constituie „*marea schimbare*".

din care am selectat următoarele teme majore:

a. *populaţia Terrei în perspectivă geopolitică*; b. *modele de structurare şi destructurare geopolitică*; e. *geopolitica statelor eşuate*; d. *geopolitica modificărilor climatice*; e. *petropolitica între geopolitică şi geoeconomie*; f. *economia mondială la răscruce*; g. *puterea mereu crescândă a statelor emergente*; h. *geopolitica spaţiilor maritime sau „dreptul mării"*; i. *marea schimbare*.

Capitolul 2

Populaţia Terrei în perspectivă geopolitică

2…1. Aria de antropogeneză, oikumena şi culturalizarea spaţiului geografic

Apariţia şi evoluţia speciei umane, dincolo de *miracolul biologic* în sine, constituie *cel mai important eveniment din istoria lumii*, fapt ce preocupă specialişti din toate sferele cunoaşterii ştiinţifice.

Majoritatea cercetărilor, apreciază că de la apariţia omului până în prezent s-au scurs între 2, 5 – 3 mil. de ani, iar principalele *arii de antropogeneză* se suprapun peste *spaţiul african* (regiunea marilor lacuri), *spaţiul asiatic* (China, India, Orientul Mijlociu şi Apropiat) şi *european* (un areal vast între Mediterana şi Marea Baltică). Din aceste prime focare de antropogeneză, hominidele/omul preistoric/istoric, s-au răspândit în majoritatea regiunilor de pe planetă, sub influenţa factorilor istorico-economici şi naturali.

Istoricul hominizilor şi strămoşilor omului, începe cu *primatele*-stadiul *Driopithecus* (răspândit în China, India, Europa, a premers apariţia omului, evoluţia sa a durat circa 20 mil. ani), din care s-a desprins ulterior *Ramapithecus* (recunoscut ca strămoş al omului, cu circa 12 mil. ani în urmă). Dar primul hominid este considerat *Australopithecus* (a trăit în urmă eu 1 – 1, 5 mil. ani în regiunea lacului Rudolf din Kenya), prin mersul biped, folosirea unor unelte primitive, exercitarea unor activităţi semiconştiente etc., acesta este considerat omul preistoric.

Următoarele stadii ale evoluţiei speciei umane, contribuie definitiv la afirmarea omului preistoric: *Homo Erectus* (*omul vertical*, în urmă cu circa 1 mil. de ani), *Homo Sapiens* (*omul raţional*, atestat în urmă cu circa 250.000 de ani) şi

Homo Neanderthalensis (omul de Neanderhal, care a trăit în urmă cu 150.000

35.000 ani) şi s-a remarcat prin *trăsături evolutive*, *superioare*, inclusiv prin şlefuirea uneltelor pe care le folosea. Opinia majorităţii cercetătorilor, apreciază că evoluţia biologică a omului s-a desăvârşit în urmă cu circa 100.000 de ani, prin stingerea câtorva linii colaterale. Practic prin afirmarea lui Homo Sapiens, evoluţia omului devine un *fapt cultural*; *„istoria începe poate acum 250.000 de ani*, *prin apariţia discretă a omului*, *culegător de hrană”* (V. Gordon – „De la preistorie – la istorie”).

În evoluţia filogenetică a speciei umane, se remarcă *salturile calitative* înregistrate (mersul biped, dispariţia pilozităţii generale, rolul membrelor superioare în procesul muncii, creşterea capacităţii craniene, vorbirea articulată, coerenţa gândirii etc.), fapt care l-a despărţit definitiv pe om de specia animală.

În concluzie, procesul de antropogeneză s-a desfăşurat la *sfârşitul terţiarului şi începutul cuaternarului*, pe un vast areal

geografic, în climatul cald şi temperat din

Africa, Eurasia şi America Latină. Termenul de *oikumenă* (apărut încă din antichitate, desemnează spaţiul locuit), în contrast cu *anoikumena* (spaţiile geografice practic nelocuite: deşerturi aride/reci, regiunile subpolare/polare, munţii înalţi, păduri de tip ecuatorial/taiga etc.) şi *suboikumena* (spaţii temporar sau parţial locuite). Încă de la afirmarea omului preistoric şi răspândirea sa pe cele mai diferite medii/spaţii geografice, oikumena s-a extins în defavoarea zonelor anoikumenice, începând astfel *opera de „culturalizare"* a Terrei, cu intensităţi diferite în funcţie de parametrii condiţiilor naturale, istorice, economice etc.

De subliniat faptul că şi spaţiul geografic românesc, se află în arealul european de antropogeneză, fapt dovedit de numeroasele dovezi istorice/arheologice, (vezi *recentele descoperiri din Munţii Carpaţi*, în munţii

Sebeşului, unde au fost descoperite dovezi certe: „Vasile" şi alte două exemplare ale omului preistoric, datate circa 400.000 ani, cele mai vechi din Europa). Propagarea *„revoluţiei neolitice"* (începută în urmă cu 10.000 ani), demonstrează *marile focare ale acestei civilizaţii*, dar şi apariţia primelor *focare agricole*, unde s-a cultivat pentru prima dată diferite plante (de la cereale şi legume la viţa de vie), contribuind la *sedentarizarea* unor importante populaţii, alături de creşterea animalelor, iar *nomadismul* s-a perpetuat în diferite forme până în prezent.

2.2. Între „explozia demografică" şi actualitatea lui Thomas Malthus

Studiile de demografie istorică, apreciază că pe Terra s-*au succedat până în prezent circa 80 de mild. de oameni*, iar evoluţia numerică a populaţiei planetei, a cunoscut mai multe *tranziţii demografice*, cu repercusiuni evidente asupra acestui fenomen.

Evoluţia numerică începe practic din *neolitic* (populaţia estimată de circa 10 mil. locuitori), în anul 4.000 î.Hr. (50 mil. loc.), iar dublarea populaţiei se produce în anul 500 î.Hr., iar în vremea lui Christos populaţia Terrei era estimată la 250 mil. loc. (localizată în special în Orientul Mijlociu şi Apropiat, Extremul Orient, Egipt şi Europa. Deşi evoluţia numerică a populaţiei a fost în general ascendentă, totuşi au existat perioade de descreştere regională mai ales după anul 1 după Chr., prin existenţa unor epidemii, invazii,

războaie etc.)

Prima tranziţie demografică s-a produs între anii ’40.000 – 35.000 când *populaţia* s-*a multiplicat de 10 ori*, rămânând la acest nivel circa 20.000 ani, fiind favorizată de modificările mediului natural (încălzirea climei! Deci, nimic nou sub soare!!), cu condiţii de vieţuire favorabile dezvoltării agriculturii, sedentarizării populaţiei, perfecţionarea uneltelor şi germenii societăţii umane stabile.

A doua tranziţie demografică a avut loc între anii 10.000 şi 5.000 până la mijlocul secolului al XVIII-lea, *ordinul de multiplicare fiind 200*, cu evantaiul de progrese înregistrate de omenire (apariţia statelor, urbanismul, colonizarea planetei până la Revoluţia Industrială).

În sfârşit *a treia tranziţie demografică*, începe de la mijlocul secolului al XVIII-lea, până în prezent (statele dezvoltate au ajuns la finalizarea tranziţiei demografice, în timp ce în statele în curs de dezvoltare, acest proces complex se va încheia probabil pe la mijlocul acestui secol).

Tabel nr. 3 Repartiţia lumii pe mari regiuni geografice (anul 1-1990) (în milioane locuitori)

Regiunea geografică (continentul)	ANUL					
	1	1.000	1500	1750	1900	1970
1. China	70	56	84	220	415	4
2. Peninsula India	46	40	95	165	290	7
3. Asia de Sud-Est	47	33	23	28	38	8
4. Japonia	2	4	10	26	45	4
5. Restul Asiei	5	19	33	61	115	6
6. Europa	31	30	67	111	295	2
7. Rusia şi spaţiul fost sovietic	12	13	17	35	127	3
8. Africa de Nord	14	9	9	10	43	
9. Restul Africii	12	30	78	94	95	

						6
10. America de Nord	2	2	3	3	90	8
11. America Centrală şi de Sud	10	16	39	15	75	3
12. Oceania şi Australia	1	1	3	3	6	
Total general	252	253	461	771	1643	37

Sursă T. Simion 2002

Alvin Toffler – cunoscut viitorolog american, împărţea evoluţia umanităţii în *trei valuri*: *primul val* definea *societatea agrară* începută în urmă cu 10.000 de ani până în secolul al XVII-lea, *al doilea val* – dominat de *societatea industrială* (epoca coşului de fum) şi în fine *al treilea val* – (început după cel de-al Doilea Război Mondial) se referă la *societatea postindustrială/informaţională* pe care o parcurgem din plin.

Revenind la evoluţia numerică a populaţiei Terrei, secolul al XX-lea, a oferit demografilor (de fapt umanităţii) *o „lecţie severă"*. Dacă pentru a atinge primul miliard de locuitori, omenirii i-au trebuit mii de ani, pentru următorul miliard au fost necesari 130 de ani, pentru celelalte miliarde intervalul s-a scurtat semnificativ, 30 ani, 15 ani, 12 ani şi respectiv 11 ani.

În anul 1999 s-a atins cifra de 6 miliarde locuitori, iar în prezent (după ultimele estimări), populaţia Terrei a ajuns la 6, 9 miliarde locuitori, iar până la finele anului 2011 se vor înregistra 7 miliarde locuitori călătorind pe *„nava Pământ"*!

Anual, populaţia planetei creşte cu circa *75 – 80 mil.* (media ultimului deceniu), iar tabelul alăturat demonstrează cu prisosinţă evoluţia, dar şi proiecţia populaţiei mondiale cel puţin până în anul 2050, conform specialiştilor de la Oxford

University Press.

Tabel nr. 4 Populaţia Terrei (1975 – 2050)

	Estimări şi proiecţii (mii. loc.)					
	1975	1990	2000	2010	2025	2050

Total mondial	40 7698	52 84832	61 58051	70 32294	82 94391	98 33208
Regiuni dezvoltate	10 44186	11 43358	11 85536	12 11865	12 38406	12 07504
Regiuni în curs de dezvoltare	30 32799	14 17474	49 72515	58 19430	70 55935	86 25703
Africa	41 3988	63 2669	83 1596	10 69378	14 95772	21 40844
Asia	24 05987	31 86446	37 35846	42 63948	49 59987	57 41004
Europa	67 6389	72 1734	72 9803	72 8741	71 8203	67 7765
America Latină	31 9893	43 9716	52 3875	60 3843	70 9785	23 8527
America de Nord	23 9289	27 7838	30 6280	33 1571	36 9566	38 8997
Oceania	21 438	26 428	30 651	34 814	41 027	46 070

Sursa: *Oxford University Press*, *1996*

Tabel nr. 5 Rata anuală de creştere (1975 – 2025)

Rata anuală de creştere (%)					
	1975 – 1990	1990 – 2000	2000 – 2010	2010 – 2025	2 25
Total mondial	1, 73	1, 53	1, 33	1, 10	0 8
Regiuni dezvoltate	0,60	0,36	0,23	0,14	– 0,10
Regiuni în curs de dezvoltare	2, 08	1, 83	1, 57	1, 28	0 0
Africa	2, 83	2, 73	2, 51	2, 24	1 43
Asia	1, 87	1, 59	1, 32	1, 01	0 8
Europa	0,43	0,11	— 0,01	— 0,10	– 0,23
America	32,	1, 75	1, 42	1, 08	0

Latină	12				7
America de Nord	1,00	0,97	0,79	0,72	0 0
Oceania şi Australia	1, 40	1, 48	1, 27	1, 09	0 6

Sursa: *Oxford University Press, 1996*

În acest punct al analizei, câteva precizări privind *explozia demografică*, fenomen apărut datorită Revoluţiei Industriale, cu maximă intensitate în secolele al XVII-lea şi al XIX-lea, în statele de unde a apărut zorii industriei (Europa de Vest), sau pe baza masivelor emigrări (America de Nord).

Industrializarea şi urbanizarea rapidă, exodul rural şi atracţia muncii în industrie/servicii, ameliorarea condiţiilor de trai, educaţie şi sănătate, au favorizat un spor natural remarcabil.

Iată de pildă creşterea populaţiei în intervalul 1890 – 1938 pentru marile puteri:

Tabel nr. 6 Evoluţia populaţiei marilor puteri între 1890 – 1938 (în mil. loc.)

Nr. crt.	Statul	1890	1900	1910	1920	1928
1	Germania	49	56	64	42	55
2	Marea Britanie	37	41	44	44	45
3	Franţa	38	38	39	39	41
4	Italia	30	32	34	37	40
5	Rusia	116	135	159	126	150
6	SUA	62	75	91	105	119
7	Japonia	39	43	49	55	62

Sursă: *M. Dobrescu-Geopolitica 2002*

Datorită unor factori istorici, economici, politici, explozia demografică s-a produs cu multă întârziere în statele în curs de dezvoltare, practic începând cu epoca interbelică şi mai ales după cei Doilea Război Mondial, când aportul acestor state la evoluţia numerică a populaţiei Terrei, este esenţial (practic 95% din total). Practic din populaţia actuală a planetei (2011), (7 mild. loc.), statele în dezvoltare,

concentrează circa 5, 7 mild., iar statele dezvoltate 1.3 mild. de oameni.

Dar care este capacitatea Terrei de a asigura resursele necesare pentru o populaţie mereu în creştere: 7 miliarde (2011), 8, 3 mild. (2025), aproape 9 mild. (în

2050); alte estimări dincolo de acest interval arată o populaţie de circa 10, 5 mild. (2070), 11, 5 mild. loc. (2150) şi se va stabiliza în jurul anului 2200 la circa 10, 7 – 11

mild. oameni. Alte previziuni optimiste merg până la estimări de circa 14 mild. loc. În

2100.

Tabel nr. 7 Evoluţia populaţiei Terrei (1800 – 2050)

Nr. crt.	Anul	Populaţia (mild. locuitori)	Observaţii
1	1800	1	Primul miliard de locuitori s realizat în circa
2	1850	1, 3	250.000 de ani. Al doilea miliard s-a adăugat în 1
3	1900	1, 8	de ani Al treilea miliard s-a adăugat în de ani Al patrulea miliard s-a adăugat
4	1910	1, 8	14 ani Al cincile miliard s-a adăugat în
5	1920	1, 9	ani Al şaselea miliard s-a adăugat în
6	1930	2, 1	ani Al şaptelea miliard s-a adăugat
7	1940	2, 3	11 ani Estimări pentru secolul al XXI-lea
8	1950	2, 5	— În anul 2050 se va ajunge du anumiţi autori la
9	1960	3, O	
10	1970	3, 7	
11	1980	4, 4	
12	19	5, 3	

	90		
13	2000	6, 1	
14	2011	7, O	
15	2020	7, 5	

16	2030	8, 1	maximul populaţiei pe Terra, du care va descreşte lent.
17	2040	8, 6	
18	2050	8, 9	

Sursă: *T. Simion – 2010*.

Concentrarea populaţiei lumii în primele 10 state (cele mai populate), evidenţiază concluzii interesante, referitoare la *ponderea Asiei* (6 din primele 10 state şi rolul deosebit al Chinei şi Indiei), dar şi la răspândirea celorlalte puteri demografice din America de Nord (SUA), America de Sud (Brazilia) şi Africa (Nigeria), dar şi absenţa Europei printre puterile demografice contemporane.

Tabel nr. 8 Primele 10 puteri demografice în 2010

Nr. crt.	Statul	Populaţia estimată în 2011 (mil. loc.)	Observaţii
1	China	1345	— 6 din primele 10 state ale lumii sunt asiatice (3246 mil. din 7 mild. În total): — În 2030 se preconizează că India va fi prima putere demografică din lume; — Cu excepţia Rusiei (stat euroasiatic), Europa nu este reprezentată între
2	India	1202	
3	SUA	312	
4	Indonezia	246	
5	Brazilia	195	
6	Pakistan	173	
7	Bangladesh	154	

8	Rusia	141	puterile demografice ale lumii
9	Japonia	126	
10	Mexic	114	
TOTAL		4008	
TOTAL MONDIAL		6900	

Sursă: *The Economist, 2010*

Evoluţia numerică a populaţiei Terrei este expresia sporului natural

(în = N-M)

unde;

În = sporul natural (%, ‰) N = natalitatea (%, ‰)

M = mortalitatea ((%, ‰).

Dar şi *mortalitatea infantilă* sau *morbiditatea*, reprezintă expresii geodemografice diferenţiate, pe continente/ţări/regiuni, în funcţie de factori dintre cei mai diverşi.

Expresie sintetică a creşterii demografice, *rata de înlocuire a populaţiei* este de 2, 1% (2, 1 copii pentru o femeie fertilă), fapt ce asigură *stabilitatea demografică*.

În timp, valoarea acestei rate a înregistrat valori deosebite (de pildă în Iran în anii

'80 acesta era de 7% sau Bangladesh – 6, 6%, în mod excepţional în unele state africane-subsahariene s-a depăşit chiar 10%, dar se înregistrează şi valori sub această rată de 1, 2 – 1, 3% pentru unele state europene, Rusia etc., ceea ce demonstrează puternicul declin demografic).

Actualitatea lui Malthus? La 211 ani de la publicare, celebra lucrare a lui

T. Malthus *„Essay on the Principle of Population", încă mai stârneşte comentarii*. În esenţă *corelaţia dintre populaţie şi resurse* poate fi rezumată astfel: populaţia creşte în proporţie geometrică, în timp ce resursele (mijloacele de existenţă) cresc în proporţie aritmetică, de aici problemele se complică existenţial. Dacă la modul global previziunile lui Malthus nu s-au adeverit, deşi populaţia a crescut de peste 6 ori din vremea sa, datorită progreselor din agricultură şi sănătate, Malthus a pierdut (deocamdată!) „pariul" cu populaţia. Decalajele dintre populaţie şi resurse s-au adâncit în mod

paradoxal după cel de-al Doilea Război Mondial; de fapt „Revoluţia Industrială a împărţit fără milă lumea în două tabere – *ţări bogate şi ţări sărace*!" (G. Piel). Raportul dintre lumea prosperă şi lumea săracă a crescut de la 1: 20 (în

1960), la 1: 60 (în 1990), fapt ce a creat o puternică *fractură social-economică* în lumea de azi, cu dramatice exemplificări în Africa, Asia de Sud, Orientul Mijlociu.

America Latină etc.

Dincolo de criticile justificate aduse la principiile malthusiene, secvenţial, o parte dintre previziunile sumbre, se regăsesc în diferite regiuni geografice, ca o ruşinoasă plagă pe „faţa lumii" contemporane.

Consecinţele geopolitice ale evoluţiei populaţiei mondiale pot fi concretizate astfel:

— *Continuarea celei de-a treia tranziţii demografice* în majoritatea statelor în curs de dezvoltare, fapt ce a determinat o creştere explozivă a numărului de locuitori, o tendinţă de *tinereţe demografică evidentă*;

— *Locul deosebit al Asiei*, în mod deosebit al *Chinei şi Indiei*, ca prime puteri demografice, dar şi *presiunea umană* exercitată atât asupra mediului geografic natural, cât şi din punct de vedere geopolitic, asupra statelor limitrofe, resursele naturale, iar prin indicatorii de dezvoltare, asupra planetei;

— *Tendinţele de îmbătrânire demografică* evidente mai ales în Europa, spaţiul ex-sovietic european, Japonia etc., fapt ce creează mari dificultăţi în proiectarea politicilor social economice pe termen mediu/lung şi acceptarea aproape fortuită a migraţiilor economice, ca alternativă la deficitul demografic existent;

— *Adâncirea decalajelor între lumea prosperă* (1, 3 mild. loc.) şi lumea săracă (5.7 mild. loc.), fapt ce poate genera *emigraţii masive*, practic de nestăvilit, în ciuda măsurilor luate (ex: Uniunea Europeană şi securizarea frontierelor sudice şi estice, „zidul" dintre SUA şi Mexic etc.)

— *Repartiţia neuniformă şi concentrarea populaţiei în anumite state/regiuni*, problema accesului la resurse (implicit la dezvoltare), determină în anumite situaţii stări conflictuale care pot genera războaie (având motivaţii diverse);

2.3. Răspândirea geografică a populaţiei Terrei

Răspândirea geografică a populaţiei, pe continente şi regiuni

geografice, a fost determinată de o multitudine de factori: *naturali* (accesibilitatea reliefului, condiţiile de climă, învelişul de soluri, vegetaţie, resurse de apă etc.), *economicoistorici* (răspândirea unor resurse, migraţiile popoarelor, marile descoperiri geografice, apariţia industriei, globalizarea etc.). Fiecare din aceşti factori a avut un rol deosebit, în anumite etape istorice.

Acest proces de răspândire a populaţiei a fost extrem de *lent*, probabil că definitivarea acestuia s-a produs cu circa 1 până la 1, 5 milioane de ani în urmă, când din *zonele de antropogeneză*, oamenii au început să umanizeze regiuni extrem de variate (din punct de vedere geografic). Astfel, s-au conturat pe glob *zonele oicumenice* (termen introdus în antropogeografie de Fr. Ratzel), care desemnează regiunile locuite ale planetei. În ansamblu, *oicumena este discontinuă şi eterogenă*, datorită alternanţei arealelor cu maximă densitate, cu altele de slabă locuire şi densitate. Dar eterogenitatea oicumenei este subliniată şi de diferenţierile în plan somatic şi cultural, ca de pildă *eterogenitatea rasială*, *lingvistică şi culturală* din Africa ecuatorială, SUA, peninsula Scandinavă sau Australia.

Mai târziu în literatura de specialitate s-au afirmat şi noţiunea de *zonă suboicumenică* (unde se desfăşoară unele activităţi, dar populaţia nu-i sedentară), asemenea zone le întâlnim în nordul Siberiei, Alaska, nordul Canadei, Sahara, Peninsula Arabică, interiorul Australiei, marile sisteme montane de pe glob etc.

În sfârşit, *zonele anoicumenice* semnifică regiunile complet nelocuite şi care nu intră în cadrul activităţilor umane (regiunile circumpolare de nord, Antarctica, zonele alpine inaccesibile etc.)

Expresie a răspândirii geografice a populaţiei, este densitatea populaţiei, care se calculează după formula:

unde:

$D = P\ S$

Ddensitatea populaţiei, se exprimă în loc/km^2

Ppopulaţia (număr de locuitori dintr-un anumit areal, regiune, stat, continent);

Ssuprafaţa la care se raportează densitatea.

Tabel nr. 9 Densitatea medie a populaţia pe continente/regiuni (1999)

Continentul	Suprafaţa	Populaţia	Densitatea

	mil. km²	*	mil. loc.	*	loc/km²
Asia	30,9	18,7	3.585	60,7	116, O
America	38,5	26,8	809	13,7	21, O
Africa	29,6	20,6	749	12,7	25, 3
Europa (fără Rusia)	5,7	3,5	729	12,4	127, 2
Rusia	17	11,8	147	2,6	8, 8
Oceania	8,4	5,8	30	0,5	3, 6
Antarctica	13	9			
Total mondial	143, 5	100	5.901	100	41, 1

Sursă: *T. Simion, 2002*

Densitatea populaţiei este influenţată de numeroşi factori, de la caracteristicile mediului natural, tipurile de medii (urban sau rural), mărimea aşezărilor, densitatea aşezărilor etc. În studiile detaliate de specialitate, sunt folosite diverse *tipuri de densităţi*: densitatea populaţiei agricole, densitatea urbană, densitatea potenţială, densitatea economică etc. Ne vom referi la cele trei tipuri de densităţi geografice ale populaţiei, folosite în mod frecvent: densitatea medie, minimă şi maximă.

Densitatea medie a populaţiei pe glob este în prezent (2011) de *circa 44 loc. /km²*, cu diferenţieri de la un continent la altul. Deşi este frecvent utilizată, această densitate este puţin relevantă datorită omogenităţii pe care o creează această exprimare matematică. După un asemenea indice, în Europa, densitatea medie este de circa 100 loc. /km² se regăseşte şi în regiunea urbană Rhin, Paris, sud-estul Angliei, câmpia Padului, dar şi Scandinavia, Alpi sau Carelia, ceea ce contrazice logica geografică.

Densităţile maxime se înregistrează în anumite areale geografice

de pe glob, unde în mod excepţional se pot întâlni valori chiar de peste 1.000 loc/km^2 (în cazul unor aglomeraţii urbane, megalopolisuri, conurbaţii, Vatican, Singapore), sau în zone agricole tradiţionale din Asia. În mod frecvent se întâlnesc densităţi maxime de 2000 – 3.000 loc. /km^2, în regiuni din Europa, SUA, estul Braziliei, Rusia europeană, Africa de nord-est, Asia de sud şi sud-est etc. Aceste densităţi, superioare densităţilor medii, îşi au explicaţia în existenţa unor resurse variate, regiuni agricole de mare fertilitate, zone intens industrializate, urbanizării excesive, având determinarea economică şi istorică precisă.

Cele *mai mici densităţi* corespund în fapt zonelor suboicumenice, unde frecvent se înregistrează densităţi de 1/3 – 5 loc. /km^2, în regiuni din Sahara, Peninsula Arabică, Deşertul Gobi, Tibet, Selvasul Brazilian, Siberia, Scandinavia, Alaska, Canada, centrul Australiei etc. În ansamblu potenţialul de habitat oferit de planeta noastră este departe de a fi în întregime utilizat, cel puţin teoretic capacitatea de susţinere naturală a Terrei este numai în prezent 3 – 4 ori mai mare faţă de populaţia actuală, ceea ce ne face să privim cu încredere *optimul*, pe care planeta albastră îl poate „*transporta*" în spaţiul sistemului nostru solar.

Este, de asemenea, interesant de urmărit *răspândirea altitudinală* a populaţiei, dacă cea mai mare parte a populaţiei se concentrează pe treptele de relief până la 1.000 m, totuşi o parte din populaţie s-a adaptat în forme specifice de habitat, până la mari altitudini.

Recordul de altitudine îl deţine *Tibetul* (cu aşezări umane la 5 300 m, exemplul oraşul *Lhasa*, considerat *cel mai înalt oraş al lumii*), alături de care amintim răspândirea populaţiei în *sistemul andin* cu numeroase oraşe latino-americane de mare înălţime: *La Paz*-până la 4 100 m, *Quito* la 3.000 m, *Bogota*-2640 m, ori *Ciudad de México* la 2 300 m, în masive din Africa (*Addis-Abeba* la 2425 m), în Europa (în

Alpi numeroase aşezări şi staţiuni climaterice şi de sporturi de iarnă la peste 2500

3.000 m, în Pirinei la 2000 m, Carpaţi la 1800 m).

Tabel nr. 10 Repartiţia populaţiei pe zone de altitudine (%)

Nr. crt.	Continentul	Sub 200 m	200 – 500 m	500 – 1.000 m	1.000 – 1.500 m	peste 1.500 m

					00 m	0 m
1	Europa	68, 8	23, 5	7, 2	0,5	
2	Asia	56, 2	23, 5	11, 7	4, 9	2
3	Africa	32, 5	24, 1	20, 8	13, 8	6
4	America de Nord	46, 9	33, 3	7, 9	4, 1	4
5	America de Sud	42, 3	15, 0	22, 8	4, 7	4
6	Oceania, Australia	72, 9	17, 8	8, 4	0,9	

Sursa: *T. Simion, 2002*

În *spaţiul carpatic românesc* aşezările urbane ating plafonul maxim pe Valea Prahovei (*Predeal* – 1100 m), în timp ce aşezările rurale ating în Carpaţii Meridionali circa 1450 m (Culoarul Rucăr Bran), iar în Occidentali la circa 1700 m (Pietroasele din Apuseni). Dincolo de aceste cote, întâlnim formele de habitat temporare (amenajări forestiere, pastorale, turistice, hidroenergetice, staţiile meteo etc.), în vederea valorificării integrale a resurselor carpatice (T. Simion, 1985, 1990).

2.4. Structuri geodemografice actuale

2.4.1. Structura populaţiei mondiale pe medii de viaţă

Începând cu secolul al XX-lea, fenomenul de *urbanizare* a determinat serioase *mutaţii în structura populaţiei* după mediul de viaţă. La nivel planetar, dacă în anul 1900 doar 12% din populaţia Terrei era urbană, în prezent aceasta depăşeşte procentul populaţiei rurale, pentru prima oară în istoria umanităţii (53% în 2010).

Evident că se observă *mari decalaje* între ţările dezvoltate unde procesul de urbanizare este net superior celorlalte state în curs de dezvoltare; sunt chiar unele state pe glob unde procentul de urbanizare este excepţional (Singapore 100%.

Vatican 100%, Kuwait 96%, Italia 96%, Istrael 92% şi altele). Importante sunt statele dezvoltate mari, în care urbanizarea atinge procente între 70 – 80% din populaţia acestora (Marea Britanie 89%,

Germania 85% sau SUA, 75% etc.).

La polul opus, se situează *statele în dezvoltare* din diferite regiuni geografice: din Africa (Burundi – 6%, Rwanda – 8%, Burkina Fasso – 9%), din Asia de Sud (Nepal – 5%, Bangladesh – 16%) şi Sud-Est (Cambodgia – 12%, Laos – 19% etc.), sau din arhipelagurile din Oceania.

Pe continente, procentele de urbanizare cele mai mari se înregistrează în

America de Nord şi Latină, în Europa şi Oceania (peste 70%), în timp ce în Asia şi Africa procentul de urbanizare oscilează în jurul a 35%, cu tendinţe de creştere în următorii ani.

Tabel nr. 11 Urbanizarea pe glob (1975 – 2025)

Nr. crt.	Continentul	Procent de urbanizare (%)			Populaţia urbană (în mii de locuitor		
		1975	2000	2025	1975	2000	25
1	Total mondial	37,73	47,52	61,07	1538	2923	6533
2	Regiuni dezvoltate	69,84	76,28	83,98	729	904	400
3	Regiuni subdezvoltate	26,68	40,67	57,05	809	2015	2528
4	Africa	25,15	37,3	53,77	104	310	423
5	Asia	24,62	37,68	54,81	592	1407	1843
6	America de Nord	73,85	77,44	84,78	176	237	333
7	America latină	61,32	76,61	84,67	196	401	095
8	Europa	67,07	75,14	83,22	453	548	766

9	Oceania (Australia)	71, 78	70, 25	74, 86	15 389	21 532	712

Sursă: *„An Urbanizing World. Global report on Human Settlements" 1996* (*Oxford University Press*)

Rata de creştere a populaţiei urbane mondiale a fost în intervalul 1975 – 2000 de 2, 57%, preconizându-se o rată ridicată de 2, 19% şi pentru primul pătrar al secolului al XX-lea. Se observă ratele mari de creştere pentru continentele aflate în dezvoltare (Africa 4, 37%, Asia 3, 46% şi America Latină 2, 86%), în pătrarul 1975

2000, faţă de nivelul redus al celorlalte continente dezvoltate în acest sens este sugestiv exemplul Europei, cu o rată de creştere de 0,76%. Dacă în prezent în mediul rural trăieşte circa 47% din populaţia Terrei, procentul se va micşora treptat către anul 2015 (39 – 40%), mai mult se vor înregistra în viitor chiar descreşteri ale populaţiei rurale la nivel global sau în unele continente (îndeosebi în Europa, America Latină şi America de Nord).

Tabel nr. 12 Populaţia rurală (1975 – 2025)

Nr. crt.	Continentul	Populaţia rurală (mil. loc.)			Rata de creşt (%)	
		1975	2000	2025	1975/2000	2/2025
1	Total mondial	2538	3160	2900	0,97	
2	Reg. dezvoltate	1049	1249	1357	— 0,45	40
3	Reg. În curs de dezvoltare	2373	5035	3064	1, 13	0
4	Africa	309	1438	1534	2, 08	13
5	Asia	1370	2804	4155	1,00	0,15
6	America de Nord	62 577	69 102	56 230	0,40	0,82
7	America	12	12	10	—	

	Latină	3720	2514	8833	0,04	0,47
8	Europa	22 2721	18 1395	12 0543	— 0,82	- 63
9	Oceania (Australia)	60 50	91 19	10 315	1, 64	0

Sursa: *„An Urbanizing World. Global Report on Human Settlements" 1996 (Oxford University Press)*

2.4.2. Structura populaţiei mondiale după grupele de vârstă şi speranţa de viaţă

În geodemografie sunt acceptate *trei mari categorii de vârstă: 0-14 ani, 15*

59 şi peste 60 de ani. Distribuţia populaţiei pe grupe de vârstă, este diferită pe continente şi ţări, în funcţie de regiunea geografică, factori sociali-economici, tradiţii etc. Analiza structurii populaţiei Terrei pe grupe de vârstă demonstrează că în perioada 1975 – 2000, se observă o *diminuare a procentului populaţiei tinere* de la

36, 9% în 1975 la 30, 6% în 2000, iar proiecţia în anul 2015 estimează un procent de

24, 8%. În acelaşi timp se constată o *uşoară creştere a populaţiei vârstnice*, de la

6, 1% în 1975 la 9, 8% în 2000 şi 14, 2% în 2025. *Populaţia în vârstă* de 15 – 59 ani se menţine în prima perioadă la valori apropiate (54, 6% în 1975 şi 59, 6% în 2000 şi

61% în 2025), cu uşoare tendinţe de creştere.

Diferenţele sunt mai accentuate pe mari categorii de state. Astfel în ţările dezvoltate se constată o diminuare evidentă a populaţiei cuprinse între 0 – 14 ani (de la 24, 2% în 1975 la 18, 7% în 2000 şi 17, 1% în 2025), în favoarea creşterii populaţiei vârstei a treia (de la 15, 4% în 1975 la 19, 2% în 2000 ca în anul 2015 procentul să ajungă la 26, 4% din populaţia totală).

Pentru ţările în curs de dezvoltare fenomenul este similar, în sensul diminuării procentuale a populaţiei tinere (41, 3% în 1975, 33, 4% în 2000, 26, 1% în

2025), în timp ce populaţia vârstnică creşte considerabil (de la 6, 1% în 1975, la

12, 1% în 2025).

Analiza detaliată pe continente şi state, relevă *fenomenul de tinereţe* sau de *îmbătrânire demografică*; în ansamblul statelor lumii,

tranziţia demografică se va încheia şi în statele în dezvoltare în următorul deceniu, determinând o *stabilizare demografică*, datorită creşterii generale a speranţei de viaţă.

Tabel nr. 13 Structura populaţiei pe grupe de vârstă (ani)

Nr. crt	Continentul	1975			2000		
		0-14	15 – 59	60	0-14	15 – 59	
1	Total general	36,90	54,60	8,50	30,60	59,60	80
2	State dezvoltate	24,20	60,14	15,40	18,70	62,10	20
3	State în curs de dezvoltare	41,30	52,60	6,10	33,40	59,00	60
4	Africa	44,80	50,30	4,90	43,20	51,80	0
5	Asia	39,90	53,50	6,60	30,80	60,60	60
6	America de Nord	25,30	60,10	14,60	21,70	62,00	30
7	America Latină	41,40	52,20	16,40	31,90	60,60	10
8	Europa	23,70	59,90	16,40	18,00	62,00	00
9	Oceania (Australia)	31,00	57,90	11,10	25,50	61,40	10

Sursă: *An Urbanizing World* (*1996*)

Din punct de vedere grafic, cele mai frecvente forme sunt *piramida structurală*, *clopot sau triunghi*, fiecare având şi o semnificaţie geodemografică evidentă.

Speranţa de viaţă este în creştere sensibilă în ultimul pătrar al secolului al XX-lea, cu diferenţieri între cele două sexe. De asemenea se observă speranţa de viaţă mult mai ridicată în statele dezvoltate, faţă de populaţia din statele în dezvoltare.

Tabel nr. 14 Speranţa de viaţă (1975 – 2025) (ani)

Nr. crt.	Continentul	1970 – 1975		1995 – 2000	
		M	F	M	F
1	Total general	56,4	59,4	62,7	67,82
2	State dezvoltate	67,6	74,7	71,2	78,64
3	State în curs de dezvoltare	53,9	55,4	62,4	65,34
4	Africa	44,5	47,6	52,7	55,77
5	Asia	55,8	56,8	64,9	67,73
6	America de Nord	67,7	75,4	73,5	80,92
7	America Latină	58,8	63,5	67,1	72,44
8	Europa	67,1	74,2	69,3	77,32
9	Oceania (Australia)	64	69,4	71,3	76,66

Sursa: *„An Urbanizing World. Global Report on Human Settlements" 1996*

(*Oxford University Press*)

Analiza detaliată pe continente relevă cea mai mică speranţă de viaţă în *Africa* (52, 7 ani M şi 55, 7 ani F) şi *Asia* (64, 9 ani M şi 67, 7 ani F), în vreme ce recordul deţinut de *America de Nord* (73, 5 ani M şi 80, 2 ani F), urmată de *Oceania*/*Australia*, (71, 3 ani M şi 76, 4 ani F). În ansamblu se constată *o creştere a speranţei de viaţă* pentru fiecare continent şi stat, datorită dezvoltării economico-sociale complexe, a creşterii nivelului asigurării medicale, eradicarea unor boli etc. În acest sens se poate înţelege de ce *„vârsta a treia"* va creşte procentual, cu consecinţe importante pentru distribuirea veniturilor populaţiei, efortul din ce în ce mai susţinut al forţei de muncă, pentru susţinerea pensiilor, petrecerea timpului liber etc. Demografii au remarcat faptul

că ponderea principală a creşterii numerice a populaţiei în unele state dezvoltate, provine din „vârsta a treia" şi nu din natalitate, cum era în mod obişnuit. În acelaşi timp este evident că speranţa de viaţă este mai ridicată în cadrul *sexului feminin*, fapt relevat în mod sugestiv în realizarea piramidelor structurale ale populaţiei, deşi la naştere populaţia masculină este mai numeroasă decât cea feminină.

2.4.3. Structura populaţiei după sexe

În ansamblul populaţiei mondiale, există un *echilibru* firesc (biologic), între sexe, deşi există o uşoară *predominare a populaţiei feminine*.

Desigur că prezintă interes cunoaşterea exactă a ponderii populaţiei pe sexe, corelată cu grupele de vârstă, mai ales pentru grupa *populaţiei active* (forţa de muncă) sau pentru *vârsta a treia*. Este interesant de subliniat faptul că *la naştere*, *populaţia masculină este mai numeroasă*, astfel la 100 persoane feminine se nasc

105 – 106 persoane masculine; datorită *raportului de masculinitate*, (sex-raţio în geodemografia anglo-saxonă). Acest fenomen, este un *raport supraunitar de masculinitate*, din motive biologice se transformă într-unul de *supramortalitate masculină* (aici intervin decesele cauzate din diferite maladii, războaie sau alte cauze).

Tabel nr. 15 Raportul de masculinitate pe glob şi continente (regiuni) la 100 femei (%)

Regiunea (continentul)	1950	1985
Total mondial	99, 7	101, 3
Regiuni dezvoltate	91, O	94, 2
Regiuni în curs de dezvoltare	104, 3	103, 7
Africa	97, 5	98, 7
America de Nord	99, 6	95, 3
America Latină	101, O	100, O
Asia de Est	106, 3	105, O
Asia de Sud	104, 4	104, 8
Europa	92, 5	95, 4
Oceania	103, 7	101, 8

(Australia)		

Sursă: *T. Simion, 2002*

Pe tipuri de regiuni, se constată un indice *subunitar* în ţările dezvoltate şi supraunitar (regiunile) în curs de dezvoltare. Interesant de subliniat cel mai mic raport de masculinitate în Rusia, datorită în primul rând al pierderilor suferite în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. O altă corelaţie trebuie realizată între structura populaţiei pe sexe şi pe grupe de vârstă, unde se va constata în mod evident, ponderea populaţiei feminine în cadrul populaţiilor vârstnice, aici am putea vorbi chiar de un *indice de feminitate* mult mai pronunţat în ţările dezvoltate.

2.4.4. Structura socioprofesională a populaţiei active

Populaţia în ansamblu constituie un *veritabil agregat*, cu structuri diverse după sex, grupe de vârstă, medii de viaţă etc., dar cu alte caracteristici economice, sociale sau nivel de instruire.

Astfel, după criteriul economic distingem o *populaţie activă economic şi o populaţie inactivă*. Desigur în conturarea acestor două tipuri de populaţii, intervin şi alte condiţionări demografice. Ponderea populaţiei active economic (forţa de muncă), este determinată de numărul populaţiei totale şi grupele de vârstă; această resursă esenţială, poartă *denumirea de ofertă de forţă de muncă*. În cadrul acestei oferte, există o rată totală de activitate masculină şi feminină, iar în ansamblu, rata masculină procentual este superioară celei feminine.

De asemenea rata feminină este mai mare în anumite regiuni geografice din

Asia, faţă de alte ţări şi continente.

Tabel nr. 16 Rata de activitate pe glob, pe regiuni (continente) şi sexe (în anul 1985)

Regiunea (continentul)	Rata de activitate (%)	
	Masculină	Feminină
Total general	56, 40	32, 90
Regiuni dezvoltate	58, 30	39,00
Regiuni în dezvoltare	55, 80	30, 80
Africa	50, 40	26, 80

America de Nord	59, 10	39, 70
America Latină	50, 80	18, 50

Asia de Est	63, 50	49, 40
Asia de Sud	53, 50	21, 20
Europa	57, 90	34, 70
Oceania	57, 10	33, 80
Fosta U.R.S.S.	56, 30	47, 10

Sursă: *T. Simion, 2002*

În acelaşi timp, trebuie subliniat faptul că există o strânsă corelaţie, între *rata totală a forţei de muncă şi grupele de vârstă*.

Se observă aşadar puternice variaţii ale acestor indici pe continente şi regiuni geografice, în funcţie de numeroşi factori demografici, economici şi sociali.

Conform clasificării realizate de organismele specializate ONU, (Biroul

Internaţional al Muncii), *populaţia activă* îşi desfăşoară activitatea în 9 ramuri principale de activitate. *Structura socio-profesională* este diferită de la un stat la altul. Se constată desigur cel puţin două tipuri socio-profesionale, corespunzătoare ţărilor dezvoltate (*sectorul primar* până la 5%, *sectorul secundar* circa 30 – 35% şi *sectorul terţiar* circa 60%) şi celor în curs de dezvoltare (sectorul primar cuprinde circa 45 – 50%, sectorul secundar între 15 – 20% şi cel terţiar circa 30 – 35%).

Tabel nr. 17 Forţa de muncă şi alţi indicatori economici în diferite tipuri de state

Statul	Forţa de muncă		Distribuţia forţei de muncă în 1991			Venitul anual pe locuitor în $. 1993)
	Total (mii) 1990	Femei (%)	Primar	Secundar	Terţiar	
	I. State în dezvoltare					
Tanz	12	47,	61	5	34	

ania	597	9				
Burundi	2820	47,3	55	16	29	180
Burkina Faso	4167	46,2	44	20	37	300
Cambodgia	3758	38,3	48,9	12, 4	38,6	
Bangladesh	33398	7,3	36,8	15, 8	47,4	200
Nepal	7725	33,6	59	14	27	160
II. State dezvoltate						
S.U.A.	122005	41,4	2	29, 3	68,6	24750
Germania	48651	40,5	1, 5	38, 7	59,8	23630
Japonia	62202	67,9	2, 5	42	55,5	31450
Mare a Britanie	27767	38,6	1, 7	36, 3	62	17970
Canada	13360	39,8	3	33, 8	63,2	20670
Australia	5993	34,4	3, 3	30, 9	65,8	17510

III. State emergente						
China	379900	43,2	28,4	38, 8	32,8	490
India	322944	25,2	31	27	41	290
Rusia			17	49	34	2350

Rom ânia	11 825	46, 5	18	53, 9	28, 1	109 0

Sursă: *Enciclopedia Britanica* (*1994*)

Structura socio-profesională este extrem de *dinamică* şi reflectă de fapt nivelul de dezvoltare economică atins de fiecare stat. În secolul al XX-lea, s-au produs profunde mutaţii privind ocuparea forţei de muncă, trecerea de la cel de-*al doilea val* (epoca industrială), la cel de-*al treilea val* (epoca postindustrială, informaţională).

Tendinţa generală în ţările în curs de dezvoltare este de diminuare a procentului populaţiei ocupate în sectorul primar, în primul rând şi de creşterea ponderii populaţiei ocupate în sectorul terţiar. În acelaşi timp, datorită creşterii constante a speranţei de viaţă, asistăm la o prelungire a vârstei de pensionare, în statele dezvoltate, de prelungire a vârstei active. În acest context şi în România vor avea loc mutaţii semnificative în structura socioprofesională a populaţiei active şi în acelaşi timp, o prelungire a perioadei active în deceniile următoare, deşi în prezent înregistrăm o situaţie mai mult decât îngrijorătoare (circa 4 mil. salariaţi „susţin" circa

12 mil. „Asistaţi")

2.5. Mobilitatea populaţiei

Una dintre caracteristicile fundamentale ale populaţiei o reprezintă şi în *mobilitatea teritorială* (*geografică*), care s-a manifestat atât în afara graniţelor unui stat cât şi în interiorul acestuia. Cauzele mobilităţii populaţiei sunt deosebit de complexe: *motivaţii economico-sociale* şi *politice*, alteori de natură *religioasă* ori *psihologică*. Urmare a mobilităţii populaţiei s-a realizat, de fapt, răspândirea geografică a populaţiei la nivel regional (naţional) sau planetar. Mobilitatea populaţiei se referă nu numai la grupuri umane de diverse mărimi, ci şi la deplasările individuale ale oamenilor, prin urmare există serioase dificultăţi în *cuantificarea* acestui fenomen.

Mobilitatea populaţiei, trebuie analizată în toată complexitatea sa, pentru că în funcţie de perioadele istorice studiate, au existat variaţii determinate de *mărime*, *scop*, *ritmicitate*, *durată*, *periodicitate* etc.

Termenul consacrat privind mobilitatea populaţiei îl constituie *migraţia* (care este externă şi internă, individuală sau colectivă, cu motivaţii diverse).

2.5.1. *Migraţiile externe*. *Marile migraţii şi rolul lor în umanizarea*

Terrei

Marile migraţii ale popoarelor au *rădăcini îndepărtate* în istorie. Sunt migraţiile cele mai bine cunoscute şi studiate şi s-au produs la sfârşitul perioadei antice şi începutul feudalismului timpuriu. Au avut rol esenţial în *apariţia şi evoluţia a numeroase state* din Asia, Europa şi chiar din alte regiuni geografice. Datorită impactului deosebit, această perioadă istorică mai este cunoscută şi sub denumirea de *epoca marilor migraţii ale popoarelor* (*sec. VI-X*).

Principalul areal de origine al marilor migraţii îl constituia *Asia Centrală* îndeosebi, de unde au migrat de-a lungul secolelor, populaţii care s-au răspândit ulterior în diferite regiuni ale Europei: astfel s-au răspândit populaţiile *germanice şi finougrice* în Europa Centrală, de Vest (până în insulele britanice) sau de Nord; *populaţiile slave* îndeosebi în Europa Centrală şi peninsula Balcanică; *populaţiile arabe* (începând cu secolul al VII-lea) în Asia de Sud-Vest şi Africa de Nord.

De asemenea printre marile migraţii se numără *invaziile mongole*, către regiuni din Asia şi în Europa Centrală şi de Est, *cuceririle turceşti* în Asia Mică şi Peninsula Balcanică; în acest context, dar cu valori mult mai mici, se înscriu migraţiile din Africa (ale unor triburi din regiunea ecuatorială spre Africa de Sud), sau dinspre Asia spre alte continente, Australia şi chiar America.

— Migraţia popoarelor în epoca marilor descoperiri geografice

După desăvârşirea marilor descoperiri geografice, îndeosebi după secolul al XVI-lea, are loc *colonizarea* europenilor în diferite regiuni geografice, mai întâi în

America, ulterior în unele regiuni din Africa, Asia şi în Australia.

Cele mai semnificative emigrări se produc din Marea Britanie, Franţa, Ţările de Jos în America de Nord; din Spania şi Portugalia în America Centrală şi de Sud (vezi împărţirea Americii de Sud între aceste puteri coloniale).

De asemenea, amintim marele flux migrator din Africa (secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea, de fapt ce a determinat o importantă depopulare a continentului negru datorită *comerţului cu „sclavi"*), spre America de Nord şi Centrală (câteva zeci de milioane de negri). Tot în această perioadă (după descoperirea Australiei), asistăm la colonizarea acestui continent îndepărtat, îndeosebi de către europeni (în majoritatea lor britanici).

Fenomenul migrator va cunoaşte de fapt valori extrem de

ridicate mai ales în secolul al XIX-lea, când *Europa constituia baza emigraţiei mondiale* (de pildă în intervalul dintre 1830 – 1850, media anuală a emigrărilor era de circa 3 milioane de persoane). Desigur, emigrările se produc şi în Asia (între diferite regiuni), în Africa şi alte continente.

— Migraţia populaţiei în secolele al XIX-lea şi al XX-lea

Principalele etape privind migraţia populaţiei din Europa spre alte continente

(America de Nord şi de Sud, Australia, regiuni din Africa şi Asia), au fost următoarele:

a) Etapa cuprinsă între 1835 – 1846 înseamnă o revigorare a migraţiilor intense din secolul al XVIII-lea. Principalele fluxuri de emigranţi au pornit din Marea

Britanie, ţările scandinave, Franţa şi Ţările de Jos şi au avut drept ţintă America de

Nord, Australia şi Noua Zeelandă. Se apreciază că numărul acestor emigranţi a depăşit 100.000 persoane/an, în principal ţărani săraci şi meşteşugari.

b) Etapa 1846 – 1880 se caracterizează prin valori mult mai pronunţate

(unele surse indică până la 500.000 de persoane/an), ţările de origine ale emigranţilor cât şi destinaţia fiind asemănătoare etapei precedente.

e) Etapa 1880 – 1918 (premergătoare primei conflagraţii mondiale), înseamnă *o creştere deosebită a fenomenului emigraţiei*, prin intensitatea fără precedent, dar şi prin lărgirea spaţiului de origine al acestora. Astfel media anuală este de circa 800.000 de persoane (maximul s-a înregistrat în anul 1910 când au emigrat pe glob 2 milioane de oameni, din care 1, 3 milioane proveneau din Europa).

Alături de statele tradiţionale de origine a emigraţiei din vestul şi nord-vestul Europei şi din Peninsula Iberică, apar noi fluxuri de emigranţi din Europa Centrală (Polonia, Cehia), Europa de Est (Rusia, Ucraina), Europa Sudică (Italia, Grecia) cât şi din Orientul îndepărtat (Japonia, China, Indochina şi altele). Alături de America de Nord, care a rămas principalul beneficiar al acestui fenomen extrem de complex (sporul migrator fiind principalul factor al creşterii numerice al populaţiei) şi alte regiuni geografice intră în atenţia emigranţilor.

d) Etapa 1918 – 1940 este o perioadă complexă, în funcţie de regiunea geografică luată în studiu. *Emigraţia europeană* se păstrează la valori relativ ridicate (circa 600.000 de oameni/an), care se îndreaptă spre statele tradiţionale în receptarea lor: SUA, Canada, Australia). Ulterior după 1930 (când se produc gravele crize economice, cu perioadele de recesiune cunoscute), fenomenul emigraţiei este subtil orientat către America Latină (îndeosebi Argentina), Australia şi Africa de Sud. Se apreciază că în acest interval au emigrat din Europa, aproape 10 milioane de persoane îndeosebi spre cele două continente americane.

În anumite regiuni geografice, de pildă în Balcani, au existat importante transferuri de populaţii pe *criterii etnice*, mai ales după *războiul greco-turc* (1921

1922), când Grecia a primit 1, 2 milioane de cetăţeni de origine greacă din Turcia, iar din acest stat au plecat circa 400.000 de turci. Spre sfârşitul acestei perioade asistăm însă la un fenomen extrem de interesant, datorită dezvoltării complexe, Europa Occidentală devine o regiune de atracţie pentru emigranţi (mai ales pentru cei din Europa de Sud, Est, Africa de Nord şi fostele colonii). Acest fenomen se va amplifica de fapt după cel de-al Doilea Război Mondial.

e) Etapa postbelică poate fi definită ca deosebit de *complexă*, datorită consecinţelor geopolitice ale celei de-*a doua conflagraţii mondiale*, *a prăbuşirii sistemelor coloniale tradiţionale* (imperiul britanic, francez, spaniol, portughez etc.), a unor *cauze economice*, *politice* (apariţia blocului comunist) sau a unor cauze *religioase*. De asemenea, numeroasele războaie care au avut loc (cel puţin 50 de războaie locale importante), au accentuat acest fenomen. Astfel, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, au loc importante *transferuri definitive ale populaţiei* între unele ţări beligerante. Cauzele economice determină fie reluarea vechilor fluxuri de emigraţie spre America de Nord şi Australia, către America de Sud, dar şi spre Europa de Vest, Japonia, Noua Zeelandă şi mai târziu spre unele state din Golful Persic. *Emigraţia evreiască favorizează înfiinţarea statului Israel* (pe o parte din teritoriul statului Palestina în anul 1948). Este vorba de nu mai puţin de 5 milioane de evrei, îndeosebi din statele europene şi din fosta U.R.S.S. Se accentuează de asemenea, fenomenul de *exod al creierelor*, prin care o parte din elita culturală din statele în dezvoltare, este atrasă de statele dezvoltate de pe glob.

Se accentuează în mod deosebit *emigraţia din fostele colonii*, spre metropole (îndeosebi spre Franţa, Marea Britanie, Germania şi altele). În ultimul deceniu (mai ales după prăbuşirea comunismului (1989 – 1991), asistăm la noi valenţe ale acestui fenomen. În concluzie, principalele emigraţii (origine, direcţii, intensitate) din ultimele secole au fost:

— *Emigraţia iberică* s-a manifestat îndeosebi între secolele al XVI-XVIII-lea; este considerată *cea mai timpurile emigraţie europeană*, care s-a orientat îndeosebi spre *America Centrală şi de Sud*. Se estimează că în acest interval au emigrat circa 3 mil. de oameni (din care 2 mil. erau spanioli, restul fiind portughezi).

— *Emigraţia britanică* este *cea mai importantă şi semnificativă*, prin dimensiuni, vechime şi aria geografică extrem de diversă. Numai în perioada 1825 1940 (considerată apogeul emigraţiei britanice), au părăsit Marea Britanie circa 21 mil. persoane, îndreptându-se în mod preponderent spre America de Nord (SUA şi Canada), dar şi spre Australia, Africa de Sud şi alte regiuni geografice. Graţie vastului imperiu colonial, puterii maritime incontestabile, comerţului etc., *emigraţia britanică* şi-a impus limba engleză ca limbă internaţională.

— *Emigraţia germană* a avut apogeul la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, fiind direcţionată spre America de Nord şi de Sud, Africa sau Australia. Numai în intervalul 1820 – 1930, au emigrat circa 6, 5 milioane de persoane (îndeosebi ţărani săraci şi meşteşugari), de asemenea menţionăm emigrarea anumitor minorităţi (evreii), pe motive politice în preajma celui de-al Doilea Război Mondial.

— *Emigraţia scandinavă* s-a resimţit încă din secolul al XVII-lea, fiind formată din muncitori specializaţi (tăietori de lemne, marinari); unele surse menţionează emigrarea a circa 1 milion de persoane (suedezi şi norvegieni) spre cele două Americi, Australia şi Africa.

— *Emigraţia franceză* s-a afirmat mai târziu decât cea britanică, fluxurile de emigranţi orientându-se spre America de Nord (Canada şi unele regiuni din S.U.A.).

Africa (Magreb şi Congo), Asia (Indochina). În cadrul emigraţiei, un eşantion important îl reprezenta administraţia, care veghea la menţinerea imperiului colonial.

— *Emigraţia austro-ungară* s-a desfăşurat îndeosebi la finele secolului al XIX-lea, cuprinzând ţărani săraci sau persoane persecutate politic şi religios. Astfel, în intervalul dintre 1875 – 1914 au emigrat circa 4, 3 milioane persoane (îndeosebi unguri, români transilvăneni sau sloveni) spre America de Nord şi de Sud.

— *Emigraţia poloneză* a avut vârful în prima parte a secolului al XX-lea; astfel în intervalul 1919 – 1939, peste 1 milion de polonezi au emigrat îndeosebi spre America de Nord şi de Sud, dar şi spre unele ţări vest-europene.

— *Emigraţia italiană* a fost *cea mai puternică emigraţie din bazinul mediteraneean*, fiind a doua ca mărime după cea britanică. Emigraţia italiană s-a orientat îndeosebi spre America de Nord (SUA), America de Sud (Argentina.

Brazilia) şi într-o mică măsură spre alte continente şi ţări.

Bazinul de emigrare l-a constituit *sudul sărac şi slab dezvoltat* (Mezzogiorno), majoritatea formând-o ţăranii săraci sau meşteşugarii. Conform unor date statistice, între anii 1880 – 1928, au emigrat circa 18 milioane de italieni, fenomenul diminuându-se treptat mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial.

— *Emigraţia africană* a fost favorizată de *comerţul cu sclavi*, care începe din secolul al XV-lea şi atinge apogeul la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Acest comerţ era orientat spre America de Nord (marile plantaţii din sudul SUA), spre ţări latinoamericane (Brazilia, statele din Caraibe).

Se apreciază că în urma acestor *emigraţii forţate*, peste 20 de milioane de negri s-au stabilit mai ales în statele americane ca muncitori agricoli (sclavi) sau ocupându-se cu alte îndeletniciri. Pe baza acestui proces, de pildă în SUA, erau circa 4 milioane de negri în anul 1860. Dar, în paralel, s-a manifestat o emigraţie africană liberă spre state europene (în Franţa şi Marea Britanie) sau asiatice. Aria de proveniență pentru comerţul cu sclavi a fost Africa Occidentală, iar pentru alte emigraţii – Africa de Nord.

Dintre *emigraţiile asiatice*, cele mai importante au fost *emigraţia indiană*

(spre unele regiuni din Asia de Sud-Vest, Africa sau America), *emigraţia chineză* şi *emigraţia japoneză* (orientate îndeosebi spre SUA-vestul acestui stat). Fluxul acestor emigraţii este greu de apreciat; unele surse indică, de pildă, pentru intervalul

1850 – 1940, un număr de circa 3 milioane de persoane (îndeosebi chinezi şi japonezi).

2.5.2. Emigraţiile actuale

Deşi fenomenul emigraţiei s-a diminuat mult în intensitate, fiind *controlat* de majoritatea statelor de destinaţie prin măsuri legislative, adesea restrictive, totuşi acest fenomen se manifestă selectiv şi îmbracă anumite aspecte:

dezvoltarea emigraţiei în interiorul continentelor (îndeosebi în America, unde direcţia principală se manifestă spre SUA şi Canada, spre Europa de Vest, dinspre Europa de Sud şi de Est, spre Japonia, Hong, Kong, Singapore dinspre interiorul continentului asiatic; spre Australia şi Noua Zeelandă etc.). Asistăm aşadar la apariţia de *noi state beneficiare ale emigraţiei*, în afara celor tradiţionale.

emigraţia dinspre statele în dezvoltare spre cele dezvoltate (cu motivaţii preponderent economice), cunoaşte o dinamică accentuată; de pildă în 1960 au emigrat 3, 25 mil. de persoane, în timp ce în anul 1974 s-a ajuns la circa 9, 5 mil. proveniţi îndeosebi din America Latină (3, 8 mil.) şi Africa (1, 9 mil.). Acest fenomen cu implicaţii deosebite poate fi o veritabilă *bombă demografică în explozie întârziată* pentru statele beneficiare, fapt ce a determinat în unele state legislaţii adecvate.

Amploarea acestui fenomen o putem demonstra în cazul unor state europene dezvoltate; de pildă în Germania trăiesc peste 7 milioane de străini (din care 1, 2 milioane turci şi kurzi, 0,9 milioane de greci, 0,6 milioane italieni şi alţii).

De pildă, în oraşul Nürnberg (din Germania), proporţia *străinilor* a crescut de la 57.342 în anul 1985 la 76.723 în 1992, cei mai mulţi fiind în statele Uniunii Europene, din Turcia sau din alte state din Europa Centrală şi de Est.

Un alt exemplu semnificativ îl constituie Franţa, care în anul 1990 adăpostea 3, 58 milioane de străini iar în prezent peste 6 milioane (majoritatea din

Magreb). Interesant de semnalat fenomenul unei puternice *emigraţii declanşate după 1990, în urma prăbuşirii comunismului*, dinspre Europa Centrală şi de Est; astfel numai din România în anul 1990 au emigrat circa 100.000 de persoane (etnici, germani, evrei, dar şi tineri şi intelectuali români), spre state vest europene, SUA, Canada sau alte destinaţii. În prezent din România au emigrat între 3 – 4 mil.

de oameni (în Italia şi Spania peste 1 mil. pentru fiecare stat).

Dintre cele mai semnificative migraţii ale lumii contemporane, ne vom opri la următoarele:

— *Islamul şi Europa* intră pentru prima oară în contact în Peninsula Iberică

(sec. VIII), odată cu cucerirea acestei regiuni de către arabi, continuarea expansiunii peste Pirinei şi în urma bătăliei de la *Poitiers* (733), urmează *Reconquista şi retragerea arabilor în Magreb*. Consecinţele ocupaţiei iberice se reflectă cel mai sugestiv în *moştenirea culturală*, (arhitectură, literatură, artă, muzică ori folclor). După mai multe secole în care Islamul s-a situat „departe" de lumea europeană, în Balcani, pericolul otoman devine iminent, după căderea Constantinopolului (1453) şi ascensiunea în Sud-Estul Europei, ca după două secole turcii ajung până în inima Europei Centrale şi asediază Viena (1683), în ciuda victoriei maritime europene de la Lepanto. Consecinţele geopolitice islamice în Balcani sunt: *demografice* (graţie şi natalităţii ridicate), *religioase* (alături de ortodoxism şi catolicism, islamismul se afirmă corespunzător), dar şi *politice*. Astăzi menţionăm prezenţa *statelor islamice europene: Albania*, *Kosovo* şi *parţial Bosnia Herţegovina*, dar şi a unor puternice minorităţi în *Bulgaria* şi unele state exiugoslave: *Macedonia* şi *Muntenegru*. În acest sens *Balcanii devenind o regiune de maximă interferenţă politică*, *economică*, *religioasă*, culturală, un loc de „ciocnire civilizaţională". După 1877 – 1878 începe retragerea turcilor din Balcani, până la completa dezintegrare (după Primul Război Mondial), dar problemele complexe au rămas, iar genericul de *„butoi de pulbere"* îşi are justificarea deplină. Interesant că după aproape un secol, asistăm astăzi la *revirimentul şi expansiunea geoeconomică a Turciei* (continuatoarea Imperiului Otoman), în spaţiul european şi nu numai, cu aspiraţii de putere regională (stat „pivot" în viziunea americană).

A treia „ofensivă" islamică asupra Europei s-a produs după cel de-al Doilea

Război Mondial, când puternice fluxuri islamice sunt atrase de o Europă bogată, rarefiată demografic, dar în plină reconstrucţie. *Statele magrebiene* oferă un important flux spre Franţa (vechea metropolă, avantajul limbii franceze, limbă oficială sute de ani în aceste colonii), iar numărul emigranţilor magrebieni se ridică la peste 5 milioane,

concentraţi în special la Paris şi în marile oraşe.

Turcii, (kurzii) s-au orientat în special spre Germania Federală, iar astăzi numărul lor este de 3 mil., creând numeroase probleme de adaptare, sociale, culturale etc.

Spre Marea Britanie principalele fluxuri de emigranţi provin din *ex-coloniile indiene* (India, Pakistan, Bangladesh), iar cea mai mare comunitate se află la Londra; sunt estimate circa 2 mil. de islamişti. Importante comunităţi islamice se află în Rusia, în statele ex-sovietice sau în alte state europene.

În ansamblu în Europa trăiesc astăzi *20 mil*. *musulmani*, iar problemele economice, politice, de securitate, spectrul terorismului sau fundamentalismul islamic, generează tensiuni (etnice, religioase), dar şi evoluţia numerică ascendentă (în 2008 s-au construit în Franţa mai multe moschei decât biserici creştine!).

Islamul, o zonă extrem de răspândită (de la Atlantic la Pacific), populată (1, 1 miliarde de oameni), cu grave probleme, dar şi pericole, abordează cu insistenţă până la agresivitate Europa bogată, dar şi îmbătrânită demografic, blazată, dar cu reale nevoi de forţă de muncă pentru a-şi perpetua bunăstarea/prosperitatea.

— *Extremul Orient rusesc şi emigraţia chineză*, un exemplu clasic de întâlnire între *o populaţie numeroasă chineză* (provinciile Mongolia Interioară, Xinjiang Uigură, China de Nord şi Nord-Est cu o populaţie extrem de numeroasă de câteva sute de milioane de locuitori) şi un *vid demografic* (rarefiat), rusesc. În timp ce ruşii (în 1990 circa 15 milioane etnici), s-au retras spre partea europeană sau marile oraşe, rămânând circa 5 mil. de etnici, chinezii completează „vidul" anual cu circa

1 – 2 mil., iar în timp, balanţa etnică va deveni favorabilă chinezilor. *Astăzi chinezii ocupă Extremul Orient nu cu armata ci cu… geamantanul*! Un alte exemplu de mobilitate internaţională îl constituie SUA cu Mexicul, prin puternica *emigraţie mexicană*, atrasă de prosperitatea marelui vecin din nord, spre vechile lor teritorii (cucerite sau cumpărate). De altfel, în SUA, *non-albii* devin majoritari prin latinoamericanii, negro-americanii, asiaticii etc.), fapt ce se reflectă în politica federală, inclusiv prin alegerea pentru prima dată în scurta lor istorie, a unui preşedinte non-alb.

Un alt aspect interesant îl reprezintă *emigraţia ilegală*. Astfel, în anii 1990 unii cercetători (G. Hugo-1996), citează următoarele valori

ale emigraţiei ilegale în diferite state sau regiuni: Uniunea Europeană (circa 3 mil.) California (2 mil.).

Malayesia (1 mil.), Thailanda (0,5 mil.), Japonia (0,3 mil.), Singapore, Taiwan, Filipine, Australia ş.a. Unele surse documentare, relevă faptul că emigraţia ilegală anuală este de 3 – 4 mil. oameni.

— *Exodul creierelor constituie o componentă modernă a emigraţiei* şi se referă la emigraţia elitelor intelectuale. Conform unui studiu datorat suedezului A. Grandberg (1967), acest fenomen este vechi de cel puţin 2000 de ani, citându-se exodul savanţilor în antichitate spre Atena, Alexandria sau alte cetăţi ale ştiinţei şi culturii. Mai târziu, exodul s-a îndreptat spre cetăţile universitare din Italia sau Franţa renascentistă. În prezent, principalii beneficiari sunt SUA şi alte state dezvoltate, iar ţările de origine sunt în general statele în dezvoltare. Deşi este greu de precizat amploarea acestui fenomen, totuşi se apreciază că în perioada postbelică, *circa 10 milioane de intelectuali*, s-*au îndreptat spre America de Nord*, *Europa Occidentală sau alte state*, care le-au putut oferi condiţii optime de afirmare ştiinţifică şi în tehnică. De pildă, circa 40% din beneficiarii premiului Nobel în SUA, provin în urma acestui fenomen, dar cu implicaţii negative pentru ţările lor de origine.

— *Refugiaţii din motive diverse* (refugiaţii de război, persecutaţii politici sau din motive religioase etc.) constituie de asemenea un important segment al fenomenului emigraţiei. Datorită numeroaselor războaie locale, (50 de războaie importante în perioada postbelică), numeroşi refugiaţi şi-au părăsit statul natal, îndreptându-se spre statele limitrofe sau alte state (ex. conflictul din regiunea ex Iugoslavia, Albania, războiul din Afghanistan, din Golf / Irak sau numeroase conflicte etnice şi religioase din Africa). De pildă, numai în anul 1993, circa 19 mil. de persoane au avut statutul de refugiaţi, fapt ce a avut importante repercusiuni asupra statelor receptoare, limitrofe (cazare, locuri de muncă, integrare socială, infracţionalitate etc.)

Capitolul 3
Modele de structurare şi destructurare geopolitică

Una din tendinţele aparent contradictorii, care a însoţit istoria umanităţii, a fost aceea privind *„structurarea”* urmată de *„destructurarea” geopolitică* a unor state teritorii, generată de factori multipli (hegemonia politică, tendinţele imperialiste, imposibilitatea statelor mici de a se apăra singure, poziţia geostrategică vulnerabilă,

acapararea diverselor resurse etc.), până la condiţionalităţile epocii contemporane (globalizare, naţionalism, terorism etc.).

Primele exemple sugestive de structurare / destructurare geopolitică, apar încă din *antichitate*; dintre acestea menţionăm *Imperiul lui Alexandru Macedon* şi *Imperiul Roman*.

— Din provincia istorică *Macedonia* după domnia glorioasă a lui Filip al II-lea (asasinat în anul 336 î.Hr.), la tronul micului regat balcanic ajunge fiul acestuia *Alexandru cel Mare* (336 – 323), care după o domnie atât de scurtă, dar atât de glorioasă, va marca istoria umanităţii prin crearea unui excepţional *imperiu*, întins pe trei continente, fiind cel mai important *vector al elenismului*.

În realizarea imperiului (structurare) evenimentele deosebite s-au succedat cu repeziciune: distrugerea Tebei (335 î.Hr.), cucerirea Asiei Mici (desfacerea „Nodului gordian"), bătălia de la Issos (333, o victorie importantă asupra persanilor conduşi de Darius III, ocuparea Siriei (331), bătălia de la Gangamela (împotriva perşilor lui Darius în 331), campania din India (327 – 325), victoria asupra lui Poros (326) etc.

Aşadar într-o extrem de scurtă perioadă, *Imperiul lui Alexandru Macedon* se întindea din Balcani şi Mediterana, până în India (la fluviu Indus) şi Asia Centrală (Munţii Hinducuşi), în sud până la Golful Persic şi Oceanul Indian, iar în vest până în Egipt.

Practic acum a apărut pentru prima dată în istorie ideea de *dominaţie mondială*, cucerind „oikumena" lumii sudice şi estice cunoscute atunci. Planul structurării geopolitice s-a bazat pe „fapte" interesante: fuziunea dintre macedoneni şi persani (pentru formarea unei clase noi de stăpâni; cucerirea tuturor popoarelor din aceste limite prin recolonizări, căsătorii în masă între macedoneni şi iranience la Susa, amnistii pentru exilaţii politici din Grecia, organizarea în satrapii şi organizarea unei unice administraţii fiscale, introducerea unei unităţi monetare unice, realizarea unei economii mondiale (planificări economice), statutul universal al limbii greceşti, urbanizarea imperiului (întemeierea a 70 de noi oraşe), dezvoltarea infrastructurii (de pildă celebrul „*drum regal din Asia Mică la Babilon*"), expansiunea maximă a elenismului etc.

Din nefericire în anul 323, la numai 33 de ani, Alexandru cel Mare moare în urma unei infecţii (febre), iar „numele său înseamnă

sfârşitul unei epoci şi începutul alteia noi" (J.G. Droysen).

După dispariţia sa, urmează *„destructurarea" geopolitică*, prin războaiele dintre diadohi (323 – 280), prin transferul autorităţii regale, împărţirea centrelor de putere, luptele pentru putere (cel puţin trei războaie importante între diadohi), până la dizolvarea imperiului (280 î.Hr.).

Astfel asistăm la întemeierea a trei monarhii: *Macedonia* sub Antigonizi.

Asia Mică sub Seleucizi şi *Egiptul* sub Lagizi.

Statele elenistice cunosc două faze importante: *faza a I-a* (304 – 220), care se caracterizează prin *echilibrul marilor puteri*, expansiunea şi acceptarea universală a civilizaţiei greceşti şi *faza a II-a* (220 – 30), în care asistăm la *declinul statelor elenistice*, apariţia statelor şi culturilor orientale, intervenţia romanilor care supun şi domină teritoriile ocupate cândva de macedoneni.

Consecinţele geopolitice ale Imperiului macedonean pot fi grupate astfel:

— Răspândirea *civilizaţiei eleniste* în Orientul Mijlociu prin întemeierea regatelor diadohilor; vectorii elenismului au fost negustorii, meşteşugarii, mercenarii.

— *Dezvoltarea urbană* (înfiinţarea a peste 70 de oraşe noi şi importante), cu *o cultură „metropolitană" elenistică* superioară culturii naţionale respective.

1. *dezvoltarea statului* care s-a bazat pe funcţionari, administraţia financiară şi armata de mercenari; s-au afirmat state de mari dimensiuni geografice, bazate pe naţionalitate

— *Dezvoltarea dinastiilor* care s-au caracterizat prin:

— Rolul armatei;

— Legitimitatea conducătorilor pe baza succeselor militare şi politice;

— Relaţiile dinastice (politica căsătoriilor);

— Introducerea cultului conducătorului;

1. *dezvoltarea culturii în centre urbane mari* (Alexandria, Pergam etc.) şi încurajarea ştiinţelor (matematica, filosofia, medicina, astronomia etc.) a literaturii, artelor şi arhitecturii. Iată aşadar o bogată moştenire *a elenismului*, care a fost în fapt *„un vehicul" între civilizaţia orientală şi cea europeană, marcând decisiv civilizaţia omenirii*.

Imperiul Roman a fost poate cel mai sugestiv exemplu de *structurare geopolitică*, *centrat pe Mediterana* şi răspândit în perioada de apogeu pe trei continente, iar consecinţele geopolitice au fost excepţionale.

Nu vom insista prea mult asupra perioadei de la întemeierea Romei (circa

750 î.Hr.), până la primul război punic (264 – 241).

În formarea Imperiului Roman amintim câteva repere istorice:

— *Confruntarea Romei cu Cartagina* şi *primele războaie punice*: primul război

(264 – 241) şi al doilea război punic (218 – 201) cu consecinţe *în plan politic* (formarea unui partid al aristocraţilor), administrarea provinciilor romane de pretori), *economic* (*Roma devine cel mai mare centru economic*, *comercial şi bancar al lumii de atunci*), dar şi *cultural* (dezvoltarea ştiinţei, artelor, literaturii dar şi a retoricii mai ales parlamentare).

Al treilea război punic (149 – 146), pune capăt acestei dispute pentru supremaţia mediteraneană şi nu numai, prin victoria Romei şi distrugerea Cartaginei în 146; Mediterana (*„mare nostru m”*, *devine „o mare romană” şi centrul lumii antice* cel puţin pentru 4 secole, cu consecinţe deosebite asupra istoriei universale. Consecinţele acestei perioade romane se regăsesc în organizarea şi structurarea *familiei* (rolul deosebit al *tatălui* – „pater familias”), *cetăţenia* (virtuţile *„cetăţeanului roman”*), dar mai ales în *domeniul juridic* (poporul roman a fost *„mândrul legiuitor al naţiunilor”* – după exprimarea lui Herder), *rolul religiei* (grija faţă de voinţa zeilor) etc.

Alte importante momente în afirmarea Imperiului Roman au fost următoarele:

— *Mişcarea reformistă a fraţilor Gracchus* (133 – 121);

— Numeroasele războaie civile (77 – 44);

— *Principatul* cu iluştrii reprezentanţi: Antonius, Octavianus (Augustus), Tiberius etc.

— *Epoca imperială* (14 – 96) cu numeroşi împăraţi de la Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, până la Domiţian (asasinat în 96);

— *Epoca împăraţilor adoptaţi* (96 – 192) reprezentată de ilustrele figuri: Nerva, Traian (de care se leagă cucerirea Daciei, dar şi altele importante state:

Armenia, Mesopotamia, Asiria etc.), Hadrian, Marc Aurelin etc.

— *Dinastia Severilor* (193 – 235) care este nevoită să facă faţă *„crizei lumii antice”*, datorită valului de *popoare migratoare* dar cel mai mare pericol l-a reprezentat Imperiul Sasanizilor.

— *Epoca împăraţilor soldaţi* (235 – 305) din care remarcăm reforma imperiului (realizată de Diocleţian şi Maximian, într-o formulă inedită de *„co-împărăţie”*); împărţirea imperiului constă în *12 regiuni administrative* (*dioceze*) *şi 101 provincii*, imperiul devenind o *monarhie absolută* în care *împăratul este de drept divin*, înveşmântat în purpură, cetăţenii devin supuşi (subiecţi) la dispoziţia conducătorului, ţăranii sunt legaţi de glie (coloni), iar breslele de meşteşugari (corporaţii), sunt obligate să asigure aprovizionarea armatei.

— *Epoca lui Constantin cel Mare* (324 – 337) şi a succesorilor săi Constantin al II-lea, Valentinian, Teodoriu I, până la domnia lui Teodosiu cel Mare (394

395), înseamnă de fapt *sfârşitul imperiului*, iar din anul 476, Imperiul Roman de Apus îşi încetează existenţa.

Expansiunea maximă a Imperiului Roman, s-a centrat pe *Marea Mediterană*, cea mai mare parte a imperiului era situată în *Europa* (din Marea Britanie, Galia.

Dunărea şi Carpaţii până la Marea Neagră), *Asia Mică* până în Caucaz, dar şi

Orientul Apropiat şi Mijlociu şi în sfârşit *Africa de Nord* (din Egipt până în Mauritania de atunci (Maroc).

Organizarea teritorial – administrativă (dioceze şi provincii), dezvoltarea unei *excepţionale infrastructuri rutiere* („toate drumurile duc la Roma”) şi *maritime*, o viaţă economică prosperă (dezvoltarea agriculturii, meşteşugurile şi comerţul înfloritor), dar şi *sistemul monetar solid*, toate demonstrează viziunea romană avansată pentru această perioadă, dar şi o *primă „lecţie” de globalizare* (nimic nou sub Soare!).

În perioada de apogeu imperial, deja se conturase *zone economice* excepţionale: Italia cu Sardinia, Corsica şi regiunea sud-alpină, Gallia, Britannia, Irlanda, Scoţia şi Vestul Germaniei, Africa (din Maroc până la Tripoli) zona Alpilor şi Balcanii, Grecia, Asia Mică, Creta, Cirenaica, Sudul Rusiei (de astăzi) şi zona Mării Negre, Palestina, Siria şi Mesopotamia, Egiptul şi Nubia. Dezvoltarea *sistemului politic* (partide şi parlament) şi a *claselor sociale*, prosperitatea economică, vastele regiuni de aprovizionare etc., au favorizat dezvoltarea unei

strălucite *civilizaţii romane*, care se află de fapt la baza civilizaţiei europene şi universale.

Destructurarea se produce practic după anul 476 (dispariţia Imperiului

Roman de Apus), dar perpetuarea Imperiului Roman de Răsărit va continua încă un mileniu, până la căderea oraşului Constantinopol, sub presiunea turcilor seleucizi.

Imperiul Roman şi creştinismul

La doar 50 de zile de la *învierea lui Iisus* (de Rusalii), s-a format *cea dintâi comunitate iudeo-creştină* (botez şi împărtăşanie) condusă de Iacob cel Mare (executat în anul 44), iar primul martir provenit din rândul păgânilor convertiţi a fost Ştefan.

Prima călătorie misionară se realizează de către Pavel şi Barnaba (45 – 48); urmează *Conciliul Apostolilor la Ierusalim* (48), apoi *noi călătorii misionare ale lui Pavel* (a doua călătorie între anii 49 – 52, a treia între 54 – 58, ultima spre Roma în anii

60 – 61, iar decapitarea lui Pavel se produce în anul 64 şi va fi răstignit pe Muntele

Vatican).

Răspândirea creştinismului devine o realitate, principalele *focare* de iradiere au fost Antiohia, Efes (Asia Mică), Alexandria (Egipt), Roma (spre Italia, Spania şi

Africa) şi desigur la Constantinopol (centrul creştinării goţilor şi slavilor).

În secolul al II-lea, asistăm la primele *crize ale creştinismului* (*gnosticismul* – încercarea de a modifica învăţătura creştină într-o cosmologie mistică şi doctrină a mântuirii; *marcionismul* – o fuziune a ideilor paulinice şi irano-dualiste şi *montanismul* – asceza şi revenirea la extazul creştin timpuriu, proclamarea de noi revelaţii).

Consolidarea creştinismului se realizează prin *întemeierea Bisericii Catolice timpurii* (formarea de sinoade, regulile credinţei, constituţia ierarhică etc.), care generează un conflict deschis între biserica creştină şi statul roman, urmat de persecuţii, dar mai ales prigoane împotriva creştinilor (249 – 311, în vremea împăraţilor Decius, Valerian, Diocleţian), până la *Edictul de toleranţă de la Milano*

(*313*), prin care se asigură libertate şi egalitate religioasă pentru toţi creştinii.

În prima jumătate a secolului al II-lea, se afirmă *marii părinţi ai*

bisericii (Iustin Martirul, Irineu, Tertullian, Cyprian, Clement din Alexandria etc.), care aduc valoroase contribuţii la statuarea teoretică a creştinismului. Au loc în această perioadă *dezbateri filozofico-teologice profunde*: *Controversa ariană* (318 – 381), *Conciliul de la Niceea* (325) convocat de Constantin cel Mare, unde se formulează *Crezul*, *Al doilea Conciliu ecumenic de la Constantinopol* (381), care continuă credinţa niceeană.

Răspândirea teologiei greceşti în Vestul Europei s-a realizat prin străduinţa multor cărturari şi clerici: *Ieronim* (traduce Biblia în latină – „Vulgata" între 345 – 420).

Ambrosius (episcop de Milano, realizează lucrări privind îndatoririle creştineşti) şi

Augustin (episcop, autor al unor lucrări importante: Confesiuni, Despre cetatea lui

Dumnezeu etc.).

În câteva secole de la întemeierea *creştinismului*, acesta s-a răspândit cu repeziciune în imperiu, contribuind ulterior la formarea şi *evoluţia statală a Europei*, în ciuda rupturilor care se vor petrece în sânul bisericii creştine (catolicismul şi ortodoxismul şi mai târziu protestantismul).

Din epoca medievală vom analiza *„istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman"* după fericita expresie a lui D. Cantemir, care a fost de fapt o *structurare/destructurare geopolitică*.

Începutul Imperiului Otoman începe în stepele Turkestanului, când musulmanii nomazi turci, migrează spre Vestul continentului, în 1243 ajung în Asia

Mică, iar Osman I se proclamă sultan şi fondează în anul 1301 Imperiul Otoman.

După cucerirea Brussei (1326) şi a Nicomediei (1337), Murad I avansează în Imperiul Bizantin (denumirea pentru Imperiul Roman de Răsărit), iar în anul 1362 cucereşte oraşul Adrianopole. Impactul Imperiului Otoman în Balcani (Europa) este mai mult decât evident; în anul 1389 are loc o aspră confruntare între armatele creştine şi cele otomane la *Câmpia Mierlei* (în Kosovo de astăzi), iar în urma victoriei turceşti, influenţa imperiului se extinde peste toată Peninsula Balcanică (până la Dunăre în Nord).

Astfel în Sud-Estul Europei, un mare actor geopolitic (ameninţător) Imperiul

Otoman, va influenţa destinul multor state / popoare, cu consecinţe geopolitice care se resimt şi astăzi (state islamice în Europa: Albania, Kosovo, parţial Bosnia sau puternice minorităţi în alte state balcanice – Bulgaria – sau în state occidentale).

Imperiul Otoman se extinde treptat, din Asia Mică spre Europa până la porţile Vienei (1683), în Orientul Mijlociu până la Golful Arabo Persic, Caucaz şi

Marea Caspică şi în sfârşit nordul Africii (din Egipt până în Algeria de astăzi). O

cruciadă antiotomană alcătuită din corpuri de armată creştine conduse de

Sigismund, este din nou învinsă în *bătălia de la Nicopole* în anul 1396, organizată în vederea eliberării Imperiului Bizantin de sub dominaţia otomană.

Perioada de apogeu a Imperiului Otoman a avut loc între 1413 – 1566, când limitele şi influenţa turcilor selgiucizi au fost remarcabile. Domniile glorioase ale sultanilor Mehmed I şi Murad II, depăşesc criza statului; mai mult armata cruciată condusă de Iancu de la Hunedoara, este nimicită de turci în bătălia de la Varna (din anul 1444).

În timpul domniei sultanului Mehmed II Cuceritorul (1451 – 1481), se emite *noua lege dinastică*, prin care se stabileşte că fiecare sultan trebuie să-şi ucidă fraţii

„Pentru păstrarea ordinii în lume".

Anul 1453 rămâne în istoria universală prin *asediul şi căderea oraşului Constantinopole* (care devine Istanbul) şi capitală a imperiului şi apoi a Turciei până la mijlocul secolului al XX-lea.

Anexiunile se ţin lanţ: Serbia şi Bosnia devin provincii otomane, Albania opune rezistenţă până în 1468, Veneţia pierde unele posesiuni, iar între 1512 – 1520

sunt obţinute pe rând Siria, Arabia şi Egiptul. Domnia lui Suleiman II Magnificul

(1520 – 1566) se suprapune peste cea mai glorioasă epocă otomană, prin victoriile decisive privind cucerirea controlului comerţului veneţian şi genovez din Mediterana (1522), dar mai ales prin bătălia de la Mohács (1526), Ungaria este transformată în paşalâc turcesc, iar apărarea Occidentului revine Austriei, Poloniei şi Veneţiei.

Ţările Române (Muntenia şi Moldova) au fost state cu o *suveranitate limitată* în schimbul unor dări enorme (bani, mărfuri şi

copii pentru uriaşa armată de ieniceri), dar niciodată nu au fost paşalâcuri, numeroase episoade de eroism s-au consumat între vitejii domni români şi otomani, dar turcii nu s-au amestecat în religia, cultura şi obiceiurile românilor.

În anul 1529 se produce *primul asediu al Vienei*, unde s-a confruntat în centrul Europei invazia musulmană cu lumea creştină; Ungaria devine provincie otomană, iar în Orientul Mijlociu, persanii devin un real pericol pentru otomani.

Începutul dezintegrării otomane începe cu înfrângerea turcilor în bătălia asupra cetăţii Sighet (1566), încheiată cu pacea favorabilă habsburgilor de la Adrianopole (1568), dar înfrângerea cea mai puternică o vor suferi otomanii în *bătălia de la Lepanto* (1571), care pune capăt dominaţiei flotei turceşti în Mediterana.

Degringolada imperială se accentuează în anii următori, prin războiul pierdut cu Austria (1593 – 1606), războaiele eşuate din Mesopotamia, pacea cu Persia

(1639), sau războiul pentru Creta (1645 – 1669). La toate acestea se adaugă corupţia generalizată a statului, intrigile de la palat sau desele răscoale ale ienicerilor, toate acestea slăbind autoritatea imperială.

De la bun început subliniem faptul că succesul acestui imperiu s-a bazat pe *autocraţia sultanilor şi forţa de şoc a armatei* (formată din spahii-cavaleria şi mai ales din ieniceri proveniţi prin sclavie, tribut sau alte modalităţi; în perioada de glorie maximă numai armata de ieniceri era de 100.000 soldaţi, fapt ce necesită până la

20.000 de tineri / copii, în fiecare an!).

Administrarea uriaşelor teritorii cucerite, întinse pe trei continente, erau realizate de viziri, împărţite în *feude militare* şi aflate în exploatarea paşalelor. Atât timp cât statele ocupate se achită de uriaşele impozite (haraci / tribut), populaţia localnică desfăşura activităţile cotidiene fără nicio ameninţare, de asemenea menţionăm faptul că abilitatea otomană în materie de religie a fost diabolică, turcii nu au convertit cu forţa populaţiile ocupate, mai mult proteja creştinismul (în cazul statelor europene), cu condiţia achitării taxelor din ce în ce mai mari, necesare menţinerii unui asemenea imperiu, *profund corupt şi lacom*. Nefiind interesaţi de alte activităţi economice, turcii permit altor etnii (greci, armeni etc.) să se ocupe cu comerţul, meşteşugurile, în administraţie (fanarioţi) sau în diverse alte ocupaţii

(marinari, interpreţi / traducători etc.).

Treptat, Imperiul Otoman începe să se dezintegreze, mai întâi prin *părăsirea spaţiului european* (1877 – 1878), ulterior din alte regiuni din Africa şi Orientul Mijlociu

(după Primul Război Mondial), dar consecinţele geopolitice ale imperiului se resimt şi astăzi, când asistăm la ridicarea din nou a *Turciei neootomane*, ca putere emergentă (stat-pivot), important la contactul dintre Europa şi Asia.

Desigur analiza structurării / destructurării imperiilor, este o utilă lecţie de geopolitică chiar şi astăzi în epoca globalizării.

Exemplele sunt numeroase, mai ales în lumea europeană şi asiatică, marile imperii coloniale (predominant europene), până la structurarea din vremea

Războiului Rece.

După implozia comunismului, cea mai spectaculoasă destructurare s-a realizat de către URSS şi aşa cum scria şi *H. Kissinger* (2006):

„… Imperiul Sovietic s-a fărâmiţat, restituind aproape toate cuceririle ruseşti de la Petru Cel Mare încoace. Nicio putere mondială nu s-a dezintegrat vreodată atât de total sau atât de rapid fără să piardă un război". Prin demantelarea URSS, *Rusia a devenit principalul beneficiar* (circa 70% din suprafaţă, populaţie, patrimoniu, armată, arsenal nuclear), dar problemele sunt încă destul de complicate („subiectele federale", nostalgia imperială, prăbuşirea economică, declinul demografic, „străinătatea apropiată", „conflictele îngheţate", neopanslavismul îmbinat cu mesianismul ortodox, polarizarea societăţii, până la căutarea identităţii naţionale şi revenirea la statutul de „mare putere" etc.).

Altă spectaculoasă destructurare s-a produs în *ex-Iugoslavia* (proces început în 1994, încă nefinalizat, cu probleme deosebite nesoluţionate, iar recentul stat Kosovo – ridică mari semne de întrebare!).

Dacă puţine organizaţii politice, economice, militare au dispărut după *diverse organizaţii* (*însumând aproape 6 miliarde de oameni*). *Aşadar viitorul statelor lumii se află în organizaţii suprastatale, în sfere de influenţă, în ciuda destrămării naţiunilor, iar noua ordine geopolitică viitoare, se construieşte pe aparentul „haos" multipolar*.

Să ne aşteptăm în viitor la rolul excepţional al organizaţiilor şi

grupărilor (UE, NAFTA, OSA, Acordul de la Shangai etc.), al Triadei şi mai ales al statelor emergente.

Diplomaţia şi geopolitica secolului nostru se va baza pe *pace şi prosperitate*

(în ciuda numeroaselor pericole / sfidări!), conflictele, războaiele trebuie evitate şi aşa cum afirma *filosoful chinez Sun-Izu „cel mai bun război este acela în care nu trebuie luptat"*.

De la *„echilibrul puterii"* (secolele XVIII-XX), s-a trecut la *lumea bipolară*

(1945 – 1990), pentru un scurt interval apoi la o *lume uni şi multipolară* (1990 – 2010), iar în deceniile următoare vom trăi cu siguranţă într-o *lume multipolară*, *tot mai complicată şi interdependenţă*, iar la problemele globale trebuie răspunsuri globale!

Capitolul 4

Geopolitica statelor eşuate

O analiză detaliată a situaţiei geopolitice globale, ne relevă un adevăr sumbru: existenţa unui mare număr mare de *state „eşuate"*, care pun în pericol pacea şi stabilitatea unor regiuni / continente şi în final a lumii contemporane.

Pornind de la *12 indicatori de coeziune şi performanţă a statelor*, cercetătorii de la *The Fund for Peace* (organizaţie independentă) şi publicaţia *Foreign Policy*, au analizat 177 de state, stabilind 5 categorii de state (de la cele *„foarte stabile"* şi

„Stabile", până la statele aflate în stare *„critică"* şi *„în pericol"*), ceea ce confirmă realităţile lumii în care trăim.

Indicatorii de coeziune şi performanţă a statelor sunt:

1. Presiunea demografică – *creşterea explozivă a populaţiei* în statele în dezvoltare, şomajul, frustrările, condiţiile de viaţă generale etc.

2. Refugiaţi / persoane dislocate – datorită fie unor *grave conflicte* / războaie (Rusia – Georgia, Irak, Afghanistan, Somalia, Darfur etc.) sau unor dezastre naturale (inundaţii, cutremure, alunecări de teren, deşertificare, migraţii interne, de pildă în China, India, state africane sud-sahariene etc.);

3. Revendicări de grup – de natură economică, politică, etnică, religioasă etc., care pot determina fenomene dintre cele mai periculoase, de la mişcări revoluţionare până la secesiune (ex.: Somalia – Somaliland; Sudan – Darfur, Sudan – Sudanul de Sud, India –

revendicările islamice, Rusia – Cecenia etc.)

4. Migraţiile (interne şi externe) – afectează numeroase state / regiuni; cauzele sunt multiple: *de natură economică* (din statele în curs de dezvoltare spre statele dezvoltate spre U.E., SUA, Australia etc.; în interiorul unor state de mari dimensiuni, de pildă *exodul rural* din China care antrenează peste 100 mil. de persoane, considerate cele mai mari migraţii din istorie!); *de natură politică*, *etnică*, *religioasă* etc.

5. Dezvoltarea inegală – de la *nivel global* (vezi dialogul „Nord – Sud") la *nivel regional* (în Europa între „Vest" şi „Est") până la *nivel naţional* (ex: Sudan, între „nord" – Khartoum şi „sud": Sudanul de Sud, Darfur; în China între provinciile „estice" – dezvoltate şi cele „vestice" mai slab dezvoltate / populate etc.)

6. Declinul economic – s-a accentuat în statele în dezvoltare (Africa

Sud-Sahariană, Africa de Est, Orientul Mijlociu – Irak, Afghanistan, Asia de finele anului 2007, din SUA, ca o criză „imobiliară" şi ulterior financiară, s-a răspândit graţie globalizării în toată lumea), afectează economic şi social practic întreaga comunitate internaţională, iar declinul economic este vizibil, pierderile materiale sunt deocamdată… incalculabile!

7. Delegitimarea statului este pregnantă în statele eşuate, mergând până la *disoluţia instituţiilor statului*, în toate componentele sale de la funcţiile interne la cele externe. Exemplificăm cu situaţia din Somalia (primul loc în rândul statelor eşuate), Zimbabwe, Sudan, Ciad, Afghanistan, Irak etc. (fiecare stat poate fi un bun exemplu de „studiu de caz").

8. Serviciile publice – sunt în strânsă legătură cu dezvoltarea economică, sistemul politic, democraţia etc., cu posibilitatea statului de a oferi cetăţenilor săi *drepturile fundamentale* (de muncă, şcolarizare, sănătate etc.). Situaţiile conflictuale (numeroase exemple africane), dezastrele naturale, arată periodic, precaritatea acestor servicii, până la lipsa acestora.

9. Drepturile omului – sunt permanent încălcate în numeroase state, ca urmare *a sistemului politic*, *deficitului de democraţie*, *lipsa pluripartidismului*, *a societăţii civile* etc. În majoritatea statelor africane, în Orientul Mijlociu şi

Apropiat, în Coreea de Nord, Cuba, China, sunt consemnate încălcări ale

„Drepturilor omului”;

10. Aparatul de securitate specific fiecărui stat, aflat sub control de *regulă parlamentar* (în statele democratice), este absolut necesar, cât timp nu se amestecă în probleme politice, nu face poliţie politică la cererea unui lider / partid/ şef de stat, nu ştirbeşte drepturile omului. Din păcate în statele eşuate, în curs de eşuare, aparatul *de securitate este implicat în*

„Arhitectura” politică internă, manipulează populaţia cu scopul obţinerii puterii de către cercurile interesate, organizează adesea lovituri de stat, mişcări revoluţionare (inclusiv cu sprijin extern).

11. Elitele divizate – sunt o consecinţă a sistemului politic, lipsei democraţiei, oportunismului unor categorii de elite etc. Cu atât mai mult, *elitele în statele eşuate sunt extrem de divizate* sau uneori complet ignorate; alteori elitele militare sunt încurajate să intervină în politică. Dar şi în alte state (de pildă în „state emergente”, elitele sunt extrem de divizate: România, Rusia, China).

12. Intervenţiile externe – determină întotdeauna *instabilitate politică*, *disoluţia instituţiilor statului*, *deficit de democraţie*, *punând în discuţie suveranitatea / independenţa statelor* etc. Sunt exemple de intervenţii externe care determină aceste stări de lucruri: Afghanistan şi Irak (NATO), Osetia de Sud (Rusia) sau intervenţia „căştilor albastre” în diferite situaţii conflictuale din Africa sau chiar Europa (Kosovo, Bosnia şi Herţegovina, Cipru).

De fapt ce înseamnă un *stat „eşuat”*? o simplă definire se referă la *„acele state care nu-şi mai servesc popoarele… acele ţări care au cea mai mare nevoie de ajutoare externe”* (R. Totberg – „Foreign Policy” – 2009).

Statele eşuate au două criterii definitorii: *oferă cantităţi foarte mici* şi o *calitate foarte slabă de bunuri politice cetăţenilor lor* şi *şi-au pierdut monopolul violenţei*. Termenul de „eşuat” se aplică unui număr de 20 de state, cel mai sugestiv exemplu de stat „prăbuşit” se aplică *Somaliei* (un stat fără guvern şi celelalte instituţii esenţiale sau complet nefuncţionale).

Principalele *categorii de interese* ale cetăţenilor faţă de statul lor sunt următoarele: siguranţă şi securitate, stat de drept şi transparenţă, participarea şi drepturile omului, dezvoltarea economică susţinută, dezvoltarea umană. Este posibil ca un stat să eşueze la una dintre aceste categorii, dar acest lucru nu înseamnă că este eşuat; când însă

eşuează la majoritatea acestor categorii, lucrurile devin dramatice.

Cine este vinovat de eşuarea statelor? Cauzele sunt complexe şi complicate; de la *„accidente geografice şi istorice"*, la *corupţie* şi *management defectuos*, de la *amestecuri externe* până la *incompetenţa guvernanţilor*.

Ce se poate spune despre un guvern care neglijează cu bună ştiinţă probleme sociale grave, dar găseşte fonduri pentru *cumpărarea de armament* (Zimbabwe, Sudan, Ciad, R.D. Congo, Yemen etc.) sau alocă resurse financiare importante pentru *„lobby"* pe lângă marile puteri occidentale (Irak, Etiopia, Pakistan, Nigeria etc.). Aşadar greu de identificat *vinovaţii interni* (guverne şi partide corupte, grupuri de presiune, serviciile de informaţii şi armata etc.) sau cei *externi* (sfere de influenţă, marile puteri, ingerinţe etc.).

În urma analizei acestor indicatori, s-a realizat o *„hartă a eşecurilor"* extrem de interesantă, din care am spicuit câteva concluzii geopolitice:

— Statele cele mai stabile sunt: *ţările scandinave* (Norvegia, Suedia.

Finlanda şi Danemarca), alături de Irlanda şi Elveţia şi de la antipozi

Australia şi Noua Zeelandă; între altele acestea se află cu cel mai ridicat

I.D.U. de pe glob;

— Statele stabile din această analiză sunt din emisfera vestică: SUA şi

Canada din *America de Nord* şi Argentina, Uruguay şi Chile din *America*

Latină; din Europa, statele *Uniunii Europene* (excepţii Irlanda, Statele

Baltice); din *Asia*: Japonia, Coreea de Sud, Oman etc.

— Statele aflate „la limită" sunt reprezentate de Mexic, Brazilia şi Paraguay din *America Latină*, din *Europa* unele state ex-comuniste Bulgaria şi

România – membre U.E. dar şi Ucraina şi Armenia, din Asia – unele state ex-sovietice: Kazahstan, Uzbekistan, Kârghistan, din *Africa*: Libia, Tunisia, Africa de Sud, Namibia, Ghana etc.

Europa (Belarus, Moldova, Rusia, Bosnia-Herţegovina, Croaţia, Serbia şi Muntenegru), din *Asia* (în afara Rusiei asiatice, marile puteri

emergente: China şi India, numeroase state din *Orientul Mijlociu şi Apropiat*: Turcia, Arabia Saudită, Iran, Pakistan etc.) şi mai ales din *Africa* (Algeria, Maroc, Mali, Niger, state din Africa de Vest: Egipt, Etiopia, Eritreea sau Angola, Mozambic, Tanzania, Madagascar etc.)

1) statele în situaţie critică (*eşuate*) se află în principal în *Africa Sud – Sahariană* (Sudan, Ciad, R.D. Congo, R. Centrafricană); *Africa de Vest*

(Uganda, Kenya şi Somalia) alături de Côte d'Ivoire, Liberia (din Africa Occidentală) şi Zimbabwe din sudul continentului; *Asia* reprezintă a doua concentrare de state eşuate (Irak, Afghanistan, Pakistan şi Bangladesh). Clasamentul primelor 20 de state eşuate, pentru anul 2008 prezintă următoarea configuraţie:

Tabel nr. 18 Cele mai eşuate 20 de state de pe glob

Nr. crt.	Statul eşuat	Punctajul realizat
1.	Somalia	114, 7
2.	Zimbabwe	114
3.	Sudan	112, 4
4.	Ciad	112, 2
5.	R.D. Congo	108, 7
6.	Irak	108, 6
7.	Afghanistan	108, 2
8.	Rep. Centrafricană	105, 4
9.	Guineea	104, 6
10.	Pakistan	104, 1
11.	Coasta de Fildeş	102, 5
12.	Haiti	101, 8
13.	Burma	101, 5
14.	Kenya	101, 4
15.	Nigeria	99, 8
16.	Etiopia	98, 9
17.	Coreea de Nord	98, 3
18.	Bangladesh	98, 1
19.	Yemen	98, 1
20.	Timorul de Est	97, 2

Sursă: *Foreign Policy*, *iulie-augsut*, *2009*, *Bucureşti*

Analiza acestui „clasament" scoate în evidenţă câteva concluzii:

— Predominarea *statelor africane* (7 din primele 10 state eşuate); ceea ce demonstrează *fragilitatea politică a unor vaste regiuni*: Africa Centrală şi

Sud-Sahariană, Africa de Est (Cornul Africii) şi izolat state din Africa de

Vest şi de Sud. Cauzele sunt multiple, iar situaţia fiecărui stat în parte merită analizată.

— Prezenţa a *trei state asiatice* (Irak, Afghanistan şi Pakistan în primele 10

state, indică *arealul din instabilitate* care începe din Orientul Mijlociu, se continuă în Asia Centrală şi Asia de Sud, dar consecinţele geopolitice ale acestor state mai ales asupra statelor limitrofe (şi nu numai), este mai mult decât îngrijorătoare.

— *Statele asiatice eşuate* cele mai numeroase, se întâlnesc îndeosebi în a doua parte a clasamentului (5 state dintre cele situate între poziţia 11 – şi

20), situate din Asia de Sud Est (Burma şi Timorul de Est), Asia de Sud

(Bangladesh), Peninsula Coreea (Coreea de Nord) şi Peninsula Arabică (Yemen); această diseminare de state eşuate, demonstrează amploarea fenomenului şi pericolul real asupra statelor din regiune, eşuarea având cauzalităţi multiple.

1. din *spaţiul latino-american* în acest clasament apare Haiti (locul 12), datorită mai ales unor dezastre naturale, decât condiţionări politice şi economice.

Dincolo de acest clasament restrâns (20 de state), la o privire mai atentă

(până la locul 60), vom observa ponderea deosebită a *Africii* (29 de state din 60, aproape jumătate!), şi *Asiei* (25 de state); de asemenea şi o „surpriză" *Europa* prin statele caucaziene: Georgia (locul 33) şi Azerbaidjan (locul 56), dar şi a Moldovei (locul 54).

Din păcate, de mai mulţi ani, *Somalia* – continuă să ocupe *primul loc între statele eşuate ale lumii*, aflată în Cornul Africii, această fostă colonie britanică / italiană, până în 1960 (anul decolonizării), a fost confruntată cu grave *probleme* economice, politice, sociale, tribale etc., *cochetând între pragmatismul economic occidental şi utopia comunismului sovietic până în anii '90*.

În anul 1991, provincia nordică a Somaliei (cu o largă

deschidere la Golful

Aden şi implicit în apropierea Strâmtorii Bab-el-Mandeb, de importanţă strategică deosebită, despărţind Marea Roşie de Golful Aden respectiv Oceanul Indian), îşi declară autonomia faţă de autorităţile de la Mogadiscio (capitala ţării), sub denumirea de *Somaliland*, cu capitala regională la *Hargeisa*.

După *declararea autonomiei*, au urmat lungi conflicte între autorităţile somaleze şi „iredentişti", dar şi între cele mai importante clanuri / triburi de cele mai multe ori rivale.

În mod paradoxal, în Somaliland s-au organizat alegeri (de regulă contestate de opozanţi), s-a format un guvern relativ funcţional, „s-a construit" *o aparenţă de pace*, într-o „ţară" unde de zeci de ani domneşte anarhia. *Tabloul economic este extrem de sumbru*: şomaj endemic, corupţie, tabere de refugiaţi s-au organizat atacuri sinucigaşe, fapt ce constituie *unul dintre cele mai nesigure locuri din lume*.

Dar în mod paradoxal, în anul 2009 s-au organizat alegeri (un proces politic cel puţin aparent „corect"!) în Somaliland, care faţă de restul ţării – Somalia –, reprezintă un… bastion de securitate şi stabilitate! Practic este aproape imposibil să afirmi că Somalia este un stat (fără instituţii funcţionale, în lipsa unui guvern /

parlament / preşedinte…), fără ambasade şi misiuni străine (retrase din cauza insecurităţii generalizate). De altfel, ca o ironie a sorţii gruparea teroristă Al Qaeda, a acţionat în Somalia la începutul deceniului X şi începutul deceniului I, dar s-a retras datorită unor elemente concrete: infrastructura practic inexistentă, lipsa celor mai elementare servicii, criminalitatea şi violenţa dusă la paroxism! Aşadar *„culmea" terorismului*! Al *Qaeda s-a temut de… terorism*! Un fapt zguduitor atrage atenţia comunităţii internaţionale: *pirateria masivă* – practicată pe „scară industrială" de către somalezi în apele Oceanului Indian (zeci de nave comerciale / civile, sute de victime, ostateci şi apoi negocieri cu armatorii şi obţinerea unor sume colosale – aceasta este pe scurt *reţeta pirateriei* şi o sursă de a finanţa terorismul internaţional). În această situaţie, NATO (marile puteri), încep să patruleze în zonă, însoţind navele comerciale în speranţa diminuării / eradicării acestui fenomen, specific antichităţii sau al epocii marilor descoperiri geografice.

Cel mai eşuat stat al lumii – Somalia – este o sfidare /

ameninţare nu numai a Africii de Est, cât şi la adresa comunităţii internaţionale.

Viitorul acestui stat imprevizibil este încă neclar / difuz.

Sudanul – constituie în prezent unul dintre cele mai instabile / periculoase state din categoria celor „eşuate"; pe lângă problemele grave (unele având rădăcini

„Coloniale"!), altele sunt generate de populaţia sa, şomaj, sărăcie şi foamete, deşi ţara dispune de importante resurse, dintre care cele de hidrocarburi care aduc în vistieria sudaneză numai puţin de 7 mild. $ pe an.

Grave fracturi se înregistrează între „*nord*" capitala Khartoum (unde s-a acumulat în principal bogăţiile!) şi sudul / vestul sărace, frustrate, lipsite de cele mai elementare servicii: apă, electricitate, locuri de muncă şi securitate. În plus *fractura economică*, este dublată de o *fractură etnico-religioasă* (între populaţia arabă şi islamică din nord şi populaţia negroidă de religie animistă sau creştină în sud), fapt ce a determinat conflictele puternice care au zguduit statul sudanez: *Sudanul Sudic* (care s-a desprins în urma unui referendum validat în 2011) şi *Darfur* (provincii secesioniste). Conflictele sângeroase între „miliţiile arabe" de la Khartoum şi „rebelii răsculaţi" din sud şi vest, intervenţiile ineficiente ale forţelor armate ale Uniunii Africane, amestecul altor state vecine sau mari puteri, a determinat un *haos general*, o criminalitate cvasitotală, disoluţia aproape totală a instituţiilor statului sudanez şi mai ales sute de mii de *victime şi refugiaţi* (răspândiţi în tabere situate în ţară sau în statele vecine). Pe acest fond total de insecuritate, investiţiile străine sunt foarte reduse, doar China şi-a permis asumarea unor riscuri (miza fiind petrolul din Darfur), în industria petrolieră dar şi în realizarea unei căi ferate (între Darfur şi Port Sudan de la Marea Roşie, pentru transportul ţiţeiului şi exportului).

În prezent statul sudanez (locul 3 în clasament), constituie un mare pericol pentru pacea şi stabilitatea regiunii, aflându-se în „*ochiul ciclonului*", alături de vecinii săi cu probleme (R.D. Congo, Ciad sau Etiopia şi Eritreea).

O altă importantă grupare de state eşuate, cunoscute şi sub denumirea de

„*Af-Pak*", sunt considerate de anumiţi geopoliticieni drept „noul front de Est al Europei", într-adevăr studiind tristul clasament al

primelor 10 state eşuate, Afghanistan-ul ocupă poziţia a – 7-a, iar Pakistan-ul poziţia a 10-a!

Metaforic vorbind, ne aflăm în „*Talibanistan*" (nuclearizat prin arsenalul

Pakistan-ului), care „creşte" atentatori fundamentalişti (adesea sinucigaşi), ucide militarii NATO trimişi să stabilizeze Afghanistan-ul, constituind un real pericol pentru regiune (Orientul Mijlociu – Asia de Sud) dar şi pentru Europa (graniţa NATO, UE) şi comunitatea internaţională (terorismul islamic şi Al Qaeda etc.).

Talibanii, sunt susţinuţi în mod semnificativ la nivelul societăţii pakistaneze, al armatei şi serviciilor secrete; cauzele ţin de politica centrală. Talibanii au fost creaţi şi susţinuţi de generalul Naseerullah Babar (guvernator al Provinciei Frontierei de Nord-Vest între 1975 – 1977 şi ministru de interne între 1993 – 1996 în guvernul Benazir Bhutto), cu scopul de apăra interesele pakistaneze în Afghanistan împotriva celor indiene, dar şi pentru înlocuirea mujahedinilor. Atitudinile talibane şi jihadiste au fost încurajate pe de o parte prin cultivarea sentimentelor ostile faţă de India, dar şi prin exacerbarea islamului. Într-un *popor analfabet şi înfometat*, tinerii sunt atraşi în şcoli religioase, îndoctrinaţi cu Jihadul şi manipulaţi în a deveni sinucigaşi şi terorişti, în lupta cu occidentalii sau alte popoare neislamice.

În absenţa unui leadership charismatic, chiar şi tineretul relativ cultivat este atras de talibani, care reuşesc să îi satisfacă setea de eroism. Între provinciile afghano-pakistaneze şi comploturile teroriste din Europa există din păcate legături directe; dar în acelaşi timp între Europa şi Pakistan ar putea exista şi dezvoltări profitabile (D. Korski – interviu în „Foreign Policy" – mai / iunie 2009), ca de pildă exporturile şi investiţiile U.E. În Pakistan ca viitoare piaţă „emergentă" cu potenţial enorm de consum şi producţie. Deoarece cauza principală talibană se află în Pakistan, Uniunea Europeană direct interesată, trebuie pe de o parte să răspundă la criza umanitară pakistaneză, dar şi prin investiţii / schimburi comerciale la dezvoltarea statului pakistanez; mai mult relaţiile speciale între SUA – Pakistan, trebuie corelate cu sprijinul european. Liniştea, securitatea europeană trebuie să fie pregătită – prezervată, departe de frontierele Europei; aceasta fiind *una din lecţiile geopoliticii ale lumii multipolare*!

Lecţia geopolitică „Af – Pak", poate fi instructivă şi pentru Irak,

unde după o intervenţie aliată puternică, rezultatele nu sunt concludente, iar pacificarea lumii islamice deocamdată este un *eşec programat*, *în ciuda eforturilor comunităţii*

Această precaritate a vieţii în „Af-Pak", va fi puternic influenţată de schimbările climatice globale, iar situarea acestora într-un mare „arc geopolitic de instabilitate" („*Balcanii Euroasiatici*"), determină desigur noi premise în „eşuarea" statelor.

Desigur în fapt, „*eşuarea*" *statelor este determinată de „eşuarea guvernului" şi a guvernării* (sisteme politice inadecvate, inegalităţi, probleme sociale grave, corupţie generalizată etc.).

Studii aprofundate arată de pildă că printre marii clienţi ai înarmărilor se află tocmai statele eşuate (de pildă Pakistan-ul importă anual arme în valoare de 1, 4 mild. $) sau un alt fapt interesant este acela al sumelor imense pe care unele state eşuate, le cheltuiesc pentru lobby pe lângă SUA / Occident (Irak – 9, 7 mil. $, Etiopia

4, 3 mil. $, Pakistan 3, 1 mil. $).

Se pune întrebarea – eşuarea statelor este „stimulată" din exterior de cine? şi în ce scop? Analizele efectuate detaliat asupra acestor întrebări, din nefericire se adeveresc!

Din păcate şi alte *state „în curs de eşuare"* se află la… orizont: Camerun, Guineea, Yemen, Etiopia/Eritreea şi Guineea – Bissau, fiecare cu o cauzalitate specifică, dar cu repercusiuni asupra arhitecturii geopolitice regionale /

Internaţionale.

De asemenea pot intra în categoria statelor, „pseudostatelor".

„Cvasistatelor" – unele *provincii secesioniste*, unele clamându-şi „independenţa şi suveranitatea" în Eurasia după implozia comunismului (1989 – 1991) pe ruinele fumegânde ale imperiilor / statelor federale ca de pildă URSS / Rusia, ex Iugoslavia sau în state de mari dimensiuni, dar cu probleme (China, India etc.).

Mai mult, amintim şi situaţia unor enclave, considerate drept conflicte

„Îngheţate" care în ultimele două decenii s-au „redeşteptat", având viziuni independiste.

Dintre aceste exemple cel puţin cu titlul de inventar menţionăm: *Kosovo* (a cărui stabilitate este parţial recunoscută de comunitatea internaţională în ciuda declarării independenţei în 2008!); din zona Mării Negre – Caucaz: *Transnistria*, *Osetia de Sud*, *Abhazia şi Adjaria*

(*Georgia*), *Nagorno – Karabah* (enclavă armeană pe teritoriul Azerbaidjanului); sau republicile din nordul munţilor Caucaz, din Rusia: *Cecenia*, *Inguşetia*, *Daghestan*, *Osetia de Nord* etc.

Interesante sunt şi provinciile autonome din China, care manifestă frecvent

„Puseuri" de independenţă şi a cărui statalitate oricum ar fi sub semnul întrebării:

Tibet, Xinjiang-Uigură sau Mongolia interioară.

Capitolul 5

Geopolitica modificărilor climatice

Încălzirea (climatică) globală, deşi nu se manifestă uniform pe glob, a devenit o realitate cu *conotaţii geopolitice majore*.

Majoritatea *modelelor climatice* prevăd *o creştere a temperaturilor* care va afecta mult mai puternic *emisfera nordică* (pentru o creştere cu 2 şl, zona arctică ar putea să se încălzească de două sau trei ori mai mult, cu consecinţe aproape inimaginabile în prezent), în timp ce emisfera sudică mai puţin afectată va fi totuşi perturbată.

Potrivit *GIEC* (Grupul de experţi interguvernamentali asupra evoluţiei climei), *efectul de seră* a crescut considerabil din secolul al XIX-lea până în prezent. Astfel, emisiile de CO_2, au contribuit la creşterea temperaturii planetare cu 0,8 şl în intervalul 1860 – 2000, datorită *impactului sociosferei asupra Terrei* (să ne reamintim consumul anual a circa 5 mild. t cărbuni, 4 mild. t petrol, imense cantităţi de gaze naturale, lemn şi a altor materii prime care afectează iremediabil „nava" care găzduieşte umanitatea).

Previziunile experţilor sunt extrem de îngrijorătoare; în intervalul 2000 – 2100, *temperatura* va creşte conform unor scenarii între *1, 4 – 5, 8 şl* (o valoare extrem de mare dacă ne reamintim că de la ultima glaciaţiune, acum 15.000 ani, până acum creşterea a fost de numai 5 şl).

Alte studii mai recente (Universitatea Oxford – 2005), prevăd creşteri şi mai mari: între 2 – 8 ş C, iar concluzia cea mai pesimistă arată că s-a ajuns la o evoluţie termică / climatică a „punctului fără întoarcere", în sensul unor perturbaţii pe termen foarte lung, chiar ireversibile. Oricum majoritatea specialiştilor consideră că atingerea „pragului critic", corespunde unei încălziri de 2 şl.

Studiul concentraţiei de CO_2 arată că acesta trebuie încadrată

între 400 – 550 p.p.m. Particule pe milion), ori creşterea a fost mai mult decât alarmantă de la 270 p.p.m. (1850) la 380 p.p.m. (2005).

Anual concentraţia de CO_2 creşte cu 2 p.p.m., pragul critic va fi depăşit într-un interval de 10 – 30 ani, astfel încât *„punctul fără întoarcere"* este atât de aproape, iar consecinţele aproape incalculabile.

Încălzirea globală *este probabil o certitudine*, iar intervalul 1995 – 2005 a fost cel mai călduros din toată perioada secolului al XIX-lea şi al XX-lea (de când avem observaţii climatice ştiinţifice).

Consecinţele încălzirii globale sunt deosebite: *topirea şi restrângerea calotelor polare* (îndeosebi în emisfera nordică), *ridicarea nivelului apelor Oceanului*

Planetar (între 25 cm – 1 m şi pe fondul dilatării oceanelor), *deşertificarea şi degradarea* aproape definitivă a unor suprafeţe agricole, în special în emisfera nordică şi în zona temperată, frecvenţa şi intensitatea lui El *Niño şi a taifunurilor tropicale*, consecinţe asupra *biodiversităţii* Terrei, inclusiv în bazinele marine / oceanice, *inundaţii grave* (mai ales în zonele litorale) etc.

Măsurile politice luate mai ales după 2000 (Acordul de Kyōto, Conferinţa de la Montreal – 2005, Convenţia cadru a ONU asupra schimbărilor climatice etc.), *sunt palide şi ineficiente*, faţă de gravitatea situaţiei climatice actuale.

În plan geopolitic, vom analiza următoarele *consecinţe* ale modificărilor climatice:

1. *topirea accelerată a regiunilor circumpolare*;
2. *deşertificarea unor importante regiuni / ţări*;
3. *ridicarea nivelului apelor Oceanului Planetar*;
4. *dinamica populaţiei şi crizele globale*, *generate de modificările climatice*;
5. *România şi modificările climatice / globale*.

1. *Topirea accelerată a regiunilor circumpolare*, a devenit o realitate de necontestat, în special pentru *regiunea Polului Nord*. Câteva date concrete sunt sugestive: diminuarea suprafeţei banchizei cu 10% în ultimii 30 de ani, reducerea grosimii gheţii cu 40% în acelaşi interval şi înjumătăţirea calotei glaciare nordice, până la jumătatea secolului nostru.

Consecinţele topirii accelerate a regiunii arctice, sunt următoarele:

— *Perturbarea Gulf-Stream – ului* (scăderea fluxului cu 20% între 1950

2000), cu implicaţii / economice asupra Europei de Vest şi a Peninsulei

Scandinavice;

— *Reducerea nivelului refracţiei solare* care este 80% pentru gheaţă, faţă de

30% pentru sol şi 7% pentru oceane;

— *Dezgheţarea permafrostului* (soluri îngheţate permanent) pe mari areale în Rusia (Siberia), Canada şi SUA (Alaska), cu consecinţe grave, inclusiv pentru aşezările umane, infrastructură etc.

 topirea accelerată a regiunilor circumpolare nu antrenează direct creşterea nivelului apelor Oceanului Planetar, ci mai ales topirea

Groenlandei şi a gheţarilor montani; dacă în prezent creşterea nivelului apelor este de 2, 4 mm/an, la începutul secolului al XXII-lea ar putea ajunge la 25 cm, deşi cele mai multe previziuni indică o creştere de până sau peste 1 m, cu consecinţe dramatice pentru sute de milioane (chiar peste 1 miliard de oameni).

Mai mulţi specialişti consideră că alături de topirea gheţarilor, o altă cauză care vizează creşterea nivelului apelor, este datorită *dilatării oceanelor*, iar contribuţia Polului Sud la acest fenomen este de circa 15%.

Dintre *consecinţele geopolitice* de mare impact amintim următoarele:

— *Deschiderea pasajului nordic* pentru navigaţia permanentă;

— Marile resurse de *hidrocarburi*: partajare, exploatare, transport;

— Restrângerea *permafrostului* şi crearea de condiţii favorabile aşezărilor umane în Rusia, Canada, Alaska, Scandinavia (uriaş potenţial de habitat).

Pasajul nordic deschis navigaţiei – a fost visul multor generaţii (exploratori, marinari, oameni de ştiinţă, investitori etc.), care în curând se va realiza, ca urmare a topirii calotei arctice în zona ţărmurilor.

Astfel legăturile maritime prin pasajul nordic din SUA (Alaska) şi Canada vor fi extrem de scurte spre Rusia şi Europa şi de aici spre Asia de Est, determinând dezvoltarea următoarelor căi maritime:

— *Pasajul de Nord-Vest* – din Golful Hudson (Canada) fie spre

Groenlanda

(Thule), fie spre Alaska (SUA), strâmtoarea Bhering către Rusia sau

Asia de Est (Rusia, Japonia, China etc.)

— *Atlanticul de Nord* – din Golful Hudson (Canada) şi Nord-estul S.U.A.

spre Groenlanda, Islanda, dar mai ales spre Europa de Nord

(Scandinavia) şi Rusia („Drumul Nordului"), care străbate nordul rusesc până la strâmtoarea Bhering şi de aici spre Asia de Est.

Rute maritime mai scurte pornesc din aceste căi maritime spre diverse insule (Groenlanda, Svalbard / Norvegia, Novaia Zemlia / Rusia) sau spre golfurile care pătrund adânc în America (Golful Hudson) sau Rusia (Marea Albă, Marea

Kara, Marea Laptev etc.).

Permanentizarea pasajului nordic, va determina dezvoltarea fără precedent a regiunii arctice, valorificarea imenselor rezerve de hidrocarburi (40% din rezervele mondiale), dar şi posibilitatea unor accidente („mareea neagră") sau dezechilibre puternice în biodiversitatea regiunii arctice. Oricum „pasajul de nord", va scurta cu până la 9.000 km, legăturile maritime / comerciale ale Americii spre Asia (de Est), ceea ce aduce mari economii financiare şi de timp, alături de valorificarea unor imense resurse minerale şi de altă natură.

Marile resurse de hidrocarburi, sunt generos răspândite în regiunea arctică, evaluate la 40 mild. de barili (ţâţei), dar şi imense cantităţi de gaze naturale, aparţinând Rusiei, SUA (Alaska), Canada, Norvegia, Danemarca (Groenlanda).

Principalul conflict în regiune este în strânsă legătură cu *un uriaş zăcământ din Marea Barents*, evaluat la circa 12 mild. barili, între Rusia şi Norvegia, pentru un teritoriu între 155.000 – 180.000 km^2.

După negocieri eşuate, după 1978, cele două state au convenit să nu înceapă exploatarea de hidrocarburi în zona de conflict, au declarat-o „*zonă gri*", deşi periodic sovieticii pescuiau morun. După implozia URSS şi presiunea companiilor petroliere internaţionale, negocierile au început de circa 10 ani şi au fost finalizate în primăvara anului 2010.

Există viziuni diferite: norvegienii propun o delimitare după principiul „*liniei mediane*" (în conformitate cu normele internaţionale privind „dreptul mării" şi agreat de organismele ONU), în vreme ce

ruşii susţin principiul „*meridianului – frontieră*”.

(de la ţărm până la Polul Nord, de altfel propus de sovietici în 1926, iar după acest concept ruşii posedă nu mai puţin de 5, 6 mil. km^2 din spaţiul arctic, evaluat la 30 mil. km^2). Desigur principiul sovietic/rusesc nu a fost recunoscut de Occident, SUA sau Japonia, iar partajarea zonei conflictuale încă nu s-a realizat; mai mult „acţiunile simbolice” ale Rusiei (în 2008 – fixarea steagului rusesc sub banchiza Polului Nord, a stârnit proteste vehemente mai ales din partea Canadei şi SUA), rezolvarea conflictului a pus capăt acestei dispute geoeconomice.

Să nu uităm că dincolo de avantajele actuale şi cele preconizate, spaţiul arctic are şi o importanţă geostrategică excepţională (să ne amintim „*miza” din vremea Războiului Rece*, când practic cele două superputeri se confruntau direct, rachetele balistice erau îndreptate unele împotriva celeilalte părţi, peste Polul

Nord!).

În noul context geopolitic (după „demantelarea” URSS), Consiliul Arctic (SUA, Canada, Rusia, Norvegia, Islanda, Suedia, Finlanda şi Danemarca / Groenlanda), caută soluţii politico-diplomatice pentru gestiunea resurselor / spaţiului, dar şi a păcii şi colaborării statelor riverane. Dintre problemele de soluţionat menţionăm: problema *diversităţii populaţiei* de circa 4 mil. loc (care alcătuiesc 30 grupuri etnice şi utilizează 12 limbi locale), creşterea autonomiei acestor „popoare” (de exemplu *inuiţii* răspândiţi din Alaska Canada în Siberia şi Groenlanda, care şi-au creat „Conferinţa circumpolară inuită”, prin care şi-au obţinut o largă autonomie privind gestiunea resurselor şi prezervarea tradiţiilor indigene, dar şi protecţia mediului arctic atât de fragil).

Alte probleme importante se referă la *statutul strâmtorilor arctice* care trebuie să devină „internaţionale”, în ciuda opoziţiei unor state riverane; de asemenea se aşteaptă la un uriaş *val de emigranţi / sau locuitori din statele respective*, atraşi de câştiguri materiale şi de perspectivele dezvoltării complexe ale acestor zone. Să nu uităm de asemenea că deşi Războiul Rece s-a terminat (1991), *arsenalul bazelor militare / nucleare* din zona circumpolară aparţinând SUA şi Rusiei constituie o problemă extrem de complicată: prezenţa focoaselor nucleare manevrele militare, posibilitatea unor accidente (vezi submarinul rusesc eşuat la Kursk, în 2007), biodiversitatea ameninţată

etc.

Restrângerea permafrostului reprezintă o certitudine pentru continentele nordice (Eurasia, America de Nord), unde *peste 1 mil. km²* vor fi afectate de acest fenomen. Cea mai spectaculoasă restrângere a permafrostului se va înregistra în

Rusia (Marele Nord, Siberia, Extremul Orient până la Kamciatka), apoi în *Canada* şi *Alaska*. Efectele negative ale topirii permafrostului rezidă în punerea în pericol a multor aşezări, căi de comunicaţii, exploatări miniere, petroliere, forestiere etc. Desigur că există şi avantaje oferite de restrângerea permafrostului: *creşterea potenţialului de habitat* a unor vaste regiuni nordice din Rusia şi Canada; intrarea în exploatare a unor importante resurse minerale (îndeosebi hidrocarburi), dar şi adaptarea activităţilor economice / sociale, la noile condiţii pedoclimatice. Acest fenomen de restrângere a permafrostului este prevăzut pentru durata secolului al XXI-lea, când lumea nordică va cunoaşte spectaculoase transformări pe fondul încălzirii globale şi unde se anticipează *mari afluxuri de populaţie* (de ordinul zecilor

sutelor de milioane de oameni); nordul va deveni noul „El Dorado" pentru numeroase comunităţi situate îndeosebi în zonele tropicale, subtropicale şi chiar temperate.

Regiunea circumpolară sudică (*Antarctida*), „contribuie" cu doar 15% din total, la modificările climatice globale, iar din complexitatea problemelor antarctice, vom aborda problema partajării acestui areal.

Astfel primele revendicări teritoriale privind *partajarea spaţiului circumpolar* sudic datează din 1943, prin „statuarea" dreptului unor *state aflate în proximitate* (Australia, Noua Zeelandă, Argentina, Chile) sau în alte situaţii (Marea Britanie, Franţa, Norvegia).

Astfel, „*Tratatul Antarcticii*" (*1959 – Washington*), confirmă aceste prime acorduri şi printre alte prevederi importante menţionăm: perpetuarea acestei situaţii juridice până în anul 2031; 1/5 din teritoriul Antarctic are un „*statut internaţional*" cu liber acces pentru orice stat.

În sfârşit „*Protocolul de la Madrid*" (*1991*), prevede că Antarctica să rămână *un continent-rezervaţie naturală* (patrimoniu al umanităţii), fără arme şi depozite nucleare, lipsit astfel de orice poluare. În fapt comunitatea internaţională, a înţeles prezervarea acestei regiuni atât de sensibile, ca pe o problemă vitală şi de supravieţuire a planetei

noastre aflate într-un real pericol.

2. *Deşertificarea unor importante regiuni / ţări*, constituie una dintre cele mai mari *sfidări* la adresa umanităţii, cu consecinţe greu previzibile în prezent. Fenomenul de deşertificare este amplificat de încălzirea globală (creşterea temperaturilor, reducerea cantităţii de precipitaţii, defrişările masive, tehnologii agricole inadecvate etc.).

În emisfera nordică, Eurasia va fi afectată masiv; în Europa menţionăm deşertificarea unor mari suprafeţe în primul rând din *arealul mediteranean*, începând cu *statele iberice* (aproape o treime din Spania, areale din Portugalia), *Italia* (în jurul capitalei, dar şi nordul, unde în munţii Alpi, gheţarii se vor topi în totalitate, iar turismul complex din regiune va fi profund afectat); *Balcani* (majoritatea statelor din regiune vor avea de suferit); în *Europa Centrală* cele mai afectate state de fenomenul deşertificare sunt *România*, *Ungaria*, parţial *Austria*. În Europa de Est, deşertificarea va cuprinde spaţii din *Republica Moldova* şi *Ucraina*. În *Rusia* cele mai expuse areale se află în partea europeană (în partea centrală, până dincolo de Urali), dar şi în Extremul Orient.

Mari suprafeţe cu potenţial deosebit de deşertificare se află în *Orientul*

Apropiat şi Mijlociu (*Turcia* în proporţie de două treimi), *Siria*, *Irak*, *Iran*, *Yemen*; alte regiuni asiatice afectate vor fi: *India* (mai mult de o treime din suprafaţă), *China* (o vastă „centură" situată în partea central-estică, de la Fluviul Amur în Nord, până la frontiera cu Vietnam în Sud), *state din Indochina* (*Myanmar şi Thailanda*).

În America de Nord, cele mai expuse sunt regiunile din partea centrală din

SUA (Marele Bazin) sau în Vestul ţării, *Mexic* şi statele din America Centrală. În

Africa se disting două mari areale de deşertificare în zona *Mării Mediteranene* (Maroc, Tunisia, Algeria, Libia) şi *statele subsahariene*, o centură de state din Guineea şi Senegal prin Mali, Niger, Ciad până în Sudan, Etiopia şi Somalia.

Emisfera sudică va fi mai puţin afectată, în *Africa* cele mai expuse state sunt

Tanzania şi *Uganda* în vestul continentului, *Africa de Sud*, *Namibia*, *Angola*, dar şi *Madagascar*. În *America Latină*, deşertificarea va afecta *Brazilia*, *Paraguay*, *Perú*, *Bolivia şi Chile*, dar în proporţii

diferite.

Extinderea deşertificării va cuprinde areale din *Asia de Sud Est* (*Indonezia* – insulele Jawa şi Kalimantan) şi *Malayesia* şi *Australia* (regiuni situate în Sud-Vestul continentului).

Aşadar câteva zeci de state de pe glob, situate îndeosebi în emisfera nordică, vor fi afectate, iar efectele preconizate sunt următoarele:

— *Reducerea drastică a suprafeţelor agricole / cultivate*, cu consecinţe grave privind securitatea alimentară a acestor state / populaţii;

— *Afectarea întregii activităţi economice* (de la cele industriale până la sfera serviciilor, infrastructură, comerţ şi turism), cu efecte devastatoare pentru popularea acelor regiuni;

— *Emigraţii în masă* fie spre regiuni mai adăpostite din statele respective, fie peste graniţă (vezi emigraţia chineză în Siberia);

 probleme conflictuale între state vecine sau în alte state, generate de explozia demografică, emigraţie, partajarea resurselor de apă, litigii teritoriale sau etno-lingvistice şi religioase, dar cauza principală rămâne cea economică;

— *Îndatorarea tot mai accentuată a statelor* afectate de deşertificare, mai ales a celor din Africa şi America Latină, pentru a putea face faţă la noile realităţi geografice şi geopolitice.

Faţă de acest fenomen care se va manifesta mai ales după 2030, comunitatea internaţională trebuie să adopte măsuri / strategii adecvate, globale /

regionale / naţionale, pentru a putea controla şi gestiona fenomenul deşertificării, care probabil va afecta de la 25% din suprafaţa Terrei în prezent, la cel puţin 40% în intervalul 2030 – 2050.

3. Ridicarea nivelului apelor Oceanului Planetar

O consecinţă directă a încălzirii globale, o constituie fără îndoială *ridicarea nivelului apelor Oceanului Planetar*, conform previziunilor până la sfârşitul secolului al XXI-lea, între 25 cm până şi peste chiar 1 m.

Un timp cercetătorii credeau că numai peninsula antarctică era afectată; ea s-a încălzit cu 3 şl între 1974 – 2000, din această regiune s-a desprins vasta platformă Larsen în 2002. Dacă toată gheaţa peninsulei s-ar topi, nivelul apei ar urca cu 45 cm, dar ea nu este legată direct de calota polară a continentului, care până recent era

considerată a fi stabilă şi neinfluenţabilă de încălzire pentru cel puţin un secol.

NASA a dezvăluit în octombrie 2004, că anumite părţi ale continentului s-ar putea încălzi cu mai mult de 3, bel până în anul 2050, fapt confirmat de British Antarctic Survey (2004), care a constatat că partea vestică a Oceanului Atlantic pierde 250 km^3 de gheaţă pe an.

Deocamdată este o cantitate limitată, dacă acest proces se accelerează, nivelul apelor poate creşte teoretic cu 8 m! În acelaşi timp diminuarea banchizei antarctice va bulversa fauna acvatică, în special stocurile de krill (care este în centrul lanţului trofic) şi care s-au redus cu 80% în ultimii 30 de ani.

Alături de topirea *calotei antarctice*, se adaugă topirea accelerată a *calotei arctice* (inclusiv a calotei groenlandeze) şi aportul reţelei hidrografice de pe continente, puternic alimentat prin topirea gheţarilor alpini şi de fenomenele meteorologice neprevăzute (furtuni tropicale, taifunuri, vijelii etc.), generând şi *inundaţii catastrofale* în numeroase state de pe glob.

În acest context, de ridicare a nivelului oceanului Planetar (cu circa 1 m!

până la finele acestui secol), consecinţele pentru omenire sunt extrem de grave.

— *Inundarea unor regiuni costiere*, populate intens, în numeroase state /

regiuni de pe glob, riverane Oceanului Planetar; se apreciază că circa 1 miliard de oameni vor fi direct afectaţi prin inundarea oraşelor / aşezărilor riverane, situate uneori la câteva zeci de cm de nivelul actual al Oceanului Planetar în prezent. Pagubele financiare / materiale sunt incalculabile deocamdată, dacă nu se vor lua măsuri urgente pentru atenuarea / diminuarea încălzirii globale;

1. *bulversările climatice*, *ridicarea nivelului apelor Oceanului Planetar*, determină şi ameninţarea resurselor alimentare oferite cu generozitate de spaţiul acvatic mondial (110 mil. t vieţuitoare floră marină) sau alte tipuri de resurse (minerale, energetice sau de altă natură);

 migraţii şi emigraţii masive spre interiorul statelor respective sau spre alte spaţii geografice, fapt ce va antrena uriaşe fluxuri umane cu efecte practic necunoscute în prezent, dar cu consecinţe geopolitice

directe.

Desigur nu putem încheia această problemă privind Oceanul Planetar, fără a aminti *problemele juridice* („*dreptul mării*”), în contextul în care oceanul mondial constituie *o miză majoră* pentru umanitate.

4. Dinamica populaţiei şi crizele globale generate de modificările climatice

Populaţia Terrei (7 mild. loc. În 2011), răspândită inegal pe continente şi ţări, pe medii geografice şi trepte de relief, va fi profund influenţată de modificările climatice globale.

Dintre numeroasele probleme pe care impactul schimbărilor globale le va avea asupra populaţiei mondiale menţionăm:

 creşterea numerică şi presiunea umană asupra mediului înconjurător, prin numeroasele crize care se vor acutiza şi multiplica: *criză energetică* (cu privire specială asupra epuizării petrolului în circa 40 – 50 de ani), *criza apei* (care va degenera în numeroase conflicte: Turcia – barajele pe Tigru / Eufrat şi relaţiile cu Siria şi mai ales Irak; partajarea resurselor de apă din Israel / Palestina; topirea gheţarilor himalayeni şi efectul acestui fenomen asupra reţelei hidrografice aferente şi probleme deosebite în China, India, Bangladesh, Pakistan etc., prin afectarea irigaţiilor tradiţionale, aridizarea unor întinse câmpii şi deşertificarea acestora; cazul Africii nordice, subsahariene etc. privind accesul populaţiei la apa potabilă etc.); *criza alimentară* care deja se află la orizont (odată cu declanşarea acestei crize economice severe 2007

2012, prin reducerea / diminuarea anuală a producţiilor agricole, pe fondul creşterii cererii unei populaţii tot mai flămânde şi mai numeroase).

— *Instabilitatea geopolitică mondială* va fi „stimulată” şi de modificările climatice globale, iar *conflictele* inter şi într-astatale vor persista în *disputa pentru resurse*, spaţii geografice favorabile umanizării, iar fluxurile de populaţii vor deveni îngrijorătoare; *fracturile multiple*: economice / politice / civilizaţionale / religioase etc., vor antrena *mişcări centrifuge* privind suveranitatea / independenţa unor entităţi (vezi Rusia şi cele 87 de „*subiecte naţionale*”, „Balcanii Eurasiei”, China sau numeroase exemple din Africa etc.)

Modificările climatice globale vor determina *deplasări masive de*

populaţii (exodul rural, exacerbarea metropolelor prin bidonvilluri, emigraţii necontrolate etc.). Dintre numeroasele „scenarii" să amintim *pericolul lumii islamice* (peste 1 miliard de oameni), o populaţie tânără, frustrată de lipsa de perspective (loc de muncă, educaţie, sănătate etc.), uşor manipulabilă, care probabil scăpată de sub control statal, va deveni o reală problemă pentru lumea dezvoltată (UE, Rusia, China), fiind necesare măsuri dintre cele mai ferme / rapide, privind ajutorul complex pe care statele bogate să-l acorde lumii musulmane.

În lipsa acestor politici coerente, vom asista la *internaţionalizarea unor fenomene precum terorismul* (vezi Al Qaeda şi reţeaua în lumea islamică şi impactul asupra comunităţii internaţionale). Aşadar între modificările climatice globale şi dinamica populaţiei, există o indestructibilă legătură, iar politicile globale promovate de comunitatea internaţională, trebuie să răspundă acestor deziderate.

5. România şi modificările climatice globale

În ultimele două decenii, România s-a confruntat cu fenomene climatice deosebite: secete, furtuni şi vijelii, inundaţii şi alunecări de teren de o violenţă de neînchipuit.

România se află prin poziţia sa geografică, *la limita aridităţii climatului temperat* în care ciclicitatea secetelor este evidentă (trei din cinci ani); circulaţia generală a maselor de aer, repartiţia inegală a precipitaţiilor într-un relief de mare varietate, acţiunile antropice haotice, de la defrişări necontrolate, la distrugerea sistemelor de irigaţii, de la proasta gestiune a mediului şi în special a bazinelor hidrografice, politici de mediu şi agricole subminate în primul rând de… subfinanţare, dar şi de incompetenţă şi corupţie, toate acestea determină mari pericole pentru ţara noastră.

Principalele pericole / sfidări cu care România se va confrunta cu modificările globale sunt următoarele:

— *Deşertificarea* a peste o treime din suprafaţa României (mai mult de jumătate din suprafaţa cultivată!); cele mai afectate provincii se află în Sud (Oltenia, Muntenia, Dobrogea), în Vest (Banat, Crişana) şi în Est (în special Moldova de Est şi de Sud), iar consecinţele economice, sociale, politice sunt încă incalculabile;

— *Inundaţiile* care afectează practic majoritatea bazinelor hidrografice importante, începând cu Dunărea (căreia i s-a „imputat" vechile bălţi cu rol de „supapă de siguranţă" de către regimul comunist,

iar catastrofele inundaţii din acest deceniu sunt o dovadă de necontestat); dar şi în numeroase alte bazine hidrografice;

— *Secetele periodice* şi temperaturile din ce în ce mai aride, necesită rapide împăduriri (perdele forestiere de protecţie), dar şi realizarea sistemelor de irigaţii, atât de necesare.

— *Alunecările de teren* şi alte procese geomorfologice, de versant, determină anual scoaterea din circuitul agricol naţional a unor vaste suprafeţe, cu implicaţii economice majore.

Faţă de aceste fenomene climatice severe, se impun politici / strategii naţionale (inclusiv cu expertiză şi sprijin financiar comunitar), care să vizeze următoarele direcţii:

— *Educarea / instruirea populaţiei şcolare şi nu numai*, faţă de aceste fenomene de durată şi implicaţiile grave ale acestora;

1. *programe naţionale de împăduriri* (inclusiv perdele de protecţie forestieră), România se află mult sub media UE, privind procentul de împădurire;

— *Programe naţionale de îmbunătăţiri funciare*, *amenajarea bazinelor hidrografice*, *irigaţii şi alte lucrări*;

— *Programe naţionale agricole privind ştiinţa agricolă*: tehnologii adecvate noilor condiţii, specii / soiuri adaptate la noile realităţi, implicarea cercetării agricole în producţie etc.

În concluzie, *niciun stat nu este şi nu va fi scutit de modificările climatice globale* şi în consecinţă sunt necesare măsuri ferme, corecte, globale şi eficiente din partea liderilor, dar şi a întregii comunităţi româneşti.

Capitolul 6

Petropolitica între geopolitică şi geoeconomie

După cei Doilea Război Mondial, *petrolul* a devenit prima sursă de energie a lumii, iar dezvoltarea economică mai ales a statelor industrializate s-a bazat îndeosebi pe această resursă, care în mod firesc a devenit o *problemă de securitate*, dar şi o *nouă armă geopolitică* deosebit de eficace. Desigur, când vorbim uzual de petrol, includem de fapt şi resursele de *gaze naturale* (a doua sursă de energie a lumii), dar şi alte *hidrocarburi*: şisturi şi nisipuri bituminoase etc.

În mod cert petrolul domină geopolitica lumii încă din anii ’70 (premergători primelor crize petroliere din 1973, 1979), iar importanţa acestei hidrocarburi constă în cel puţin două aspecte: petrolul deţine o pondere de 40% din energia lumii şi 90% din

combustibilul mijloacelor de transport.

Iată de ce problematica petrolului este deosebit de complexă menţionăm câteva aspecte:

— *Repartiţia rezervelor* de petrol pe glob;

— *Raporturile dintre producători şi consumatori*; *creşterea cererii* de petrol şi *evoluţia preţului petrolului*;

— *Centrele de putere şi petrolul*; „suprapunerea" conflictelor/ războaielor peste regiunile energetice / petroliere şi gazeifere;

— *Perspective şi concluzii* privind petropolitica.

Repartiţia rezervelor şi a resurselor mondiale de petrol, este *neomogenă* şi se *concentrează în 128 de zone petroliere*, răspândite îndeosebi în Eurasia. Rezervele mondiale de petrol (descoperite, nedescoperite, dar intuite, în curs de exploatare etc.) sunt *estimate la 3 miliarde barili*, din care 24% au fost deja extrase începând cu secolul al XIX-lea, 29% au fost descoperite şi sunt practic în exploatare economică, iar 47% sunt intuite, dar încă necunoscute în mod cert, în zone geografice dificile sau necesită tehnologii complexe şi preţuri ridicate de extragere, transport etc.

În mod cert *Orientul Mijlociu* (îndeosebi regiunea Golfului Arabo Persic), concentrează circa 60% din rezervele descoperite, fapt ce demonstrează „*interesul*" marilor puteri/consumatori, pentru această regiune.

Tabel nr. 19 Rezervele energetice certe de petrol şi gaze naturale

Nr. crt.	Statul/Regiunea/Continentul	Petrol (mil. barili)	Gaze naturale (mild. m^3)
1.	Canada	178.792	56.577
2.	SUA Mexic	21.371	192.513
3.		12.882	15.985
AMERICA DE NORD		213.046	265.075
4.	Venezuela Brazilia	79.729	151.395
5.	Ecuador	11.243	11.515
6.		4.630	345
AMERICA CENTRALĂ ŞI DE SUD		103.364	250.838

7.	Norvegia Marea	7.705	84.260
8.	Britanie Danemarca	4.029	18.750
9.		1.328	2.786
EUROPA DE VEST		14.989	189.255
10.	Rusia	60.000	1.680.000
	Kazahstan	9.000	65.000
11.	Azerbaidjan	7.000	30.000
12.			
EX-URSS ŞI EUROPA DE EST		79.224	1.964.090
13.	Arabia Saudită	266.810	241.840
	Iran	132.460	971.150
14.	Irak	115.000	111.950
15.			
ORIENTUL MIJLOCIU		743.411	2.565.400
16.	Libia	39.126	52.650
17.	Nigeria	35.876	184.660
18.	Algeria	11.350	160.505
AFRICA		102.580	485.841
19.	China	18.250	53.325
20.	India	5.848	38.880
21.	Indonezia	4.301	97.786
ASIA-OCEANIA		35.936	391.645
TOTAL MONDIAL		1.292.550 mil.b.	6.116.144 mld. m^3

Sursă Oil & Gas Journal, vol. 103, nr. 47/2005

Alte importante rezerve sunt cantonate în *Marea Caspică-Asia Centrală* (comparabile cu cele din Marea Nordului), *Siberia de Vest* –

Marea Barents, *Delta Niger-Congo*, *NE Groenlandei*, *Canada*, *Surinam* etc. Repartiţia principalelor rezerve pe regiuni geografice/ continente, la nivelul anului 2008, era următoarea:

Tabel nr. 20 Repartiţia pe regiuni/continente a resurselor de petrol

Nr. crt.	Continentul / Regiunea	Ponderea (%) din totalul mondial
1.	Orientul Mijlociu	60%
2.	Europa şi Eurasia	11%
3.	America Centrală şi de Sud	10%
4.	Africa	10%
5.	America de Nord	6%
6.	Asia şi Pacific	3%
	Total	100

Iată de ce, interesul geopolitic al lumii se joacă în *Eurasia*, iar politologul american *Z. Brzezinski*, pe bună dreptate afirma: „*Eurasia*, *este tabla de şah pe care se joacă lupta pentru supremaţia mondială*".

Ponderea *Orientului Mijlociu* în rezervele mondiale (circa 60%), arată importanţa regiunii în „arhitectura geopolitică", iar răspândirea acestor rezerve pe ţări este următoarea:

Tabel nr. 21 Rezervele de petrol din Regiunea Golfului Arabo Persic (2006)

Nr. crt.	Statul	Rezerve (miliarde barili)	Procent din totalul mondial (%)
1.	Arabia Saudită	264, 3	21, 9
2.	Iran	137, 5	11, 4
3.	Irak	115	9, 5
4.	Kuwait	101, 5	8, 4
5.	Emiratele Arabe Unite	97, 8	8, 1
6.	Qatar	15, 2	1, 3
7.	Oman	5, 6	0,5
Total Golf		736, 9 mild.b.	61, 1%
Total Mondial		1208, 2	100%

	mild.b.	

Sursă: *B.P., Statistical Review of Word Energy, iunie 2007*

Al doilea mare jucător energetic la nivel mondial este *Federaţia Rusă* (locul al doilea în producţia mondială de petrol şi cel mai mare producător de gaze naturale), care foloseşte cu mare abilitate *arma geopolitică a resurselor energetice*, exersată cu eficienţă, încă din vremea URSS, asupra statelor comuniste europene.

Cele mai mari rezerve de petrol au fost descoperite în Marea Ohotsk Peninsula Kamciatka (2.440 mil. t.), Siberia de Vest (Vankor-600 mil. t., Dudinka).

Siberia Centrală (300 mil. t.), Marea Barents (400 mil. t.) sau Nenetsi (în Marele

Nord-400 mil. t.), alte prospecţiuni se realizează în nordul Siberiei Centrale-Oceanul Arctic (inclusiv în platforma continentală Marea Laptev-Marea Siberiei Orientale) şi Marea Ohotsk.

Dependenţa energetică tradiţională a Europei (U.E.), mai nou a unor importanţi consumatori din statele emergente (China, India), dar şi a Japoniei şi chiar a SUA, creează Rusiei *avantaje geostrategice şi geoeconomice*, pe care puterea de la Kremlin, încearcă să le valorifice cât mai mult posibil, ca mare putere, în ciuda dificultăţilor economice/sociale existente.

Interesul geopolitic al marilor puteri se îndreaptă desigur spre noile şi *marile regiuni petroliere asiatice* Marea Caspică-Asia Centrală, Marea Chinei de Sud.

Indonezia, Marea Ohotsk sau Marea Barents, *africane* (Algeria, Nigeria, Angola, Sudan) şi *latino-americane* (Mexic, Venezuela, Brazilia) etc.

Raporturile dintre producători şi consumatori, creşterea cererii de petrol, evoluţia preţului petrolului.

Producţia mondială de petrol în 2009, a fost de 3 mii mild. barili, în timp ce *cererea de petrol* creşte cu 2% pe an, *declinul regiunilor petroliere vechi* este de 5%

pe an, de unde prin deducţie logică, se va ajunge pe viitor, la o serioasă *criză petrolieră* (mai ales că ritmul explorărilor geologice este lent, iar intrarea în producţie a unor noi câmpuri, necesită serioase investiţii, iar actuala criză globală, stopează aceste tendinţe). Încă din zorii „erei petrolului", au fost serioase *discrepanţe între producători şi consumatori*, accentuată îndeosebi după anii '90, prin apariţia marilor

pieţe emergente (China, India) sau declinul industriei petroliere în unele state europene şi chiar în SUA.

Ca să avem o imagine reală a acestei discrepanţe, amintim faptul că numai trei state (SUA, China şi Japonia), consumă 1, 6 mii de miliarde barili din totalul de 3

mii mild.b. (2009).

Nu putem să analizăm situaţia principalilor producători şi exportatori de petrol, la nivel mondial, fără a menţiona rolul *statelor OPEC* (11 state), care domină răspândirea rezervelor, nivelul producţiei, dar şi exportul acestei hidrocarburi. Alăturat anexăm tabelul privind primii 15 producători mondiali de ţâţei, dar şi exportul de petrol.

Tabel nr. 22 Principalele state producătoare şi exportatoare de petrol (2004)

Nr. crt.	Ţara	Producţia (mil. barili/zi)	Exportul d petrol (mil. barili/zi)
1	Arabia Saudită (OPEC)	10, 37	8, 73
2	Rusia	9, 27	6, 67
3	SUA	8, 69	1, 05
4	Iran (OPEC)	4, 09	2, 55
5	Mexic	3, 83	1, 80
6	China	3, 62	
7	Norvegia	3, 18	2, 91
8	Canada	3, 14	1, 04
9	Venezuela (OPEC)	2, 86	2, 36
10	Emiratele A.U. (OPEC)	2, 76	2, 33
11	Kuwait (OPEC)	2, 51	2, 20
12	Nigeria (OPEC)	2, 51	2, 19
13	Marea Britanie	2, 08	0,28
14	Algeria (OPEC)	1, 93	1, 68
15	Irak (OPEC)	2, 03	1, 48

Sursă: *Non-OPEC Sheet, 2004*

Între primii 15 producători de petrol de pe glob, *8 state fac parte din OPEC*, tentaţia rusească de a folosi arma geopolitică a petrolului, în politica sa externă, în căutarea gloriei de superputere,

din vremea Războiului Rece.

Un alt raport interesant se remarcă din analiza primilor 10 consumatori de petrol la nivel global şi *dependenţa de importuri* (uneori de până la 90% din ponderea consumului).

Tabel nr. 23 Dependenţa primilor 10 consumatori de petrol de importuri (2004)

Nr. crt.	Statul	Consumul de petrol (mil.b. /zi)	Importul (mil.b. /zi)
1	SUA	20, 7	12, 1
2	China	6, 5	2, 9
3	Japonia	5, 4	5, 3
4	Germania	2, 6	2, 4
5	Rusia	2, 6	
6	India	2, 3	1, 5
7	Canada	2, 3	
8	Brazilia	2, 2	
9	Coreea de Sud	2, 1	2, 2
10	Franţa	2, O	1, 9

Sursă: *Non OPEC Sheet, 2004*

Evoluţia *preţului petrolului*, dincolo de cerinţele fireşti ale pieţei mondiale (cerere-ofertă), constituie un *„seismograf geopolitic”* remarcabil, demonstrând importanţa acestei resurse în lumea contemporană.

Prima criză a petrolului (*1973 – 1974*), a fost un şoc pentru statele dezvoltate prin creşterea bruscă a preţului de la 3$/baril la 12$/b., generând în acelaşi timp şi un moment de reflecţie privind excesul de consum, modificarea unor tehnologii energofage, diversificarea surselor energetice, prezervarea mediului etc.

A doua criză a petrolului (*1979 – 1981*) a determinat din nou triplarea preţurilor de la 12$/B. la circa 35$/b., iar criza de la începutul anilor ’90 (primul război din Golf), a majorat din nou preţul de la 30 $/b. la circa 40$/b.

După anii 2000 preţul petrolului a crescut vertiginos, ajungând ca în preajma crizei globale, barilul de petrol să fie cotat la un mai puţin de 147$/b; numai efectele crizei globale (reducerea cererii de

petrol, investiţiile modeste, problemele financiare etc.), a determinat „domolirea" preţului la nivelul de 70 – 80$/b., dar se aşteaptă din nou creşteri după ieşirea completă a lumii din recesiunea economică actuală (după 2011/2012).

În faţa acestei realităţi, omenirea trebuie să-şi *diversifice resursele energetice*, să-şi modifice structural *modelele economice/tehnologice*, să pondereze *risipa* şi să folosească parcimonios resursele existente, să *protejeze mediul*.

Centrele de putere şi petrolul, cuplurile energetico/militare.

„Suprapunerea" conflictelor/războaielor peste regiunile petroliere.

Principalele aspecte pot fi grupate astfel:

— *Centrele de putere şi petrolul*

— *Concurenţa statelor în noile regiuni petroliere*; *studiu de caz* (*Marea*

Caspică-Asia Centrală)

— *Diversificarea surselor de import pentru marii consumatori*

— *Oceanul Indian-placa turnantă a transportului resurselor energetice*

— *Cupluri energetico-militare*

— *Conflictele militare şi resursele energetice*.

În mod cert, de peste o jumătate de secol s-a conturat *raporturi complexe între centrele de putere* (*marii consumatori*) şi *statele petroliere* (*marii producători/exportatori*), relaţii de *interdependenţă* (economiile dezvoltate sau emergente nu se pot dezvolta fără petrol, dar şi statele producătoare la fel, nu se pot dezvolta fără facturile petroliere, tehnologiei de import sau diverse alte bunuri).

Într-o primă grupare, menţionăm *statele dezvoltate*, *dependente* în proporţii diferite (Japonia – 95%) de importuri energetice; în primul rând amintim *piaţa SUA*

(cel mai mare consumator, dependent în proporţie de 60% de importuri), apoi *U.E.*

(circa 40% de consum), *Japonia* şi *Coreea de Sud* etc.

Dintre pieţele emergente se detaşează *China* (al doilea consumator, dar şi importator mondial), *India* şi alte state.

De partea cealaltă a „baricadei" petroliere, se află marii producători/

exportatori, din care ne vom opri îndeosebi asupra Golfului

Arabo Persic şi

Federaţiei Ruse. Astfel, *Regiunea Golfului* care concentrează cele mai mari rezerve mondiale, dar şi 70% din exporturile OPEC, asigură prin exporturile sale 60% din importurile SUA, Japonia şi China şi 50% din consumul U.E. Peste un deceniu în anul 2020), importurile din Golf sunt estimate la 90% din petrol şi 70% gaze naturale).

Federaţia Rusă-al doilea exportator mondial de petrol şi primul de gaze naturale, are raporturi comerciale profunde cu statele europene, de unde şi tentaţia liderilor de la Kremlin, de a folosi resursele energetice ca o *armă geopolitică*, în speranţa devenirii Rusiei la vechiul statut de superputere, avut în perioada Războiului Rece (vezi „criza gazelor ruseşti" din 2009 şi raporturilor tensionate cu Ucraina, dar cu efecte dorite asupra UE).

În acest context, unele state importante din UE, în lipsa unor politici energetice comune, *tratează individual cu Rusia importurile energetice vitale*

(Germania şi construcţia gazoductului din Marea Baltică, raporturile bilaterale dintre

Franţa, Italia şi alte state cu Federaţia Rusă), toate acestea în detrimentul statelor mici din UE sau ocultarea unor proiecte energetice privind scăderea dependenţei Europei de o Rusie nevrotică (vezi proiectul mereu tergiversat Nabucco).

În acest context global, se observă *creşterea concurenţei între statele din noile regiuni petroliere*; în acest sens cel mai sugestiv exemplu este *Regiunea Caucaz-Marea Caspică-Asia Centrală ex-sovietică*, cu rezerve de petrol estimate între 17 – 33 mild. barili (comparabilă ca rezerve cu Marea Nordului).

Problemele deosebite au apărut după „demantelarea" URSS (1991), când de la 2 state riverane Mării Caspice (URSS şi Iran), la „festinul petrolier" au apărut Azerbaidjan, Kazahstan şi Turkmenistan; de asemenea în acest context menţionăm că în aceşti ani s-au făcut importante descoperiri de zăcăminte de hidrocarburi.

Complexitatea partajării Mării Caspice (politicile divergente ale statelor riverane, frustrarea Rusiei), dar şi proximitatea regiunii faţă de Orientul Mijlociu (în sud), de Marea Neagră (în vest) sau de China (est), interesul manifest al Occidentului/SUA sau a puterilor emergente asiatice, generează o abordare sistemică cu accente geoeconomice şi geopolitice. *Noile trasee ale hidrocarburilor* (spre

sud-către India, Iran, spre est spre China, Japonia, Coreea de Sud, dar şi spre Occident fie prin Rusia sau direct prin Marea Neagră), arată faptul că *Regiunea Mării Caspice se află pe „tabla euroasiatică"*, într-o poziţie cel puţin interesantă. Alăturat anexăm un tabel privind ponderea noilor republici ex-sovietice, în rezervele şi producţia de hidrocarburi.

Tabel nr. 24 Rezervele şi producţia de petrol şi gaze naturale din

Marea Caspică-Asia Centrală

Nr. crt.	Ţara	Petrol			Gaze naturale	
		Rezerve (mild. barili)	Producţie		Rezerve (trilioane picioare cubice)	Producţie (trilioane picioare cubice)
			Prod. În 2006 (mii barili/zi)	Estimată în 2030 (mii barili/zi)		
1.	Kazahstan	39,8	1.426	3.700	101, O	5, 7
2.	Azerbaidjan	7, O	654	1.100	47, 6	4
3.	Turkmenistan	0,5	163	300	101	5, 7
4.	Uzbekistan	0,6	125	600	66	5, 6
TOTAL		47,9	2.368	5.700	320, 5	7, 4

Sursă: *B.P.*, *Statistical Review of World Energy*, *iunie*, *2007*

În anii următori, vom asista la noi *„experimente geopolitice" în Marea Chinei de Sud* (China şi statele riverane), *Indonezia*, *Africa* (Algeria, Nigeria, Angola, Sudan) sau în *spaţiul latino-american*. Desigur că se anticipează *confruntări între producători/consumatori*, dar şi între marii consumatori (pentru accesul la resursele accesibile şi la un preţ rezonabil).

O modalitate interesantă de optimizare a aprovizionării cu petrol/gaze naturale, o constituie *diversificarea surselor de import*. În acest sens putem exemplifica situaţia *Chinei*, al doilea mare importator, care printr-o politică flexibilă, şi-a diversificat sursele

după cum urmează: din *Regiunea Golfului se asigură 52%* din importuri (Arabia Saudită-21%, Iran-14%, Oman-10%, Yemen 7%), *Africa – 32%* (Angola-17%, Sudan-6%, Congo-5%, Guineea Ecuatorială-4%), *Rusia*-12%. etc.

O situaţie similară o au *SUA* (60% din Golf), restul din spaţiul american

(Canada, Mexic, Venezuela), Africa (Nigeria, Angola) şi mai recent Rusia; astfel se explică şi interesul major al SUA, mai ales faţă de Regiunea Golfului (vezi conflictele militare din Irak-războaiele cu repetiţie din anii '90, starea conflictuală cu Iranul sau din apropiere: Afghanistan, Siria etc.)

Având aceste modele, *UE*, trebuie să-şi regândească diversificarea surselor de aprovizionare şi scăderea dependenţei energetice faţă de Federaţia Rusă şi nu politici individualiste şi bilaterale.

În noua configuraţie geopolitică/geostrategică a petrolului, *„placa turnantă"* a fluxurilor energetice se află în *Oceanul Indian*, prin care *tranzitează mai mult de jumătate din resursele energetice* destinate exporturilor. Marile fluxuri comerciale pornesc din Golf spre Europa, SUA (prin Canalul Suez) sau spre China, India, Japonia, Coreea de Sud etc., prin sudul Indiei şi Strâmtoarea Malacca, către Oceanul Pacific (prin Marea Chinei de Sud). Se află în stadiu de proiect importante oleoşi gazoducte dinspre Marea Caspică spre India (traversând state cu probleme

„Afpak") sau dinspre Iran spre India (între porturile Bender Abbas, Bender Amirabad, şi Mombay); China a început deja construirea unei conducte în Myanmar, cu acces direct spre China pentru scurtarea rutei maritime. De asemenea o parte din petrolul african (Sudan, Africa de Est), îşi are debuşeul tot prin Oceanul Indian. Conform specialiştilor, circa 70% petrolul exportat pe glob, tranzitează Oceanul Indian, de unde şi importanţa acordată acestui bazin acvatic.

În faţa unor pericole/vulnerabilităţi, marile puteri şi-au consolidat *flotele militare* (SUA, state NATO, mai recent China, care şi-a creat o veritabilă reţea de baze militare de pe ţărmul Pakistanului până în Indokina, cu scopul de a-şi proteja convoaiele de nave comerciale).

În acest context, iată de ce *Iranul* (care controlează parţial (Golful Arabo Persic şi Strâmtoarea Hormuz), capătă conotaţii

geopolitice noi, în raporturile cu SUA şi alte puteri interesate, în accesul la resursele strategice.

Coliziunea SUA-Iran pare iminentă, mai ales datorită a cel puţin două motive: efectuarea tranzacţiilor comerciale petrolifere în e în loc de $ (începând din anul 2003) şi ambiţiile nucleare ale Iranului, care irită marile puteri. Este adevărat că Rusia şi China au o poziţie reticentă în problema iraniană, arma geopolitică a petrolului este intens folosită, iar liderul iranian a declarat recent: „cooperarea se poate transforma în confruntare".

În acest cadru global, s-au creat veritabile *cupluri energetico-militare*

(întrepătrunderea intereselor energetice între producători-consumatori, combinată cu sprijinul militar direct sau acces la tehnologie).

Între cele mai cunoscute „cupluri" menţionăm *SUAA – rabia-Saudită* (cu tradiţii postbelice deosebite), *China-Iran* (de dată recentă), *China-Arabia-Saudită* (arată interesul deosebit al Chinei faţă de Regiunea Golfului), *India-Kazahstan* (acces la resurse contra sprijin militar indian), *Turcia-Turkmenistan* (interesul Turciei faţă de „fraţii turkmeni") sau alte cupluri „diplomatice" între *Rusia-Iran*, *Iran Azerbaidjan* sau Rusia *şi Kazahstan/Uzbekistan*.

Iată aşadar, *o „ţesătură" politică/economică/diplomatică/militară*, care s-a interpus peste Golful Arabo Persic, *o regiune de o mare sensibilitate geopolitică/ geoeconomică*.

Asemenea „cupluri" se regăsesc în Marea Caspică, Africa de Nord, Golful

Guineea sau Africa de Est, în care se întrepătrund interesele marilor puteri, alte state şi statele producătoare şi exportatoare de hidrocarburi. Miza resurselor energetice a generat în timp, numeroase *conflicte/războaie între protagonişti*: marile puteri (consumatoare) şi statele producătoare. Menţionăm din lungul şir de războaie cele mai semnificative: războiul dintre *Iran-Irak* (din anii '80); *războaiele cu repetiţie din Golf*, dintre SUA/Coaliţia NATO versus Irak după 1990, *conflictele potenţiale* dintre SUA-Iran, din Marea Chinei de Sud între China şi statele riverane; conflictul din America Latină (între interesele SUA şi Venezuela care a naţionalizat resursele naţionale spre nemulţumirea companiilor transnaţionale). De asemenea starea

conflictuală plutește și în *regiunea Caucaz-Marea Caspică-Asia Centrală* ex. sovietică, aici mai ales datorită interferenței intereselor marilor puteri: Rusia, Occident/SUA, China, Iran etc. În general în „Sudul" petrolier/gazeifer, starea conflictuală este „atent" pregătită și abil exploatată de marii actori geopolitici.

O altă remarcă interesantă este aceea că statul-devine un *actor energetic* deosebit, vezi cel mai concludent exemplu oferit de uriașa companie de stat chineză

— Lider mondial în domeniu). Dacă am acordat o atenție deosebită petrolului, nu trebuie omis nici *rolul gazelor naturale* (a doua sursă energetică a lumii), multe din aspectele analizate despre țâței, sunt asemănătoare și pentru gaze. Repartiția rezervelor de gaze naturale pe continente/regiuni este următoarea:

Tabel nr. 25 Rezervele de gaze naturale – 2008

Nr. crt.	Regiunea/continentul	Ponderea procentuală (% din rezervele mondiale)
1	Orientul Mijlociu	42%
2.	Europa și Eurasia	34%
3.	Africa	8%
4.	Asia-Pacific	8%
5.	America de Nord	4%
6.	America Centrală și de Sud	4%
TOTAL		100%

Sursă B.P. Statistical Review of World Energy, iunie 2008

Trebuie subliniat faptul că cel mai mare producător și exportator mondial de gaze este *Federația Rusă*, care încearcă să-și folosească poziția de forță în acest domeniu ca o armă geopolitică eficientă, îndeosebi în relațiile „dependente" cu Europa. De câțiva ani Rusia, încearcă să coaguleze principalii producători, într-un OPEC gazeifer (alături de marii producători ai Orientului Mijlociu: Iran, Arabia Saudită, Qatar, Irak etc.) sau alți mari producători (Algeria, Indonezia, Venezuela etc.). În concluzie, putem afirma cu certitudine, că în panoplia geopolitică/geoeconomică, *petropolitica*, și-a făcut un loc de „cinste", influențând vădit complexitatea relațiilor internaționale, economia mondială, „*mersul lumii*" la începutul secolului al XXI-lea.

Capitolul 7

Economia mondială la răscruce, între contestarea capitalismului, apusul socialismului şi a… „treia cale".

După implozia comunismului (1989/1991), sfârşitul Războiului Rece şi al lumii bipolare, lumea contemporană a cunoscut transformări geopolitice majore, iar epicentrul acestor evenimente, a fost fără îndoială Europa.

După „reaşezarea" hărţii politice euroasiatice, din ultimul deceniu al secolului al XX-lea, asistăm la noile *paradigme geopolitice*:

1. *supremaţia capitalismului neoliberal*;

2. *apusul socialismului clasic*;

3. *lumea în dezvoltare* (*fosta lume în curs de dezvoltare*);

4. *„A treia cale" chineză*;

5. *impactul globalizării* (*statele emergente*, *societăţile transnaţionale*, *migraţiile şi forţa de muncă*, *comerţul mondial* etc.).

Supremaţia capitalismului neoliberal, al extinderii şi dezvoltării economiei de piaţă şi a legitaţilor specifice, reprezintă de fapt, una din caracteristicile fundamentale ale contemporaneităţii.

Conform specialiştilor, în grupa *statelor dezvoltate* includem *statele nordamericane* (SUA şi Canada); *U.E.* (15 state din 1998 la care se adaugă 3 din valul următor: Cehia, Polonia şi Ungaria), dar şi *alte state europene*: Elveţia, Norvegia.

Islanda şi Turcia; din *Asia de Est* (Japonia şi Coreea de Sud), iar din emisfera sudică: Australia, Noua Zeelandă şi Africa de Sud.

La aceste 29 de state (în principal Triada), se mai pot adăuga câteva ţări care îndeplinesc atributele dezvoltării, ca de pildă *micii „tigri" / „dragoni" asiatici*

(Hong Kong, Taiwan, Singapore etc., sau chiar unele *„pietrostate"* din Regiunea

Golfului (Kuwait sau Emirate).

Statele dezvoltate ale lumii (grupate în principal în Triadă), *domină în mod cert economia mondială* (producţii industriale, agricole, servicii, resurse financiare, tehnologii, cercetare-dezvoltare etc.), în proporţii de 60 – 75% din ansamblul mondial.

În economia acestor state, se remarcă ponderea deosebită a sectoarelor secundar şi terţiar/cuaternar, *o eficienţă economică şi competitivă excepţională*, cel mai ridicat nivel de trai pentru locuitorii săi, iar structura exporturilor reflectă eficienţa economică,

plusvaloarea ridicată şi calitatea forţei de muncă.

De asemenea circa *80% din sediul societăţilor transnaţionale*, se află în aceste state (îndeosebi în SUA, Japonia, Germania, Franţa sau Marea Britanie), constituind de fapt *vectori economici dar şi geopolitici* pentru lumea dezvoltată.

Din rândul statelor dezvoltate s-au conturat G7 (SUA, Japonia, Germania, Marea Britanie, Franţa, Canada şi Italia), la care în 2002 s-a alăturat şi Rusia (devenind astfel G7 + 1), iar din 2009, grupul select s-a extins, devenind G20 (prin includerea unor state emergente importante).

Cert este că după implozia comunismului (1989 – 1991), extinderea capitalismului s-a realizat cu repeziciune, incluzând în primul rând *Europa Centrală şi de Sud-Est* (fosta sferă de influenţă sovietică / statele satelitare Moscovei), apoi *ex URSS*, dar expansiunea capitalismului s-a realizat şi în alte regiuni geografice: *China* (socialismul de piaţă), Africa (în unele state promarxiste) sau *America Latină*.

Cert este că victoria capitalismului s-a realizat în sfera economică, la care dacă se adaugă libertăţile individuale / colective, democraţia şi drepturile omului, avem imaginea generală a confruntării dintre cele două foste sisteme / lumi / blocuri.

Analiza PIB-ului principalelor state dezvoltate, este mai mult decât edificatoare (SUA – PIB – estimare 2011 – 14.996 mild. $; Japonia: 5.621 mild. $; Germania: 3.127. mild. $; Franţa: 2.490 mild $; Marea Britanie: 2.403 mild. $; Italia:

1.888 mild. $; Canada: 1.616 mild. $), ceea ce demonstrează soliditatea economiilor respective (structură, flexibilitate, productivitate, tehnologii avansate etc.).

De asemenea aceste state se află în topul *I.D.U.* (ocupând în fapt primele locuri după acest complex indicator: PIB/capiţa, speranţa de viaţă, rata de şcolarizare).

Folosind diverse *politici economice* (intervenţionismul statului – J. Keynes, politicile monetariste etc.), a generat în evoluţia capitalismului, veritabile *modele de succes* (modelul american, modelul japonez sau modelul suedez etc.), fapt ce a contribuit la victoria finală a modelului capitalist în confruntarea cu socialismul (pe parcursul secolului al XX-lea), la dezvoltarea societăţii contemporane. De aici din lumea liberă a capitalismului, care încurajează *neoliberalismul*, *spiritul*

antreprenorial şi libera iniţiativă, *acumularea de capital*, dar şi dezvoltarea nu numai a economiei reale, dar şi a infrastructurii sociale (sănătate, educaţie, calitatea mediului şi a vieţii, s-a născut şi *globalizarea* (avantajând în mod cert puterile economice şi nu numai!).

Globalizarea implică producţii globale integrate, pieţe uriaşe, proximitatea furnizorilor, adaptarea socială dar şi stabilitatea politică necesară.

Cu toate acestea, evoluţia capitalismului este ciclică şi nu lipsită de *crize structurale* (criza din 1929, criza din 2008 etc.) sau crize financiare (1993, 1999.

2003 etc.), *crize ale unor materii prime* (criza petrolului din 1973 sau 1979) etc., dar de fiecare dată, prin politici economice adecvate statele capitaliste, au reuşit *relansarea economică* („New Deal") prin „excepţionalismul" american/european, astfel încât şi/din această criză (începută în 2008 ca o criză financiară / imobiliară în SUA!), lumea capitalistă va reveni la *„economia declinului"* (Krugman P. – 2009), care afirma că: ..." unii spun că problemele noastre economice sunt structurale, fără niciun remediu care să-şi facă efectul rapid; dar eu cred că singurul obstacol important în calea prosperităţii mondiale îl reprezintă doctrinele învechite de care mintea oamenilor nu se poate dezbăra". Dincolo de criticile îndreptăţite asupra capitalismului (de la *Marx* încoace!), este nevoie de *o nouă abordare conceptuală asupra acestui sistem complex* (politic, economic, social, ideologic etc.) care deocamdată este *cel mai puţin imperfect sistem* din istoria umanităţii, bazat de proprietatea privată, dar care asigură progresul societăţii omeneşti, iar globalizarea este corolarul acestui sistem.

Apusul socialismului clasic. Secolul al XX-lea, va rămâne în conştiinţa şi istoria omenirii şi prin experienţa masonică a *comunismului*, o aventură începută în Rusia, prin revoluţia bolşevică din 1917, cu grave consecinţe geopolitice pentru harta politică a lumii. După cel De-al Doilea Război Mondial, URSS a ieşit pe deplin câştigătoare, reuşind să impună prin forţa Armatei Roşii (dar şi cu acordul tacit al Occidentului / SUA) acest *criminal sistem*, comunizând *Europa Centrală şi de Sud-est* (1947 – 1949) dar şi alte regiuni geografice din *Asia* (China, Vietnamul de Nord, Coreea de Sud) şi chiar din *Caraibe* (Cuba) şi cu vădite influenţe promarxiste în *Africa*.

Dar cel mai complex proces s-a produs în Europa, pustiită de război, când s-a produs *divizarea continentului*, *„dispariţia geopolitică"*

a Europei Centrale, *apariţia Cortinei de Fier şi a Războiului Rece*.

Cortina de Fier a despărţit o jumătate de secol (1949 – 1989) două sisteme, două blocuri politice, economice, militare, două filosofii de viaţă: *capitalismul* (cu redescoperirea dezvoltării, prosperităţii, democraţiei şi libertăţii sub auspiciile SUA)

şi *comunismul* (economie de comandă, planificarea centralizată, partid unic, faliment economic, anularea drepturilor şi libertăţilor umane etc.).

Lumea postbelică – a fost *o lume bipolară*, *o „balanţă a terorii"*, cu conflicte controlate (SUA în Afghanistan, URSS în Vietnamul de Nord, conflictul din Peninsula Coreea etc.), folosind fiecare tabără propaganda, corupţia, subversiunea, în încercarea de a submina autoritatea adversarului; la toate acestea, trebuie să subliniem şi aberanta *cursă a înarmărilor* (inclusiv nucleară), până la faimosul

„Război al Stelelor".

În fapt *confruntarea dintre cele două lumi*, a fost deosebit de *complexă*: o luptă în primul rând de idei, tehnologii (inclusiv militare), alocarea de uriaşe resurse şi un uriaş război propagandistic, dar până la urmă, o confruntare de *filosofii de putere*.

Comunismul a generat dincolo de o aparentă *„lume nouă"* / *„om nou"*, sentimente incomensurabile de frustrare, încălcarea demnităţii naţionale / individuale, o discontinuitate în evoluţia firească a societăţii / indivizilor, o răsturnare a valorilor creştine / clasice şi înlocuirea lor cu elemente ale fricii, persuasiunii, incompetenţei şi trădării. Dar mai grave au fost *consecinţele pentru milioane de oameni*, victime ale genocidului comunist: gulagurile şi suprimarea unor clase / categorii sociale, decapitarea elitelor, eliminarea oponenţilor inclusiv prin foamete (vezi tragediile comuniste în Rusia dictatorului Stalin, în Ucraina sau în „statele frăţeşti" ce compunea „lagărul mondial socialist").

Principalele elemente ale comunismului pot fi sintetizate astfel:

— *Dispariţia proprietăţii private* în favoarea proprietăţii de stat;

— *Economia centralizată / de comandă*, în locul economiei de piaţă anterioare;

— *Schimbarea / înlocuirea legitaţilor economice* cu cele ideologice / politice;

— *Anularea tuturor libertăţilor colective/individuale*, a drepturilor omului;

— *Controlul sever al statului*, *partidului unic* şi al serviciilor de securitate asupra populaţiei;

— *Risipirea resurselor* (de la cele naturale până la cele umane) pentru o utopie;

Desigur că nemulţumirea popoarelor europene comunizate cu forţa, a răbufnit (rezistenţa unor grupuri în *România* până în 1954, revolta minerilor din 1975

din Vale Jiului, revolta muncitorilor braşoveni din 1987, *Revoluţia maghiară* din

1956, *Primăvara de la Praga* din 1968, *Solidaritatea poloneză* din anii 80' etc.); toate acestea pe fondul falimentului economic, pauperizării oamenilor, încălcarea brutală a drepturilor omului etc., dar şi a contextului politic din URSS (prin accederea la putere a lui M. Gorbaciov în 1985) şi internaţional (contactele dintre superputeri la cel mai înalt nivel!), favorizează *procesul de implozie a comunismului*.

Astfel asemenea *jocului de domino*, rând pe rând în câteva luni (între căderea „Zidului Berlinului" şi revoluţia din decembrie din România), fostele state comuniste europene, reuşesc să schimbe sistemul politic, economic şi social, aderând fără rezerve la economia capitalistă, economia de piaţă şi valorile democraţiei neoliberale.

Implozia URSS se va produce mai târziu (1991), prin *dezintegrarea federaţiei în 14 state independente*, dar nu fără serioase consecinţe geopolitice la scară euroasiatică dar şi planetară.

Dispariţia blocului economic comunist a însemnat o lovitură letală pentru economiile statelor comuniste europene, cu o structură după model sovietic, cu slabe performanţe economice, dar cu bază de materii prime ieftine din URSS şi o piaţă externă asigurată de CAER în proporţie de 75 – 80% din comerţul exterior al acestor state.

În faţa acestor provocări uriaşe, statele excomuniste europene, s-au confruntat cu *o tranziţie dureroasă*, cu costuri uriaşe, pe linia restructurării economice şi ajustarea ramurilor de bază, reorientarea exporturilor spre piaţa occidentală, transferul proprietăţii de stat spre cea privată (privatizări în cele mai numeroase cazuri incorecte şi crearea deja a *oligarhiei economico – financiare – politice*), dar şi pentru construcţia instituţiilor democraţiei: multipartidismul, libertăţile colective / individuale, instituţiile Parlamentului., Preşedinţiei sau cele ale puterii judecătoreşti.

Din nefericire în toate statele excomuniste, puterea a fost

preluată de cei din etajele inferioare ale partidelor comuniste, din serviciile secrete sau din alte domenii, fapt ce a făcut ca tranziţia să fie în unele state (România, Bulgaria, Rusia, Ucraina etc.), extrem de dură şi în favoarea unor *grupuri de interese*.

Unele state excomuniste, cu anumite particularităţi (o economie mai flexibilă, liberalizarea mai timpurie a unor sectoare de activitate, o societate civilă bine conturată etc.), au reuşit să parcurgă relativ mai rapid „*deşertul tranziţiei*" mă refer la „*Grupul de la Vişegrad*" (Polonia, Ungaria, Cehia şi Slovacia) care au fost primele incluse în NATO şi UE; alte state chiar din componenţa fostei URSS – *statele baltice* – au evoluat rapid spre structurile euroatlantice, fiind sprijinite direct de Germania şi statele vecine scandinave; din nefericire România şi Bulgaria a format un tandem care a fost primite târziu în U.E. (2007) şi care încă se luptă pentru integrarea în această organizaţie (vezi intrarea în spaţiul „Schenghen").

Aşadar după implozia comunismului, dincolo de consecinţele geopolitice indiscutabile, o serie de state prin performanţele economice, au intrat chiar în *categoria statelor dezvoltate* (Polonia, Cehia, Ungaria), celelalte în *categoria economiilor emergente*, iar dacă ne referim la China acest stat comunist („socialism de piaţă"), a devenit cel mai important stat emergent de pe glob, a doua putere economică mondială şi probabil (în decurs de un deceniu), chiar prima forţă economică a lumii.

Aşadar beneficiile economiei de piaţă, a capitalismului domină întreaga Europă, care s-a regăsit după o jumătate de secol, iar „impunerea" capitalismului s-a realizat nu prin forţa… armelor, ci prin forţa ideilor. Aşa cum scria economistul american *J. Keynes*: „*mai devreme sau mai târziu, ideile, nu interesele personale sunt primejdioase în bine sau rău*".

Lumea în dezvoltare constituie majoritatea statelor de pe glob, cu o largă răspândire: *Africa Subsahariană* (48 state), America Latină şi Caraibe (32 state), *Asia de Est – Pacific* (24 state), *Orientul Mijlociu şi Africa de Nord* (14 state) şi *Asia de Sud* (8 state), în total 126 state; unii autori includ în această lume şi state din Europa Centrală şi din fostul spaţiu ex – sovietic (după unii indicatori economico – sociali). Este în principal aşa numita „*lume a treia*", cândva un termen geopolitic semnificativ, prin neapartenenţa acelor state într-unul din blocurile antagonice ale Războiului Rece (SUA vs. URSS), după care, mai ales

după implozia comunismului, devenind peiorativ, desemnând cele mai sărace şi defavorizate state de pe glob.

Caracteristicile acestor state sunt următoarele:

— *Concentrează* cea mai mare parte din populaţia globului (circa 65% din total)

— Majoritatea statelor au *economii slab dezvoltate*, necompetitive economic, nestructurate, care nu pot face faţă globalizării;

— Sărăcia endemică, epidemiile, şomajul ridicat, speranţa de viaţă extrem de redusă, specifică mai ales statelor *Africii Subsahariene*;

— Unele state din această uriaşă categorie, au reuşit să învingă subdezvoltarea intrând în categoria „statelor emergente

„(grupul *BRIC* de pildă);

— Foste colonii timp de mai multe secole (după marile descoperiri geografice, până la decolonizarea postbelică), sunt marcate de *relaţii de dependenţă faţă de vechile metropole*, comerţul mondial (export de materii prime agricole / minerale), cu slabe infrastructuri;

— *Stare conflictuală* între mai multe state afro-asiatice (conflicte teritoriale, etnice, religioase, de putere etc.), marcând o situaţie geopolitică complexă, uneori confuză;

— *Instabilitatea politică internă*, corupţia uneori generalizată, disoluţia instituţiilor statului, rolul foarte activ al unor actori geopolitici nonstatali (grupările armate), determină *delegitimarea statului*, până la *eşuarea lor* (Somalia, Afghanistan, Sudanul Sudic, Sierra Leone, ex. Sahara Spaniolă etc.);

Faţă de acest tablou sumbru al statelor în dezvoltare, lumea dezvoltată

(Triada îndeosebi), face destul de puţin, iar programele internaţionale (vezi de pildă

„Obiectivele Mileniului" pentru Africa), sunt insuficiente, adesea incoerente, necesitând măsuri cauzale şi nu de efect; instituţiile internaţionale (ONU şi organismele sale, ONG-urile specializate), dar mai ales marile puteri, nu intervin decisiv în rezolvarea gravelor probleme ale lumii sărace. *O populaţie extrem de numeroasă*, puţin educată, frustrată, îndoctrinată ideologic sau religios, reprezintă o bază excelentă de selecţie pentru terorismul internaţional.

Din numeroasa cohortă de state în dezvoltare, după cel de-al Doilea Război

Mondial, doar foarte puţine au reuşit să se dezvolte sustenabil, fie intrând în categoria *statelor emergente* (China, India, Brazilia, Africa de Sud) sau chiar în *lumea dezvoltată* (Coreea de Sud, Singapore, Taiwan etc.). Din nefericire povara subdezvoltării cronice, a unor economii nesustenabile, a unor populaţii din ce în ce mai numeroase, determină ca *decalajele* dintre lumi să se adâncească, iar statele sărace să devină şi mai sărace, exemplul Africii Subsahariene este sugestiv în această direcţie. Fără conjugarea eforturilor comunităţii dezvoltate, al organizaţiilor internaţionale, dar şi al propriilor strategii şi politici economice, „*Sudul*" (căci despre el este vorba), se va adânci şi mai mult în clivajul economic, politic, social sau psihologic.

„*A treia cale*" *chineză*. Contemporani cu victoria capitalismului neoliberal cu valorile dar şi deficienţele sale, iată, *China* se afirmă tot mai mult cu „*socialismul de piaţă*", stârnind sentimente de la mirare, la îngrijorare şi admiraţie. Ceea ce părea o *utopie* (ideologie comunistă, partid unic, rolul deosebit al statului şi o economie de piaţă, atragerea capitalurilor străine şi participarea activă la comerţul mondial), a devenit o realitate.

După cel de-al Doilea Război Mondial, China devine un stat comunist (1949)

aliat al Moscovei, abordând *un comunism de puternică nuanţă stalinistă*, pe fondul unui imperiu măcinat de subdezvoltare, inegalităţi sociale, disparităţi geografice, a unei populaţii care se apropia vertiginos de cifra de 1 miliard.

Dezvoltarea pe bază de *planuri cincinale cu obiective faraonice* (de inspiraţie sovietică), încălcarea legitaţilor economice, programele ideologice / economice / sociale, concretizate în „*Marele Salt înainte*" şi mai ales „*Revoluţia Culturală*" impusă de ambiţiile de neoprit ale lui Mao şi ocoliţilor săi, a ruinat China comunistă în preajma anilor 80. Este meritul incontestabil a lui *Deng Xiao Ping* (unul din liderii chinezi ai vremii), ca după 1978 *să regândească socialismul chinezesc*, studiind falimentul economic şi limitele sale, în contextul unei uriaşe populaţii, care depăşise miliardul.

Astfel, conform *politicii paşilor mărunţi*, dar bine calculaţi, se realizează *un mix de politici*, care au salvat de fapt China de la mari probleme sociale, politice, război civil etc. Pe *plan intern* se încurajează descentralizarea, urbanizarea accelerată pe fondul industrializării, se oferă pământ ţăranilor şi efectul rapid se face vizibil (prin recoltele

mari de orez, eradicarea foametei şi surplus pentru comerţ); *pe planul extern* se încurajează pătrunderea capitalului străin, prin facilităţi fiscale, stabilitate politică internă şi mai ales prin crearea Z.E.S. (zone economice speciale, astăzi în număr de peste 200) în special în zona litorală, ulterior în zona centrală, acum se direcţionează dezvoltarea spre regiunile centrale şi de vest. Aceste Z.E.S. – un devin de fapt *„locomotivele" dezvoltării economiei chineze* (sute de miliarde de dolari investiţii moderne, know-hau, infrastructuri pe măsură, afirmarea în comerţul mondial, educarea şi formarea forţei de muncă ieftine dar eficiente şi disciplinate). La acestea trebuie să adăugăm *„revenirea" la China a vechilor enclave*: Hong Kong (1997, după 156 de ani de la Marea Britanie, cu performanţe economice excepţionale) şi *Macao* (un fel de „Las Vegas" asiatic în 1999, fostă colonie portugheză), devenind şi acestea *poli de dezvoltare şi modele economice* de succes.

Ritmurile de dezvoltare ale Chinei trezeşte astăzi nu numai admiraţie, dar şi frisoane marilor puteri (SUA, UE, Japonia); de pildă în criza actuală, ritmul anual a fost de peste 8%, când majoritatea marilor economii aveau stagnări sau creşteri nesemnificative.

După aproape 3 decenii de dezvoltare fără precedent, China a devenit din anul 2010 *a doua putere economică*, *prima putere comercială*, *adevăratul „atelier" al lumii şi acum primul creditor mondial* (cu rezerve financiare care salvează SUA şi nu numai). În acelaşi timp a devenit *un mare consumator de materii prime*, *dar şi primul poluator al planetei*, cu mari *probleme sociale* (cea mai mare migraţie internă pe timp de pace, peste 100 milioane de ţărani care se stabilesc în oraşe; şomaj ridicat, disparităţi între clase / categorii sociale, între mediile de viaţă sau provincii).

Politica economică complexă, *flexibilă*, adaptabilă contextului global, a generat *o politică externă pe măsură*, dar şi o *strategie de mare putere din punct de vedere militar*, devenind o *putere mixtă* (continentală şi maritimă), fiind capabilă saşi proiecteze puterea nu numai în Pacific, dar în prezent şi în Oceanul Indian, Africa, Orientul Mijlociu şi în alte regiuni geografice. *Capitalismul de stat* („socialismul de piaţă"), oferă companiilor chineze uriaşe oportunităţi economice, financiare, tehnologice dar şi strategice, fapt ce le avantajează în competiţia acerbă cu transnaţionalele pe piaţa mondială.

Dispunând de *uriaşe resurse financiare excedentare*, China investeşte sume uriaşe oriunde găseşte oportunităţi: în Orientul

Mijlociu (pentru petrol / gaze)

În Asia Centrală (Kazahstan, Uzbekistan) sau Rusia (la fel pentru resurse energetice), în Africa (în diferite regiuni, de la Sudan până în Angola sau Nigeria), în

America Latină (Chile, Venezuela, Brazilia), până în Europa (unde „capete de pod".

au devenit Grecia – portul Pireu, Portugalia în industria energiei regenerabile sau în

Irlanda – avanpost ştiinţific etc.), dar mai ales în America de Nord (prin achiziţionarea bonurilor de tezaur F.E.D., active economice, participaţii la bănci etc.) Iată aşadar un model de succes, un stat comunist centralizat (cu probleme legate de drepturile omului), dar are vădite calităţi… capitaliste de expansiune, de mare putere.

Impactul globalizării: statele emergente, societăţile transnaţionale, migraţia şi forţa de muncă, comerţul mondial.

— *Statele emergente* reprezintă astăzi o realitate indiscutabilă a lumii contemporane, efect al globalizării, cu rol tot mai important în viaţa internaţională. Astfel menţionăm în primul rând *cunoscutul grup „BRIC"* (care este format din Brazilia, Rusia, India şi China); se adaugă de la sfârşitul acestui deceniu alte două categorii de state: unele „trecute cu vederea" (The Economist, 2010) şi altele considerate „mărginaşe" (sub aspect geografic, dar şi unei relative instabilităţi politice interne sau dezastre climatice). Cert este că însumând, rezultă numai puţin de 23 de state (incluzând şi grupul BRIC), răspândite îndeosebi în Africa (11 state), Asia (9 state), America Latină (2) şi Europa (1-Rusia). Aici putem extinde dezbaterea, unii cercetători includ toate statele ex-comuniste europene (Europa Centrală şi de Sud-Est) tot în categoria statelor emergente deşi majoritatea fac parte din U.E. sau sunt în curs de aderare (Balcanii de Vest).

În ansamblu statele emergente au în prezent cea mai *dinamică evoluţie economică*, ritmuri deosebite de dezvoltare (media pe 2010 în China şi India – peste 8%), concentrează *jumătate din populaţia globului*, iar numai PIB-ul primelor 10

state depăşeşte 15.000 mild. $, devenind o forţă economică deosebită, concurând cu succes marile puteri ale Triadei.

— *Societăţile transnaţionale* – (STN), sunt expresia cea mai profundă a globalizării şi se caracterizează printr-o *forţă economică* (şi nu numai) excepţională, bugetul unora fiind cel mai adesea mai mare

decât a numeroase state de pe glob.

Sediul acestor STN se află de regulă în cadrul Triadei, ocupă practic toate domeniile economice (industrie, agricultură, servicii), fiind perfect integrate în *ciclul producţie – cercetare – distribuţie*, în contextul actual de o acerbă concurenţă pe piaţa globală. La baza STN se află *investiţiile directe străine*, provenite din serviciul bancar internaţional, ceea ce le conferă o forţă economică deosebită, iar scopul fundamental al lor este acela de *maximizare a profitului global*.

STN-urile se dezvoltă într-un *spaţiu economic naţional* (*autohton*), acolo unde se află sediul societăţii – mamă; într-un *spaţiu economic străin*, unde se află sediul filialelor (adesea în peste 100 de ţări) şi în sfârşit, într-un *spaţiu economic internaţional*, dat de contextul global actual, devenind astfel un important *actor geopolitic nonstatal*.

În primul caz – în *spaţiul naţional*, STN-urile apar ca rezultatul optim al dezvoltării unor companii de succes (în cele mai variate domenii), fiind *o îngemănare între capital*, *tehnologie şi forţa de muncă*. Inevitabil se creează legături indisolubile între companie, sistemul bancar naţional / internaţional şi lumea politică. Mai mult

STN-urile devin de multe ori prelungiri ale statului / serviciilor secrete / politicii externe (companiile transnaţionale petroliere din SUA şi jocurile geopolitice din

Orientul Mijlociu sau din alte regiuni geografice).

Cert este că între companie şi statul autohton, se crează puternice puncte comune de interes, veritabile *oligarhii economice – financiare – politice*, iar „lobby”-ul cultivat de STN-uri, devine din ce în ce mai obişnuit.

În *spaţiul economic străin*, acolo unde filiala îşi desfăşoară activitatea, raporturile sunt destul de complexe; companiile transnaţionale oferă avantaje statului respectiv (crearea de locuri de muncă, transfer de tehnologie educarea forţei de muncă, resurse financiare din taxe şi impozite etc.), dar în acelaşi timp reclamă şi *imixtiuni în politica statelor* (facilităţi fiscale, politici de monopol, amestec în scena politică pentru a-şi prezerva interesele etc.

De multe ori amestecul STN-urilor în politica statelor în dezvoltare este brutală, având conotaţii grave (ex: I.T.T. în Chile în 1974 sau U.F. din SUA în republicile bananiere); dar forţa lor de persuasiune, politica de lobby, legătura ombilicală între interesele lor

şi al statelor autohtone, constituie o platoşă suficientă, iar opinia publică este cel mai adesea abil manevrată, prin intermediul mediei sau a altor mijloace.

Se constată în ultimii ani apariţia de STN-uri în statele emergente (îndeosebi în China şi India), o diversificare a activităţii acestora (atât în producţie, dar şi în servicii), iar ponderea lor în PIB-ul general, a depăşit deja 50%, forţa lor economică (implicit politică), este excepţională

¾*Migraţia şi forţa de muncă* au suferit importante mutaţii în contextul globalizării. În primul rând menţionăm *evoluţia ascendentă a populaţiei Terrei* (care va atinge la finele acestui an (2011) 7 miliarde de locuitori), atingând practic rata maximă a natalităţii, iar după anul 2000 aceasta scăzând inclusiv în statele în dezvoltare. Menţionăm de asemenea faptul că dacă consumul resurselor continuă în acelaşi ritm, în anul 2030 sunt necesare 2 planete Terra, pentru a satisface această uriaşă cerere.

După *boom-ul demografic din anii '60 – 70*, statele dezvoltate (cu puţine excepţii – SUA de pildă), se confruntă cu un sever *declin demografic*, cu *efecte sociale grave* (înlocuirea naturală a populaţiei, îmbătrânirea populaţiei, afectarea sistemului de pensii etc.). Maximul demografic planeta îl va avea în 2050 – circa 9 miliarde – după care va urma o lungă perioadă de stagnare şi descreştere a acesteia.

În legătură cu *forţa de muncă* (deficitară în multe state / regiuni), se remarcă modificări structurale şi tendinţa firească ca în domeniul terţiar (servicii) să se întâlnească cel mai mare eşantion, în detrimentul în primul rând al sectorului primar (agricultura), de unde se aşteaptă uriaşe cohorte de forţă de muncă. Lumea în dezvoltare are un uriaş capital, relativ valorificat – *forţa de muncă* –, care poate deveni un atuexcepţional (vezi China, India şi dezvoltarea din ultimele decenii).

Migraţia internaţională (imigraţia şi emigraţia), concentrează în prezent între

175 – 180 milioane de oameni, adevărate fluxuri umane care pornesc din lumea în dezvoltare spre Europa (56 mil.), Asia (50 mil.), America de Nord (41 mil.), Australia şi alte destinaţii.

Problematica migraţiei internaţionale este complexă; *avantaje* pentru destinaţii (forţă de muncă calificată, gratuită, uneori salarizată mai puţin), dar mari *dezavantaje pentru statele de origine* (exodul

creierelor, cheltuieli pentru educaţie, tendinţe de pauperizare şi stagnare pentru aceste ţări etc.). Desigur în fluxul internaţional se remarcă *migraţia legală* (cea mai gravă pentru statele de origine – emigraţia specialiştilor), dar şi *migraţia ilegală* (greu de controlat, adesea în legătură cu structurile mafiote transnaţionale). Cert este că migraţia internaţională (în ciuda unor politici restrictive naţionale), va creşte în intensitate şi ca efect normal al globalizării, structurilor suprastatale (UE de pildă) sau tendinţei fireşti de mobilitate a populaţiei.

— *Comerţul mondial* este în acelaşi timp cauză dar şi efect al globalizării, unul din „*motoarele*" care au propulsat acest fenomen.

În mod cert dezvoltarea comerţului mondial, a cunoscut creşteri de-a dreptul spectaculoase în perioada postbelică (dar mai ales în ultimul deceniu), iar valoarea acestuia a depăşit 11.000 mild. $ în 2008.

În ultimii 50 de ani, valoarea comerţului mondial a crescut de 22 de ori, iar transformarea GATT în OMC (2004), a însemnat o oportunitate pentru evoluţia dinamică a acestui proces complex.

Principalele *caracteristici ale comerţului mondial* se pot grupa astfel:

— *Dinamica comerţului mondial* este excepţională, în ciuda crizei generale (2008 – 2011) ritmul de creştere a fost de 1, 5 – 2% pe an, contribuţia statelor emergente (grupul BRIC) a fost esenţială, iar China este în prezent cea mai puternică forţă comercială a lumii, detronând după 110 ani SUA!;

— *Dominarea comerţului mondial de către statele dezvoltate*, îndeosebi de către *Triadă* (America de Nord, UE, Asia de Est), dar şi de alte state dezvoltate într-o proporţie de circa două treimi. Principalele forţe comerciale sunt SUA, Japonia, Germania, Marea Britanie, Franţa, Canada etc. (care formează de fapt G7);

— *Diversificarea comerţului mondial*, pe lângă fluxurile tradiţionale comerciale cu *materii prime*, *produse manufacturate* (care deţin ponderea), *servicii*

(bancare, turism, asigurări), dar şi alte forme de expansiune comerciale;

— *Înrăutăţirea condiţiilor comerciale pentru statele în dezvoltare*, mari exportatori de *materii prime minerale* (petrol, gaze, metale), *agricole* (cereale, plante tropicale) sau alte (lemn), care

depind de preţul acestora, de oscilaţiile pieţei mondiale, rămânând în continuare, în stadiul de „*în dezvoltare*”, cu o economie precară, cu implicaţii economice / sociale grave.

— *Concentrarea comerţului mondial în cadrul unor organizaţii suprastatale*, fie în cadrul Triadei (între „polii” acesteia), fie între alte organizaţii (Acordul de la Shanghai, Mercosur, APEC, Piaţa Comună a Americii Centrale etc.), fapt ce oferă statelor, posibilităţi mai eficace de promovare a intereselor proprii;

— *Protecţionismul în comerţul mondial* s-a manifestat cu intensităţi diferite între state şi regiuni geografice, perioade istorice diferite etc.; cert este că acest fenomen este încă prezent şi astăzi, iar pentru unele state *protecţionismul* devine „*o armă*” *comercială eficientă*, în scopul apărării propriilor interese economice;

— *Internaţionalizarea comerţului mondial*, a devenit o certitudine pentru lumea contemporană, iar *globalizarea*, nu ar fi fost posibilă fără „motorul”.

comerţului mondial (de pildă, *China*, a beneficiat enorm de accederea în

O.M.C. Şi de globalizare, devenind prima putere comercială, dar şi

„Atelierul” lumii). În fapt participarea la comerţul mondial a fiecărui stat, reflectă contribuţia acestuia la dezvoltarea economiei mondiale.

Desigur, după complexa criză pe care o trăim, se impun numeroase întrebări despre lumea contemporană.

În primul rând întrebări despre *capitalismul neoliberal* (crizele ciclice, mecanisme învechite, noi concepte, reglementări şi dereglementări, etica / morala acestui sistem, oportunităţile dar şi limitele sale).

Lumea în profundă şi explozivă transformare, nu cumva a luat-o înaintea economiştilor şcoliţi între diverse politici economice?

„*A treia cale*” *chineză* este soluţia viitorului economic mondial? Iar despre apusul comunismului clasic! numai de bine!

Ce ne va rezerva oare *viitorul*? La aceste întrebări (şi multe altele!), economiştii, cercetătorii, decidenţii politici, trebuie să aibă răspunsuri pertinente.

Necesitatea unor *noi abordări conceptuale / sistemice*, determină politici pe măsură; astfel de pildă în 2010 s-a înfiinţat

„Institutul pentru Noua Gândire

Economică" în SUA, tocmai pentru concentrarea celor mai valoroase idei economice, dar şi măsuri corespunzătoare, pentru ca pe viitor să nu se mai repete crize de anvergura celei prezente.

Avea dreptate *J. Keynes*, care scria în 1936: „Chiar şi cei mai practici dintre noi – cei care credem că este imposibil să ne influenţeze vreun curent intelectual – sunt, de regulă, aserviţi vreunui economist defunct.

Iar *nebunii care ne conduc* (s.n.) aud voci – niscaiva academicieni care şi-au dat cu părerea cu ani în urmă".

Dar şi *M. Planck* (celebrul fizician) când a spus că „... *fiecare episod de progres în ştiinţă începe cu o înmormântare*".

Aşadar în contextul nou al globalizării, se impune o abordare sistemică pe măsură!

Capitolul 8

Puterea mereu crescândă a statelor emergente

Deşi *globalizarea* a fost instituită de statele dezvoltate / companiile transfrontaliere, constând în *deschiderea economiei*, *liberalizarea comerţului*, *circulaţia liberă a capitalului*, *crearea de fluxuri globale* etc., iniţial, acestea au fost primele beneficiare ale acestui complex proces, care s-a afirmat în special după anii

'90. Se impune să subliniem rolul deosebit al *SUA*, ca prim iniţiator al globalizării, mulţi specialişti apreciind că de fapt *globalizarea* se confundă cu „*americanizarea*" (datorită poziţiei SUA ca unică superputere, cu cea mai avansată şi performantă economie, care a cules cel mai rapid „*roadele globalizării*"!).

Dar în timp, lucrurile au luat o altă... turnură, deoarece statele numite acum

„Emergente", au ştiut să se adapteze cel mai bine la fenomenul de globalizare, ştiind să valorifice *oportunităţile* acestui vast proces, printr-o dezvoltare fără precedent, eradicarea sărăciei, politici adecvate, în care statul a jucat un rol excepţional, iar criza cvasiglobală din 2007 – 2012 a confirmat succesul statelor emergente.

În anii '90 (mai ales pe fondul imploziei comunismului şi al dezintegrării URSS), s-a înregistrat o creştere a decalajelor între statele dezvoltate (centrate pe Triadă) şi statele în dezvoltare, iar puterea statelor dezvoltate / societăţi transfrontaliere părea fără limite, în vreme ce lumea uriaşă a statelor în curs de dezvoltare părea

din nou o „pradă uşoară" în faţa tăvălugului… globalizării.

Câteva probleme importante au apărut în acest context:

— *Globalizarea şi sărăcia*;

— *Globalizarea şi dezvoltarea*;

— *Primatul geoeconomiei sau al geopoliticii*;

Globalizarea accentuează sau diminuează sărăcia? Este prima problemă care se pune în legătură cu acest proces. Răspunsul este ambivalent; cercetările arată o creştere a decalajelor dintre „*Nord*" şi „*Sud*" în mod cert (dacă în 1950 un cetăţean nord american avea un venit de 16 ori mai mare ca un cetăţean din Etiopia, în anul 2000 venitul nord-americanului a crescut de 35 de ori faţă de a celui etiopian, subliniind butada: „*bogaţii devin mai bogaţi*, *iar săracii mai săraci*").

Dar în aceiaşi măsură, după anii '90, am asistat la reducerea numărului săracilor cu circa 400 mil. locuitori (aportul esenţial este al *Chinei*, *ca principalul câştigător al globalizării*).

Deşi sărăcia încă prezentă în numeroase regiuni / state, totuşi reuşita statelor emergente este mai mult decât edificatoare, în combaterea acestui flagel, cu rădăcini seculare.

Nu se poate analiza *globalizarea decât în corelaţie cu dezvoltarea*, iar statele emergente o dovedesc din plin. Mai întâi s-a conturat *grupul BRIC* (Brazilia, Rusia, India şi China), alături de alte 15 – 20 de state care alcătuiesc astăzi un *bloc compact*, care în anii următori vor modela economia / politica mondială!

Grupul BRIC, aparent eterogen, este alcătuit din „*mari puteri*", puteri tradiţionale (Rusia, China) care-şi caută din nou locul pe arena internaţională ca actori globali, dar şi *noile „puteri emergente"* (India şi Brazilia), aspirante la statutul de „putere globală", de la cel de „putere regională / continentală".

Toate aceste state au strategii de dezvoltare bine adaptate la procesul globalizării: *resurse naturale excepţionale* prin varietate, rezerve, potenţialităţi (Rusia

— De departe cel mai înzestrat stat al lumii., dar şi Brazilia), *o populaţie foarte numeroasă* care a devenit marele „atu" în procesul de dezvoltare (China şi India au împreună circa 2, 5 miliarde de oameni, o forţă de muncă excepţională, instruită şi ieftină!), *un învăţământ performant* centrat pe cercetare şi nevoile economiei informaţionale, dar şi pe *strategii de dezvoltare* pe termen mai ales mediu şi lung, iar

efectele benefice ale acestor strategii se constată mai ales în cazul Chinei şi Indiei.

Globalizarea a generat şi o nouă abordare asupra *primatului geoeconomiei sau a geopoliticii* în lumea contemporană. Astfel unele state / puteri / grupări (cel mai semnificativ este exemplul Uniunii Europene), au îmbrăţişat *primatul geoeconomiei* (a politicii „soft") care în esenţă constă în ieşirea din logica conflictelor, diminuarea cheltuielilor militare, dezvoltarea comerţului etc., toate în beneficiul dezvoltării şi disponibilizării unor resurse pentru alte nevoi. Alte state (îndeosebi China şi Rusia) îmbrăţişează *primatul geopoliticii* (politica „hard"), de preluarea politicilor tradiţionale cu mici ajustări, dar în esenţă bazată pe competiţie şi confruntare în ultima instanţă.

Tabel nr. 26 Grupul BRIC (în anul 2010)

Nr. crt.	Statul	Populaţia (mil. loc.)	PIB (mild. $)	PIB (percapita $)	Creşterea PIB%
1.	China	1.345, 7	6.460	4.800	10, 3
2.	India	1.202, 1	1.832	1.520	8, 2
3.	Rusia	141, 5	1.737	12.280	4, O
4.	Brazilia	194, 9	2.052	10.530	4, 5
Total		2.884, 2	12.081		

Sursă: *The Economist 2010* (*ediţia în limba română*)

Dar alături de statele din grupul BRIC, circa 15 – 20 de noi state, aspiră la calitatea de „*stat emergent*", prin adaptarea / flexibilitatea acestora la rigorile globalizării, prin potenţialul natural, populaţie, politicile economice şi cerinţele sociale.

Teodor P. Simion

Aceste state se află practic pe toate continentele. Din Asia amintim doar câteva: *Coreea de Sud* (după unii autori fiind în categoria statelor dezvoltate), *Indonezia*, *Taiwan*, *Singapore*, *Hong-Kong*, *Thailanda*, *Malaysia*, *Turcia*, *Iran* sau *Arabia Saudită*; din Africa menţionăm *Africa de Sud* (cea mai dezvoltată ţară africană) şi *Egipt*; din America Latină subliniem *Mexicul*, *Chile şi Argentina*, iar din

Europa, în afara Rusiei (ancorată în grupul BRIC), multe din statele ex-comuniste care acum fac parte din UE, pot foarte bine face parte din categoria statelor emergente (*Polonia*, *Ungaria*, *Cehia*, *România* etc.) dar şi alte state din *fostul spaţiu ex-sovietic* ca de pildă *Ucraina* (ca cel mai reprezentativ stat, cu o miză geopolitică excepţională! între „Occident" şi Rusia.)

Tabel nr. 27 Primele 10 state emergente (în afara BRIC) (2010)

Nr. crt.	Statul	Populaţia (mil. loc.)	PIB (mild.$)	PIB (percapita $)	Creşterea PIB%
1.	Coreea de Sud	49, 6	1.094	22.050	3, 9
2.	Indonezia	245, 6	806	3.280	6, O
3.	Iran	75, 9	488	6.430	3, 4
4.	Turcia	74, O	760	10.270	3, 6
5.	Arabia Saudită	27, 9	481	17.250	3, 7
6.	Mexic	113, 8	1.119	9.830	3, O
7.	Argentina	40, 9	375	9.160	4, O
8.	Chile	17, 3	207	12.000	5, 7
9.	Africa de Sud	49	346	7.050	3, 7
10.	Egipt	86, 2	253	2.940	5, 5
Total		797, 5	5.929		

Sursă: *The Economist, 2010* (*ediţia în limba română*).

Forţa excepţională a grupului BRIC, alături de alte 10 state emergente reprezentative, arată că statele emergente concentrează circa 3, 68 mild. de locuitori (mai mult de jumătate din populaţia

Terrei) şi circa 18.000 mild. $ PIB (mai mult de o treime din total), iar dacă adăugăm şi celelalte state emergente neincluse în aceste tabele, avem imaginea unei *forţe demografice*, *economice*, *politice* deosebite, care va *modela lumea secolului al XXI-lea*.

Asistăm în prezent la *„ridicarea"* altor *noi actori geopolitici globali*, după dominarea *Occidentului* (începută în secolul al XV-lea cu apogeul în secolul al XVIII-lea) şi a *SUA* (apogeul în secolul trecut), acum *statele emergente* vor domina cu siguranţă secolul al XXI-lea.

Cert este că vom trăi în acest secol, într-o lume *„post-americană"*, iar

„Plăcile geopolitice" ale lumii se reaşază de la europocentrism şi americanism, la noua ordine… emergentă.

Dacă iniţial fluxurile globalizării (investiţii străine directe, tehnologii, management etc.), erau dinspre statele dezvoltate spre cele în curs de dezvoltare, acum fluxurile sunt reciproce, deoarece statele emergente au devenit „atelierul lumii", iar creditarea acestora spre statele dezvoltate a devenit o certitudine (de pildă numai în 2010 China a creditat SUA cu 1.000 mild. $!).

Criza cvasiglobală recentă a dovedit excepţionala *flexibilitate şi adaptare a statelor emergente* la oportunităţile globalizării.

Dar în toate ţările emergente, *statul* joacă un rol excepţional în politica de management (vezi situaţia „socialismului de piaţă" din China şi expansiunea globală).

Globalizarea iniţiată de *bogaţi* (state dezvoltate, multinaţionale), de fapt *avantajează statele emergente*, mari, care devin *actori globali*, în timp ce numeroase alte state, „obiect" al acestui proces.

Iar statele aflate în afara fluxurilor globale, sunt perdantele *globalizării* (a se vedea regiuni / state africane, asiatice, latino-americane).

Potrivit unui recent studiu efectuat de Boston Consulting Group (2011), primele 100 de firme din 16 state emergente au avut o cifră de afaceri de 1.300 mild.

$. În 2009 (13 mild. $ în medie), o creştere anuală de 18%, grad de rentabilitate ridicat şi au realizat fuziuni şi achiziţii în 2010 de 37 mild. $. Aceste firme aparţin Chinei (33), India (20), Brazilia (13), Mexic (7), Rusia (6) şi altor state emergente din toate continentele.

Aceste 100 firme din statele emergente *vor schimba „faţa-lumii"*, iar piaţa emergentă ocupă 30% din pondere (devansând piaţa SUA),

determină ca *lumea asiatică* să preia conducerea lumii.

China a devenit în 2010 *a doua economie a lumii*, probabil până în anul

2020 *va deveni prima economie mondială*, iar din vechiul G7, G7 + 1, G20, va rămâne în primul rând G_2: *SUA* şi *China*. De altfel statutul global al Chinei de mare putere, nu mai este pus la îndoială de nimeni, iar moneda naţională – *yuanul* – în scurt timp va deveni o monedă universală (asemenea dolarului american sau euro).

Fiecare grup de state „oferă" în procesul de globalizare elemente specifice:

statele dezvoltate (bani, tehnologii, management, pieţe), iar *statele emergente* (populaţie numeroasă, bani, pieţe interne mari), astfel încât se realizează *fluxuri reciproce* de mărfuri, bani, tehnologii, utilizând vectori diverşi: comerţul, sistemul financiar bancar, marketingul etc.

Interesant cum percep oamenii globalizarea? Iată de pildă statele BRIC (China – 91% din populaţie ca o oportunitate şi doar 9% ameninţare – indicator maxim!), faţă de unele state dezvoltate dar blazate / îmbătrânite, cu procente aproape egale.

Încet, dar sigur „*centrul*" *geoeconomic / geopolitic / financiar / tehnologic se mută* în *Asia – Pacific*, iar interesul lumii este canalizat spre această regiune, care prin forţa demografică dar şi economică s-a adaptat cel mai bine la globalizare.

Capitolul 9

Geopolitica spaţiilor maritime sau „dreptul mării".

9.1. Probleme juridice

Mările şi oceanele lumii, dincolo de fascinaţia firească pentru necunoscut şi aventură, a constituit încă din antichitate pentru statele riverane şi nu numai, o *resursă* extrem de valoroasă pentru evoluţia societăţii umane.

Astfel primele reglementări juridice privind *dreptul mării* sunt consemnate în antichitatea mediteraneană, când unele state interesate (Fenicia, Grecia, Roma etc.), stabilesc un prim cod de norme *Lex Rhodia* (dreptul mării la greci) şi

Consolato del Mare (adoptat de statele iberice, ulterior şi de alte importante puteri maritime şi coloniale). În feudalism apar lucrări / norme juridice mai aprofundate, care în esenţă se concentrează pe două concepţii total opuse. În primul rând este filosofia privind „*mare*

libertum" (mare deschisă) elaborată de H. Gratius prin care toate statele aveau acces nemijlocit la Oceanul Planetar, opusă concepţiei de „*mare clausum*" (mare închisă), reprezentată de *J. Selden şi Van Bynkerhoek's*.

Colonizarea lumii noi s-a realizat exclusiv de *statele europene* pe calea mărilor / oceanelor, fapt ce a determinat, creşterea interesului în primul rând al statelor europene faţă de utilizarea resurselor atât de generoase ale Oceanului

Planetar.

Timp de mai multe secole (până în prima jumătate a secolului al XX-lea), limita apelor teritoriale s-a menţinut în *limita de 3 Mm*, restul spaţiului maritim constituind „marea liberă".

Practic după cel de-al Doilea Război Mondial, „*dreptul mării*" prezintă un interes deosebit, datorită mizelor economice, geopolitice dar şi geostrategice. Principalele aspecte privind dreptul mării, se pot grupa astfel:

— *Marea teritorială*;

— *Problema platoului continental*;

— *Zona economică exclusivă*;

1. *mările cu regim special*;

— *Regimul juridic al strâmtorilor şi canalelor maritime*;

— *Problema statelor enclavizate* (fără acces la Oceanul Planetar).

Marea (*apele*) *teritorială* aparţine statului riveran (având aceleaşi drepturi asemenea acelora asupra uscatului) şi cel puţin până la cel de-al Doilea Război Mondial, limita era extinsă până la 3 Mm.

Încă din anii '40, unele state şi-au *extins apele teritoriale la 12 Mm* (Venezuela 1942, Chile, Perú în 1947, Ecuador 1951 etc.), fapt ce a determinat ca în urma Conferinţei de la Geneva din 1958, să se hotărască extinderea mării teritoriale la această limită.

În prezent puţine state riverane respectă această limită convenită de 12

Mm, deoarece *miza economică* a generat din nou extinderea apelor teritoriale până la 200 Mm, considerate ca „*zonă economică exclusivă*". Din categoria apelor teritoriale limitate la 12 Mm, fac parte şi mările interioare (Marea Albă, de Azov, Marmara etc.) dar şi alte spaţii maritime, inclusiv Marea Neagră.

Extinderea apelor teritoriale la 200 Mm, a creat numeroase

tensiuni între statele riverane vecine, între marile puteri şi statele riverane etc., fapte pe care le vom exemplifica în studiile de caz.

Platoul (*platforma*) *continentală* se referă la prelungirea uscatului până la adâncimea de 200 m şi a creat numeroase probleme statelor riverane, datorită în primul rând configuraţiei reliefului submers.

Astfel în unele state, platoul continental se extinde uneori până la câteva sute de km de la ţărm (situaţia fericită a unor state latino-americane), în timp ce în alte regiuni / state, abia atinge 1 – 2 km sau uneori chiar lipseşte (Mediterana-vestul

Insulei Corsica), fapt ce creează mari dificultăţi în apartenenţa acestor spaţii maritime la statul riveran. În multe situaţii, s-a considerat că apele teritoriale se termină la adâncimea de 200 m!

Interesul / miza economică este excepţională, deoarece exploatările de hidrocarburi „off shore", se află tocmai în platoul continental; menţionăm că aproximativ *30% din forajele de petrol şi gaze naturale mondiale*, se află în platforma continentală.

De altfel cel mai important segment economic al Oceanului Planetar se află în platoul continental (resurse minerale, surse de energie, pescuit şi acvacultură, turism şi comerţ, dar şi aspecte pur geopolitice şi geostrategice etc.). Recentul contencios dintre România şi Ucraina (încheiat în favoarea ţării noastre în urma deciziei instanţelor juridice internaţionale), s-a axat printre altele şi pe bogatele hidrocarburi existente, valorificarea şi beneficiile respective etc.

Zona economică exclusivă reprezintă iniţial extinderea apelor teritoriale de la 12 Mm până la 24 Mm – *zona contiguă*, (considerată „cordon sanitar, de control al statului riveran), către limita clamată de 200 Mm.

Dacă în 1976 erau 60 de state care şi-au extins apele teritoriale până la 200

Mm, în 1995 numărul acestora ajunsese la 106, în primul rând din raţiuni economice şi mai puţin geostrategice.

Deşi în mod teoretic este permis şi accesul altor state între 12 – 200 Mm pentru diferite activităţi economice, totuşi această zonă poate constitui oricând *o sursă potenţială de conflicte / tensiuni* (vezi de pildă „războiul codului" în Atlantic între Islanda şi Marea Britanie din anii '70).

Tabel nr. 28 Zone economice exclusive (mile marine2)

Nr. crt.	Statul	Suprafaţa (Mm2)	Nr. crt.	Statul	Suprafaţa (Mm2)
1.	S.U.A.	2.831.400	6.	Rusia	1.309.50
2.	Franţa	2.083.400	7.	Japonia	1.126.00
3.	Indonezia	1.577.300	8.	Brazilia	924.000
4.	Noua Zeelandă	1.409.500	9.	Canada	857.400
5.	Australia	1.310.900	10.	Mexic	831.000

Sursă: *T. Simion*, *Geografie Economică Mondială*, *2002*

Între „beneficiarii" vastelor regiuni economice exclusive se află *puteri tradiţionale* (SUA, Rusia, Franţa), *state – subcontinent / continent* (Australia, Brazilia, Canada) sau importante *state – arhipelaguri* (Japonia, Noua Zeelandă), dar şi alte state, îndeosebi cele latino-americane (cu mari interese în spaţiul maritim mondial).

Mările cu regim special se referă la *mări intra/ intercontinentale* care comunică cu Oceanul Planetar prin strâmtori (Marea Neagră, Marea Baltică), *mări închise* (Marea Caspică); toate acestea au un regim juridic reglementat de statele riverane (de regulă limita apelor teritoriale este de 12 Mm).

Alteori unele *mări cu regim special*, au un statut juridic subordonat regimului juridic al strâmtorilor (Marea Marmara şi apartenenţa sa exclusivă la Turcia).

Regimul juridic al strâmtorilor şi canalelor maritime / oceanice, se înscrie în două mari categorii. O primă categorie se referă la unele *strâmtori cu regim de ape teritoriale* (Bosfor şi Dardanele care aparţin ca şi Marea Marmara, Turciei, care controlează traficul dintre Marea Neagră şi Marea Mediteraneană).

A doua şi cea mai importantă categorie se referă la *strâmtorile cu regim de ape libere* (Magellan, Gibraltar, Malacca etc.); aici includem circa 100 de strâmtori vitale pentru transporturile maritime internaţionale (cu lăţimi cuprinse între 6 – 24 Mm).

Blocarea sau ameninţările de tot felul, asupra strâmtorilor,

constituie surse potenţiale de tensiuni / conflicte (vezi de pildă rolul excepţional al Strâmtorii Hormuz care face legătura între Golful Arabo – Persic şi Oceanul Indian, pe unde se tranzitează jumătate din ţiţeiul exportat din Orientul Mijlociu spre Europa, SUA, Asia etc.).

De reţinut *„lecţia geopolitică / geostrategică" britanică*, care *domina*

„Punctele nevralgice" ale marilor rute maritime: Gibraltar, Magellan, Canalul Suez etc., pe vremea când Albionul era „regina mărilor".

În privinţa canalelor maritime, de mare importanţă (economică sau strategică), acestea au un *regim internaţional* (Suez, Panamá, Kiel etc.), chiar dacă se află pe teritorii naţionale (Egipt, Panamá sau Germania).

Tendinţele actuale în privinţa „dreptului mărilor" are în vedere următoarele:

transformarea zonelor economice exclusive (iniţial a zonelor contigue 12 Mm-24

Mm) în *ape / mări teritoriale*; *extinderea apelor de arhipelag* (cazul Indoneziei, Japoniei dar şi altor state: Filipine, Noua Zeelandă etc.); *prezervarea mediului marin* în faţa poluării dar şi a schimbărilor climatice globale etc.

Statele enclavizate (fără acces la Oceanul Planetar)

O serie de state (din toate continentele) din nefericire, nu beneficiază de *acces direct la Oceanul Planetar*, fapt ce constituie un mare *dezavantaj geografic*, faţă de care aceste state utilizează axe fluviatile naturale (de pildă în Europa:

Austria, Cehia, Slovacia, Ungaria, Serbia utilizează Dunărea); alteori unele state au închiriat / cumpărat porturi în ţările vecine şi-au constituit chiar flote naţionale (ex: Cehia care are acces pe litoralul baltic, prin acordul cu Polonia).

Tabel nr. 29 Statele enclavizate ale lumii

Nr. crt.	Continentul	Statele enclavizate
1.	Europa	Belarus, Moldova, Austria, Elveţia, Cehia, Slovaci Ungaria, Serbia, Luxemburg, Armenia
2.	Asia	Kazahstan, Azerbaidjan (acces doar la Mar Caspică) Uzbekistan, Kârghistan, Tadjikista Turkmenistan, Afghanistan, Mongolia, Nepal, Bhuta

		Laos
3.	Africa	Mali, Burkino Fasso, Niger, Ciad, R. Centrafrican Etiopia, Uganda, Rwanda, Burundi, Zambia, Malav Botswana, Zimbawe, Swaziland
4.	America de Sud	Bolivia, Paraguay

Sursă: *T. Simion*, *Geografie Politică*. *Geopolitică*, *2009*

Primul mare geopolitician al „mării" a fost, în mod indiscutabil *Alfred Mahan* (1840 – 1914), aparţinând şcolii anglo – americane, militar de profesie (amiral în armata SUA), dar şi profesor de istorie navală la Colegiul „Naval War" din Newport. Principalele sale lucrări sunt consacrate „puterii maritime" („*sea power*") în dezvoltarea concepţiilor strategice – militare. Astfel în anul 1880 publică „*Influenţa puterii maritime în istorie 1660 – 1783*", lucrare care-l face celebru; urmează în anul

1892 o nouă lucrare „*Influenţa puterii maritime asupra Revoluţiei şi Imperiului francez 1793 – 1812*", care-i consolidează statutul de veritabil „*geopolitician al mării*".

Ecoul lucrărilor sale, determină modificarea strategiilor militare în SUA

(crearea unei flote militare corespunzătoare), dar şi în alte state (de pildă în

Germania, unde amiralul Von Tirpitz, edifică o puternică flotă pentru „cel de-al treilea

Reich").

Dacă Primul Război Mondial a fost mai mult „continental", în cel de-al doilea, *confruntările maritime* au fost decisive.

În esenţă A. Mahan, a susţinut trei obiective fundamentale: *poziţia geografică limitrofă la Oceanul Planetar*, *absenţa unor vecini puternici / rivali*, *dezvoltarea unor capacităţi militare navale remarcabile* (de tipul flotelor de linie britanică).

„Lecţia geopolitică" a lui A. Mahan este clară: când un stat beneficiază de o poziţie geografică avantajoasă (ex: Marea Britanie) fără rivali / vecini puternici, atunci poate să devină *o mare putere maritimă*, controlând principalele căi maritime, punctele strategice

importante (strâmtori, canale etc.), pentru a controla eficient

„Teritoriile de peste mări". Continuator al operei lui A. Mahan este britanicul *Julian*

Corbett, profesor la „Naval War Collège" de la Universitatea Oxford, cunoscut mai ales prin lucrarea sa *„Principiile strategiei navale"* (1911), contribuind astfel la conceptualizarea geopolitică a mentorului său american.

De fapt ideal este ca să existe o îmbinare armonioasă între „puterea continentală" şi „puterea maritimă"! O excepţională contribuţie la dezvoltarea

„Dreptului mării" îl constituie recentul *„Atlas Geopolitic al spaţiilor maritime"* (datorat lui D. Ortolland şi J.P. Pirat în 2010)

9.2. Miza resurselor Oceanului Planetar

Fără îndoială *Oceanul Planetar* reprezintă componenta principală a hidrosferei (suprafaţa de 361.071.000 km^2, volumul de 1.362.465.000 km^3), iar prin repartiţia pe oceane şi emisfere, geneza şi evoluţia de la oceanul primordial la cel actual, caracteristicile reliefului submers (relieful major şi minor) alături de particularităţile apei (temperatura şi salinitatea), avem imaginea complexă ale spaţiilor maritime mondiale.

Înainte de a analiza multitudinea de resurse specifice Oceanului Planetar, trebuie să subliniem importanţa acestuia ca *regulator climatic*: distribuţia temperaturii (latitudinal dar mai ales în adâncime), *circuitul apei* în spaţiul oceanic (ocean – atmosfera – uscat, unde prin evaporare anual imense cantităţi de apă generează precipitaţiile planetei), *circulaţia generală a atmosferei* (formarea vânturilor, fenomenul El Niño) şi modificările climatice globale / regionale etc. Prin toate aceste procese pe care le generează sau le influenţează, *clima Terrei* este determinată hotărâtor de evoluţia Oceanului Planetar.

Resursele minerale ale Oceanului Planetar, practic inepuizabile sunt apreciate la un volum de 60 x 1.015 t, care se găsesc în disoluţie, sub forma unor *zăcăminte de subsol* sau în *zonele pelagice*.

Resursele minerale în disoluţie provin prin aportul apelor continentale (circa 2.700 mil. t/anual), dezintegrarea rocilor din litosferă (în urma erupţiilor vulcanice submarine) sau prin descompunerea organismelor marine.

Astfel, conform studiilor efectuate, *1 km^3 de apă marină conţine*

37, 5 mil. t. minerale.

Dintre toate acestea *clorura de sodiu* este cea mai răspândită (80% din total); (1 km^3 de apă marină conţine 28 x106 t clorură de sodiu, 1, 3 x106 t magneziu.

3 x104 t bor, 300 t brom, 79 t cupru, 11 t uraniu etc.).

Volumul total al clorurii de sodiu este estimat la 38.000 mil. t (cantitate care poate asigura consumul omenirii pentru 1, 7 mil. ani).

Din producţia mondială de circa 50 mil. t sare, 30% se realizează prin *desalinizarea apelor marine* (procedeu care se practică încă din antichitate), iar cele mai importante producţii se realizează în China, Orientul Mijlociu, Europa (statele iberice) Africa (statele magrebiene) sau America Latină (Brazilia, Mexic) şi Australia.

În prezent funcţionează peste 600 instalaţii de desalinizare, cele mai performante se află în Israel, Japonia, SUA, China, Turcia etc.

Exploatarea *magneziului* din apele marine se realizează de la începutul secolului al XX-lea, se realizează 20% din producţia mondială (deşi concentraţia marină este foarte redusă), iar cele mai importante realizări se află în SUA (Louisiana – marea uzină de la Freeport), Marea Britanie, Norvegia, Rusia, Israel (din Marea Moartă), Japonia, Australia etc.

Exploatarea *sărurilor de potasiu* extrase din apele marine a început după primul Război Mondial în China şi Japonia. Ulterior s-au obţinut performanţe în exploatările din Marea Moartă (Israel) sau din Marea Roşie (de către statele riverane).

Alte substanţe minerale exploatate din apele marine (în disoluţie) sunt:

bromul (două treimi din producţia mondială în SUA, Israel, Japonia, Brazilia, Franţa şi Marea Britanie etc.), *sulfatul de sodiu* (în special în Marea Caspică: Rusia şi Kazahstan), *borul* (circa o cincime din producţia mondială), dar şi *aluminiu*, *zinc*, *plumb*, *cositor*, *uraniu*, *mangan*, *thoriu*, *mercur*, *aur*, *argint* etc.

Resursele minerale depuse în aluviuni sunt accesibile mai ales cele situate în platforma continentală (până la 200 m adâncime), s-au format prin aportul apelor continentale şi sunt exploatate în prezent de peste 50 de state de pe glob. Cele mai importante minerale extrase sunt: *titanul*, *zirconiul* şi *monazitul*, în special de către SUA (Carolina, Florida), Brazilia, Australia, Noua Zeelandă etc.

Alte importante minerale extrase sunt: *fierul* (SUA, Japonia,

Europa de Nord şi de Vest, Noua Zeelandă etc.) şi *casiteratul* (în special din şelful Indoneziei („insulele de cositor"), din Malaysia, Thailanda, dar şi din Rusia (Marea Laptev), Marea Britanie, SUA, Australia etc. Alte importante minerale extrase din aluviuni sunt *diamantele* (sud-vestul Africii), *aurul* (în şelful Alaskăi, Africii de Sud.

Australia) şi *platina* (în SUA, o treime din producţia naţională, Japonia, Marea

Britanie).

Alături de aceste minerale, din platforma continentală, statele riverane exploatează anual imense cantităţi de *materiale de construcţii*: *nisipuri*, *pietrişuri*, *diferite agregate* atât de necesare în industria de profil, mai ales pentru fabricarea cimentului, a prefabricatelor din beton sau în diferite construcţii civile şi industriale (locuinţe, infrastructură etc.).

Din zona abruptului / povârnişului continental (de la 200 în pană la circa

2000 m adâncime), s-au acumulat imense resurse de *fosforite* şi *glauconit*, situate îndeosebi în Marea Mediterană, în dreptul SUA, America de Sud, Africa de Sud, Australia şi Japonia.

Aceste minerale se extrag în unele state în cantităţi apreciabile şi sunt folosite ca materie primă pentru industria îngrăşămintelor chimice.

În sfârşit, *în zonele abisale* (mai ales între 3.000 – 4.000 m adâncime) s-au acumulat *nodulii polimetalici*, care se extrag încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea (din dorsala nord atlantică), dar exploatările industriale performante au început după cel de-al Doilea Război Mondial. *Originea complexă* a acestor noduli (origine vulcanică, roci de precipitare, timp îndelungat, dar şi contribuţia altor factori), *mărimea diferită* (de la câţiva cm până la 1 m, greutatea până la 100 kg), dar mai ales *compoziţia chimică* (42 elemente chimice, cele mai frecvente sunt: *manganul* (16, 2%), *fierul* (15, 6%), *nichelul* (0,49%), *cobaltul* (0,30%), *cuprul* (0,26%) etc.), fac din aceste concreţiuni *o uriaşă rezervă de minerale*.

Rezervele de minerale conţinute de nodulii polimetalici sunt enorme; numai în Oceanul Pacific sunt estimate la 15.000 mild. t! iar cantităţile obţinute poate asigura consumul economiei mondiale, pentru mii până la sute de mii de ani!

Exploatările de noduli polimetalici sunt încă în stadiul de

pionierat; totuşi realizări deosebite aparţin SUA, Japoniei, Chinei (Pacific), dar şi unor state europene sau India, Noua Zeelandă etc. Vastitatea resurselor, varietatea lor, problemele tehnologice (în curs de rezolvare), dar şi consumul mereu în creştere a unor minerale etc., fac din aceste bogăţii, o mare *promisiune dar şi o sfidare* pentru umanitate la începutul celui de-al treilea mileniu. Aceasta este una din *mizele uriaşe ale Oceanului Planetar*, iar geoeconomia, va avea primatul în faţa geopoliticii şi chiar a geostrategiei.

Victoria va fi a *statelor dezvoltate tehnologic*, cu resurse financiare apreciabile, cu o economie dinamică / ascendentă, dar şi cu voinţa de a valorifica aceste excepţionale resurse practic inepuizabile!

Dar poate adevărata şi cea mai importantă miză geoeconomică o constituie *resursele de hidrocarburi*, situate în platforma continentală a Oceanului Planetar.

Primele exploatări de *zăcăminte submarine* (*„offshore"*) au început în perioada interbelică de către Rusia (în Marea Caspică), SUA (în Golful Mexic) şi Venezuela (în Lacul Maracaibo). După cel de-al Doilea Război Mondial, cererea imensă de ţâţei (sursa cea mai importantă de energie pentru economia mondială), a determinat o atenţie deosebită exploatărilor submarine. În contextul actual (globalizare, cererea uriaşă a statelor emergente – China al doilea mare consumator dar şi importator mondial, creşterea cererii anuale cu 2%, epuizarea unor rezerve continentale etc., determină ca *35 – 37% din petrolul extras de pe glob* să fie din aceste zăcăminte şi *28 – 30% din producţia de gaze naturale*. Din studiile realizate până în prezent, circa 45% din rezervele mondiale de petrol se află în depozite submarine, răspândite pe un areal de circa 35 mil. km^2 (circa 1.000 de zăcăminte din care peste 200 de zăcăminte se află în producţie).

Cercetările recente indică de asemenea mari resurse de hidrocarburi numai în platformele continentale (55%), dar şi în zona povârnişurilor continentale (45%) în prezent inoperabile; de asemenea se apreciază că 65% din zăcămintele de hidrocarburi, se află în apele teritoriale, restul în apele internaţionale.

Rezervele de prognoză arată următoarea distribuţie geografică: Oceanul

Pacific – 355 mild. t (prognoză), Oceanul Atlantic – 285 mild. t, Oceanul Arctic – 170 mild. t, Oceanul Indian 150 mild. t şi Oceanul Antarctic 40 mild. t.

Pentru a fi rentabile din punct de vedere economic, zăcămintele de petrol trebuie să aibă cel puţin 70 – 80 mil. t, iar cele de gaze naturale de 50 – 60 mild. m^3.

Cele mai importante exploatări offshore se află în regiunea *Golfului Arabo Persic* (Irak, Iran, Arabia Saudită, Kuwait, Emiratele Arabe Unite, Yemen – cele mai importante rezerve, producţii, pondere în exportul mondial dar şi interesul geopolitic exacerbat, vezi *„războaiele cu repetiţie"* duse de SUA şi unii aliaţi pentru a-şi prezerva interesele directe!) *în Marea Nordului* (Norvegia, Marea Britanie, Germania, Olanda, Danemarca – zonă aflată în declin de producţie); *Golful Mexic*

(SUA şi Mexic, o importantă zonă de exploatare în ciuda accidentului tehnologic din

2010); *Şelful atlantic al Venezuelei* (Venezuela şi Trinidad – Tobago), *Marea Caspică*

(Rusia, Azerbaidjan, Kazahstan, Turkmenistan şi Iran – o regiune aflată într-o creştere de producţie deosebită, în ciuda divergenţelor privind partajarea mării); *Marea Barents* (Rusia, Norvegia – exploatările vor începe după un diferend de trei decenii); *Marea Roşie* (Arabia Saudită şi Egipt – o regiune activă aflată în expansiune); *Marea Neagră* (România, Ucraina, Rusia, Bulgaria); *Marea Galbenă şi Marea Chinei de Sud* (China şi statele riverane, situaţia conflictuală între China şi statele respective); *Şelful din Asia de Sud-Est* (Indonezia, Brunei, Malaysia etc.); *Golful Guineea* (Nigeria); *Alaska* (SUA); *Marea Ohotsk* – (Rusia), *Marea Bhering* (Rusia şi SUA). Recent au fost evidenţiate zăcăminte uriaşe de hidrocarburi în *şelful mediteranean al statului Israel* sau în *şelful atlantic al Braziliei*.

Dacă suprapunem aceste regiuni peste zonele conflictuale, se pot observa numeroase *similitudini* (Golful Arabo Persic, Marea Caspică, Marea Barents, Golful Guineea, Marea Chinei de Sud etc.).

Oceanul Planetar – sursă de energie

Complementar cu alte resurse, Oceanul Planetar, prin particularităţile sale geografice, dispune de un uriaş *potenţial energetic de origine dinamică* (generat de mişcările apei) şi *termică* (încălzirea inegală a apei latitudinal sau în adâncime) şi *chimică*.

Energia dinamică este generată de potenţialul valurilor, mareelor şi a curenţilor.

Valurile au o largă răspândire pe suprafaţa Oceanului Planetar,

se clasifică în valuri de larg, valuri de hulă şi valuri de ţărm; aceste valuri sunt influenţate de vânturi, configuraţia bazinelor oceanice, cutremure subacvatice (generează

„Tsunami") sau alte cauze locale /regionale.

Valorificarea energetică a valurilor a început la finele secolului al XVIII-lea

(Marea Britanie, Franţa), dar realizări notabile au loc după cel de-al Doilea Război Mondial, prin construcţia unor centrale (SUA, Japonia, Germania, Franţa, Marea Britanie, Rusia, China etc.).

Potenţialul energetic al valurilor de-a lungul litoralului continentelor este evaluat la 10 mil. Mw, distribuit inegal (de pildă de-a lungul ţărmurilor britanice revine în medie 50 MW la 1 km de litoral; în Franţa – 30 MW/1 km sau la Marea

Neagră 5 MW/1 km etc.) Există proiecte spectaculoase de valorificare a forţei valurilor (centrale până la 1.000 MW în Marea Britanie de pildă), dar problemele tehnice încă nerezolvate, preţul de cost încă ridicat, problemele financiare generate de criza globală, amână deocamdată utilizarea acestui inepuizabil potenţial.

Energia mareomotrică („cărbunele verde"), este generată de alternanţa fluxului şi refluxului; este o energie practic inepuizabilă, discontinuă şi se poate folosi doar în anumite regiuni (strâmtori, estuare, golfuri etc.).

Potenţialul energetic al mareelor este evaluat la *40 mil. MW* (echivalent cu

350.000 mild. KW/h/an; statele cu cel mai important potenţial sunt: Australia, Rusia, Franţa, Marea Britanie, Canada ş.a.

Din punct de vedere tehnic / economic, sunt apreciate mareele cu amplitudinea ce depăşeşte 8 m (recordul se înregistrează în Golful Fundy în Canada

— 19, 6 amplitudine; alte valori ridicate se înregistrează în Alaska, California, Marea

Mânecii, Patagonia, estuarul Amazonului, Marea Galbenă, Marea Ohotsk, Marea

Albă etc.).

Prima centrală mareomotrică a fost realizată în Franţa (La Rance în Marea Manecii în 1966, care funcţionează permanent). Menţionăm printre cele mai importante centrale mareomotrice pe cele din Franţa, Rusia, China, Coreea de Nord, Canada, Marea Britanie,

Argentina, SUA etc.).

Curenţii oceanici deţin un potenţial energetic excepţional, deocamdată practic nevalorificat; de pildă o energie potenţială de peste 100 ori mai mare ca energia electrică produsă în SUA. Sunt proiecte unele chiar avangardiste/S.F. pentru a se valorifica acest uriaş potenţial, inclusiv pentru realizarea unor baraje la unele strâmtori (de pildă în Strâmtoarea Gibraltar, între Mediterana şi Atlantic!).

Energia termică se bazează pe diferenţele termice între stratele de apă

(latitudinal sau pe adâncime). Potenţialul energetic maxim se înregistrează între 10 ş lat. Nordică şi 10 ş lat. Sudică, în apropierea ţărmurilor, dar cu ape adânci. În Oceanul Planetar se detaşează zone acvatice din Golful Guineea, în dreptul Braziliei, Peninsula Arabică, China, Japonia, Indonezia etc.

Există încercări de centrale bazate pe acest principiu (Cuba, Côte d'Ivoire, Hawaii etc.), deocamdată nu a fost depăşite probleme tehnice şi mai ales cele economice (preţul de cost etc.).

Energia chimică o furnizează *hidrogenul* din apele marine, uşor de captat, de transportat, nepoluant şi cu randament deosebit (70 – 80%). Hidrogenul are multiple întrebuinţări (industria chimică, alimentară etc.), iar repartiţia geografică arată discontinuităţi în Oceanul Planetar. De menţionat în acest context *concentrarea excepţională de hidrogen în Marea Neagră* (datorită unor particularităţi geografice, geologice, chimice etc.), care constituie un potenţial deosebit pentru statele riverane.

În sfârşit Oceanul Planetar posedă un inepuizabil potenţial realizat pe calea *fuziunii nucleare controlate* (fuziunea hidrogenului cu izotopii săi deuteriul şi tritiul); în acest sens există programe avansate în unele state (SUA, Rusia, Marea Britanie, Japonia, China etc.).

Iată aşadar încă o valenţă a Oceanului Planetar – potenţialul energetic excepţional, din care nu se valorifică în prezent nici 1%!

Resursele biologice ale Oceanului Planetar

Oceanul Planetar posedă un potenţial biologic estimat de circa *550 mild. t fitoplancton* (masă vegetală) şi *50 mild. t. zooplancton*; în apele marine trăiesc

500.000 de specii de plante şi animale, din care sunt utilizate doar 3 – 4% din total pentru hrana omului sau în alte scopuri. În evoluţia vieţii în mediul marin se remarcă *producţia primară*

(vegetaţia hrană pentru zooplancton), alături de *producţia secundară* (zooplancton) şi în fine *producţia terţiară* (bază pentru hrana omului).

Din uriaşul potenţial oferit de fitoplancton, *algele* sunt cele mai cunoscute şi exploatate (în China încă din antichitate), constituind o excepţională sursă de hrană pentru omenire.

Cele mai cunoscute sunt *algele albastre şi verzi* (de suprafaţa), *algele brune*

(până la 120 m. adâncime) şi *algele roşii* (între 300 – 600 m. adâncime). Primele produse obţinute din alge s-au realizat încă din secolul al XVII-lea (*agar-agarul*) *în China şi Japonia*, dar utilizarea pe scară largă se obţine în secolul trecut, când algele sunt folosite în hrana umană dar şi în furajarea zootehnică. După cel de-al Doilea Război Mondial, apar *fermele marine* (*acvacultura / maricultura*), care constituie importante resurse de proteină; cele mai importante state în producţia de acvacultură sunt China, Japonia, Marea Britanie, SUA, Mexic, Franţa, Argentina, Australia ş.a. Algele devin o *materie primă* pentru fabricarea celulozei, alcoolului, substanţe farmaceutice etc., dar şi pentru obţinerea unor elemente chimice: iod, brom, potasiu etc.

Studiile detaliate demonstrează că numai algele pot oferi fiecărui locuitor al Terrei (6 kcal / an de pe o suprafaţă de 5 m^2 / spaţiu acvatic / locuitor). În prezent se poate exploata în condiţii ecologice până la 200 mil. t / anual, ceea ce constituie o mare speranţă pentru acoperirea cererii de hrană tot mai mari pentru cei 7 miliarde de locuitori ai Terrei. Desigur că utilizarea fitoplanctonului nu înseamnă numai algele, ci sunt *sute de alte specii* cunoscute care au potenţial de hrană, dar încă nevalorificate.

Tradiţii mult mai vechi sunt în utilizarea *zooplanctonului*; se remarcă interesantele lanţuri trofice, în „vârful" cărora se află omul.

Astfel menţionăm *animalele planctonofage* (hamsii, sardele, heringi scrumbii etc., până la *giganţii apelor marine*: balene, rechini etc.); *carnivorele* (tonide, cefalopode, gadide, reptile, caşaloţii etc.) şi în sfârşit *animalele detritivore*

(lamelibranhiate, anelide, crustacee).

Importante în alimentaţia omului sunt speciile care trăiesc în platforma continentală, dar şi în oceanul propriu-zis.

În platforma continentală se practică *pescuitul litoral* (*costier*) care valorifică o bogată *ihtiofaună* (peşti diverşi, crustacee, gasteropode, midii şi stridii etc.), iar din spaţiul oceanic se pescuieşte

clupeide (heringul, şprotul, sardele), gadide (codul, bacaliarul) salmonide, tonul, macroul etc.

Potenţialul biologic al Oceanului Planetar, distribuit pe oceane, prezintă următoarele zone de pescuit:

În *Oceanul Atlantic* se remarcă: *zona A* (*Atlanticul de Nord* pe o suprafaţă de 5, 2 mil. km^2, de unde se pescuieşte codul, sebasta şi capelanul); *zona B* (*Atlanticul de Nord-Est*, pe o suprafaţă de 16, 7 mil. km^2: şprotul, scrumbia albastră, heringul, stavridul, sardina; aici pescuiesc Danemarca, Islanda, Norvegia, Olanda şi Rusia);

Zona G (*Atlanticul Central-Vestic*, pe o suprafaţă de 14, 6 mil. km^2, de unde se pescuiesc heringul, creveţii şi alte specii), alte zone importante din Atlantic sunt *zonele F* (Atlanticul Central de Est), *zona N* (Atlanticul de Sud Est) şi *zona M* (Atlanticul de Sud-Vest).

Din Oceanul Pacific se detaşează trei zone importante:

Zona E (Pacificul de Nord-Est), *zona J* (Pacificul Central de Est) şi *zona I*

(Pacificul de Sud-Est), cu un potenţial excepţional în care pescuiesc statele latinoamericane, Japonia, China, Rusia, SUA, Australia, Canada etc. În Oceanul Indian două zone se remarcă zonele H şi H (Oceanul Indian de Vest şi de Est), utilizat în primul rând de statele riverane dar şi de alte state.

Potenţialul piscicol exploatabil, fără a periclita echilibrul ecologic este cuprins între 115 – 120 mil. t/anual, dar sunt zone în care pescuitul superintensiv, a generat adevărate *dezastre ecologice* (Atlantic, Mediterana, Pacific etc.).

Media anuală de pescuit este de circa 75 – 80 mil. t; peştele asigură circa 20%

din consumul de proteine al populaţiei Terrei (cu valori peste medie în Japonia, China, Asia de Sud-Est, unele state latino-americane şi africane. În Asia peste 1 miliard de oameni sunt dependenţi de pescuit, peştele fiind alimentaţia cotidiană de bază.

Desigur zooplanctonul nu înseamnă numai peşte; sunt alte specii de *cetacee şi mamifere mari*, importante economic, deşi unele specii sunt periclitate în urma exploatărilor abuzive, generând reducerea până la dispariţia a numeroase specii, chiar dacă unele sunt protejate mondial. Ecosistemul maritim / oceanic este de o mare complexitate, fapt ce reclamă întâi cunoaştere profundă şi apoi exploatarea judicioasă a acestor resurse excepţionale de hrană.

Amintim numai faptul că 35% din populaţia lumii, se concentrează în zonele litorale / costiere (2 miliarde de oameni care trăiesc în zone până la 60 km de ţărmuri!)

9.3. Poluarea Oceanului Planetar

Dezvoltarea economică fără precedent a umanităţii, creşterea explozivă a numărului de locuitori (7 mild. de oameni în 2011), utilizarea excesivă a unor resurse specifice mediului marin etc., toate acestea au generat o *poluare* din ce în ce mai evidentă a Oceanului Planetar, cu consecinţe practic greu de anticipat pentru echilibrul planetei.

Desigur că principalele *surse de poluare* provin în urma activităţilor umane de pe continente, iar zonele litorale / costiere sunt cele mai afectate regiuni din ecosistemul Oceanului Planetar.

Tabel nr. 30 Surse ale poluării marine

Nr. crt.	Sursa de poluare	Ponderea (% din total)
1.	Scurgerile şi deversările de pe uscat	44
2.	Emisiile de gaze	33
3.	Navigaţia şi scurgerile accidentale	12
4.	Deversări în oceane	10
5.	Mineritul marin, forarea sondelor pentru hidrocarburi	1
Total		100

Sursă: *U.N. Environment Programme, 2000*

În prezent, cele mai importante regiuni costiere şi mări / golfuri puternic poluate sunt: *Mediterana* (euro-africană), *Marea Caspică* (afectată pe de o parte de deversările de hidrocarburi, dar şi de schimbările globale), *Marea Nordului*, *Golful Arabo Persic*, *Marea Roşie*, *Mediterana asiatică*, dar şi în *golfurile*: *Byscaia*, *Mexic*, *Bengal* etc.

În aceste regiuni, ecosistemele locale sunt profund afectate prin contaminarea apelor marine, proliferarea unor alge, dispariţia unor specii de plante şi animale dereglând lanţurile trofice etc., cu repercusiuni asupra echilibrului ecologic regional / planetar.

De altfel în regiunile costiere, foarte populate şi extrem de atractive pentru migraţii şi emigraţii (inclusiv externe), *echilibrul ecologic este fragil*, iar presiunea umană (pescuit, turism, exploatarea

unor resurse etc.), necesită o analiză detaliată, dar şi măsuri corespunzătoare.

Tabel nr. 31 Cauzele primare şi efectele poluării

Tipul	Surse / cauze primare	Efectul
Reziduuri alimentare	Scurgerile datorate pe de o parte canalizărilor, iar pe de alta, silviculturii, agriculturii şi altor activităţi legate de pământ; de asemenea, oxizii proveniţi de la echipamentele de putere, automobile etc.	Proliferarea algelor în apele de coastă. Descompunerea algelor consumă tot oxigenul din ape, distrugând celelalte forme de viaţă marină. Pot determina explozii de alge toxice (invazia roşie) care elimină în apă substanţe otrăvitoare pentru oameni şi peşti.
Sedimente	Scurgerile de pe urma mineritului, activităţilor forestiere, agriculturii, dragările şi mineritul costier	Apă tulbure. Împiedică fotosinteza de adâncime. Acoperă icrele peştilor. Sufocă şi îngroapă ecosistemele de coastă. Transportă compuşi toxici şi substanţe nutritive în exces.
Agenţi patogeni	Canalizările şi reziduurile din zootehnie	Contaminează sau îmbolnăvesc vieţuitoarele marine de coastă. Contaminează hrana marină. Grăsimile toxice solubile se acumulează în răpitori.
Substanţe toxice persistente (BPC. DDT, metale grele)	Deversările industriei, apele reziduale urbane, pesticidele provenind de la ferme, exploatări silvice, întrebuinţări casnice, infiltraţii de pe uscat.	Otrăvesc sau îmbolnăvesc vieţuitoarele marine de coastă. Contaminează hrana marină. Grăsimile toxice solubile se acumulează în răpitori.

Petrol	46% din scurgeri se datorează autoturismelor.	Contaminările slabe pot ucide larvele şi pot duce la apariţia unor
	Industriei grele de maşini şi altor surse industriale; 32% sunt rezultatul transportului cu petroliere şi prin alte metode; 13% apar în urma accidentelor maritime; se adaugă forajul marin şi infiltrările natural	boli în mediul marin. Peliculele de petrol distrug viaţa marină, în special în zonele de coastă. De asemenea, gudronul poluează plajele şi murdăreşte coastele.
Specii alogene	Mii de specii sunt vehiculate zilnic odată cu apa folosită ca balast; de asemenea, acelaşi proces are loc în cazul canalelor şi al amenajărilor piscicole.	Intră în concurenţă cu speciile indigene şi reduc diversitatea biologică marină. Introduc boli marine noi. Sunt asociate cu o frecvenţă crescută a „invaziei roşii". şi a proliferării anormale de alge.

Sursa: *Institutul Worldwatch* (*Starea lumii*, *1994*)

La cauzele *poluării antropice*, trebuie să adăugăm şi cele *naturale*: vulcanii submarini, cutremurele marine, modificările din relieful submers etc., care modifică echilibrul ecologic regional /zonal.

Este adevărat că în anumite limite, *capacitatea ecosistemului planetar se autoreglează / autoregenerează*, dar acest proces necesită perioade îndelungate de timp (uneori secole!).

„*Înainte ca natura să moară*" cum spunea *J. Dorst*, într-o lucrare celebră, parafrazând, putem afirma că „*înainte ca oceanul să moară*", omenirea (de fapt decidenţii globali, organismele internaţionale), trebuie să adopte noi *politici globale de dezvoltare ecologică şi durabilă*, astfel ca „*ogorul albastru*" să poată oferi resursele sale generoase pentru o populaţie tot mai numeroasă şi flămândă; în

acelaşi timp tot Oceanul Planetar va oferi şi resursele de apă necesare omenirii, mai ales că prognozata criză a apei este o certitudine şi nu doar un scenariu.

Astfel că cerinţele fundamentale ale umanităţii (hrană şi apă), vor fi acoperite într-o bună măsură din generosul Ocean Planetar.

Tabel nr. 32 Inventar geopolitic şi geostrategic maritim

Nr. crt.	Marea / spaţiul marin şi statele riverane	Statele implicate	„Subiectul” tensiunii conflictului	
1.	MAREA NEAGRĂ State riverane: — România — Ucraina — Rusia — Georgia — Turcia	Româ nia vs. Ucraina	— Partajarea platformei continentale comune	Justiţie Haga a de cauz
			— Canalul Bâstroe şi afectarea echilibrului ecologic al Deltei Dunării	nată
	— Bulgaria		— Insula Şerpilor deţinută de România până în 1948, stăpânită de URSS (1948 – 1991) şi după 1991 de Ucraina	Nes nată
		Ucrain a vs. Rusia	— Partajarea Mării de Azov şi statutul Strâmtorii Kerci	Sol e pe amiabilă

			— Peninsula Crimeea (în componența URSS/RSFS Ruse până în 1954, după care este „oferită” de Stalin Ucrainei)	Nes nată
			— Staţionarea flotei militare ruse în portul Sevastopol	Pre ea sta până în ’2042
		Ucrain a vs. Moldova	— Schimb între aceste ţări (accesul autostrăzii ucrainene spre Ismail în schimbul unei fâşii de 800 în la Dunăre)	Ara nt dip perfectat ’90
			— Revendicările Moldovei faţă de complexurile de odihnă finanţate de Moldova, aflate acum pe litoralul pontic în Ucraina	În dezbatere
		Rusia vs. Georgia	— Enclava Abhazia (situată pe litoralul pontic) care este susţinută de Rusia şi creează probleme Georgiei	Nes nată (Ru stimuleaz discret autonomi acestei en

			(deoarece nu se încadrează în structura georgiană)	
			— Enclava Adjaria (asemenea Abhaziei) cu acelaşi sponsor: Rusia, pentru a ţine Georgia „în şah”.	Nes nată
		Turcia	— Atitudinea Turciei	Pre din partea

			faţă de statutul Mării Marmara şi a Strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, ca fiind în apele teritoriale proprii. Posibilităţi de şantaj pentru traficul maritim internaţional, mai ales pentru flotele militare.	puteri
2.	MAREA CASPICĂ State riverane: — Rusia — Kazahstan — Turkmenistan — Iran	Rusia vs. Kazahstan	— Partajarea platformei continentale a Mării Caspice (în nordul mării şi pe linia centrală)	bilater multila

	— Azerbaidjan	Rusia vs. Azerbaidjan	— Idem – partajarea Mării Caspice	bilater
		Iran vs. Azerbaidjan și Turkmenistan	— Idem	bilater
		Turkmenistan vs. Azerbaidjan	— Idem	
		Kazahstan vs. Turkmenistan	— Idem	
3.	MAREA BARENTS State riverane: — Rusia — Norvegia	Rusia vs. Norvegia	— Partajarea platoului continental (175.000 km² – rezerve 17, 5 mild. barili) de către cele două state vecine	ea în (după de neg le vor 2012
4.	MAREA BERING State riverane: — Rusia — SUA	Rusia vs. SUA	— Delimitarea platoului continental între cele două state (zone speciale) cât și a unor Insule din Arhipelagul Aleutine. Problema aceasta a apărut după 1990, pentru trasarea limitei	bilater rezolva

			zonei economice exclusive	
5.	MAREA OHOTSK State riverane: — Rusia	Rusia vs. Japonia	— Partajarea unei zone economice exclusive situate între Insula Sahalin şi	e din două practic de fapt
	— Japonia		Peninsula Kamciatka (bogată în hidrocarburi) — Statutul Insulelor Kurile (aflate în componenţa Rusiei, după cel de-al Doilea Război Mondial). — Statutul Strâmtorii La Pérouse (între Insula Sahalin (Rusia) şi Insula Hokkaidō (Japonia).	tratatu între ia şi după Doilea Mondia din ace

6.	MAREA CHINEI DE EST State riverane: — China — Coreea de Nord — Coreea de Sud — Japonia — Taiwan	China vs. Japonia	— Statutul strâmtorii Coreea, importantă în traficul maritim internaţional	multila
			— Problema Insulei şi strâmtorii Taiwan cu numeroase implicaţii geopolitice şi strategice globale	în curs compli a SUA diferite acestor
7.	MAREA CHINEI DE SUD State riverane: — China — Vietnam — Malaysia — Indonezia — Brunei — Filipine	China vs. celelalte state Riverane	— Partajarea platoului continental al Mării Chinei de Sud, a zonei economice exclusive în favoarea Chinei şi nemulţumirea celorlalte state riverane; pretextul ocuparea insulelor Spratly şi Paracel. Miza acestor revendicări: bogatele resurse de hidrocarburi submarine, ruta maritimă de aprovizionare a Chinei prin această regiune.	bi multila curs.
8.	Alte posibile / probabile tensiuni / conflicte „marine”.	Strâmtori	Ormuz (Golful Arabo – Persic – Oceanul	

			Indian) Malacca (Oceanul Indian – Oceanul Pacific) Bab-el Mandeb (Oceanul Indian – Marea Roşie) Bosfor – Dardanele (Marea Marmara).	
		Canale	Suez (Marea Mediterană – Marea Roşie – criza Suezului din 1956), Panamá (criza 1989) (Oceanul Atlantic – Oceanul Pacific)	
		Insule, arhipelaguri	Insula Şerpilor, Insula Taiwan, Insulele Spratly, Paracel, Insulele Malvine (Falkland), Insula Cipru	

Sursă T. Simion 2011

Capitolul 10

„Marea Schimbare".

Fiecare mare criză globală, induce în mod firesc fenomenul de *„distrugere creativă"*, după fericita expresie a economistului american *J. Schumpeter*, adeptul *ciclurilor economice lungi* (*40 – 50 ani*), amintim marile recesiuni începând din

1873 (impunerea şi dezvoltarea industriei şi finanţelor), cunoscuta criză din

1929/1933 (New Deal, apariţia cauciucului sintetic, TV), până în

anii ’90 (Google)

sau actuala criză 2008 – 2011! când se va produce „Marea Schimbare”.

Oamenii şi *ideile influenţează evenimentele*, dar geografia le determină în sens mai larg, astăzi mai mult ca niciodată. Pentru a înţelege lumea viitoare şi conflictele care vor urma, este momentul *să redescoperim geografia*, ocultată în prezent de ştiinţele politice şi de ideologii.

Este mai mult decât evident, că lumea post-criză (de după 2012!) se va schimba; în ce măsură, cum şi cât de rapid? toate acestea le vom anticipa selectând *10 probleme* care vor contura *„Marea Schimbare”*.

1. Ingineria genetică. Progresele şi tehnologia în domeniul *ingineriei genetice* vizează trei direcţii importante: *programarea ţesuturilor*, *modificarea celulelor şi roboţii*. În anul 2009 s-au realizat mari progrese privind decriptarea codului genetic; realizarea de proteine de tip open-source AM, ADN, regulatori şi terminatori; crearea de structuri organice complexe (inclusiv inima, trahee, vezica urinară); „producerea” vieţii (decodarea şi codul vieţii), fapt ce determină rapida *evoluţie de la Homo Sapiens la Homo Evolutis*. De asemenea importante realizări sau obţinut privind dezvoltarea roboţilor (complexitatea operaţiilor, inteligenţa artificială).

2. Educaţia personalizată. Un deziderat al lumii contemporane este *accesul la educaţie*, care se realizează în prezent pentru cei „mulţi” (curriculă, pedagogie, evaluări standardizate). Dar în prezent şi mai ales în viitor, se va extinde

„Educaţia personalizată”, care prevede a preda fiecărei persoane ceea ce doreşte şi are nevoie să ştie, după metodele care îi sunt cele mai confortabile şi mai eficiente, producând o explozie calitativă în eficienţa educaţiei. În educaţia personalizată se utilizează pe scară largă computerele (ca instrumente cotidiene de învăţare), iar *statele care vor investi în educaţie*, *vor câştiga pe termen lung*.

Educaţia personalizată *începe în afara şcolii şi continuă pe toată durata vieţii* (formarea continuă); sunt state cu o experienţă în acest domeniu excepţională

(statele scandinave, state asiatice: Coreea de Sud, Singapore, China, dar şi altele

SUA, Canada etc.), care vor culege beneficiile în viitor.

3. Managementul furiei. În evoluţia individului / societăţii, comportamentul uman se modifică genetic sau pe fondul frustrărilor/stresului, astfel încât specialiştii consideră ca indispensabilă implementarea unui CIP la fiecare nou născut. Avantajele vor fi incomensurabile: *monitorizarea stărilor psihice* (inclusiv furia), *tratamente hormonale* adecvate în mod automat, tratamente diverse din ce în ce mai eficiente şi cu un preţ de cost scăzut etc.

Dar apar serioase *probleme etice*: controlul populaţiei devine iminent, amestecul în viaţa privată / intimă, posibilitatea manipulării (inclusiv genetice) şi utilizarea acestui management uman de către lideri /dictatori / grupuri de putere /

partide, în scop partizan. Oricum „controlul populaţiei" este visul oricărui dictator sau lider politic şi omenirea viitorului deceniu, este destul de aproape de acest deziderat.

4. Diminuarea finanţelor globale. Criza globală pe care o străbate planeta noastră, a început ca *o criză financiar – bancară* (pretextul constituindu-l „balonul imobiliar" din SUA, de unde asemenea unui „tsunami global" a măturat pieţele / bursele financiare din Europa, Asia etc., cu intensităţi diferite. În mod cert *criza financiară* a fost provocată de oculta financiară americană („marea finanţă evreiască") prin îmbinarea instrumentelor secundare financiare cu lăcomia / cinismul

minciuna managerilor de profil şi pe fondul controlului ineficient al statului (inclusiv al faimosului F.E.D!).

Consecinţele încep să fie „contabilizate": în 2008 averile s-au micşorat cu echivalentul a 50 trilioane $, iar restrângerea activităţilor financiar-bancare este mai mult decât evidentă (scumpirea creditării şi resurse financiar-bancare mai puţine cu consecinţe pe măsură: *ajustarea economiei globale şi contractarea acesteia*, *scăderea PIB-ului mondial*, pierderi economico – sociale, diminuarea comerţului etc.).

În faţa acestei sfidări, *rolul STATULUI* a fost repus în discuţie, dar în mod perfid: statul devine acţionar (uneori majoritar) al băncilor salvând sistemul bazat pe

„Privatizarea câştigurilor şi naţionalizarea pierderilor". În acest context, povara

„Deglobalizării" va fi suportată ca de obicei de statele sărace şi desigur de păturile cele mai defavorizate, iar profiturile revin celor

bogaţi!

5. Neomedievalism. Trăim într-o lume mozaicată dominată de *Triadă* (Uniunea Nord Americană, Uniunea Europeană şi Asia de Est) şi de *statele emergente* (din care se detaşează „grupul BRIC": China, India, Rusia, Brazilia). În acelaşi timp *uriaşul grup* (*peste 100 state*) *în dezvoltare*, reprezintă o mare povară pentru comunitatea internaţională.

Alături de capitalismul clasic (care este pus la îndoială în „fundamentele" sale!), se afirmă tot mai mult „*capitalismul de stat*" exemplificat de China („o ţară, două sisteme"), o experienţă interesantă între Marx şi Keyns; recent criza globală a determinat intervenţia statului în economie (SUA – unde statul a salvat sistemul bancar, industria de automobile, aeronautică, agricultura etc.), dar şi în alte state occidentale.

Trăim desigur într-o „*lume difuză*", *fracturată*, în care individul nu-şi cunoaşte liderii; cine sunt ei? „lorzi feudali locali" sau „executivii corporatişti" din societăţile multinaţionale/globale?

Desigur s-au schimbat paradigmele vechi, a crescut în mod deosebit (graţie globalizării) *rolul „oraşelor regiuni"*. Astfel circa *40 de „oraşe-regiuni" deţin în realitate 2/3 din economia mondială* şi 90% din inovaţie (modelul medieval fiind Liga

Hanseatică, care coordona întreaga activitate de la Marea Nordului la cea Baltică, unind marile centre economice ale vremii din Europa de Vest, Nord-Vest şi Nord cu Europa Centrală, de Sud sau de Est, dovedindu-se peste secole un model economic de mare succes. Rolul *megalopolisului european* (de la Londra, Paris, Frankfurt până la Milano), joacă de fapt rolul unui *oraş mondial*.

Puterea unor oameni cu mari performanţe (Bill Gates, George Soros etc.) a devenit atât de mare, încât singuri pot influenţa evenimente / state, pot provoca inclusiv revoluţii (G. Soros şi O.N.G.-urile „diseminate" în Europa Centrală, de Sud-Est şi Est până în Caucaz, cu rolul „discret" de subminare a puterii politice sau

„Revoluţia portocalie" din unele state: România, Ucraina, Georgia, Serbia etc.).

Trăim după alţi analişti într-un *nou „ev mediu"* (*neomedievalism*) marcat dincolo de enormele progrese realizate, de mari temeri / sfidări: SIDA, SARS, epidemii mondiale, terorism, încălzire globală, piraterie, violenţă…

Cu toate acestea, omenirea își continuă ascensiunea pe toate planurile, în ciuda multor crize / revoluții/ frustrări.

6. Reziliența. În prezent se confruntă două filosofii / moduri de viață: *viabilitatea* și *reziliența*. În esență *viabilitatea reprezintă „traiul în condițiile date"* cu mijloacele economice, politice, ecologice existente, în vederea supraviețuirii individului / societății. În contrast cu viabilitatea, *reziliența reprezintă „abilitatea de a rezista crizelor"*, *capacitatea de a învinge neprevăzutul*, succesul indiferent de condiții.

Deoarece *schimbările sunt inevitabile și extrem de rapide*, *profunde*, individul / societatea trebuie „pregătiți" pentru „succesul" promis. Reziliența se bazează pe următoarele *principii*: *diversitatea*, *redundanța*, *descentralizarea*, *colaborarea*, *transparența*, *„greșelile grațioase"*, *flexibilitatea și prognoza*.

Filosofia societății contemporane trebuie schimbată fundamental, școala și educația personalizată, învățarea continuă trebuie rapid să facă față schimbării; cu cât mai repede omenirea va învăța reziliența, cu atât mai eficient va face față Marii

Schimbări.

7. Apa. În contextul încălzirii globale, *apa a devenit „noul aur" al lumii contemporane*. Deșertificarea accelerată, topirea ghețarilor montani, creșterea adâncimii stratelor acvifere, împuținarea resurselor apelor curgătoare, va genera numeroase conflicte / tensiuni, implicit o gravă criză alimentară care va zgudui lumea.

Situații privind apa (partajarea apei) sunt numeroase pe glob; în *Orientul Mijlociu* (Turcia – vs. Siria, Irak și problema barajelor pe Tigru și Eufrat; Israel vs. Palestina; Israel vs. Iordania etc.); *Asia de Sud și de Est*, *Sud Est* (de pildă topirea rapidă a ghețarilor himalayani va afecta regimul de alimentare a numeroase fluvii care se varsă în Oceanul Indian în Sud, Asia de Sud-Est și Est, statele afectate: India, Pakistan, Bangladesh, China, Asia de Sud – Est); *Africa* (cele mai numeroase și grave probleme, unde deja peste 200 – 300 mil. de oameni nu au acces elementar la apă; cele mai afectate vor fi statele sud-sahariene, Africa Magrebiană, dar și statele din Africa Australă); *Europa* (probleme în statele mediteranene, Spania fiind cea mai afectată; state din Europa Centrală și de Est: Ungaria, România, Bulgaria, Ucraina, Rusia etc.); *America de Nord* (SUA regiunea Great Plains), *Australia* etc.

În fața acestor grave probleme, multe state cumpără importante suprafețe de teren, nu pentru agricultură, cât mai ales pentru… apă.

Astfel diverşi investitori (China, Coreea de Sud, Japonia, unele state europene, din Orientul Mijlociu etc.), au achiziţionat vaste terenuri în Africa Ecuatorială, Asia de Sud Est, Rusia, Brazilia, Asia Centrală pentru importantele resurse acvifere evaluate la 55 – 65 km^3 apă dulce, viitorul „aur" al lumii de mâine. Să ne reamintim că 70% din apa extrasă pe glob, se foloseşte în agricultură.

Cu siguranţă apa a devenit o *problemă geopolitică presantă*, în faţa unei populaţii tot mai numeroase, iar costurile ei vor creşte semnificativ pe fondul necesităţii economisirii acestei resurse.

8. Biocombustibilul. *Creşterea economică accelerată* după cel de-al Doilea Război Mondial, a necesitat în mod firesc resurse energetice din ce în ce mai mari; după *„secolul cărbunilor"* (secolul al XIX-lea) a urmat *„secolul petrolului"* (practic după anii '50 până în prima jumătate a secolului al XXI-lea. Structura balanţei energetice mondiale, arată ponderea hidrocarburilor, economia mondială fiind în mare măsură dependentă de ţâţei; încă rolul / ponderea resurselor regenerabile este mai mică în ciuda uriaşului potenţial. Cauzele sunt simplu de constatat: tehnologiile neconvenţionale sunt încă scumpe şi complicate; preţul petrolului (în ciuda unor crize sau evoluţii contradictorii), a fost în general acceptabil.

Dar cum viitorul unor rezerve este incert, cererea de petrol din ce în ce mai mare (China devenind din exportator de petrol la începutul anilor '90 al doilea mare importator şi consumator după SUA!), evoluţia preţului îngrijorător (ajungând până la incredibilul preţ de 170 $ / baril înainte de criză!), *instabilitatea „petropoliticii"* (vezi zonele conflictuale din Orientul Mijlociu, Asia Centrală, Nigeria, Sudan-Darfur sau politica „independeistă" a Venezuelei etc.), toate acestea determină în mod firesc creşterea atenţiei pentru *sursele regenerabile*, între care *biocombustibilul*, reprezintă o veritabilă promisiune pentru lumea de mâine.

Deşi în prezent preţul biocombustibilului este încă ridicat, totuşi experienţa şi ponderea unor state (Brazilia, SUA, China etc.), demonstrează că atunci când voinţa politică şi eficienţa economică îşi dau mâna, apar strategii pe termen mediu / lung, capabile să impună *etanolul* (obţinut din trestie de zahăr, porumb) şi *biodieselul* (din rapiţă şi floarea soarelui).

Potenţialul de biocombustibil este uriaş: 50% din biomasa Terrei conţine lignoceluloză, din care se pot extrage cantităţi

apreciabile de combustibili bio; la acestea se adaugă *biomasa acvatică* (*alge*) care intră în atenţia producătorilor. Apar desigur şi probleme economice dar şi politice, legate de ponderea culturilor necesare biocombustibililor, în dauna unor culturi de utilitate: zootehnie, aprovizionarea populaţiei cu cereale, plante tehnice, legume, fructe, flori. *Rentabilitatea* ridicată a culturilor „bio", determină tot mai mulţi fermieri să opteze pentru acestea, în detrimentul altor culturi. Oricum lumea de mâine va fi dependentă tot mai mult de sursele de energie clasică, epuizabile, iar alternativa se află în sfera energiilor regenerabile.

9. Prognoze: cum va arăta lumea. Dintotdeauna oamenii au dorit să scruteze *viitorul*, *să ştie „ce va fi mâine"*. Din capul locului se impune o concluzie: prognozele sunt imposibil de făcut, iar dacă una sau alta din predicţii se adevereşte, aceasta este un noroc!

Să ne amintim de predicţia lui Malthus! sau mai recent criza globală şi nenumăraţii „laureaţi" Nobel pentru economie? care au rămas fără replică.

Lumea haosului multipolar, *fracturată şi difuză*, *structurarea / destructurarea statelor*, *noua ordine politică mondială*, individul între prosperitate şi pauperitate, între viabilitate şi rezilienţă. Aceasta este lumea viitorului.

10. Un Big Bang mai mare

Alfin Toffler, unul din marii viitorologi ai lumii seria de curând: „s-ar putea ca, în curând, să fim suficient de înţelepţi pentru a înţelege cât de nesemnificativi am putea fi în cosmos"; cu alte cuvinte nu suntem singuri în Univers, există probabil şi alte, „lumi"!

Dintre *marile probleme ale viitorului*, autorul „Şocului viitorului" amintea cel puţin trei mari procese:

 capacitatea creierului, *a sistemului nervos sunt practic nelimitate*, cu mari posibilităţi de extindere;

— *Creşterea „religiilor" ostile ştiinţei*, ar putea încetini progresul omenirii;

Articol I. *cosmosul şi enigmele sale* vor constitui o ţintă pentru lumea de mâine; vor avea loc probabil „coliziuni galactice", cu repercusiuni de neimaginat probabil pentru Univers, sistemul nostru solar, planeta Terra etc.

Iată aşadar câteva din marile şi complicatele probleme ale „lumii de mâine", scrutată din „lumea de azi"!

Partea a III-a

HARTA POLITICĂ A LUMII ÎN SECOLUL XX ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

II.1. HARTA POLITICĂ A LUMII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Evoluţia hărţii politice a lumii, mai ales în ultimul secol, reprezintă fără îndoială un demers intelectual dificil, deoarece necesită cunoştinţe interdisciplinare solide şi o interpretare realistă a evoluţiei statelor lumii; analiza se poate realiza de la nivel planetar la regional, iar numai analiza statelor şi frontierelor poate fi extrem de fascinantă. În fond, evoluţia statelor este determinată atât de evenimentele istorice majore, de factorii de putere, răspândirea populaţiei cu inevitabile „insule" de densă populare, alături de rarefieri, dar şi rolul factorilor geografici, de la poziţia geografică, relief şi reţeaua hidrografică, alături de resursele naturale şi viaţa economică. De altfel nu întâmplător geopolitica s-a dezvoltat preponderent de la Fr. Ratzel încoace, în cadrul şi în spiritul geografiei, fără însă a cădea în determinismul geografic. Într-o excelentă carte datorată lui Robert Kaplan (Răzbunarea geografiei – Ed. Litera 2014, Bucureşti), care reabilitează târziu! rolul geografiei, aceasta afirmă de altfel: ..." cu cât privim mai atent curgerea secolelor, cu atât mai important ni se dezvăluie rolul geografiei".

„Creşterea şi descreşterea" imperiilor, apariţia de state, civilizaţii şi religii noi, evoluţia căilor de comunicaţii, a comerţului şi vieţii cotidiene, se reflectă indirect şi în evoluţia hărţii politice a lumii, iar rolul geografiei se regăseşte pe deplin în acest context. De asemenea merită a fi subliniat „fascinaţia frontierelor" (M. Foucher), iar evoluţia acestora, uneori contradictorie, constituie fără îndoială un exerciţiu intelectual dificil, iar pentru descifrarea hărţilor, sunt necesare solide cunoştinţe interdisciplinare, de la geografie la istorie, de la economie la politică, de la sociologie la demografie. Fascinaţia hărţilor abia începe, în paginile următoare!

Analiza în fapt cel mai spectaculos şi fascinant secol din istoria lumii: secolul al XX-lea cu luminile şi umbrele sale; este secolul în care au apărut cele mai multe dintre statele lumii; de la 50 în 1900 la 190 la sfârşitul mileniului; secolul celor mai mari conflagraţii mondiale (Primul şi Al Doilea Război Mondial), dar şi al Războiului Rece; secolul celor două „isme": comunismul (1917 – 1991) şi nazismul (1933 –

1944) cele mai nefericite experienţe istorice care au marcat umanitatea; secolul în care evoluţia numerică a populaţiei a fost excepţională (de la 1, 3 mild. loc. În 1900, la 7, 3 mild. În prezent); secolul în care armele nucleare au devenit realitate (după experimentul american din 1945), generând uriaşa cursă a înarmării, în fine secolul a fost marcat de asemenea progrese tehnologice extraordinare încât economia informaţională / postindustrială a devenit o certitudine… în fapt un secol cât o istorie.

Primul Război Mondial, izbucnit mai întâi în Europa, a fost generat în primul rând de dezvoltarea economică inegală a marilor puteri (SUA, Germania, Italia, Marea Britanie, Franţa, Japonia şi altele), necesitatea asigurării surselor de materii prime din colonii şi piaţa produselor manufacturate.

Împărţirea sferelor de influenţă nu se putea realiza decât prin conflicte armate. Astfel în Europa s-au format două blocuri militare şi economice opuse: Puterile Centrale (Tripla Alianţă: Germania, Austro-Ungaria şi Italia, care ulterior va părăsi acesta alianţă) şi Antanta (Tripla înţelegere: Franţa, Marea Britanie şi Rusia).

Pretextul izbucnirii Primului Război Mondial l-a constituit asasinarea lui Franz Ferdinand – moştenitorul tronului Austro-Ungariei, la Sarajevo, de către un student sârb în vara anului 1914. Încurajată de Germania, Austro-Ungaria adresează un ultimatum Serbiei, în urma căruia, deşi este acceptat, totuşi Austro-Ungaria declară război Serbiei la 1 iulie 1914. La scurt timp (1 august 1914), intră în război Rusia şi Germania, apoi Franţa şi Anglia. Italia se retrage din Tripla Alianţă şi devine un stat neutru.

În Europa, la începutul primei conflagraţii mondiale, şi alte state acceptă neutralitatea: Spania, Belgia şi Olanda, Elveţia, Albania, Danemarca, Suedia şi Norvegia, România (până în anul 1916).

Principalele fronturi au fost: *în Vest – frontul franco-anglo-german*, *în Est – frontul germano-austro-ungaro-rus*, iar *în Balcani – frontul austro-ungaro-sârb*. Practic războiul s-a declanşat la intervenţia şi insistenţa marilor puteri, antrenând ulterior numeroase popoare din Europa şi din alte continente.

Strategia era gândită ca Franţa să fie atacată de Germania, pentru a o învinge şi scoate din război, după care Germania va ataca în Est Rusia (pentru a obliga-o să capituleze). Evenimentele se precipită, Germania atacă Franţa prin nord-est (încălcând neutralitatea Belgiei),

Rusia atacă în est Germania, Franţa repurtează o victorie strălucită la Marna. Dacă pe uriaşul front estic Rusia este învinsă în Prusia, în sudul frontului, Rusia învinge Austro-Ungaria, ocupând Galiţia şi Bucovina, în Balcani sârbii rezistă cu eroism Austro-Ungariei. Alte state vor intra în iureşul devastator al războiului: SUA de parte Antantei, Turcia de partea Puterilor Centrale, Japonia în Asia de partea Antantei şi astfel *conflictul capătă caracter mondial* (pentru prima dată în istorie).

Are loc capitularea Serbiei, în faţa superiorităţii militare austro-ungare. În anul 1916, după doi ani de neutralitate, România intră în război de parte Antantei şi aduce o valoroasă contribuţie la spargerea frontului Austro-ungar instalat pe crestele Carpaţilor, eliberează Transilvania şi Banatul, dar este atacată în Dobrogea de Bulgaria, aliata Puterilor Centrale. În împrejurări tragice, guvernul şi armata română se retrag în Moldova (1917). În spaţiul est-european, în Rusia, are loc o lovitură de stat, în urma căreia puterea este preluată de comunişti şi astfel *apare primul stat comunist din istorie*. Raportul de forţe se schimbă în februarie 1917 în favoarea Antantei; ofensiva germană de la Curbura Carpaţilor este înfrântă de glorioasa armată română (Oituz-Mărăşti şi Mărăşeşti). În octombrie 1917, comuniştii preiau puterea în Rusia, iar în martie 1918 încheie pacea cu Germania. România rămâne astfel singură în faţa Germaniei, pentru ca în mai 1918 să se încheie *Pacea de la Buftea – Bucureşti* între România şi aliaţii săi, din care rezultă cedarea Dobrogei şi aservirea resurselor naturale ale ţării, în favoarea Germaniei pe timp îndelungat.

Evenimentele se precipită din nou, SUA sprijină Antanta, iar Germania este astfel înfrântă pe frontul de vest şi se retrage de pe teritoriul Franţei şi Belgiei. Aliaţii săi capitulează rând pe rând: Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia.

Consecinţa Primului Război Mondial o constituie prăbuşirea Imperiului Austro-ungar: *„Ceea ce guvernele ungare au împiedicat să se realizeze în epoca dualistă, unirea Slavilor de sud sub comandament croat, s-a realizat sub conducerea sârbească. Autonomia teritorială slovacă, atât de mult solicitată de Slovaci, dar tot atât de violent reprimată de guvernele ungare, a fost forţat contopită în Statul Cehoslovac. Transilvania, înlănţuită forţat în* 1848 *şi în* 1868 *de Regatul Ungar, împreună cu părţile dinspre Tisa şi Banat* s-*au încorporat prin voinţa a peste două treimi din populaţia ei în Regatul României. Regatul Ungar a rămas în stăpânirea teritoriului său etnic originar,*

corespunzând aproximativ spaţiului ocupat de unguri de la aşezarea lor în valea Dunării până pe vremea primului rege Ştefan 1. *Trasarea hotarelor după principiul etnic a fost destul de grea din cauza zonelor mixte locuite amestecat de fostele naţionalităţi şi unguri. Graniţa româno-ungară a fost în această privinţă cea mai exact trasată, corespunzând hotarului lingvistic stabilit de recensământul unguresc din 1910 şi recunoscut ca atare de numeroşi savanţi de specialitate pentru trasarea frontierelor etnice*" (*Atlasul Etnic Românesc*, 1940).

Astfel, în 1918 se formează *statul naţional unitar român*, după alipirea la Regat a Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei, prin voinţa populară şi certificată de Tratatul de pace de la Trianon.

De asemenea, s-au format *statele federale* Cehoslovacia şi Iugoslavia, alături de *statele naţionale* Austria şi Ungaria şi statele baltice (Letonia, Lituania şi Estonia). În acelaşi timp, menţionăm conturarea *statului polonez* între URSS şi Germania, cu un coridor îngust la Marea Baltică – Danzig – Gdańsk de astăzi, punându-se capăt pentru moment, *basculării* acestui stat, între aceste puteri, şi statele baltice.

În Europa, după înfrângerea sa, Germania retrocedează Franţei provinciile Alsacia şi Lorena, Belgiei şi Danemarcei (mici teritorii de graniţă), Poloniei (Poznania, coridorul Vistulei inferioare şi o parte din Silezia). În acelaşi timp, coloniile germane sunt împărţite de Franţa, Marea Britanie şi Japonia, în sfârşit, Germania devine republică în anul 1919. Alte state moştenitoare ale Imperiului Austro-ungar devin republici (Austria în anul 1918 şi Ungaria în anul 1919).

În anul 1918, Estonia devine independentă, iar doi ani mai târziu Letonia şi Lituania.

Dar una din consecinţele cele mai importante ale primei conflagraţii mondiale, a fost fără îndoială dezintegrarea vechilor imperii: Prusac, Austro-ungar, Ţarist şi Otoman, pe ruinele cărora se vor afirma numeroase state federale sau naţionale. În acest context se reîmpart „sferele de influenţă" tradiţionale, iar doctrina europocentristă se află la apogeul său din istorie, deşi o mare putere regională vestică – SUA – se afirmă tot mai mult în politica mondială, depăşind economic încă din anii 1880 – 1890 prima putere economică a lumii – Marea Britanie. Deja în aranjamentele de pace care au urmat, spiritul democraţiei americane date de preşedintele W. Wilsoon, este mai mult decât evident. Dar în răsăritul Europei, într-un context

ciudat, se produce revoluţia bolşevică pe ruinele fumegânde ale Imperiului Ţarist, o experienţă socială masonică care va marca grav destinul a numeroase popoare şi state euroasiatice şi astfel în 1917 se formează Republica Sovietică Rusă (devenită URSS în 1922), care v-a ameninţa pacea lumii dintotdeauna până în prezent prin comunismul exersat (1917 – 1991). Restrângerea Imperiului Otoman devine evidentă; practic după o jumătate de mileniu Turcia părăseşte Europa, dar mai păstrează teritorii însemnate în Orientul Mijlociu şi chiar nordul Africii; dar trebuie să semnalăm începutul modernizării şi emancipării statului turc sub excepţionala conducere şi viziune a lui Atatürk.

Din perioada interbelică europeană a fost marcată şi de apariţia nazismului în mijlocul Europei civilizate în Germania – prin accederea la putere a lui Adolf Hitler – în 1933, speculând frustrările germanilor învinşi în război, dar şi miopia liderilor democraţiei occidentale din Franţa, Marea Britanie, SUA etc., astfel trece la înarmarea Germaniei, o politică agresivă şi provocatoare, rapturi teritoriale anexiuni şi o apropiere diplomatică cu Rusia lui Stalin; şi iată cum îşi vor da mâna marii tâlhari ai secolului trecut, într-o sarabandă de genociduri la scară planetară.

În Asia, în Orientul Apropiat, consemnăm *destrămarea Imperiului Otoman*, în urma căreia Turcia devine stat independent în anul 1923, datorită Revoluţiei conduse de Atatürk şi proclamarea republicii, în locul tradiţionalei forme de guvernământ – sultanatul.

Siria intră sub administraţia franceză, la fel şi Libanul, acestea se unesc pentru o scurtă perioadă, dar din anul 1926 Libanul se separă.

Iranul îşi capătă independenţa în anul 1931, iar statele Palestina şi Transiordania britanică intră sub jurisdicţia Ligii Naţiunilor, dar administrate de Marea Britanie.

În Orientul Mijlociu, Arabia Saudită obţine independenţa în anul 1932, micile stătuleţe de la Golful Persic: Kuwait, Qatar, Oman devin colonii britanice, la fel ca şi statul Yemen (se observă, de fapt, creşterea rolului Marii Britanii în regiunea Golfului), iar Persia (Iran) şi Afghanistan devin state independente.

În Asia de Sud şi Sud-Est, Marea Britanie îşi întăreşte poziţia, state diverse ca mărime şi potenţial devin *colonii engleze*: India, Belucistan (parţial, Pakistanul de astăzi), Kaşmir (o regiune disputată şi astăzi de statele vecine: India şi Pakistan), Ceylon (Sri Lanka

actuală), iar în Peninsula Indochina (Malaysia Britanică), unele insule din Arhipelagul Indoneziei (Borneo şi Kalimantan), la care se adaugă insule din Oceanul Indian.

Alte colonii importante din regiune aparţin Franţei (Vietnam, Uniunea Indochineză), Olandei (cea mai mare parte din Arhipelagul Indoneziei), SUA (Arhipelagul Filipinez) şi devin independente statele himalayene: Nepal, Bhutan şi Tibet.

În Asia de Est remarcăm obţinerea independenţei de către China, iar Tibetul, ulterior (după anul 1953), avea să devină provincie a Chinei; Hong-Kong şi Insula Hainan vor rămâne colonii.

Manciuria este eliberată de japonezi, revine URSS şi parţial Chinei. Japonia mai deţine câteva colonii importante: Coreea şi insula Taiwan.

De altfel în perioada interbelică, se consumă apogeul europocentrismului dar şi al colonialismului european după aproape o jumătate de mileniu, de la primele descoperiri geografice început de navigatorii portughezi pe tărâmurile Africii.

Desigur statele colonialiste: Spania şi Portugalia (primele care au împărţit lumea în urma Tratatului de la Tordesillas în anul 1494), Marea Britanie (devenită „regina mărilor" unde „soarele nu apune niciodată" datorită vastităţii sale), Franţa, Belgia şi Olanda şi sporadic Germania sau Italia, au beneficiat din plin de avantajele statutului de metropolă, prin expolierea acestora (materii prime cvasigratuite, forţă de muncă ieftină, piaţă de desfacere etc.), dar şi prin beneficiile obţinute în modernizarea/industrializarea care nu în mod întâmplător aici şi-au găsit obârşia.

Imperiile colonialiste europene, au ţesut peste harta politică a lumii, o plasă de interese (care se resimt şi astăzi!) în primul rând de natură economică, dar şi politică, iar dacă ne referim numai la trasarea frontierelor, vom observa cum cel mai mare trasator de graniţe a fost Marea Britanie, iar complicaţiile/interesele/perfidia acestor trasatori, nu mai trebuie explicată.

Desigur uriaşele avantaje avute de vechile puteri coloniale europene timp de secole, a generat nemulţumirea noilor puteri (URSS pe de o parte, SUA pe de altă parte), care ulterior, cu argumentaţii ideologice diverse, vor contribui la fundamentarea teoretică a decolonizării, care se va produce după cel De-al Doilea Război Mondial.

De subliniat faptul că în colonii, metropolele şi-au impus treptat

limba de comunicare (limba metropolei), administraţia, sistemele sociale (învăţământ, sănătate etc.), iar elitele locale fiind irezistibil atrase de civilizaţia metropolitană; şi acum la o jumătate de secol de la decolonizare, influenţa acestor state-metropolă este evidentă, dacă ne referim numai la „uniunile lingvistice", vom observa modul în care „uniunea" (britanică – Commonowealth; spaniolă-lumea hispanică; francezauniunea Francofonă sau portugheză – Uniunea lusitană etc.), se îmbină mai mult decât abil cu interesele politice, economice, strategice, geopolitice ale statelor europene.

În Africa, în ciuda unor mişcări revoluţionare de eliberare, efectele sunt practic insesizabile în configuraţia hărţii politice a continentului negru.

Principalele colonii se pot grupa astfel: *coloniile franceze* (Algeria, Tunisia, Maroc, Mauritania, Guineea Franceză, Coasta de Fildeş, Coasta de Aur (Ghana), Camerun, Africa Centrală, Madagascar şi Eritreea Franceză); *coloniile britanice* (Senegal, Sierra-Leone, Nigeria, Sudan, Uganda, Africa Britanică de Est, Tanganyka, Rhodesia de Nord şi Sud, Botswana şi Eritreea Britanică). Cu statut de dominion se află Uniunea Sud-Africană şi Africa de Sud-Vest; *coloniile italiene* (Libia, Somalia, Eritreea şi Etiopia între 1936 – 1941); *coloniile portugheze* (Angola, Mozambic, Cabinda – la estuarul fluviului Congo şi Guineea Portugheză); în sfârşit, singura *colonie* belgiană a fost statul Congo.

State independente erau Egiptul şi Liberia, dar era o independenţă *de facto*, deoarece trupele britanice staţionau în continuare în aceste state, iar influenţa Marii Britanii era vizibilă.

În Oceania, statele Tasmania, vestul Insulei Noua Guinee şi Noua Zeelandă beneficiază de statutul de dominion britanic.

Principalele imperii coloniale în 1935

Nr. crt.	Imperiul colonial	Posesiuni coloniale	
		Suprafaţa (km^2)	Populaţia (loc.)
1	Marea Britanie	40.178.000	426.000.000
2	Franţa	10.246.000	122.300.000
3	Italia	3.381.344	11.900.000

4	Belgia	2.439.000	11.500.000
5	Portugalia	2.428.900	8.800.000
6	Olanda	2.030.380	53.100.000
7	SUA	1.530.000	60.000.000
8	Spania	340.000	850.000
9	Japonia	297.740	24.000.000
	Total	62.600.000 km^2	658.600.000 loc.

(Sursă: T. Simion, 2011)

În America de Nord, Canada îşi obţine independenţa în anul 1931, iar Groenlanda devine dependentă de Danemarca. În America Centrală, majoritatea micilor state şi-au obţinut şi perpetuat independenţa, cu excepţia Hondurasului Britanic, în timp ce Antilele devin colonii ale SUA, Mari Britanii şi Franţei. În sfârşit, în America de Sud, doar Guyanele continuă să fie colonii ale Marii Britanii, Olandei şi Franţei, ca şi unele insule din Atlantic (Falkland, Georgia de Sud şi altele). Dincolo de aceste modificări pe harta politică a lumii, perioada interbelică a fost şi una de *prefaceri ideologice* (apariţia *comunismului*, ca mişcare de extremă stânga în Rusia, şi *a fascismului*, mişcare de extremă dreapta apărută în Germania, din naţional-socialism).

Timp de câteva decenii, dincolo de progresele înregistrate pe plan material şi spiritual, pentru România *a fost cea mai fastă epocă istorică pe care a cunosc*ut-*o până acum*. Dar se acumulează şi *tensiuni negative*: nemulţumirea statelor învinse şi sentimentul de revanşă, similitudinile de fond între comunism şi fascism, puternica înarmare germană *susţinută ideologic* şi de geopolitică, *miopia politică* a conducătorilor marilor puteri europene etc. Toate acestea, dar şi alte cauze vor genera cea de-a doua conflagraţie mondială, cu consecinţe mult mai grave pentru destinul omenirii.

Preludiul acestei conflagraţii va fi reprezentat prin *expansiunea germană* în Europa, prin *rapturile teritoriale* şi prin *abdicarea diplomaţiilor tradiţionale* în faţa agresiunii germane. Aceste

evenimente şi multe altele vor fi prefaţate de anii de grea cumpănă 1938 – 1940.

Concluziile geopolitice ale hărţii politice a lumii interbelice (1918 – 1940) sunt următoarele

— Dezintegrarea unor imperii (în principal europene), ca o consecinţă firească a Primului Război Mondial timperiul Prusac, Imperiul Austro-ungar, Imperiul Ţarist, Imperiul Otoman) şi apariţia a numeroase state (federale sau naţionale)

— Apogeul europocentrismului şi a colonialismului (imperiile coloniale britanic, francez, spaniol, portughez, belgian, olandez etc.) şi avantajele implicite în dezvoltarea acestor state, generând frustrări şi nemulţumiri noilor puteri afirmate atunci (SUA, URSS) sau din partea Germaniei (venită târziu la „jaful planetar");

— Afirmarea SUA din liderul emisferei vestice, în lider mondial, cu importante atribuţii în modelarea hărţii politice a lumii, prin principiile revoluţionare ale politicii promovate de W. Wilsson (de excepţionalism american, demieraţie, autodeterminare, continuitate istorică, etnică etc.); rolul ulterior al SUA în lume va deveni dominant, mai ales după cea de-a doua conflagraţie mondială;

— Apariţia comunismului ca ideologie (revoluţia bolşevică), stat sovietic, dictatura proletariatului şi a lui Stalin, toate acestea vor marca profund Europa şi lumea întreagă, iar consecinţele comunismului sunt şi acum evidente;

— Apariţia nazismului ca ideologie, stat nazist, dictatură şi a lui Hitler ca exponent al politicii, care la fel va marca Europa şi lumea întreagă, iar începerea celei de-a doua conflagraţii mondiale i se datorează în întregime;

— Lumea multipolară reprezentată prin puterile regionale: Marea Britanie, Franţa, Germania, SUA, Japonia, URSS, care vor exercita prin alianţe rolul regional / mondial, dar şi un fragil echilibru al acestora.

— Ineficienţa organismelor internaţionale, a se vedea Societatea Naţiunilor (predecesoarea ONU), în evoluţia evenimentelor care ulterior, vor declanşa cel De-al Doilea Război Mondial cu consecinţele sale.

— Evoluţia unor frontiere sensibile, a problemelor etnice/religioase, a democraţiei (în restrângere) şi a dictaturilor (în extindere), pe fondul Marii Crize (1929 – 1933), şi a evoluţiei

economice ciclice, dar şi apariţiei comunismului şi fascismului – cele două „plăgi" ale secolului al XX-lea

II. 2. HARTA POLITICĂ A LUMII DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, PÂNĂ LA IMPLOZIA COMUNISMULUI (1989/1991)

La scara istoriei, intervalul perioadei interbelice (1918 – 1940), nu a fost decât un „intermezo" în soluţionarea problemelor /crizelor care au frământat comunitatea internaţională. Unele dintre marile puteri erau nemulţumite de împărţirea lumii (sferele de influenţă), altele apărute mai târziu (SUA ş.a.) nu participase la „tortul" planetar (coloniile), în sfârşit, apariţia celor două „isme": comunismul în Rusia şi nazismul în Germania, vor alimenta pretextele şi mai ales începutul celei de-a doua conflagraţii mondiale. Astfel că devenise previzibile intenţiile agresive/revanşarde ale unor puteri, dar şi miopia altora, ineficienţa organismelor internaţionale (ca de altfel şi în perioada contemporană!), pe fondul unor mijloace de propagandă eficiente, încât la începutul anilor '40, războiul era… pe buzele tuturor.

De fapt încă de finalizarea Tratatului de la Versailles, unul din generalii francezi – F. Foch – a exprimat sugestiv: „asta nu e pace; e doar un armistiţiu de douăzeci de ani, iar evenimentele ulterioare au confirmat pe deplin această declaraţie.

Evenimentele premergătoare Celui de-al Doilea Război Mondial încep încă din anul 1938, când se prefigurase deja *axa fascistă Berlin – Roma – Tokyo*, cu consecinţe dezastruoase pentru pacea Europei, dar şi a lumii întregi.

Pentru situaţia extremă în acea perioadă, revenim la o lucrare fundamentală pentru chestiunea de faţă: „Spaţiul istoric şi etnic românesc" (1940), din care spicuim: „*Marile şi dramaticele schimbări în geografia politică a Europei în anii 1938 – 1941 au fost determinate de interesele politice comune celor două mari imperialisme ale timpului – cel german şi cel sovietic, în contextul cedărilor dezastruoase din partea democraţiilor occidentale. Până în iunie 1941, Hitler şi Stalin* îşi *satisfăcuseră în bună măsură poftele revizioniste, revanşarde şi anexioniste pe seama vecinilor lor*".

Tratatul sovieto-german din 23 august 1939 (Ribbentrop-Molotov), precum şi *protocoalele/anexe secrete* încheiate tot atunci, ulterior fuseseră respectate punct cu punct. Alături de Germania hitleristă – pornită pe calea *Drâng nach Osten* (Drumul spre Răsărit), a *spaţiului vital*, grefată pe ideologia nazistă, şi de Uniunea

Sovietică – consecventă în respectarea imperialismului funciar al ţarilor ruşi, *înnobilat* de internaţionalismul proletar al ideologiei bolşevice – s-au aflat, fără rezerve, Ungaria şi Bulgaria, care, ataşate politicii de revizuire a tratatelor de pace de după Primul Război Mondial, au participat la hăcuirea statelor suverane şi independente vecine, apărute după 1918 (Cehoslovacia, Iugoslavia), sau care-şi desăvârşiseră unitatea statală (România).

În martie 1939, *statul cehoslovac era dezmembrat prin forţa armelor de către Germania* şi cu ajutorul Ungariei. În octombrie 1939, Polonia dispărea de pe harta Europei – pentru a patra oară în istoria sa – după *Blitzkrieg-ul* declanşat la 1 septembrie de Germania, fiind ocupată şi împărţită de aceasta din urmă şi de Uniunea Sovietică în baza protocolului secret Ribbentrop-Molotov. În aprilie – iulie 1941, Iugoslavia era ocupată şi dezmembrată prin tot felul de anexiuni de Germania, Italia, Ungaria şi Bulgaria, ultima înfruptându-se şi din teritoriul Greciei ocupate de germani şi italieni.

România (295.049 km^2 şi 20.050.000 locuitori), părăsită de aliaţii tradiţionali Franţa şi Marea Britanie – ele însele având de făcut faţă războiului declanşat de Germania, va suporta consecinţele prevederilor secrete ale Tratatului sovieto-german din 23 august 1939, fiind constrânsă prin ameninţare militară să cedeze Uniunii Sovietice, la 28 iunie 1940, *Basarabia* (44.442 km^2 şi 3.200.000 locuitori), *nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţei* (6.000 km^2 şi 596.000 locuitori).

Acestor rapturi teritoriale li se adăuga smulgerea, tot sub ameninţarea cu forţa militară, a *nord-estului Transilvaniei* (43.492 km^2 şi 2.667.000 locuitori), prin *arbitrajul* imperialist de la Viena, din 30 august 1940, al Germaniei hitleriste şi al Italiei mussoliniene, care pedepseau astfel România pentru politica sa externă şi răsplăteau ataşamentul Ungariei hortyste la politica de revanşă şi revizuiri teritoriale. Încorporarea sudului Dobrogei (7.726 km^2 şi 425.000 locuitori, judeţele Durostor şi Caliacra – *Cadrilaterul*) la Bulgaria, la 7 septembrie 1940, era o urmare a aceloraşi presiuni germano-italiene. Bilanţul sfârtecării României Mari este cutremurător: *101.660 km^2* smulşi, pierderi de populaţie circa *6.888.000 locuitori*, într-un interval de câteva luni.

Faţă de situaţia din iunie 1940, România pierduse *peste o treime din teritoriul naţional*, *peste o treime din populaţie*, ea având în

octombrie acelaşi an 193.193 km^2 şi 13.162.000 locuitori. Iată, din păcate, tabloul într-adevăr cutremurător al norilor grei ai istoriei, care se abătuse asupra României, în pragul celei de-a doua conflagraţii mondiale.

Aşadar, alături de *Germania fascistă*, *au acţionat Italia musolliniană*, *Ungaria hortystă*, *Slovacia şi Bulgaria* (state profasciste).

La cele amintite consemnăm şi alte fapte petrecute; URSS (în baza Pactului Molotov – Ribbentrop din 23 august 1939) ocupă un spaţiu vast de la Marea Baltică la Marea Neagră: un *teritoriu finlandez* între Golful Finic şi Lacul Ladoga, *Ţările Baltice* (Estonia, Letonia şi Lituania), mai mult de jumătate din *Polonia*, *Bucovina de Nord*, regiunea subcarpatică Tisa, *ciocul de porumbel* (unde se înnodau frontierele dintre România, Polonia şi Cehoslovacia), *Ţinutul Herţei* şi *Basarabia* (de la România) ajungând astfel la Delta şi gurile Dunării.

Germania, la rândul său, anexase (invadase) jumătate din Polonia, Cehia, Austria şi Ţările de Jos, iar Italia anexează unele teritorii de pe coasta Dalmaţiei. La începutul războiului, în campaniile din 1939 – primăvara lui 1941, se deschid mai multe fronturi între ţările fasciste şi ţările aliate: *primul front germano-polonez* care duce la cotropirea Poloniei 1939, *al doilea front*, *spre ţările* nordice determină cucerirea Danemarcei şi Norvegiei – aprilie 1940. Al treilea front şi cel mai vast, este *frontul vestic* prin care Germania cotropeşte pe rând Olanda, Belgia, Luxembourg şi aproape două treimi din Franţa, (mai – iunie 1940), *al patrulea front* în Balcani, îndreptat împotriva Iugoslaviei şi Greciei (care ulterior vor fi înfrânte, atacurile venind atât din partea Germaniei, dar şi a Italiei, Ungariei şi Bulgariei). Deja la jumătatea anului 1941, harta politică a Europei era sfârtecată de Germania şi aliaţii săi, câteva state şi-au păstrat neutralitatea (Elveţia, Portugalia, Finlanda). Forţele aliate au intrat în derută, doar Marea Britanie continuă să reziste atacurilor aeriene germane, fiind sprijinită de SUA, care intră în vârtejul Celui de-al Doilea Război Mondial.

Credincioasă crezului său *Drâng nach Osten* (*Drumul spre Răsărit*), *Germania deschide un vast front pentru a ataca URSS*, *de la Marea Baltică până la arcul Carpaţilor*, astfel, la începutul lunii decembrie 1941, linia frontului era situată în Prusia Orientală, Polonia Centrală, Slovacia şi Moldova. După lupte crâncene, armata rusă se retrage în interior, astfel că, în noiembrie 1942, *linia frontului germano-sovietic* se găsea pe linia Krasnodar – Stalingrad – Voronej –

Moscova – Leningrad – Lacul Onega şi Murmansk (la Oceanul Arctic). Bătălii aprige au marcat campania germană în Est (de pildă, *bătălia de la Moscova* (1941), sau *bătălia pentru Leningrad* (1942). Armata Roşie – sprijinită de aliaţi, îndeosebi cu materiale de război din SUA, dar şi de *generalul iarnă*, care l-a îngenuncheat şi pe Napoleon Bonaparte – trece la o puternică contraofensivă (între anii 1942 – 1944, ajungând astfel pe linia frontului şi, ulterior, spre Germania – 1945).

Pe frontul de vest (susţinut în primul rând de SUA, Marea Britanie şi Franţa), contraatacă de la Marea Manecii, până la Marea Mediterană, eliberând Ţările de Jos, Franţa ocupată contribuind la nimicirea Germaniei fasciste (1944 – 1945). Operaţii militare s-au desfăşurat şi în Africa de Nord şi sudul Italiei (1942 – 1943), când aliaţii (SUA, Marea Britanie) reuşesc, practic, scoaterea din luptă a Italiei şi eliberează ţările nord-africane ocupate şi jumătate din Italia.

În regiunea Asia-Pacific, Japonia reprezenta principala *forţă fascistă* şi acaparase mari spaţii geografice din Asia Continentală: atât din Manciuria până în Indochina, cât şi principalele arhipelaguri (Indonezia, Filipine şi altele).

Celebrul atac japonez de la *Pearl Harbor* (7 decembrie 1941) ducea la distrugerea în mare parte a flotei americane din Pacific şi avea drept efect sensibilizarea Americii (SUA) şi contribuţia concretă în sprijinul aliaţilor europeni. Operaţiunile de război se desfăşoară mai ales la începutul şi la sfârşitul războiului, respectiv 1941 – 1942 şi 1945 – experienţa nucleară nefastă.

Între 1942 – 1945, SUA pornesc contraofensiva în Pacific pe mai multe aliniamente (Arhipelagul Gilbert, Solomon, Insula Guam şi anul 1945 în Okinawa), iar prin participarea pe mai multe fronturi (Europa, Asia-Pacific), se afirmă ca o *mare putere mondială*.

Prinsă în cleşte, în urma apropierii fronturilor de vest şi de est, Germania este înfrântă, practic, după *bătălia de la Berlin* (16 aprilie 1945).

Participarea României la această conflagraţie mondială a fost excepţională, prin eforturile sale materiale şi pierderile umane, ţara noastră a fost *a patra ţară aliată* care a contribuit la înfrângerea fascismului, deşi nu s-a bucurat de *statutul de cobeligerant* (datorită URSS şi miopiei politice a democraţiilor occidentale). Mai mult, *România a fost tratată ca stat învins*, fiind nevoită să plătească uriaşe despăgubiri de război către URSS, până în anul 1964 (aservire

economică totală în valoare de câteva miliarde de dolari la paritatea de atunci).

Consecinţele geopolitice au fost de o mare complexitate, din capul locului, trebuie să subliniem *aranjamentele* la care au participat Stalin, Roosvelt şi Churchill (după mai multe întâlniri la Moscova, Teheran şi mai ales, la Ialta în 1945).

Astfel, *Tratatul de pace de la Paris* (1947) consfinţeşte noile realităţi geopolitice mondiale, după cum urmează.

În Europa, Germania *este împărţită în patru zone de ocupaţie militară*: americană, britanică, franceză şi sovietică. Regiunea Ruhr este sub control britanic, iar regiunea Saar sub cel francez. Berlinul are acelaşi regim cvadripartit. Germania retrocedează zona sudetă Cehoslovaciei; pierde Prusia Orientală (în favoarea Poloniei) şi abandonează teritoriile situate la est de Oder-Neisse. Italia retrocedează Greciei Dodecanezul şi Insula Rhodos, iar Albania devine stat independent. Regiunea Vale d'Aosta revine Franţei, iar zona Trieste va fi – ocupată de americani şi iugoslavi. Austria redevine independentă, dar va fi ocupată militar până în anul 1955. Cehoslovacia revine la frontierele din anul 1938, dar pierde Rutenia (Ucraina Subcarpatică) în favoarea URSS, Finlanda pierde în favoarea URSS atât o regiune frontalieră din Carelia, portul Petsamo, cât şi oraşele Turku şi Parkalla (pentru puţin timp însă). Polonia redevine stat independent, observându-se o *basculare* a graniţei de vest (pe linia Oder-Niesse, obţinând o parte din Pomerania şi Silezia), obţine sudul Prusiei Orientale, cordonul Danzig (Gdańskul actual), dar va ceda importante teritorii în est în favoarea URSS.

România *pierde pentru a doua oară Basarabia*, *nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa* în favoarea URSS, (respectându-se astfel anexa secretă a Pactului Molotov-Ribbentrop, cu acordul tacit al celorlalte puteri); de asemenea, *pierde Cadrilaterul* în favoarea Bulgariei, doar Transilvania de N-E, cedată prin Dictatul de la Viena, revine la teritoriul naţional. Iată de ce eforturile României, de ţară cobeligerantă, nu au fost recunoscute nici după prăbuşirea comunismului (1989 – 1991).

Ungaria revine la graniţele sale din 1938, retrocedând teritoriile luate de la vecinii săi (Cehoslovacia, România şi Iugoslavia), cedând, de asemenea Rutenia, care va fi încorporată Ucrainei.

Dar cele mai mari câştiguri teritoriale le obţine URSS: *statele baltice* pe care le proclamă state sovietice încă din 1940, teritoriile din

Polonia şi Prusia Orientală (pe care le include la Bielorusia şi Ucraina), *teritoriile româneşti Bucovina de Nord*, *Herţa* şi *Basarabia de Sud* (încorporate la Ucraina), iar *cea mai mare parte a Basarabiei devine stat sovietic* (actuala R. Moldova).

Iugoslavia revine la conturul antebelic, în plus, câştigă de la Italia Dalmaţia, Peninsula Istria şi Fiume. Bulgaria câştigă Cadrilaterul (de la România), cedează provincia Thracia Greciei şi Iugoslaviei, teritorii ocupate din Macedonia, Grecia revine la frontierele din 1940.

Sub aspect politic, cele mai spectaculoase modificări după Cel de-al Doilea Război Mondial se produc în Europa Centrală şi de Est, unde se *instaurează comunismul* de către URSS, cu complicitatea democraţiilor occidentale. Astfel, în ordine cronologică se formează republicile comuniste: RSF Iugoslavia (29.11.1945, stat federal compus din RS Serbia, RS Croaţia, RS Slovenia, RS Muntenegru, RS Bosnia şi Herţegovina şi RS Macedonia), RP Albania (11.01.1946), RP Bulgaria (15.09.1946), RP Polonă (19.02.1947), RP Română (30.12.1947), RS Cehoslovacia (14.07.1948), RP Ungară (18.08.1949) şi R.D. Germană (7.10.1949), prin transformarea teritoriului controlat de URSS, în stat comunist, cu capitala în Berlinul de Est.

În acest mod se conturează în Europa apariţia celor *două blocuri politice*, *militare şi economice*: *sistemul comunist* (creat de URSS şi ţările satelitare) şi *sistemul capitalist* (vechile democraţii europene), despărţite de *Cortina de fier*, după celebra expresie lansată de W. Churchill în anul 1949.

În acelaşi timp, *creşte influenţa URSS în spaţiul Asiei de Est*, prin apariţia statelor comuniste: RP Chineză (1949), RPD Coreeană (în urma Războiului din Peninsula Coreea dintre anii 1950 – 1954) şi RD Vietnam. De asemenea, influenţa ideologică a URSS se resimte şi în *Peninsula Indochina* (Campuchia Democrată). Ulterior, în anul 1954, consemnăm apariţia unicului stat comunist din spaţiul american – Cuba. Ideologia comunistă promovată de URSS, a influenţat state din Africa şi America Latină, dar fără rezultate concrete.

Războiul rece a determinat şi constituirea celor două blocuri militare antagoniste (NATO şi Tratatul de la Varşovia) şi între acestea, o zonă-tampon constituită din Finlanda, Austria şi Iugoslavia.

O altă caracteristică a primilor ani postbelici, este legată de *creşterea rolului SUA* în *Europa de Vest* (*Planul Marshall* de ajutorare şi cooperare economică), dar şi în alte regiuni geografice (America

Latină, Asia de Est-Pacific etc.).

Confruntarea dintre aceste două superputeri se acutizează confruntările din peninsula Coreea şi formarea celor două state cu regiuni diferite, despărţite artificial de graniţa actuală, trasată peste paralele de 360 Lat. Nordică în anul 1954; războiul din Vietnam având ca protagonişti SUA şi Vietnam, dar şi sponsori pe măsură (China de partea statului Vietnam), încheiat cu retragerea americană din 1971 (*zidul Berlinului* din 1961, sau *criza rachetelor* din Cuba din 1964), determinând o accentuată *cursă a înarmărilor*, cu efecte catastrofale pentru economia centralizată a blocului comunist, care de fapt va ceda în faţa „sfidării americane" a *războiului stelelor* în anii '80.

Competiţia de pe Terra se transferă în *spaţiul cosmic*, începe era *cuceririi spaţiului extraatmosferic*, cu rezultate deosebite şi pentru cunoaşterea umană (dar monopolizate de statele din clubul nuclear: SUA, URSS, Franţa, Marea Britanie şi China). Oricum *echilibrul terorii* a fost concepţia geopolitică care a dominat lumea postbelică, cel puţin până în anii 1990 – 1991.

O altă consecinţă directă a celei de-a doua conflagraţii mondiale a fost *decolonizarea*, ca urmare a prăbuşirii vechilor imperii coloniale, care au dominat timp de mai multe secole cea mai mare parte din Terra, dar şi în urma obţinerii independenţei a numeroase colonii din Africa (de pildă, 1960 a fost denumit de ONU *Anul Africii*), dar şi din Asia şi alte continente.

Decolonizarea a fost influenţată, pe de o parte, de SUA (care hotărâse acest lucru încă din deceniul IV al secolului XX) şi de URSS (prin acţiunile subversive de sprijinire a mişcărilor revoluţionare promarxiste). La aceste cauze se adaugă şi noua ordine mondială, în care marile puteri europene sunt dominate de SUA, iar eforturile de refacere economică, noile tendinţe geopolitice impun o nouă abordare. Desigur că, în urma decolonizării, cele mai multe colonii şi-au obţinut independenţa politică, dar din punct de vedere economic continuau să depindă de vechile metropole (schimburile comerciale, deficitul de plăţi, datoria externă etc.).

Cronologic, situaţia poate fi sintetizată astfel: între 1946 – 1950 obţin independenţa 13 state situate în Asia (Iordania, Filipine, Pakistan, India, Myanmar, Sri-Lanka, Israel, Coreea de Sud şi de Nord, Vietnam, Laos, Cambodgia şi Indonezia).

În deceniul 1950 – 1960, asistăm la decolonizarea a 25 de state,

majoritatea din Africa (Libia, Sudan, Maroc, Tunisia, Ghana, Guineea, Camerun, Togo, Madagascar, Congo/Zair, Somalia, Dahomey/Benin, Niger, Volta Superioară/Burkina Fasso, Cote d'Ivoire, Ciad, Africa Centrală, Congo/Brazzaville, Gabon, Senegal, Mali, Nigeria şi Mauritania), Asia (Malaysia) şi Europa (Cipru).

În deceniul 1960 – 1970 se înregistrează numărul record de state (26) care obţin independenţa, situate îndeosebi în Africa (Sierra Leone, Tanganyka/Tanzania, Burundi, Rwanda, Algeria, Uganda, Kenya, Malawi, Zambia, Gambia, Botswana, Lesotho, Swaziland, Guineea Ecuatorială), Asia (Kuwait, Singapore, Yemenul de Sud, Mauritius), Oceania (Tonga, Fidji, Nauru), America de Sud (Trinidad-Tobago, Guyana), America Centrală (Jamaica, Barbados) şi Europa (Malta).

Între 1970 – 1980 decolonizarea cunoaşte, de asemenea, valori ridicate; 24 de state situate în Asia (Bahrain, Qatar, Emiratele Arabe Unite, Bangladesh, Papua-Noua Guinee), Africa (Guineea-Bissau, Mozambic, Capul Verde, São Tomé şi Príncipe, Angola, Comore, Seychelles, Djibouti şi Zimbabwe), America Centrală şi de Sud (Bahamas, Grenada, Surinam, Dominica, Santa Lucia, Kiribati, Saint Vicent şi Grenadine) şi Oceania (Solomon, Tuvalu, Vanuatu). În sfârşit, în deceniul 1980 – 1990, cinci state obţin independenţa (Belize, Antigua şi Barbuda, Saint Kitts şi Nevis, Brunei-Darusalam şi Namibia).

În ultimul deceniu al secolului XX, doar câteva enclave revin la teritoriul de unde au fost cândva „smulse": Hong Kong (1997) şi Macao (1999) revenind la RP. Chineză şi obţinerea independenţei coloniei Timorul Oriental (2002), de sub dominaţia portugheză.

De altfel, analizând evoluţia statelor din punct de vedere numeric se remarcă că cele mai multe dintre state au apărut pe harta politică a lumii îndeosebi după Cel de-al Doilea Război Mondial, de la 74 de state în anul 1946, la 196 de state în anul 2002.

Aşadar, *decolonizarea* masivă s-a produs în deceniile cinci şi şase, în *Africa*, *Asia de Sud şi Sud-Est*, *Oceania şi Orientul Mijlociu*, când pe ruinele vechilor imperii apar noi state, multe dintre acestea revenind la vechile denumiri tradiţionale. În Orientul Apropiat, un fapt semnificativ, cu consecinţe deosebite în regiune, a fost *crearea statului* Israel (1948) pe teritoriul Palestinei, dar şi numeroase *conflicte* (concretizate în mai multe războaie între Israel şi ţările arabe). Tot în această zonă semnalăm existenţa unui popor fără un stat propriu:

kurzii (un popor de circa 20 milioane de locuitori, răspândiţi în prezent pe teritoriul Turciei, Irakului, Iranului şi în regiunea Caucaz, în afara celor din emigraţie).

Interesantă este situaţia geopolitică postbelică din *Peninsula India*, când după prăbuşirea Imperiului Britanic al Indiilor Orientale, s-au format India şi Pakistan (1947, ultimul pe locul vechiului Belucistan), iar în estul peninsulei la gurile Gangelui şi Brahmaputrei – statul Bangladesh, în 1972 în locul fostului stat Pakistan de Est. Consemnăm de asemenea complexitatea liniei de frontieră, pe linia Munţilor Himalaya dintre India şi China cu unele conflicte armate regionale între aceste ţări, dar şi unele probleme delicate: Tibetul în China şi Kashmirul între India şi Pakistan, potenţiale surse de insecuritate regională, mai ales că statele aflate în dispută sunt şi puteri nucleare.

Dar perioada postbelică nu a fost scutită de numeroase conflicte locale (războaie regionale), în care au fost antrenate multe state. Cauzele acestora au fost complexe: eliberarea fostelor colonii, conflicte teritoriale tradiţionale, conflicte etnice şi religioase.

Astfel, *harta conflictelor militare* (1945 – 1995) este deosebit de complexă.

În Africa, consemnăm *războaiele* dintre Mozambic – Portugalia (1964 – 1975), Angola – Portugalia (1961 – 1975), Guineea Bissau – Portugalia (1959 – 1974), Algeria – Franţa (1954 – 1962), Maroc – Sahara Spaniolă (1957), Egipt – Marea Britanie (1956 – criza Suezului), Ciad – Franţa (Libia) în 1968, Zair – Belgia (1960 – 1971), Zair – Franţa (1978), Namibia – Africa de Sud (1966), Kenya – Marea Britanie (1952 – 1960), Tanzania – Uganda (1978 – 1979) sau numeroase *conflicte interetnice* din Rwanda, Burundi, Zimbabwe, Etiopia, Sudan, Somalia etc.

În Orientul Mijlociu, principalele *războaie locale* au fost: Palestina – Marea Britanie (1946 – 1947), Israel – Ţările Arabe (1948 – 1949; 1956; 1967; 1969 – 1970; 1973; 1978; 1982 – 1994), Liban (1958, 1975), Iordania – Siria (1970), Iran – Irak (1980 – 1989), Irak – Kuwait (1990), Irak – Naţiunile Unite (1990 – 1991).

În Asia de Sud cele mai *mari conflicte* s-au desfăşurat între India – Pakistan (1947 – 1949; 1965), Afghanistan – URSS (1979 – 1989), China – Tibet (1950 – 1959), India – China (1962), India – Bangladesh (1971), sau alte războaie în Nepal (1950, 1962), China (1945 – 1949),

Sri Lanka (1971) etc.

În Asia de Est şi Sud-Est numeroase *războaie* au zguduit aceste regiuni geografice: Indochina – Franţa (1946 – 1954), Indonezia – Olanda (1962 – 1966), Laos – Franţa (Vietnam) în 1953 – 1973, Vietnamul de Nord – Vietnamul de Sud (SUA, 1959 – 1971), Coreea de Nord (China) – Coreea de Sud (SUA) în 1950 – 1954, China – Vietnam (1979), Cambodgia – Vietnam (1970 – 1975, 1978 – 1979); Malaysia – Marea Britanie (1948 – 1960) sau războaiele din Birma (1948 – 1958), Filipine (1945 – 1954, 1972 – 1974), Indonezia (1950 – 1965), Timor şi Noua Caledonie.

Nici Europa nu a fost scutită de *războaiele locale*: Cipru – Marea Britanie (1955 – 1960), Cipru (1974 – confruntarea între Grecia şi Turcia determinând divizarea insulei şi evoluţia separată a celor două entităţi politice), conflictele din Grecia (1945 – 1949).

În emisfera vestică, conflictele armate s-au desfăşurat în majoritatea regiunilor geografice care compun America Latină. Astfel, menţionăm în Antile, războaiele dintre Cuba – SUA, în istmul american în Guatemala (1954, 1967 – 1980), Salvador (1979), Nicaragua (1977 – 1979), Costa Rica (1948, 1955) sau între statele Nicaragua – Honduras (1957), Honduras – Salvador (1969). În America de Sud menţionăm conflictele din Columbia (1948 – 1958), Venezuela (1945, 1961 – 1964), Perú (1946, 1980 – 1991), Brazilia (1980), Uruguay (1963 – 1972), Argentina (1974 – 1983), mai recent războiul dintre Perú – Ecuador (1995).

În sfârşit în Atlanticul de Sud, menţionăm *conflictul Malvinelor*, care a opus Argentinei – Marea Britanie (1982), cu victoria de partea britanică.

Aşadar, numeroase conflicte au avut loc în perioada posteblică, având cauze diverse de la *dispute teritoriale*, la *conflicte etnice*, de la *dispute religioase*, la cele *ecologice sau economice* (dreptul mării) sau chiar la *„războiul fotbalului”* (Honduras/ Salvador).

Pierderi umane în cele mai ample conflicte armate între 1945 – 1985

1	Războiul civil din China	1946.1950	1.000.000
2	Coreea	1950 – 1953	3.000.000

3	Vietnam	1960 – 1975	2.325.000
4	Biafra (Nigeria)	1967 – 1970	2.000.000
5	Cambodgia	1970 – 1989	1.220.000
6	Bangladesh	1971	1.000.000
7	Afghanistan	1978 – 1992	1.500.000
8	Mozambic	1981 – 1994	1.050.000
9	Sudan/Eritrea	1984	500.000

Sursa: *World Military and Social Expenditures*, 1991.

Principalele consecinţe geopolitice după cel De-al Doilea Război Mondial au fost următoarele

— Apariţia şi formarea „sistemului mondial comunist", având promotor URSS, în care au fost incluse cu forţa în această „închisoare a popoarelor" state din Europa Centrală şi de Sud-Est, state din Asia (Mongolia încă din 1924, China, Coreea de Nord şi Vietnam), la care se adaugă Cuba (Antile) şi state procomuniste din Indochina sau Africa.

— Lumea bipolară reprezentată de blocurie comunist (URSS şi aliaţii) versus blocul capitalist (SUA şi aliaţii), despărţite de „Cortina de Fier" care a sfârtecateuropa între (1949 – 1989/1991), aflate în competiţie militară (cursa înarmărilor), politică şi economică.

— Geopolitica nucleară devine o realitate după formarea „clubului nuclear" (SUA, URSS, Franţa, Marea Britanie şi China), ulterior şi alte state (India, Pakistan, Coreea de Nord, Israel); acest lucru schimbă fundamentele geopoliticii clasice, influenţând „războiul şi pacea" de fapt ordinea mondială; dispar elemente clasice (state tampon, heartland, rimland etc.) devin importante spaţii maritime şi aeriene/cosmice, diseminarea bazelor militare (fixe sau mobile), iar

„Războiul stelelor" expresie a tehnologiei militare, va „sufoca" în anii '80 blocul comunist, contribuind la prăbuşirea comunismului.

— Apariţia mişcării de nealiniere ca o contrapondere a statelor în curs de dezvoltare (care nu agreau cele două blocuri existente), în urma Conferinţei de la Bandung (1964), principalii organizatori fiind Iugoslavia şi Indonezia; în anii '80 mişcarea de nealiniere se apropie de 100 de state, constituind (teoretic!) o forţă, dar rolul jucat pe scena mondială nu au fost pe măsura potenţialului avut.

— Cu acordul celor două blocuri politico-militare (având motivaţii diverse), se produce masiva decolonizare a lumii, când aproape o sută de colonii îşi obţin independenţa politică, dar problema acestei lumi nu sunt nici astăzi rezolvate; decolonizarea generează numeroase războaie /conflicte regionale/locale (fie între metropole şi colonii, fie între colonii pe motive etnice, religioase, frontaliere etc.

— Formarea statului Israel în urma deciziei Consiliului de Securitate (1947) pe teritoriul Palestinei, desfăşurarea a numeroase războaie israeliano-arabe, cu implicarea marilor puteri, dar şi implicaţiile profunde pentru pacea şi stabilitatea în Orientul Apropiat şi cu numeroase probleme rămase nerezolvate.

— Afirmarea terorismului în numeroase regiuni/state din Orientul Mijlociu, Africa, America Latină etc., având motivaţii politice, militare, etnice, religioase, care a demit una dintre marile probleme ale omenirii, incapabilă încă să soluţioneze acest complex dosar.

— Explozia demografică fără precedent, fractura între Nord-Sud, subdezvoltarea, şomajul, foametea şi epidemiile unele endemice la care putem adăuga epuizarea unor resurse, poluarea şi încălzirea globală creează o imagine complicată a lumii secolului al XX-lea.

— Germenii prăbuşirii comunismului datorată beneficienţei economice, democraţiei încălcate cu brutalitate etc., o regăsim încă de la început în numeroase state (România – fenomenul de partizani, greve şi revolte; revoluţia din Ungaria din 1956, „primăvara de la Praga" din 1968, organizarea sindicatului „Solidaritatea" în Polonia etc.), vor contribui apoi la implozia sistemului, cu implicaţii majore asupra hărţii politice a lumii şi nu numai).

II.3. HARTA POLITICĂ A LUMII CONTEMPORANE DUPĂ IMPLOZIA COMUNISMULUI (1989 – 1991) PÂNĂ ÎN PREZENT

Evenimentele geopolitice prilejuite de implozia comunismului

(1989 – 1991) au fost atât de importante, încât consecinţele acestui proces au modificat substanţial harta politică a lumii, în contextul globalizării, făcând tranziţia de la lumea bipolară postbelică, la lumea multipolară în care trăim astăzi.

Deşi este o perioadă istorică scurtă (un sfert de secol), mutaţiile petrecute au fost dintre cele mai spectaculoase: dispariţia sistemului comunist, dezintegrarea unor state federale pe cale amiabilă sau confruntare (Cehoslovacia, URSS, Iugoslavia), apariţia a numeroase state independente, „deceniile de aur" ale SUA (ca unică supraputere mondială), dar şi dezvoltarea terorismului, de la extinderea NATO şi UE la „ridicarea Chinei" şi a altor state emergente, de la criza mondială (începută în SUA în 2007 şi încă „nefinalizată"!) până la „primăvara arabă" sau revizionismul şi agresivitatea Rusiei.

Iată aşadar tabloul extrem de complex în care evoluează lumea contemporană, în care România trebuie să coexiste şi să supravieţuiască în complicata Uniune Europeană şi membră a alianţei NATO, ca stat de „frontieră" ale acestor organizaţii. Germenii prăbuşirii comunismului erau evidenţi încă de la începutul instalării „ciumei roşii" în Europa Centrală şi de Sud-Est, sub „cizma" Armatei Roşii pe fondul trădării puterilor occidentale a acestor ţări către „ursul sovietic".

Dezvoltarea economică centralizată, inversarea legilor economice naturale, firești, precaritatea nivelului de trai, amputarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, participarea la cursa înarmărilor (ca stat aliat al Pactului de la Varşovia) toate acestea au determinat falimentul sistemului comunist.

În acest context se acumulează grave tensiuni sociale, care izbucnesc în revolte reprimate cu cruzime de forţele de represiune naţionale sau internaţionale (în numele „internaţionalismului proletar" manevrat de oculta sovietică). Astfel, menţionăm din lungul şir de mişcări anticomuniste *evenimentele tragice de la Berlin* (1953) rezistenţa multor patrioţi români în Carpaţi, *Revoluţia maghiară* (1956), *„Primăvara de la Praga"* (1968), *revoltele poloneze* şi înfiinţarea sindicatului „Solidaritatea" sau *revoltele din România* (1987) etc. În acelaşi timp, subliniem faptul că democraţiile occidentale şi nord-americane, deşi cunoşteau realităţile de dincolo de *„Cortina de fier"*, nu au reacţionat corespunzător, prin multe fapte au „cauţionat" puterea sovietică şi a „lagărului de democraţie populară".

De asemenea, pe plan intern, elitele burgheze au fost decimate, iar „societatea civilă" practic nu a contat în multe state, îndeosebi cele din fosta URSS sau din apropiere, pentru că „inteligheţia" a colaborat din oportunism sau din frică cu autorităţile comuniste, iar biserica mai ales cea ortodoxă, a fost subordonată în totalitate puterii de atunci ca şi acum.

Semnele prăbuşirii sistemului comunist european şi parţial asiatic se multiplică în deceniul al IX-lea; mai mult, la Kremlin ajunge la putere M. Gorbaciov care, prin politica sa de *„perestroika şi glasnosti"*, facilitează schimbarea sistemului comunist din interior. Astfel s-a produs implozia sistemului de la vârf, iar *„dezintegrarea care a urmat a depăşit orice* s-*ar fi putut imagina*. *Nimeni nu prevăzuse cu adevărat prăbuşirea sistemului socialist"* (P. Claval, 2001). Prăbuşirea într-un ritm alert a comunismului a determinat pe cei mai avizaţi geopoliticieni să invoce *„teoria dominoului"*, începută cu prăbuşirea „zidului Berlinului" (noiembrie 1989), revoluţiile, de la cea de „catifea" din Cehoslovacia, până la revoluţia sângeroasă din România, până la dezintegrarea URSS în 1992. *Consecinţele geopolitice ale acestui proces sunt excepţionale*, iar secolul XX este cel mai complex, tulburător şi important veac din evoluţia omenirii din perioada modernă (două mari conflagraţii mondiale, mişcări de extremă care se aseamănă în esenţă, fascismul şi comunismul, decolonizarea planetei şi „era nucleară", liberalismul economic şi globalizarea).

Alături de aceste cauze menţionăm „dezastrul economico-social şi politic al statelor situate dincolo de Cortina de Fier" (H. Kissinger), rolul deosebit al Vaticanului în frunte cu papa polonez Ioan Paul al II-lea, dar şi eficacitatea propagandei capitaliste, modelul de viaţă propus de Occident şi mai ales aderenţa acestui sistem la tineri, care s-au dovedit „scânteia" evenimentelor care se vor derula cu repezicime (prin muzica rock, hamburgeri, blugi sau coca-cola).

Oricum neoliberalismul economic care va fi preluat de guvernele fostelor state comuniste europene, va avea consecinţe economico-sociale demolatoare pentru ţările respective.

Astfel ţările ex-comuniste încep să parcurgă „deşertul tranziţiei" prin luarea unor decizii cu mare impact social, privatizarea întreprinderilor de stat (în cele mai multe cazuri frauduloasă), dezindu-strializarea statelor şi producerea unui şomaj masiv, fapt ce a stimulat emigraţiile externe (din România au emigrat circa 4 mil. de

oameni, din care în mare parte elite intelectuale şi tineri), dezintegrarea agriculturii (prin aplicarea incorectă a unor legi create… incorect), prăbuşirea sistemului bancar (furturi de peste 10 mild. $), deteriorarea infrastructurii (în special a învăţământului şi sănătăţii); în acelaşi timp pe fondul unei tranziţii fără sfârşit, s-a creat o clasă politică ineficientă, coruptă şi „vândută" puterilor străine („o coloană a Vă" a intereselor străine).

Pe harta politică a Europei consemnăm *dezintegrarea unor state federale* şi apariţia unor noi entităţi statale fie pe cale paşnică, fie în urma unor conflicte sângeroase cu participarea internaţională. Astfel consemnăm apariţia statelor independente: Cehia şi Slovacia (1 ianuarie 1993), după o desprindere amiabilă „de catifea"; dar, din păcate, nu la fel se vor desfăşura evenimentele pe „ruinele fumegânde" ale Iugoslaviei. Astfel, forţe interne şi mai ales externe destabilizează Federaţia iugoslavă, folosind cu abilitate naţionalismul, diferenţierile religioase, culturale şi etnice, provocând cele mai mari confruntări armate din Europa postbelică. Prin dezintegrarea Iugoslaviei, după războaie aprige se formează Slovenia, Croaţia şi Bosnia-Herţegovina (1991) şi Iugoslavia (formată din Serbia şi Muntenegru în 1992). Dar confruntările şi tensiunile nu au putut fi stinse, au urmat confruntări serioase în Kosovo, care au culminat cu intervenţia statelor NATO (leadership SUA) în anul 2000 asupra Iugoslaviei, cu pagube şi victime incomensurabile: astăzi, *fragilul echilibru geopolitic balcanic* fiind menţinut de trupele ONU (NATO), refacerea echilibrului geopolitic în zonă fiind extrem de dificil de realizat, mai ales după bombardarea Iugoslaviei de către SUA/aliaţi în 1999. În prezent, Muntenegru s-a desprins de Serbia, iar Kosovo a devenit un stat parţial recunoscut de comunitatea internaţională; după proclamarea sa în 2008.

Dar mai interesantă este situaţia geopolitică apărută după dezintegrarea URSS (1992), cu consecinţe încă imprevizibile. Astfel, din fosta URSS se formează 15 noi state independente (inclusiv Federaţia Rusă), în Europa (*statele baltice*: Estonia, Letonia şi Lituania, la care se adaugă statele din estul Europei: Belarus, Ucraina şi Moldova şi în (*statele caucaziene*: Georgia, Armenia şi Azerbaidjan; *statele din Asia Centrală*: Kazahstan, Tadjikistan, Kârghistan şi Uzbekistan). Dar aceste desprinderi, de multe ori au fost însoţite de confruntări armate în Caucaz-Transcaucazia, o zonă extrem de sensibilă geopolitic, unde se confruntă de fapt marile puteri, au avut loc *războaie interetnice*,

religioase, *economice*, fie între Rusia şi enclavele din nordul Caucazului, culminând cu războiul din Cecenia, fie între statele caucaziene cu enclave şi probleme nesoluţionate niciodată. Cel mai recent conflict s-a desfăşurat în anul 2008, pentru enclava *Osetia de* Sud, între „sponsorul" Rusia şi Georgia (cu vederi prooccidentale), o confruntare inegală între forţa militară rusă şi armata georgiană, Rusia dorind să-şi afirme rolul său în regiune (ca sferă de influenţă) şi o „corecţie" la adresa Georgiei, care manifestă opţiuni în favoarea aderării la NATO şi UE.

Evoluţia statelor ex-sovietice a fost diferită; pe de o parte remarcăm statele baltice: Estonia, Letonia şi Lituania care şi-au manifestat ferm apartenenţa la valorile europene fiind incluse în prezent în UE şi NATO; alte state manifestă simpatii prooccidentale (Moldova, Ucraina şi Georgia) stârnind furia Rusiei şi pedepsirea lor: invazia rusă din Ucraina şi anexarea Crimeii (2014) şi a estului (regiunea Doubas), iar agresiunea nu s-a încheiat, probabil urmează anexarea întregului litoral (Odessa) şi joncţiunea cu Transnistria, astfel reuşind fracturarea Ucrainei; în Georgia anexarea enclavei Osetia de Sud şi a Abhaziei, iar din Moldova probabil anexarea Transnistriei.

De asemenea evoluţia evenimentelor politice din spaţiul ex-sovietic, prefigurează constituirea Uniunii Euroasiatice în jurul Rusiei, din care în prezent mai face parte: Belarus, Armenia, Kazahstan şi Kârghistan (o contrapondere a Uniunii Europene, dar de sorginte… asiatică sau o palidă replică a URSS!)

Se retrasează astfel în prezent o nouă *arhitectură geopolitică*, influenţată mai ales de amplificarea *terorismului internaţional* (mai ales după evenimentele din SUA din 2001).

Extinderea organizaţiilor euroatlantice, economice (UE) sau militare (NATO) spre centrul şi estul Europei constituie un factor important în geopolitica „post Războiului rece", care include şi *România*, *scoţând-o poate pentru totdeauna din sfera de influenţă „panslavă"* şi *garantând dezvoltarea spre prosperitate şi civilizaţie occidentală*.

Desigur că se produc mutaţii semnificative în economia mondială (globalizarea, economia postindustrială/informaţională, mutarea centrului de greutate al lumii în regiunea Asia – Pacific, în care se detaşează „ridicarea Chinei" ca superputere economică (în

multe domenii detronând SUA după un secol de negemonie) alături de alte state emergente (India) sau „tigrii economici" din Estul sau Sud-Estul continentului.

„Bomba demografică" cu explozie întârziată din regiune, va contribui în viitor la generarea unor probleme dificile în lumea globală şi pe fondul încălzirii globale (conflicte pe resurse, emigraţii climatice masive, reactivarea unor conflicte frontaliere, dar şi etnice, religioase etc.); aceste probleme vor apărea şi în Africa sau America Latină (cu state cu valori demografice semnificative.

Modificări pe harta politică a lumii sunt evidente: micile enclave Hong-Kong (1997) şi Macao (1999) după secole de colonialism britanic şi respectiv portughez revin la statul originar China; în sudul arhipelagului indonezian Timorul Oriental îşi recapătă independenţa faţă de metropola portugheză; în Africa de Est consemnăm apariţia Eritreeii (1991) desprinsă din Etiopia; Sudanul de Sud (2003) în urma secesiunii din Sudan sau fracturarea Somaliei (în Somaliland şi Prutland – necunoscute interanţional). În sfârşit în Europa cel mai recent stat s-a petrecut în Balcanii de Vest – Kosovo (2011), în urma dezintegrării federaţiei iugoslave, dar recunoscut parţial de comunitatea internaţională. Desigur că au existat şi alte tendinţe de secesiune chiar pe teritoriul vechii Europe, rămase din fericire fără rezultat (Groenlanda în 2009, Scoţia în 2014) sau tensiunile din alte state (de pildă Spania – Ţara Bascilor sau Italia – Padania).

O altă problemă interesantă o constituie existenţa enclavelor – ca o consecinţă istorică a evoluţiei statelor, dar mai ales prin potenţialul exploziv de conflicte îngheţate. Exemplificăm cu spaţiul ex-sovietic, unde politica imperială rusească/sovietică a amplificat existenţa şi multiplicarea acestora (a se vedea enclavele din Caucaz: Osetia de Sud, Abhazia/Georgia; Nagorno – Karabah şi Nahiceran între Yarmenia şi Azerbaidjan, instrumentate de Rusia, din Moldova – Transnistria care-şi arată acum importanţa de „cap de pod" sau Kaliningrad de la Marea Baltică între Polonia şi statele baltice).

La fel de importante în spaţiul asiatic se dovedesc a fi enclavele situate între India-Pakistan (Kaşmir – subiect de conflicte militare-nesoluţionat) sau multitudinea de enclave (aproape o sută pe frontiera hymalaiană între India şi China, deocamdată aflate în stare" îngheţată")

Desigur în cadrul evenimentelor politice recente menţionăm

„primăvare arabă" care a începutu din Tunisia (2013) s-a contaminat tot nordul Africii (Egipt, Libia) şi apoi Orientul Mijlociu (Yemen, Siria), proces în plină desfăşurare, mergând până la dezintegrarea statelor (Libia poate fi un stat eşuat) sau apariţia „Califatului Arab" (noul stat islamic) sau problema kurdă nesoluţionată nici acum.

Problema terorismului (având o cauzalitate complexă, tradiţii vechi în unele regiuni) s-a amplificat în ultimul sfert de veac, devenind o veritabilă plagă a lumii contemporane; episoadele teroriste au culminat în 2001 (atentatele din SUA) dar şi în alte state (sân Europa: Marea Britanie, Franţa, Spania, Danemarca etc. sau din Orientul Mijlociu, din Africa etc.).

Acest fenomen a determinat alături de alte cauze, desfăşurarea unor războaie în Irak (războaie cu repetiţie) sau în Afghanistan purtate de coaliţia NATO (în jurul SUA), iar după încheierea acestora, rezultatele nu sunt pe măsura eforturilor depuse de comunitatea internaţională.

Cert este că în ciuda „sfârşitului istoriei" anticipată greşit de gânditorul american Fr. Fukyama la implozia comunismului în anii '90, trăim într-o lume tot mai belicoasă, mai periculoasă, mai nesigură.

Globalizarea s-a dovedit avantajoasă doar pentru marile puteri occidentale îndeosebi, „bomba demografică" este pe cale de a izbucni, polarizarea lumii este accentuată „bomba demografică" este pe cale de a izbucni, polizarea lumii este accentuată „bogaţii devin mai bogaţi, iar săracii tot mai săraci", şi dacă acestea nu erau îndeajuns, ne aflăm la începutul încălzirii globale (cu consecinţe aproape imposibil de anticipat cu precizie).

Problema ciclică a crizelor, este o altă caracteristică a lumii contemporane; criza actuală începută în 2007 în SUA încă nu s-a epuizat şi deja se anunţă alte crize şi mai înspăimântătoare: criza apei, criza alimentară etc.

Concluziile geopolitice ale acestei perioade pot fi sintetizate astfel:

— Implozia comunismului a determinat dispariţia unui sistem agresiv, a unui bloc numit adeseori „lagărul ţărilor comuniste", cu grave repercusiuni asupra istoriei lumii. Poate cea mai importantă schimbare se referă la trecerea de la lumea bipolară (1950 – 1990) la o lume multipolară reprezentată de SUA (care a dominat clar mai ales în prima parte a acestui interval între 1991 – 2001), Rusia, China, U.E.,

India şi alte puteri regionale.

— Începutul sfârşitului hegemoniei SUA (mai ales după 2001), după o dominare de peste un secol, dincolo de „ridicarea Chinei" şi a altora, va rămâne fără îndoială cea mai mare putere militară, promotorul neoliberalismului şi al democraţiei, cel mai bun model de dezvoltare a unui stat.

— Rolul statelor emergente în frunte cu „grupul BRICST", din care se detaşează China ca viitor lider economic mondial, alături de alte state, determinând ca centrul geopolitic al planetei să fie Asia-Pacific-America-Australia, mai ales după 1990.

— Flagelul terorismului prin evoluţia sa, o cauzalitate diversă, va crea tot mai multă teamă şi pericole prin surpriza apariţiei, efectele de panică etc., faţă de care comunitatea internaţională este obligată să ia măsuri cu costuri extrem de mari; războaiele din Irak, Afghanistan, Somalia etc., reprezintă răspunsuri la aceste grave provocări.

— Geopolitica climatică analizează repercusiunile provocate de încălzirea globală, dezastrele naturale şi alte fenomene de risc, care vor afecta majoritatea statelor lumii generând crize de tot felul, deplasări masive de populaţii şi implicit conflicte serioase pentru controlul celor mai diferite tipuri de resurse.

— Harta politică a lumii a fost schimbată în multe regiuni, prin dezintegrarea federaţiilor, prin secesiunea unor provincii/teritorii, prin evoluţia enclavelor şi în final prin numeroasele conflicte/războaie locale / regionale.

— Evoluţia demografică proiectează cel puţin două tendinţe; pe de o parte declinul/îmbătrânirea populaţiei (Europa, Rusia, Japonia etc.) pe de altă parte, „bomba demografică cu explozie întârziată" (India, Pakistan, Bangladesh, Africa, Brazilia etc.), fapt ce va determina probleme privind repartizarea resurselor, polarizarea bogăţiei, dar şi foamete şi boli (inclusiv cele endemice), cu efecte devastatoare pentru viitorul omenirii;

— Vom trăi într-o lume din ce în ce mai periculoasă/nesigură datorită dezvoltării conflictelor regionale/locale cu cauze dintre cele mai diverse, cu tehnologii tot mai sofisticate, cu costuri tot mai mari, în ciuda marilor probleme ale omenirii nerezolvate niciodată;

— Necesitatea restructurării organismelor internaţionale (gen ONU, Consiliul de Securitate etc.) care să menţină pacea şi stabilitatea omenirii, măsuri eficiente împotriva statelor/alianţelor care doresc

revizionism, război, reîmpărţirea lumii etc.

II.1. HARTA POLITICĂ A LUMII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Evoluţia hărţii politice a lumii, mai ales în ultimul secol, reprezintă fără îndoială un demers intelectual dificil, deoarece necesită cunoştinţe interdisciplinare solide şi o interpretare realistă a evoluţiei statelor lumii; analiza se poate realiza de la nivel planetar la regional, iar numai analiza statelor şi frontierelor poate fi extrem de fascinantă. În fond, evoluţia statelor este determinată atât de evenimentele istorice majore, de factorii de putere, răspândirea populaţiei cu inevitabile „insule" de densă populare, alături de rarefieri, dar şi rolul factorilor geografici, de la poziţia geografică, relief şi reţeaua hidrografică, alături de resursele naturale şi viaţa economică. De altfel nu întâmplător geopolitica s-a dezvoltat preponderent de la Fr. Ratzel încoace, în cadrul şi în spiritul geografiei, fără însă a cădea în determinismul geografic. Într-o excelentă carte datorată lui Robert Kaplan (Răzbunarea geografiei – Ed. Litera 2014, Bucureşti), care reabilitează târziu! rolul geografiei, aceasta afirmă de altfel: …" cu cât privim mai atent curgerea secolelor, cu atât mai important ni se dezvăluie rolul geografiei".

„Creşterea şi descreşterea" imperiilor, apariţia de state, civilizaţii şi religii noi, evoluţia căilor de comunicaţii, a comerţului şi vieţii cotidiene, se reflectă indirect şi în evoluţia hărţii politice a lumii, iar rolul geografiei se regăseşte pe deplin în acest context. De asemenea merită a fi subliniat „fascinaţia frontierelor" (M. Foucher), iar evoluţia acestora, uneori contradictorie, constituie fără îndoială un exerciţiu intelectual dificil, iar pentru descifrarea hărţilor, sunt necesare solide cunoştinţe interdisciplinare, de la geografie la istorie, de la economie la politică, de la sociologie la demografie. Fascinaţia hărţilor abia începe, în paginile următoare!

Analiza în fapt cel mai spectaculos şi fascinant secol din istoria lumii: secolul al XX-lea cu luminile şi umbrele sale; este secolul în care au apărut cele mai multe dintre statele lumii; de la 50 în 1900 la 190 la sfârşitul mileniului; secolul celor mai mari conflagraţii mondiale (Primul şi Al Doilea Război Mondial), dar şi al Războiului Rece; secolul celor două „isme": comunismul (1917 – 1991) şi nazismul (1933 – 1944) cele mai nefericite experienţe istorice care au marcat umanitatea; secolul în care evoluţia numerică a populaţiei a fost excepţională (de la 1, 3 mild. loc. În 1900, la 7, 3 mild. În prezent);

secolul în care armele nucleare au devenit realitate (după experimentul american din 1945), generând uriaşa cursă a marmurii, în fine secolul a fost marcat de asemenea progrese tehnologice extraordinare încât economia informaţională / postindustrială a devenit o certitudine… în fapt un secol cât o istorie.

Primul Război Mondial, izbucnit mai întâi în Europa, a fost generat în primul rând de dezvoltarea economică inegală a marilor puteri (SUA, Germania, Italia, Marea Britanie, Franţa, Japonia şi altele), necesitatea asigurării surselor de materii prime din colonii şi piaţa produselor manufacturate.

Împărţirea sferelor de influenţă nu se putea realiza decât prin conflicte armate. Astfel în Europa s-au format două blocuri militare şi economice opuse: Puterile Centrale (Tripla Alianţă: Germania, Austro-Ungaria şi Italia, care ulterior va părăsi acesta alianţă) şi Antanta (Tripla înţelegere: Franţa, Marea Britanie şi Rusia).

Pretextul izbucnirii Primului Război Mondial l-a constituit asasinarea lui Franz Ferdinand – moştenitorul tronului Austro-Ungariei, la Sarajevo, de către un student sârb în vara anului 1914. Încurajată de Germania, Austro-Ungaria adresează un ultimatum Serbiei, în urma căruia a, deşi este acceptat, totuşi Austro-Ungaria declară război Serbiei la 1 iulie 1914. La scurt timp (1 august 1914), intră în război Rusia şi Germania, apoi Franţa şi Anglia. Italia se retrage din Tripla Alianţă şi devine un stat neutru.

În Europa, la începutul primei conflagraţii mondiale, şi alte state acceptă neutralitatea: Spania, Belgia şi Olanda, Elveţia, Albania, Danemarca, Suedia şi Norvegia, România (până în anul 1916).

Principalele fronturi au fost: *în Vest – frontul franco-anglo-german*, *în Est – frontul germano-austro-ungaro-rus*, iar *în Balcani – frontul austro-ungaro-sârb*. Practic războiul s-a declanşat la intervenţia şi insistenţa marilor puteri, antrenând ulterior numeroase popoare din Europa şi din alte continente.

Strategia era gândită ca Franţa să fie atacată de Germania, pentru a o învinge şi scoate din război, după care Germania va ataca în Est Rusia (pentru a o obliga să capituleze). Evenimentele se precipită, Germania atacă Franţa prin nord-est (încălcând neutralitatea Belgiei), Rusia atacă în est Germania, Franţa repurtează o victorie strălucită la Marna. Dacă pe uriaşul front estic Rusia este învinsă în Prusia, în sudul frontului, Rusia învinge Austro-Ungaria, ocupând Galiţia şi Bucovina, în

Balcani sârbii rezistă cu eroism Austro-Ungariei. Alte state vor intra în iureşul devastator al războiului: SUA de parte Antantei, Turcia de partea Puterilor Centrale, Japonia în Asia de partea Antantei şi astfel *conflictul capătă caracter mondial* (pentru prima dată în istorie).

Are loc capitularea Serbiei, în faţa superiorităţii militare austro-ungare. În anul 1916, după doi ani de neutralitate, România intră în război de parte Antantei şi aduce o valoroasă contribuţie la spargerea frontului Austro-ungar instalat pe crestele Carpaţilor, eliberează Transilvania şi Banatul, dar este atacată în Dobrogea de Bulgaria, aliata Puterilor Centrale. În împrejurări tragice, guvernul şi armata română se retrag în Moldova (1917). În spaţiul est-european, în Rusia, are loc o lovitură de stat, în urma căreia puterea este preluată de comunişti şi astfel *apare primul stat comunist din istorie*. Raportul de forţe se schimbă în februarie 1917 în favoarea Antantei; ofensiva germană de la Curbura Carpaţilor este înfrântă de glorioasa armată română (Oituz-Mărăşti şi Mărăşeşti). În octombrie 1917, comuniştii preiau puterea în Rusia, iar în martie 1918 încheie pacea cu Germania. România rămâne astfel singură în faţa Germaniei, pentru ca în mai 1918 să se încheie *Pacea de la Buftea – Bucureşti* între România şi aliaţii săi, din care rezultă cedarea Dobrogei şi aservirea resurselor naturale ale ţării, în favoarea Germaniei pe timp îndelungat.

Evenimentele se precipită din nou, SUA sprijină Antanta, iar Germania este astfel înfrântă pe frontul de vest şi se retrage de pe teritoriul Franţei şi Belgiei. Aliaţii săi capitulează rând pe rând: Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia.

Consecinţa Primului Război Mondial o constituie prăbuşirea Imperiului Austro-ungar: *„Ceea ce guvernele ungare au împiedicat să se realizeze în epoca dualistă, unirea Slavilor de sud sub comandament croat, s-a realizat sub conducerea sârbească. Autonomia teritorială slovacă, atât de mult solicitată de Slovaci, dar tot atât de violent reprimată de guvernele ungare, a fost forţat contopită în Statul Cehoslovac. Transilvania, înlănţuită forţat în* 1848 *şi în* 1868 *de Regatul Ungar, împreună cu părţile dinspre Tisa şi Banat* s-*au încorporat prin voinţa a peste două treimi din populaţia ei în Regatul României. Regatul Ungar a rămas în stăpânirea teritoriului său etnic originar, corespunzând aproximativ spaţiului ocupat de unguri de la aşezarea lor în valea Dunării până pe vremea primului rege Ştefan* 1. *Trasarea hotarelor după principiul etnic a fost destul de grea din cauza zonelor*

mixte locuite amestecat de fostele naţionalităţi şi unguri. Graniţa româno-ungară a fost în această privinţă cea mai exact trasată, corespunzând hotarului lingvistic stabilit de recensământul unguresc din 1910 şi recunoscut ca atare de numeroşi savanţi de specialitate pentru trasarea frontierelor etnice" (*Atlasul Etnic Românesc*, 1940).

Astfel, în 1918 se formează *statul naţional unitar român*, după alipirea la Regat a Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei, prin voinţa populară şi certificată de Tratatul de pace de la Trianon.

De asemenea, s-au format *statele federale* Cehoslovacia şi Iugoslavia, alături de *statele naţionale* Austria şi Ungaria şi statele baltice (Letonia, Lituania şi Estonia). În acelaşi timp, menţionăm conturarea *statului polonez* între URSS şi Germania, cu un coridor îngust la Marea Baltică – Danzig – Gdańsk de astăzi, punându-se capăt pentru moment, *basculării* acestui stat, între aceste puteri, şi statele baltice.

În Europa, după înfrângerea sa, Germania retrocedează Franţei provinciile Alsacia şi Lorena, Belgiei şi Danemarcei (mici teritorii de graniţă), Poloniei (Poznania, coridorul Vistulei inferioare şi o parte din Silezia). În acelaşi timp, coloniile germane sunt împărţite de Franţa, Marea Britanie şi Japonia, în sfârşit, Germania devine republică în anul 1919. Alte state moştenitoare ale Imperiului Austro-ungar devin republici (Austria în anul 1918 şi Ungaria în anul 1919).

În anul 1918, Estonia devine independentă, iar doi ani mai târziu Letonia şi Lituania.

Dar una din consecinţele cele mai importante ale primei conflagraţii mondiale, a fost fără îndoială dezintegrarea vechilor imperii: Prusac, Austro-ungar, Ţarist şi Otoman, pe ruinele cărora se vor afirma numeroase state federale sau naţionale. În acest context se reîmpart „sferele de influenţă" tradiţionale, iar doctrina europocentristă se află la apogeul său din istorie, deşi o mare putere regională vestică – SUA – se afirmă tot mai mult în politica mondială, depăşind economic încă din anii 1880 – 1890 prima putere economică a lumii – Marea Britanie. Deja în aranjamentele de pace care au urmat, spiritul democraţiei americane date de preşedintele W. Wilsoon, este mai mult decât evident. Dar în răsăritul Europei, într-un context ciudat, se produce revoluţia bolşevică pe ruinele fumegânde ale Imperiului Ţarist, o experienţă socială masonică care va marca grav destinul a numeroase popoare şi state euroasiatice şi astfel în 1917 se

formează Republica Sovietică Rusă (devenită URSS în 1922), care v-a ameninţa pacea lumii dintotdeauna până în prezent prin comunismul exersat (1917 – 1991). Restrângerea Imperiului Otoman devine evidentă; practic după o jumătate de mileniu Turcia părăseşte Europa, dar mai păstrează teritorii însemnate în Orientul Mijlociu şi chiar nordul Africii; dar trebuie să semnalăm începutul modernizării şi emancipării statului turc sub excepţionala conducere şi viziune a lui Atatürk.

Din perioada interbelică europeană a fost marcată şi de apariţia nazismului în mijlocul Europei civilizate în Germania – prin accederea la putere a lui Adolf Hitler – în 1933, speculând frustrările germanilor învinşi în război, dar şi miopia liderilor democraţiei occidentale din Franţa, Marea Britanie, SUA etc., astfel trece la înarmarea Germaniei, o politică agresivă şi provocatoare, rapturi teritoriale anexiuni şi o apropiere diplomatică cu Rusia lui Stalin; şi iată cum îşi vor da mâna marii tâlhari ai secolului trecut, într-o sarabandă de genociduri la scară planetară.

În Asia, în Orientul Apropiat, consemnăm *destrămarea Imperiului Otoman*, în urma căreia Turcia devine stat independent în anul 1923, datorită Revoluţiei conduse de Atatürk şi proclamarea republicii, în locul tradiţionalei forme de guvernământ – sultanatul.

Siria intră sub administraţia franceză, la fel şi Libanul, acestea se unesc pentru o scurtă perioadă, dar din anul 1926 Libanul se separă.

Iranul îşi capătă independenţa în anul 1931, iar statele Palestina şi Transiordania britanică intră sub jurisdicţia Ligii Naţiunilor, dar administrate de Marea Britanie.

În Orientul Mijlociu, Arabia Saudită obţine independenţa în anul 1932, micile stătuleţe de la Golful Persic: Kuwait, Qatar, Oman devin colonii britanice, la fel ca şi statul Yemen (se observă, de fapt, creşterea rolului Marii Britanii în regiunea Golfului), iar Persia (Iran) şi Afghanistan devin state independente.

În Asia de Sud şi Sud-Est, Marea Britanie îşi întăreşte poziţia, state diverse ca mărime şi potenţial devin *colonii engleze*: India, Belucistan (parţial, Pakistanul de astăzi), Kaşmir (o regiune disputată şi astăzi de statele vecine: India şi Pakistan), Ceylon (Sri Lanka actuală), iar în Peninsula Indochina (Malaysia Britanică), unele insule din Arhipelagul Indoneziei (Borneo şi Kalimantan), la care se adaugă insule din Oceanul Indian.

Alte colonii importante din regiune aparţin Franţei (Vietnam, Uniunea Indochineză), Olandei (cea mai mare parte din Arhipelagul Indoneziei), SUA (Arhipelagul Filipinez) şi devin independente statele himalayene: Nepal, Bhutan şi Tibet.

În Asia de Est remarcăm obţinerea independenţei de către China, iar Tibetul, ulterior (după anul 1953), avea să devină provincie a Chinei; Hong-Kong şi Insula Hainan vor rămâne colonii.

Manciuria este eliberată de japonezi, revine URSS şi parţial Chinei. Japonia mai deţine câteva colonii importante: Coreea şi insula Taiwan.

De altfel în perioada interbelică, se consumă apogeul europocentrismului dar şi al colonialismului european după aproape o jumătate de mileniu, de la primele descoperiri geografice început de navigatorii portughezi pe tărâmurile Africii.

Desigur statele colonialiste: Spania şi Portugalia (primele care au împărţit lumea în urma Tratatului de la Tordesillas în anul 1494), Marea Britanie (devenită „regina mărilor" unde „soarele nu apune niciodată" datorită vastităţii sale), Franţa, Belgia şi Olanda şi sporadic Germania sau Italia, au beneficiat din plin de avantajele statutului de metropolă, prin expolierea acestora (materii prime cvasigratuite, forţă de muncă ieftină, piaţă de desfacere etc.), dar şi prin beneficiile obţinute în modernizarea/industrializarea care nu în mod întâmplător aici şi-au găsit obârşia.

Imperiile colonialiste europene, au ţesut peste harta politică a lumii, o plasă de interese (care se resimt şi astăzi!) în primul rând de natură economică, dar şi politică, iar dacă ne referim numai la trasarea frontierelor, vom observa cum cel mai mare trasator de graniţe a fost Marea Britanie, iar complicaţiile/interesele/perfidia acestor trasatori, nu mai trebuie explicată.

Desigur uriaşele avantaje avute de vechile puteri coloniale europene timp de secole, a generat nemulţumirea noilor puteri (URSS pe de o parte, SUA pe de altă parte), care ulterior, cu argumentaţii ideologice diverse, vor contribui la fundamentarea teoretică a decolonizării, care se va produce după cel De-al Doilea Război Mondial.

De subliniat faptul că în colonii, metropolele şi-au impus treptat limba de comunicare (limba metropolei), administraţia, sistemele sociale (învăţământ, sănătate etc.), iar elitele locale fiind irezistibil atrase de civilizaţia metropolitană; şi acum la o jumătate de secol de la

decolonizare, influenţa acestor state-metropolă este evidentă, dacă ne referim numai la „uniunile lingvistice", vom observa modul în care „uniunea" (britanică – Commonowealth; spaniolă – lumea hispanică; franceza – Uniunea Francofonă sau portugheză – Uniunea lusitană etc.), se îmbină mai mult decât abil cu interesele politice, economice, strategice, geopolitice ale statelor europene.

În Africa, în ciuda unor mişcări revoluţionare de eliberare, efectele sunt practic insesizabile în configuraţia hărţii politice a continentului negru.

Principalele colonii se pot grupa astfel: *coloniile franceze* (Algeria, Tunisia, Maroc, Mauritania, Guineea Franceză, Coasta de Fildeş, Coasta de Aur (Ghana), Camerun, Africa Centrală, Madagascar şi Eritreea Franceză); *coloniile britanice* (Senegal, Sierra-Leone, Nigeria, Sudan, Uganda, Africa Britanică de Est, Tanganyka, Rhodesia de Nord şi Sud, Botswana şi Eritreea Britanică). Cu statut de dominion se află Uniunea Sud-Africană şi Africa de Sud-Vest; *coloniile italiene* (Libia, Somalia, Eritreea şi Etiopia între 1936 – 1941); *coloniile portugheze* (Angola, Mozambic, Cabinda – la estuarul fluviului Congo şi Guineea Portugheză); în sfârşit, singura *colonie* belgiană a fost statul Congo.

State independente erau Egiptul şi Liberia, dar era o independenţă *de facto*, deoarece trupele britanice staţionau în continuare în aceste state, iar influenţa Marii Britanii era vizibilă.

În Oceania, statele Tasmania, vestul Insulei Noua Guinee şi Noua Zeelandă beneficiază de statutul de dominion britanic.

Principalele imperii coloniale în 1935

Nr. crt.	Imperiul colonial	Posesiuni coloniale	
		Suprafaţa (km^2)	Populaţia (loc.)
1	Marea Britanie	40.178.000	426.000.000
2	Franţa	10.246.000	122.300.000
3	Italia	3.381.344	11.900.000
4	Belgia	2.439.000	11.500.000
5	Portugali	2.428.9	8.800

	a	00	.000
6	Olanda	2.030.380	53.100.000
7	SUA	1.530.000	60.000.000
8	Spania	340.000	850.000
9	Japonia	297.740	24.000.000
	Total	62.600.000 km²	658.600.000 loc.

(Sursă: T. Simion, 2011)

În America de Nord, Canada îşi obţine independenţa în anul 1931, iar Groenlanda devine dependentă de Danemarca. În America Centrală, majoritatea micilor state şi-au obţinut şi perpetuat independenţa, cu excepţia Hondurasului Britanic, în timp ce Antilele devin colonii ale SUA, Mari Britanii şi Franţei. În sfârşit, în America de Sud, doar Guyanele continuă să fie colonii ale Marii Britanii, Olandei şi Franţei, ca şi unele insule din Atlantic (Falkland, Georgia de Sud şi altele). Dincolo de aceste modificări pe harta politică a lumii, perioada interbelică a fost şi una de *prefaceri ideologice* (apariţia *comunismului*, ca mişcare de extremă stânga în Rusia, şi *a fascismului*, mişcare de extremă dreapta apărută în Germania, din naţional-socialism).

Timp de câteva decenii, dincolo de progresele înregistrate pe plan material şi spiritual, pentru România *a fost cea mai fastă epocă istorică pe care a cunosc*ut-*o până acum*. Dar se acumulează şi *tensiuni negative*: nemulţumirea statelor învinse şi sentimentul de revanşă, similitudinile de fond între comunism şi fascism, puternica înarmare germană *susţinută ideologic* şi de geopolitică, *miopia politică* a conducătorilor marilor puteri europene etc. Toate acestea, dar şi alte cauze vor genera cea de-a doua conflagraţie mondială, cu consecinţe mult mai grave pentru destinul omenirii.

Preludiul acestei conflagraţii va fi reprezentat prin *expansiunea germană* în Europa, prin *rapturile teritoriale* şi prin *abdicarea diplomaţiilor tradiţionale* în faţa agresiunii germane. Aceste evenimente şi multe altele vor fi prefaţate de anii de grea cumpănă 1938 – 1940.

Concluziile geopolitice ale hărţii politice a lumii interbelice

(1918 – 1940) sunt următoarele

— Dezintegrarea unor imperii (în principal europene), ca o consecinţă firească a Primului Război Mondial timperiul Prusac, Imperiul Austro-ungar, Imperiul Ţarist, Imperiul Otoman) şi apariţia a numeroase state (federale sau naţionale)

— Apogeul europocentrismului şi a colonialismului (imperiile coloniale britanic, francez, spaniol, portughez, belgian, olandez etc.) şi avantajele implicite în dezvoltarea acestor state, generând frustrări şi nemulţumiri noilor puteri afirmate atunci (SUA, URSS) sau din partea Germaniei (venită târziu la „jaful planetar");

— Afirmarea SUA din liderul emisferei vestice, în lider mondial, cu importante atribuţii în modelarea hărţii politice a lumii, prin principiile revoluţionare ale politicii promovate de W. Wilsson (de excepţionalism american, democraţie, autodeterminare, continuitate istorică, etnică etc.); rolul ulterior al SUA în lume va deveni dominant, mai ales după cea de-a doua conflagraţie mondială;

— Apariţia comunismului ca ideologie (revoluţia bolşevică), stat sovietic, dictatura proletariatului şi a lui Stalin, toate acestea vor marca profund Europa şi lumea întreagă, iar consecinţele comunismului sunt şi acum evidente;

— Apariţia nazismului ca ideologie, stat nazist, dictatură şi a lui Hitler ca exponent al politicii, care la fel va marca Europa şi lumea întreagă, iar începerea celei de-a doua conflagraţii mondiale i se datorează în întregime;

— Lumea multipolară reprezentată prin puterile regionale: Marea Britanie, Franţa, Germania, SUA, Japonia, URSS, care vor exercita prin alianţe rolul regional / mondial, dar şi un fragil echilibru al acestora.

— Ineficienţa organismelor internaţionale, a se vedea Societatea Naţiunilor (predecesoarea ONU), în evoluţia evenimentelor care ulterior, vor declanşa cel De-al Doilea Război Mondial cu consecinţele sale.

— Evoluţia unor frontiere sensibile, a problemelor etnice/religioase, a democraţiei (în restrângere) şi a dictaturilor (în extindere), pe fondul Marii Crize (1929 – 1933), şi a evoluţiei economice ciclice, dar şi apariţiei comunismului şi fascismului – cele două „plăgi" ale secolului al XX-lea

II. 2. HARTA POLITICĂ A LUMII DUPĂ CEL DE-AL DOILEA

RĂZBOI MONDIAL, PÂNĂ LA IMPLOZIA COMUNISMULUI (1989/1991)

La scara istoriei, intervalul perioadei interbelice (1918 – 1940), nu a fost decât un „intermezo" în soluţionarea problemelor /crizelor care au frământat comunitatea internaţională. Unele dintre marile puteri erau nemulţumite de împărţirea lumii (sferele de influenţă), altele apărute mai târziu (SUA ş.a.) nu participase la „tortul" planetar (coloniile), în sfârşit, apariţia celor două „isme": comunismul în Rusia şi nazismul în Germania, vor alimenta pretextele şi mai ales începutul celei de-a doua conflagraţii mondiale. Astfel că devenise previzibile intenţiile agresive/revanşarde ale unor puteri, dar şi miopia altora, ineficienţa organismelor internaţionale (ca de altfel şi în perioada contemporană!), pe fondul unor mijloace de propagandă eficiente, încât la începutul anilor '40, războiul era… pe buzele tuturor.

De fapt încă de finalizarea Tratatului de la Versailles, unul din generalii francezi – F. Foch – a exprimat sugestiv: „asta nu e pace; e doar un armistiţiu de douăzeci de ani, iar evenimentele ulterioare au confirmat pe deplin această declaraţie.

Evenimentele premergătoare Celui de-al Doilea Război Mondial încep încă din anul 1938, când se prefigurase deja *axa fascistă Berlin – Roma – Tokyo*, cu consecinţe dezastruoase pentru pacea Europei, dar şi a lumii întregi.

Pentru situaţia extremă în acea perioadă, revenim la o lucrare fundamentală pentru chestiunea de faţă: „Spaţiul istoric şi etnic românesc" (1940), din care spicuim: „*Marile şi dramaticele schimbări în geografia politică a Europei în anii 1938 – 1941 au fost determinate de interesele politice comune celor două mari imperialisme ale timpului – cel german şi cel sovietic, în contextul cedărilor dezastruoase din partea democraţiilor occidentale. Până în iunie 1941, Hitler şi Stalin* îşi *satisfăcuseră în bună măsură poftele revizioniste, revanşarde şi anexioniste pe seama vecinilor lor*".

Tratatul sovieto-german din 23 august 1939 (Ribbentrop-Molotov), precum şi *protocoalele/anexe secrete* încheiate tot atunci, ulterior fuseseră respectate punct cu punct. Alături de Germania hitleristă – pornită pe calea *Drâng nach Osten* (Drumul spre Răsărit), a *spaţiului vital*, grefată pe ideologia nazistă, şi de Uniunea Sovietică – consecventă în respectarea imperialismului funciar al ţarilor ruşi, *înnobilat* de internaţionalismul proletar al ideologiei bolşevice – s-au aflat, fără rezerve, Ungaria şi Bulgaria, care, ataşate

politicii de revizuire a tratatelor de pace de după Primul Război Mondial, au participat la hăcuirea statelor suverane şi independente vecine, apărute după 1918 (Cehoslovacia, Iugoslavia), sau care-şi desăvârşiseră unitatea statală (România).

În martie 1939, *statul cehoslovac era dezmembrat prin forţa armelor de către Germania* şi cu ajutorul Ungariei. În octombrie 1939, Polonia dispărea de pe harta Europei – pentru a patra oară în istoria sa – după *Blitzkrieg-ul* declanşat la 1 septembrie de Germania, fiind ocupată şi împărţită de aceasta din urmă şi de Uniunea Sovietică în baza protocolului secret Ribbentrop-Molotov. În aprilie – iulie 1941, Iugoslavia era ocupată şi dezmembrată prin tot felul de anexiuni de Germania, Italia, Ungaria şi Bulgaria, ultima înfruptându-se şi din teritoriul Greciei ocupate de germani şi italieni.

România (295.049 km^2 şi 20.050.000 locuitori), părăsită de aliaţii tradiţionali Franţa şi Marea Britanie – ele însele având de făcut faţă războiului declanşat de Germania, va suporta consecinţele prevederilor secrete ale Tratatului sovieto-german din 23 august 1939, fiind constrânsă prin ameninţare militară să cedeze Uniunii Sovietice, la 28 iunie 1940, *Basarabia* (44.442 km^2 şi 3.200.000 locuitori), *nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţei* (6.000 km^2 şi 596.000 locuitori).

Acestor rapturi teritoriale li se adăuga smulgerea, tot sub ameninţarea cu forţa militară, a *nord-estului Transilvaniei* (43.492 km^2 şi 2.667.000 locuitori), prin *arbitrajul* imperialist de la Viena, din 30 august 1940, al Germaniei hitleriste şi al Italiei mussoliniene, care pedepseau astfel România pentru politica sa externă şi răsplăteau ataşamentul Ungariei hortyste la politica de revanşă şi revizuiri teritoriale. Încorporarea sudului Dobrogei (7.726 km^2 şi 425.000 locuitori, judeţele Durostor şi Caliacra – *Cadrilaterul*) la Bulgaria, la 7 septembrie 1940, era o urmare a aceloraşi presiuni germano-italiene. Bilanţul sfârtecării României Mari este cutremurător: *101.660 km^2* smulşi, pierderi de populaţie circa *6.888.000 locuitori*, într-un interval de câteva luni.

Faţă de situaţia din iunie 1940, România pierduse *peste o treime din teritoriul naţional*, *peste o treime din populaţie*, ea având în octombrie acelaşi an 193.193 km^2 şi 13.162.000 locuitori. Iată, din păcate, tabloul într-adevăr cutremurător al norilor grei ai istoriei, care se abătuse asupra României, în pragul celei de-a doua conflagraţii

mondiale.

Aşadar, alături de *Germania fascistă*, *au acţionat Italia musolliniană*, *Ungaria hortystă*, *Slovacia şi Bulgaria* (state profasciste).

La cele amintite consemnăm şi alte fapte petrecute; URSS (în baza Pactului Molotov – Ribbentrop din 23 august 1939) ocupă un spaţiu vast de la Marea Baltică la Marea Neagră: un *teritoriu finlandez* între Golful Finic şi Lacul Ladoga, *Ţările Baltice* (Estonia, Letonia şi Lituania), mai mult de jumătate din *Polonia*, *Bucovina de Nord*, regiunea subcarpatică Tisa, *ciocul de porumbel* (unde se înnodau frontierele dintre România, Polonia şi Cehoslovacia), *Ţinutul Herţei* şi *Basarabia* (de la România) ajungând astfel la Delta şi gurile Dunării.

Germania, la rândul său, anexase (invadase) jumătate din Polonia, Cehia, Austria şi Ţările de Jos, iar Italia anexează unele teritorii de pe coasta Dalmaţiei. La începutul războiului, în campaniile din 1939 – primăvara lui 1941, se deschid mai multe fronturi între ţările fasciste şi ţările aliate: *primul front germano-polonez* care duce la cotropirea Poloniei 1939, *al doilea front*, *spre ţările* nordice determină cucerirea Danemarcei şi Norvegiei – aprilie 1940. Al treilea front şi cel mai vast, este *frontul vestic* prin care Germania cotropeşte pe rând Olanda, Belgia, Luxembourg şi aproape două treimi din Franţa, (mai – iunie 1940), *al patrulea front* în Balcani, îndreptat împotriva Iugoslaviei şi Greciei (care ulterior vor fi înfrânte, atacurile venind atât din partea Germaniei, dar şi a Italiei, Ungariei şi Bulgariei). Deja la jumătatea anului 1941, harta politică a Europei era sfârtecată de Germania şi aliaţii săi, câteva state şi-au păstrat neutralitatea (Elveţia, Portugalia, Finlanda). Forţele aliate au intrat în derută, doar Marea Britanie continuă să reziste atacurilor aeriene germane, fiind sprijinită de SUA, care intră în vârtejul Celui de-al Doilea Război Mondial.

Credincioasă crezului său *Drâng nach Osten* (*Drumul spre Răsărit*), *Germania deschide un vast front pentru a ataca URSS, de la Marea Baltică până la arcul Carpaţilor*, astfel, la începutul lunii decembrie 1941, linia frontului era situată în Prusia Orientală, Polonia Centrală, Slovacia şi Moldova. După lupte crâncene, armata rusă se retrage în interior, astfel că, în noiembrie 1942, *linia frontului germano-sovietic* se găsea pe linia Krasnodar – Stalingrad – Voronej – Moscova – Leningrad – Lacul Onega şi Murmansk (la Oceanul Arctic). Bătălii aprige au marcat campania germană în Est (de pildă, *bătălia de la Moscova* (1941), sau *bătălia pentru Leningrad* (1942). Armata Roşie

– sprijinită de aliaţi, îndeosebi cu materiale de război din SUA, dar şi de *generalul iarnă*, care l-a îngenuncheat şi pe Napoleon Bonaparte – trece la o puternică contraofensivă (între anii 1942 – 1944, ajungând astfel pe linia frontului şi, ulterior, spre Germania – 1945).

Pe frontul de vest (susţinut în primul rând de SUA, Marea Britanie şi Franţa), contraatacă de la Marea Manecii, până la Marea Mediterană, eliberând Ţările de Jos, Franţa ocupată contribuind la nimicirea Germaniei fasciste (1944 – 1945). Operaţii militare s-au desfăşurat şi în Africa de Nord şi sudul Italiei (1942 – 1943), când aliaţii (SUA, Marea Britanie) reuşesc, practic, scoaterea din luptă a Italiei şi eliberează ţările nord-africane ocupate şi jumătate din Italia.

În regiunea Asia-Pacific, Japonia reprezenta principala *forţă fascistă* şi acaparase mari spaţii geografice din Asia Continentală: atât din Manciuria până în Indochina, cât şi principalele arhipelaguri (Indonezia, Filipine şi altele).

Celebrul atac japonez de la *Pearl Harbor* (7 decembrie 1941) ducea la distrugerea în mare parte a flotei americane din Pacific şi avea drept efect sensibilizarea Americii (SUA) şi contribuţia concretă în sprijinul aliaţilor europeni. Operaţiunile de război se desfăşoară mai ales la începutul şi la sfârşitul războiului, respectiv 1941 – 1942 şi 1945 – experienţa nucleară nefastă.

Între 1942 – 1945, SUA pornesc contraofensiva în Pacific pe mai multe aliniamente (Arhipelagul Gilbert, Solomon, Insula Guam şi anul 1945 în Okinawa), iar prin participarea pe mai multe fronturi (Europa, Asia-Pacific), se afirmă ca o *mare putere mondială*.

Prinsă în cleşte, în urma apropierii fronturilor de vest şi de est, Germania este înfrântă, practic, după *bătălia de la Berlin* (16 aprilie 1945).

Participarea României la această conflagraţie mondială a fost excepţională, prin eforturile sale materiale şi pierderile umane, ţara noastră a fost *a patra ţară aliată* care a contribuit la înfrângerea fascismului, deşi nu s-a bucurat de *statutul de cobeligerant* (datorită URSS şi miopiei politice a democraţiilor occidentale). Mai mult, *România a fost tratată ca stat învins*, fiind nevoită să plătească uriaşe despăgubiri de război către URSS, până în anul 1964 (aservire economică totală în valoare de câteva miliarde de dolari la paritatea de atunci).

Consecinţele geopolitice au fost de o mare complexitate, din

capul locului, trebuie să subliniem *aranjamentele* la care au participat Stalin, Roosvelt şi Churchill (după mai multe întâlniri la Moscova, Teheran şi mai ales, la Ialta în 1945).

Astfel, *Tratatul de pace de la Paris* (1947) consfinţeşte noile realităţi geopolitice mondiale, după cum urmează.

În Europa, Germania *este împărţită în patru zone de ocupaţie militară*: americană, britanică, franceză şi sovietică. Regiunea Ruhr este sub control britanic, iar regiunea Saar sub cel francez. Berlinul are acelaşi regim cvadripartit. Germania retrocedează zona sudetă Cehoslovaciei; pierde Prusia Orientală (în favoarea Poloniei) şi abandonează teritoriile situate la est de Oder-Neisse. Italia retrocedează Greciei Dodecanezul şi Insula Rhodos, iar Albania devine stat independent. Regiunea Vale d'Aosta revine Franţei, iar zona Trieste va fi ocupată de americani şi iugoslavi. Austria redevine independentă, dar va fi ocupată militar până în anul 1955. Cehoslovacia revine la frontierele din anul 1938, dar pierde Rutenia (Ucraina Subcarpatică) în favoarea URSS, Finlanda pierde în favoarea URSS atât o regiune frontalieră din Carelia, portul Petsamo, cât şi oraşele Turku şi Parkalla (pentru puţin timp însă). Polonia redevine stat independent, observându-se o *basculare* a graniţei de vest (pe linia Oder-Niesse, obţinând o parte din Pomerania şi Silezia), obţine sudul Prusiei Orientale, cordonul Danzig (Gdańskul actual), dar va ceda importante teritorii în est în favoarea URSS.

România *pierde pentru a doua oară Basarabia*, *nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa* în favoarea URSS, (respectându-se astfel anexa secretă a Pactului Molotov-Ribbentrop, cu acordul tacit al celorlalte puteri); de asemenea, *pierde Cadrilaterul* în favoarea Bulgariei, doar Transilvania de N-E, cedată prin Dictatul de la Viena, revine la teritoriul naţional. Iată de ce eforturile României, de ţară cobeligerantă, nu au fost recunoscute nici după prăbuşirea comunismului (1989 – 1991).

Ungaria revine la graniţele sale din 1938, retrocedând teritoriile luate de la vecinii săi (Cehoslovacia, România şi Iugoslavia), cedând, de asemenea Rutenia, care va fi încorporată Ucrainei.

Dar cele mai mari câştiguri teritoriale le obţine URSS: *statele baltice* pe care le proclamă state sovietice încă din 1940, teritoriile din Polonia şi Prusia Orientală (pe care le include la Bielorusia şi Ucraina), *teritoriile româneşti Bucovina de Nord*, *Herţa* şi *Basarabia de Sud* (încorporate la Ucraina), iar *cea mai mare parte a Basarabiei devine*

stat sovietic (actuala R. Moldova).

Iugoslavia revine la conturul antebelic, în plus, câştigă de la Italia Dalmaţia, Peninsula Istria şi Fiume. Bulgaria câştigă Cadrilaterul (de la România), cedează provincia Thracia Greciei şi Iugoslaviei, teritorii ocupate din Macedonia, Grecia revine la frontierele din 1940.

Sub aspect politic, cele mai spectaculoase modificări după Cel de-al Doilea Război Mondial se produc în Europa Centrală şi de Est, unde se *instaurează comunismul* de către URSS, cu complicitatea democraţiilor occidentale. Astfel, în ordine cronologică se formează republicile comuniste: RSF Iugoslavia (29.11.1945, stat federal compus din RS Serbia, RS Croaţia, RS Slovenia, RS Muntenegru, RS Bosnia şi Herţegovina şi RS Macedonia), RP Albania (11.01.1946), RP Bulgaria (15.09.1946), RP Polonă (19.02.1947), RP Română (30.12.1947), RS Cehoslovacia (14.07.1948), RP Ungară (18.08.1949) şi R.D. Germană (7.10.1949), prin transformarea teritoriului controlat de URSS, în stat comunist, cu capitala în Berlinul de Est.

În acest mod se conturează în Europa apariţia celor *două blocuri politice*, *militare şi economice*: *sistemul comunist* (creat de URSS şi ţările satelitare) şi *sistemul capitalist* (vechile democraţii europene), despărţite de *Cortina de fier*, după celebra expresie lansată de W. Churchill în anul 1949.

În acelaşi timp, *creşte influenţa URSS în spaţiul Asiei de Est*, prin apariţia statelor comuniste: RP Chineză (1949), RPD Coreeană (în urma Războiului din Peninsula Coreea dintre anii 1950 – 1954) şi RD Vietnam. De asemenea, influenţa ideologică a URSS se resimte şi în *Peninsula Indochina* (Campuchia Democrată). Ulterior, în anul 1954, consemnăm apariţia unicului stat comunist din spaţiul american – Cuba. Ideologia comunistă promovată de URSS, a influenţat state din Africa şi America Latină, dar fără rezultate concrete.

Războiul rece a determinat şi constituirea celor două blocuri militare antagoniste (NATO şi Tratatul de la Varşovia) şi între acestea, o zonă-tampon constituită din Finlanda, Austria şi Iugoslavia.

O altă caracteristică a primilor ani postbelici, este legată de *creşterea rolului SUA* în *Europa de Vest* (*Planul Marshall* de ajutorare şi cooperare economică), dar şi în alte regiuni geografice (America Latină, Asia de Est-Pacific etc.).

Confruntarea dintre aceste două superputeri se acutizează confruntările din peninsula Coreea şi formarea celor două state cu

regiuni diferite, despărţite artificial de graniţa actuală, trasată peste paralele de 360 Lat. Nordică în anul 1954; războiul din Vietnam având ca protagonişti SUA şi Vietnam, dar şi sponsori pe măsură (China de partea statului Vietnam), încheiat cu retragerea americană din 1971 (*zidul Berlinului* din 1961, sau *criza rachetelor* din Cuba din 1964), determinând o accentuată *cursă a înarmărilor*, cu efecte catastrofale pentru economia centralizată a blocului comunist, care de fapt va ceda în faţa „sfidării americane" a *războiului stelelor* în anii '80.

Competiţia de pe Terra se transferă în *spaţiul cosmic*, începe era *cuceririi spaţiului extraatmosferic*, cu rezultate deosebite şi pentru cunoaşterea umană (dar monopolizate de statele din clubul nuclear: SUA, URSS, Franţa, Marea Britanie şi China). Oricum *echilibrul terorii* a fost concepţia geopolitică care a dominat lumea postbelică, cel puţin până în anii 1990 – 1991.

O altă consecinţă directă a celei de-a doua conflagraţii mondiale a fost *decolonizarea*, ca urmare a prăbuşirii vechilor imperii coloniale, care au dominat timp de mai multe secole cea mai mare parte din Terra, dar şi în urma obţinerii independenţei a numeroase colonii din Africa (de pildă, 1960 a fost denumit de ONU *Anul Africii*), dar şi din Asia şi alte continente.

Decolonizarea a fost influenţată, pe de o parte, de SUA (care hotărâse acest lucru încă din deceniul IV al secolului XX) şi de URSS (prin acţiunile subversive de sprijinire a mişcărilor revoluţionare promarxiste). La aceste cauze se adaugă şi noua ordine mondială, în care marile puteri europene sunt dominate de SUA, iar eforturile de refacere economică, noile tendinţe geopolitice impun o nouă abordare. Desigur că, în urma decolonizării, cele mai multe colonii şi-au obţinut independenţa politică, dar din punct de vedere economic continuau să depindă de vechile metropole (schimburile comerciale, deficitul de plăţi, datoria externă etc.).

Cronologic, situaţia poate fi sintetizată astfel: între 1946 – 1950 obţin independenţa 13 state situate în Asia (Iordania, Filipine, Pakistan, India, Myanmar, Sri-Lanka, Israel, Coreea de Sud şi de Nord, Vietnam, Laos, Cambodgia şi Indonezia).

În deceniul 1950 – 1960, asistăm la decolonizarea a 25 de state, majoritatea din Africa (Libia, Sudan, Maroc, Tunisia, Ghana, Guineea, Camerun, Togo, Madagascar, Congo/Zair, Somalia, Dahomey/Benin, Niger, Volta Superioară/Burkina Fasso, Cote d'Ivoire, Ciad, Africa

Centrală, Congo/Brazzaville, Gabon, Senegal, Mali, Nigeria şi Mauritania), Asia (Malaysia) şi Europa (Cipru).

În deceniul 1960 – 1970 se înregistrează numărul record de state (26) care obţin independenţa, situate îndeosebi în Africa (Sierra Leone, Tanganyka/Tanzania, Burundi, Rwanda, Algeria, Uganda, Kenya, Malawi, Zambia, Gambia, Botswana, Lesotho, Swaziland, Guineea Ecuatorială), Asia (Kuwait, Singapore, Yemenul de Sud, Mauritius), Oceania (Tonga, Fidji, Nauru), America de Sud (Trinidad-Tobago, Guyana), America Centrală (Jamaica, Barbados) şi Europa (Malta).

Între 1970 – 1980 decolonizarea cunoaşte, de asemenea, valori ridicate; 24 de state situate în Asia (Bahrain, Qatar, Emiratele Arabe Unite, Bangladesh, Papua-Noua Guinee), Africa (Guineea-Bissau, Mozambic, Capul Verde, São Tomé şi Príncipe, Angola, Comore, Seychelles, Djibouti şi Zimbabwe), America Centrală şi de Sud (Bahamas, Grenada, Surinam, Dominica, Santa Lucia, Kiribati, Saint Vicent şi Grenadine) şi Oceania (Solomon, Tuvalu, Vanuatu). În sfârşit, în deceniul 1980 – 1990, cinci state obţin independenţa (Belize, Antigua şi Barbuda, Saint Kitts şi Nevis, Brunei-Darusalam şi Namibia).

În ultimul deceniu al secolului XX, doar câteva enclave revin la teritoriul de unde au fost cândva „smulse": Hong Kong (1997) şi Macao (1999) revenind la RP. Chineză şi obţinerea independenţei coloniei Timorul Oriental (2002), de sub dominaţia portugheză.

De altfel, analizând evoluţia statelor din punct de vedere numeric se remarcă că cele mai multe dintre state au apărut pe harta politică a lumii îndeosebi după Cel de-al Doilea Război Mondial, de la 74 de state în anul 1946, la 196 de state în anul 2002.

Aşadar, *decolonizarea* masivă s-a produs în deceniile cinci şi şase, în *Africa*, *Asia de Sud şi Sud-Est*, *Oceania şi Orientul Mijlociu*, când pe ruinele vechilor imperii apar noi state, multe dintre acestea revenind la vechile denumiri tradiţionale. În Orientul Apropiat, un fapt semnificativ, cu consecinţe deosebite în regiune, a fost *crearea statului* Israel (1948) pe teritoriul Palestinei, dar şi numeroase *conflicte* (concretizate în mai multe războaie între Israel şi ţările arabe). Tot în această zonă semnalăm existenţa unui popor fără un stat propriu: *kurzii* (un popor de circa 20 milioane de locuitori, răspândiţi în prezent pe teritoriul Turciei, Irakului, Iranului şi în regiunea Caucaz, în afara celor din emigraţie).

Interesantă este situaţia geopolitică postbelică din *Peninsula India*, când după prăbuşirea Imperiului Britanic al Indiilor Orientale, s-au format India şi Pakistan (1947, ultimul pe locul vechiului Belucistan), iar în estul peninsulei la gurile Gangelui şi Brahmaputrei – statul Bangladesh, în 1972 în locul fostului stat Pakistan de Est. Consemnăm de asemenea complexitatea liniei de frontieră, pe linia Munţilor Himalaya dintre India şi China cu unele conflicte armate regionale între aceste ţări, dar şi unele probleme delicate: Tibetul în China şi Kashmirul între India şi Pakistan, potenţiale surse de insecuritate regională, mai ales că statele aflate în dispută sunt şi puteri nucleare.

Dar perioada postbelică nu a fost scutită de numeroase conflicte locale (războaie regionale), în care au fost antrenate multe state. Cauzele acestora au fost complexe: eliberarea fostelor colonii, conflicte teritoriale tradiţionale, conflicte etnice şi religioase.

Astfel, *harta conflictelor militare* (1945 – 1995) este deosebit de complexă.

În Africa, consemnăm *războaiele* dintre Mozambic – Portugalia (1964 – 1975), Angola – Portugalia (1961 – 1975), Guineea Bissau – Portugalia (1959 – 1974), Algeria – Franţa (1954 – 1962), Maroc – Sahara Spaniolă (1957), Egipt – Marea Britanie (1956 – criza Suezului), Ciad – Franţa (Libia) în 1968, Zair – Belgia (1960 – 1971), Zair – Franţa (1978), Namibia – Africa de Sud (1966), Kenya – Marea Britanie (1952 – 1960), Tanzania – Uganda (1978 – 1979) sau numeroase *conflicte interetnice* din Rwanda, Burundi, Zimbabwe, Etiopia, Sudan, Somalia etc.

În Orientul Mijlociu, principalele *războaie locale* au fost: Palestina – Marea Britanie (1946 – 1947), Israel – Ţările Arabe (1948 – 1949; 1956; 1967; 1969 – 1970; 1973; 1978; 1982 – 1994), Liban (1958, 1975), Iordania – Siria (1970), Iran – Irak (1980 – 1989), Irak – Kuwait (1990), Irak – Naţiunile Unite (1990 – 1991).

În Asia de Sud cele mai *mari conflicte* s-au desfăşurat între India – Pakistan (1947 – 1949; 1965), Afghanistan – URSS (1979 – 1989), China – Tibet (1950 – 1959), India – China (1962), India – Bangladesh (1971), sau alte războaie în Nepal (1950, 1962), China (1945 – 1949), Sri Lanka (1971) etc.

În Asia de Est şi Sud-Est numeroase *războaie* au zguduit aceste regiuni geografice: Indochina – Franţa (1946 – 1954), Indonezia –

Olanda (1962 – 1966), Laos – Franţa (Vietnam) în 1953 – 1973, Vietnamul de Nord – Vietnamul de Sud (SUA, 1959 – 1971), Coreea de Nord (China) – Coreea de Sud (SUA) în 1950 – 1954, China – Vietnam (1979), Cambodgia – Vietnam (1970 – 1975, 1978 – 1979); Malaysia – Marea Britanie (1948 – 1960) sau războaiele din Birma (1948 – 1958), Filipine (1945 – 1954, 1972 – 1974), Indonezia (1950 – 1965), Timor şi Noua Caledonie.

Nici Europa nu a fost scutită de *războaiele locale*: Cipru – Marea Britanie (1955 – 1960), Cipru (1974 – confruntarea între Grecia şi Turcia determinând divizarea insulei şi evoluţia separată a celor două entităţi politice), conflictele din Grecia (1945 – 1949).

În emisfera vestică, conflictele armate s-au desfăşurat în majoritatea regiunilor geografice care compun America Latină. Astfel, menţionăm în Antile, războaiele dintre Cuba – SUA, în istmul american în Guatemala (1954, 1967 – 1980), Salvador (1979), Nicaragua (1977 – 1979), Costa Rica (1948, 1955) sau între statele Nicaragua – Honduras (1957), Honduras – Salvador (1969). În America de Sud menţionăm conflictele din Columbia (1948 – 1958), Venezuela (1945, 1961 – 1964), Perú (1946, 1980 – 1991), Brazilia (1980), Uruguay (1963 – 1972), Argentina (1974 – 1983), mai recent războiul dintre Perú – Ecuador (1995).

În sfârşit în Atlanticul de Sud, menţionăm *conflictul Malvinelor*, care a opus Argentinei – Marea Britanie (1982), cu victoria de partea britanică.

Aşadar, numeroase conflicte au avut loc în perioada posteblică, având cauze diverse de la *dispute teritoriale*, la *conflicte etnice*, de la *dispute religioase*, la cele *ecologice sau economice* (dreptul mării) sau chiar la *„războiul fotbalului"* (Honduras/ Salvador).

Pierderi umane în cele mai ample conflicte armate între 1945 – 1985

1	Războiul civil din China	1946.1950	1.000.000
2	Coreea	1950 – 1953	3.000.000
3	Vietnam	1960 – 1975	2.325.000

4	Biafra (Nigeria)	1967 – 1970	2.000.000
5	Cambodgia	1970 – 1989	1.220.000
6	Bangladesh	1971	1.000.000
7	Afghanistan	1978 – 1992	1.500.000
8	Mozambic	1981 – 1994	1.050.000
9	Sudan/Eritrea	1984	500.000

Sursa: *World Military and Social Expenditures*, 1991.

Principalele consecinţe geopolitice după cel De-al Doilea Război Mondial au fost următoarele

— Apariţia şi formarea „sistemului mondial comunist", având promotor URSS, în care au fost incluse cu forţa în această „închisoare a popoarelor" state din Europa Centrală şi de Sud-Est, state din Asia (Mongolia încă din 1924, China, Coreea de Nord şi Vietnam), la care se adaugă Cuba (Antile) şi state procomuniste din Indochina sau Africa.

— Lumea bipolară reprezentată de blocurie comunist (URSS şi aliaţii) versus blocul capitalist (SUA şi aliaţii), despărţite de „Cortina de Fier" care a sfârtecateuropa între (1949 – 1989/1991), aflate în competiţie militară (cursa înarmărilor), politică şi economică.

— Geopolitica nucleară devine o realitate după formarea „clubului nuclear" (SUA, URSS, Franţa, Marea Britanie şi China), ulterior şi alte state (India, Pakistan, Coreea de Nord, Israel); acest lucru schimbă fundamentele geopoliticii clasice, influenţând „războiul şi pacea" de fapt ordinea mondială; dispar elemente clasice (state tampon, heartland, rimland etc.) devin importante spaţii maritime şi aeriene/cosmice, diseminarea bazelor militare (fixe sau mobile), iar „Războiul stelelor" expresie a tehnologiei militare, va „sufoca" în anii '80 blocul comunist, contribuind la prăbuşirea comunismului.

— Apariţia mişcării de nealiniere ca o contrapondere a statelor

în curs de dezvoltare (care nu agreau cele două blocuri existente), în urma Conferinţei de la Bandung (1964), principalii organizatori fiind Iugoslavia şi Indonezia; în anii ’80 mişcarea de nealiniere se apropie de 100 de state, constituind (teoretic!) o forţă, dar rolul jucat pe scena mondială nu au fost pe măsura potenţialului avut.

— Cu acordul celor două blocuri politico-militare (având motivaţii diverse), se produce masiva decolonizare a lumii, când aproape o sută de colonii îşi obţin independenţa politică, dar problema acestei lumi nu sunt nici astăzi rezolvate; decolonizarea generează numeroase războaie /conflicte regionale/locale (fie între metropole şi colonii, fie între colonii pe motive etnice, religioase, frontaliere etc.

— Formarea statului Israel în urma deciziei Consiliului de Securitate (1947) pe teritoriul Palestinei, desfăşurarea a numeroase războaie israeliano-arabe, cu implicarea marilor puteri, dar şi implicaţiile profunde pentru pacea şi stabilitatea în Orientul Apropiat şi cu numeroase probleme rămase nerezolvate.

— Afirmarea terorismului în numeroase regiuni/state din Orientul Mijlociu, Africa, America Latină etc., având motivaţii politice, militare, etnice, religioase, care a demit una dintre marile probleme ale omenirii, incapabilă încă să soluţioneze acest complex dosar.

— Explozia demografică fără precedent, fractura între Nord-Sud, subdezvoltarea, şomajul, foametea şi epidemiile unele endemice la care putem adăuga epuizarea unor resurse, poluarea şi încălzirea globală creează o imagine complicată a lumii secolului al XX-lea.

— Germenii prăbuşirii comunismului datorată beneficienţei economice, democraţiei încălcate cu brutalitate etc., o regăsim încă de la început în numeroase state (România – fenomenul de partizani, greve şi revolte; revoluţia din Ungaria din 1956, „primăvara de la Praga” din 1968, organizarea sindicatului „Solidaritatea” în Polonia etc.), vor contribui apoi la implozia sistemului, cu implicaţii majore asupra hărţii politice a lumii şi nu numai).

II.3. HARTA POLITICĂ A LUMII CONTEMPORANE DUPĂ IMPLOZIA COMUNISMULUI (1989 – 1991) PÂNĂ ÎN PREZENT

Evenimentele geopolitice prilejuite de implozia comunismului (1989 – 1991) au fost atât de importante, încât consecinţele acestui proces au modificat substanţial harta politică a lumii, în contextul globalizării, făcând tranziţia de la lumea bipolară postbelică, la lumea

multipolară în care trăim astăzi.

Deşi este o perioadă istorică scurtă (un sfert de secol), mutaţiile petrecute au fost dintre cele mai spectaculoase: dispariţia sistemului comunist, dezintegrarea unor state federale pe cale amiabilă sau confruntare (Cehoslovacia, URSS, Iugoslavia), apariţia a numeroase state independente, „deceniile de aur" ale SUA (ca unică supraputere mondială), dar şi dezvoltarea terorismului, de la extinderea NATO şi UE la „ridicarea Chinei" şi a altor state emergente, de la criza mondială (începută în SUA în 2007 şi încă „nefinalizată"!) până la „primăvara arabă" sau revizionismul şi agresivitatea Rusiei.

Iată aşadar tabloul extrem de complex în care evoluează lumea contemporană, în care România trebuie să coexiste şi să supravieţuiască în complicata Uniune Europeană şi membră a alianţei NATO, ca stat de „frontieră" ale acestor organizaţii. Germenii prăbuşirii comunismului erau evidenţi încă de la începutul instalării „ciumei roşii" în Europa Centrală şi de Sud-Est, sub „cizma" Armatei Roşii pe fondul trădării puterilor occidentale a acestor ţări către „ursul sovietic".

Dezvoltarea economică centralizată, inversarea legilor economice naturale, fireşti, precaritatea nivelului de trai, amputarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, participarea la cursa înarmărilor (ca stat aliat al Pactului de la Varşovia) toate acestea au determinat falimentul sistemului comunist.

În acest context se acumulează grave tensiuni sociale, care izbucnesc în revolte reprimate cu cruzime de forţele de represiune naţionale sau internaţionale (în numele „internaţionalismului proletar" manevrat de oculta sovietică). Astfel, menţionăm din lungul şir de mişcări anticomuniste *evenimentele tragice de la Berlin* (1953) rezistenţa multor patrioţi români în Carpaţi, *Revoluţia maghiară* (1956), *„Primăvara de la Praga"* (1968), *revoltele poloneze* şi înfiinţarea sindicatului „Solidaritatea" sau *revoltele din România* (1987) etc. În acelaşi timp, subliniem faptul că democraţiile occidentale şi nord-americane, deşi cunoşteau realităţile de dincolo de *„Cortina de fier"*, nu au reacţionat corespunzător, prin multe fapte au „cauţionat" puterea sovietică şi a „lagărului de democraţie populară". De asemenea, pe plan intern, elitele burgheze au fost decimate, iar „societatea civilă" practic nu a contat în multe state, îndeosebi cele din fosta URSS sau din apropiere, pentru că „intelighenţia" a colaborat din

oportunism sau din frică cu autorităţile comuniste, iar biserica mai ales cea ortodoxă, a fost subordonată în totalitate puterii de atunci ca şi acum.

Semnele prăbuşirii sistemului comunist european şi parţial asiatic se multiplică în deceniul al IX-lea; mai mult, la Kremlin ajunge la putere M. Gorbaciov care, prin politica sa de „*perestroika şi glasnosti*", facilitează schimbarea sistemului comunist din interior. Astfel s-a produs implozia sistemului de la vârf, iar „*dezintegrarea care a urmat a depăşit orice* s-*ar fi putut imagina*. *Nimeni nu prevăzuse cu adevărat prăbuşirea sistemului socialist*" (P. Claval, 2001). Prăbuşirea într-un ritm alert a comunismului a determinat pe cei mai avizaţi geopoliticieni să invoce „*teoria dominoului*", începută cu prăbuşirea „zidului Berlinului" (noiembrie 1989), revoluţiile, de la cea de „catifea" din Cehoslovacia, până la revoluţia sângeroasă din România, până la dezintegrarea URSS în 1992. *Consecinţele geopolitice ale acestui proces sunt excepţionale*, iar secolul XX este cel mai complex, tulburător şi important veac din evoluţia omenirii din perioada modernă (două mari conflagraţii mondiale, mişcări de extremă care se aseamănă în esenţă, fascismul şi comunismul, decolonizarea planetei şi „era nucleară", liberalismul economic şi globalizarea).

Alături de aceste cauze menţionăm „dezastrul economico-social şi politic al statelor situate dincolo de Cortina de Fier" (H. Kissinger), rolul deosebit al Vaticanului în frunte cu papa polonez Ioan Paul al II-lea, dar şi eficacitatea propagandei capitaliste, modelul de viaţă propus de Occident şi mai ales aderenţa acestui sistem la tineri, care s-au dovedit „scânteia" evenimentelor care se vor derula cu repezicime (prin muzica rock, hamburgeri, blugi sau coca-cola).

Oricum neoliberalismul economic care va fi preluat de guvernele fostelor state comuniste europene, va avea consecinţe economico-sociale demolatoare pentru ţările respective.

Astfel ţările ex-comuniste încep să parcurgă „deşertul tranziţiei" prin luarea unor decizii cu mare impact social, privatizarea întreprinderilor de stat (în cele mai multe cazuri frauduloasă), dezindu-strializarea statelor şi producerea unui şomaj masiv, fapt ce a stimulat emigraţiile externe (din România au emigrat circa 4 mil. de oameni, din care în mare parte elite intelectuale şi tineri), dezintegrarea agriculturii (prin aplicarea incorectă a unor legi create… incorect), prăbuşirea sistemului bancar (furturi de peste 10 mild. $),

deteriorarea infrastructurii (în special a învăţământului şi sănătăţii); în acelaşi timp pe fondul unei tranziţii fără sfârşit, s-a creat o clasă politică ineficientă, coruptă şi „vândută" puterilor străine („o coloană a Vă" a intereselor străine).

Pe harta politică a Europei consemnăm *dezintegrarea unor state federale* şi apariţia unor noi entităţi statale fie pe cale paşnică, fie în urma unor conflicte sângeroase cu participarea internaţională. Astfel consemnăm apariţia statelor independente: Cehia şi Slovacia (1 ianuarie 1993), după o desprindere amiabilă „de catifea"; dar, din păcate, nu la fel se vor desfăşura evenimentele pe „ruinele fumegânde" ale Iugoslaviei. Astfel, forţe interne şi mai ales externe destabilizează Federaţia iugoslavă, folosind cu abilitate naţionalismul, diferenţierile religioase, culturale şi etnice, provocând cele mai mari confruntări armate din Europa postbelică. Prin dezintegrarea Iugoslaviei, după războaie aprige se formează Slovenia, Croaţia şi Bosnia-Herţegovina (1991) şi Iugoslavia (formată din Serbia şi Muntenegru în 1992). Dar confruntările şi tensiunile nu au putut fi stinse, au urmat confruntări serioase în Kosovo, care au culminat cu intervenţia statelor NATO (leadership SUA) în anul 2000 asupra Iugoslaviei, cu pagube şi victime incomensurabile: astăzi, *fragilul echilibru geopolitic balcanic* fiind menţinut de trupele ONU (NATO), refacerea echilibrului geopolitic în zonă fiind extrem de dificil de realizat, mai ales după bombardarea Iugoslaviei de către SUA/aliaţi în 1999. În prezent, Muntenegru s-a desprins de Serbia, iar Kosovo a devenit un stat parţial recunoscut de comunitatea internaţională; după proclamarea sa în 2008.

Dar mai interesantă este situaţia geopolitică apărută după dezintegrarea URSS (1992), cu consecinţe încă imprevizibile. Astfel, din fosta URSS se formează 15 noi state independente (inclusiv Federaţia Rusă), în Europa (*statele baltice*: Estonia, Letonia şi Lituania, la care se adaugă statele din estul Europei: Belarus, Ucraina şi Moldova şi în (*statele caucaziene*: Georgia, Armenia şi Azerbaidjan; *statele din Asia Centrală*: Kazahstan, Tadjikistan, Kârghistan şi Uzbekistan). Dar aceste desprinderi, de multe ori au fost însoţite de confruntări armate în Caucaz-Transcaucazia, o zonă extrem de sensibilă geopolitic, unde se confruntă de fapt marile puteri, au avut loc *războaie interetnice*, *religioase*, *economice*, fie între Rusia şi enclavele din nordul Caucazului, culminând cu războiul din Cecenia, fie între statele caucaziene cu enclave şi probleme nesoluţionate niciodată. Cel mai recent conflict s-a

desfăşurat în anul 2008, pentru enclava *Osetia de* Sud, între „sponsorul" Rusia şi Georgia (cu vederi prooccidentale), o confruntare inegală între forţa militară rusă şi armata georgiană, Rusia dorind să-şi afirme rolul său în regiune (ca sferă de influenţă) şi o „corecţie" la adresa Georgiei, care manifestă opţiuni în favoarea aderării la NATO şi UE.

Evoluţia statelor ex-sovietice a fost diferită; pe de o parte remarcăm statele baltice: Estonia, Letonia şi Lituania care şi-au manifestat ferm apartenenţa la valorile europene fiind incluse în prezent în UE şi NATO; alte state manifestă simpatii prooccidentale (Moldova, Ucraina şi Georgia) stârnind furia Rusiei şi pedepsirea lor: invazia rusă din Ucraina şi anexarea Crimeii (2014) şi a estului (regiunea Doubas), iar agresiunea nu s-a încheiat, probabil urmează anexarea întregului litoral (Odessa) şi joncţiunea cu Transnistria, astfel reuşind fracturarea Ucrainei; în Georgia anexarea enclavei Osetia de Sud şi a Abhaziei, iar din Moldova probabil anexarea Transnistriei.

De asemenea evoluţia evenimentelor politice din spaţiul ex-sovietic, prefigurează constituirea Uniunii Euroasiatice în jurul Rusiei, din care în prezent mai face parte: Belarus, Armenia, Kazahstan şi Kârghistan (o contrapondere a Uniunii Europene, dar de sorginte… asiatică sau o palidă replică a URSS!)

Se retrasează astfel în prezent o nouă *arhitectură geopolitică*, influenţată mai ales de amplificarea *terorismului internaţional* (mai ales după evenimentele din SUA din 2001).

Extinderea organizaţiilor euroatlantice, economice (UE) sau militare (NATO) spre centrul şi estul Europei constituie un factor important în geopolitica „post Războiului rece", care include şi *România*, *scoţând-o poate pentru totdeauna din sfera de influenţă „panslavă"* şi *garantând dezvoltarea spre prosperitate şi civilizaţie occidentală*.

Desigur că se produc mutaţii semnificative în economia mondială (globalizarea, economia postindustrială/informaţională, mutarea centrului de greutate al lumii în regiunea Asia – Pacific, în care se detaşează „ridicarea Chinei" ca superputere economică (în multe domenii detronând SUA după un secol de negemonie) alături de alte state emergente (India) sau „tigrii economici" din Estul sau Sud-Estul continentului.

„Bomba demografică" cu explozie întârziată din regiune, va contribui în viitor la generarea unor probleme dificile în lumea globală şi pe fondul încălzirii globale (conflicte pe resurse, emigraţii climatice masive, reactivarea unor conflicte frontaliere, dar şi etnice, religioase etc.); aceste probleme vor apărea şi în Africa sau America Latină (cu state cu valori demografice semnificative.

Modificări pe harta politică a lumii sunt evidente: micile enclave Hong-Kong (1997) şi Macao (1999) după secole de colonialism britanic şi respectiv portughez revin la statul originar China; în sudul arhipelagului indonezian Timorul Oriental îşi recapătă independenţa faţă de metropola portugheză; în Africa de Est consemnăm apariţia Eritreeii (1991) desprinsă din Etiopia; Sudanul de Sud (2003) în urma secesiunii din Sudan sau fracturarea Somaliei (în Somaliland şi Prutland – necunoscute interanţional). În sfârşit în Europa cel mai recent stat s-a petrecut în Balcanii de Vest – Kosovo (2011), în urma dezintegrării federaţiei iugoslave, dar recunoscut parţial de comunitatea internaţională. Desigur că au existat şi alte tendinţe de secesiune chiar pe teritoriul vechii Europe, rămase din fericire fără rezultat (Groenlanda în 2009, Scoţia în 2014) sau tensiunile din alte state (de pildă Spania – Ţara Bascilor sau Italia – Padania).

O altă problemă interesantă o constituie existenţa enclavelor – ca o consecinţă istorică a evoluţiei statelor, dar mai ales prin potenţialul exploziv de conflicte îngheţate. Exemplificăm cu spaţiul ex-sovietic, unde politica imperială rusească/sovietică a amplificat existenţa şi multiplicarea acestora (a se vedea enclavele din Caucaz: Osetia de Sud, Abhazia/Georgia; Nagorno – Karabah şi Nahiceran între Yarmenia şi Azerbaidjan, instrumentate de Rusia, din Moldova – Transnistria care-şi arată acum importanţa de „cap de pod" sau Kaliningrad de la Marea Baltică între Polonia şi statele baltice).

La fel de importante în spaţiul asiatic se dovedesc a fi enclavele situate între India-Pakistan (Kaşmir – subiect de conflicte militare-nesoluţionat) sau multitudinea de enclave (aproape o sută pe frontiera hymalaiană între India şi China, deocamdată aflate în stare" îngheţată")

Desigur în cadrul evenimentelor politice recente menţionăm „primăvare arabă" care a început din Tunisia (2013) s-a contaminat tot nordul Africii (Egipt, Libia) şi apoi Orientul Mijlociu (Yemen, Siria), proces în plină desfăşurare, mergând până la dezintegrarea statelor

(Libia poate fi un stat eşuat) sau apariţia „Califatului Arab" (noul stat islamic) sau problema kurdă nesoluţionată nici acum.

Problema terorismului (având o cauzalitate complexă, tradiţii vechi în unele regiuni) s-a amplificat în ultimul sfert de veac, devenind o veritabilă plagă a lumii contemporane; episoadele teroriste au culminat în 2001 (atentatele din SUA) dar şi în alte state (sân Europa: Marea Britanie, Franţa, Spania, Danemarca etc. sau din Orientul Mijlociu, din Africa etc.).

Acest fenomen a determinat alături de alte cauze, desfăşurarea unor războaie în Irak (războaie cu repetiţie) sau în Afghanistan purtate de coaliţia NATO (în jurul SUA), iar după încheierea acestora, rezultatele nu sunt pe măsura eforturilor depuse de comunitatea internaţională.

Cert este că în ciuda „sfârşitului istoriei" anticipată greşit de gânditorul american Fr. Fukyama la implozia comunismului în anii '90, trăim într-o lume tot mai belicoasă, mai periculoasă, mai nesigură.

Globalizarea s-a dovedit avantajoasă doar pentru marile puteri occidentale îndeosebi, „bomba demografică" este pe cale de a izbucni, polarizarea lumii este accentuată „bomba demografică" este pe cale de a izbucni, polizarea lumii este accentuată „bogaţii devin mai bogaţi, iar săracii tot mai săraci", şi dacă acestea nu erau îndeajuns, ne aflăm la începutul încălzirii globale (cu consecinţe aproape imposibil de anticipat cu precizie).

Problema ciclică a crizelor, este o altă caracteristică a lumii contemporane; criza actuală începută în 2007 în SUA încă nu s-a epuizat şi deja se anunţă alte crize şi mai înspăimântătoare: criza apei, criza alimentară etc.

Concluziile geopolitice ale acestei perioade pot fi sintetizate astfel:

— Implozia comunismului a determinat dispariţia unui sistem agresiv, a unui bloc numit adeseori „lagărul ţărilor comuniste", cu grave repercusiuni asupra istoriei lumii. Poate cea mai importantă schimbare se referă la trecerea de la lumea bipolară (1950 – 1990) la o lume multipolară reprezentată de SUA (care a dominat clar mai ales în prima parte a acestui interval între 1991 – 2001), Rusia, China, U.E., India şi alte puteri regionale.

— Începutul sfârşitului hegemoniei SUA (mai ales după 2001), după o dominare de peste un secol, dincolo de „ridicarea Chinei" şi a

altora, va rămâne fără îndoială cea mai mare putere militară, promotorul neoliberalismului şi al democraţiei, cel mai bun model de dezvoltare a unui stat.

— Rolul statelor emergente în frunte cu „grupul BRICST", din care se detaşează China ca viitor lider economic mondial, alături de alte state, determinând ca centrul geopolitic al planetei să fie Asia-Pacific-America-Australia, mai ales după 1990.

— Flagelul terorismului prin evoluţia sa, o cauzalitate diversă, va crea tot mai multă teamă şi pericole prin surpriza apariţiei, efectele de panică etc., faţă de care comunitatea internaţională este obligată să ia măsuri cu costuri extrem de mari; războaiele din Irak, Afghanistan, Somalia etc., reprezintă răspunsuri la aceste grave provocări.

— Geopolitica climatică analizează repercusiunile provocate de încălzirea globală, dezastrele naturale şi alte fenomene de risc, care vor afecta majoritatea statelor lumii generând crize de tot felul, deplasări masive de populaţii şi implicit conflicte serioase pentru controlul celor mai diferite tipuri de resurse.

— Harta politică a lumii a fost schimbată în multe regiuni, prin dezintegrarea federaţiilor, prin secesiunea unor provincii/teritorii, prin evoluţia enclavelor şi în final prin numeroasele conflicte/războaie locale / regionale.

— Evoluţia demografică proiectează cel puţin două tendinţe; pe de o parte declinul/îmbătrânirea populaţiei (Europa, Rusia, Japonia etc.) pe de altă parte, „bomba demografică cu explozie întârziată" (India, Pakistan, Bangladesh, Africa, Brazilia etc.), fapt ce va determina probleme privind repartizarea resurselor, polarizarea bogăţiei, dar şi foamete şi boli (inclusiv cele endemice), cu efecte devastatoare pentru viitorul omenirii;

— Vom trăi într-o lume din ce în ce mai periculoasă/nesigură datorită dezvoltării conflictelor regionale/locale cu cauze dintre cele mai diverse, cu tehnologii tot mai sofisticate, cu costuri tot mai mari, în ciuda marilor probleme ale omenirii nerezolvate niciodată;

— Necesitatea restructurării organismelor internaţionale (gen ONU, Consiliul de Securitate etc.) care să menţină pacea şi stabilitatea omenirii, măsuri eficiente împotriva statelor/alianţelor care doresc revizionism, război, reîmpărţirea lumii etc.